

Posvećeno *Anelle Blanchard*,
liječnici Rosariu Tazaru Karen i kao i uvijek, i zauvijek
Stanu, Christopheru i Michele Rice Johnu Prestonu i
Viktoriji Wilson i
u znak poštovanja prema nadarenosti Isaaca Sterna i
Leile Josefowicz

*I Anđeo Gospodnji navijesti Mariji,
i ona začę po Duhu Svetomu.*

Prolog

Ono što ovdje želim postići možda se i ne može postići riječima. Možda je to moguće postići samo glazbom. Želim to pokušati učiniti riječima. Želim priči dati onaj oblik što ga pruža samo pripovijetka - početak, sredinu i kraj - napet rasplet događaja, riječima koje će vjerno dočarati kako su oni djelovali na spisateljicu ovih redaka. Ne morate poznavati skladatelje koje često spominjem na ovim stranicama: Beethovena, Mozarta, Čajkovskog - divlje brenčanje *bluegrass** gu-slača ili tajanstvo glazbe galskih violina. Moje bi vam riječi trebale prenijeti titraje toga zvuka.

Ne uspiju li, onda tu ipak ima nečega što je zapravo nemoguće napisati.

Ali kako je ta priča u meni, priča koju moram ispričati - moj život, moja tragedija, moja pobjeda i njezina cijena - ne preostaje mi drugo doli da je pokušam iznijeti.

Kad krenemo, ne pokušavajte povezati prošle događaje moga života u cjelovit niz, kao zrnca krunice. Nije mi to bila namjera. Prizori nadolaze na mahove, nasumce, kao zrnca nemarno rasuta pod svjetiljkom. A da su nanizani jedan do drugog, kao na krunici - a i ja sam nanizala godina koliko je zrnaca na krunici - pedeset četiri - moja prošlost ne bi bila skup otaj-stava, ni Žalosna, ni Radosna, ni Slavna. Nema križa na kraju koji bi iskupljivao te pedeset četiri godine. Stoga vam dajem samo bljesak trenutaka, jer to je ono što je važno.

** bluegrass - vrsta glazbe u vrlo živom ritmu, karakteristična za jug SAD-a, izvodi se na gitari, violini ili bendžu.*

Zamislite me, ako želite, ne kao staru ženu. Danas pedeset četiri godine nisu ništa. Gledajte me, ako baš morate, kao ženu od metar pedeset i nešto, punašnu, bezoblična trupa, koji mi je zagorčavao život sve otkad sam odrasla, ali s licem djevojčice, raspuštene tamne kose, guste i dugačke, nježnih zapešća i zglobova. Debljina nije promijenila onaj izraz lica koji sam imala u dvadesetoj. Kad se prekrijem mekom, lepršavom odjećom, doimam se poput mlade zvonolike ženice.

U pogledu moga lica Bog je bio milostiv, ali ne na neki osobit način. To je tipično irsko-njemačko lice, četvrtasto, oči su mi krupne i smeđe, a kosa, potkresana točno iznad obrva - šiške, ako baš hoćete - skriva ono najružnije na meni, nisko čelo. »Tako dražesno lice«, obično kažu za okruglaste žene poput mene. Kostu mi se točno toliko naziru da hvataju svjetlost pod kutem koji uljepšava moju figuru. Crte moga lica beznačajne su. Privučem li pogled kakvog prolaznika, to je zbog oštre bistrine u mom oku, izbrušene i odnjegovane inteligencije, a i zato što kad se nasmijem djelujem uistinu mladoliko, ali samo na tren.

Danas nije nimalo neobično biti tako mlad u pedeset četvrtoj, ali spominjem to zato što se, kad sam ja bila dijete, osobu koja je živjela više od pola stoljeća smatralo starom, no danas nije tako.

U pedesetima, šezdesetima, u ma kojoj dobi, svi smo pokretni onoliko koliko nam to dopušta naše zdravlje - slobodni, snažni, oblačimo se kao mladi ljudi, ako to želimo, sjedimo mangupski, opušteno - prvi korisnici dosad nezapamćenog zdravlja, često zadržavajući do samog kraja života vjeru u otkriće.

Eto, to vam je vaša junakinja, ako me treba prozvati junakinjom. A junak? Eh, on je poživio duže od stoljeća.

Ova priča počinje kad se on pojavio - onakav o kakvom sanjaju mlade djevojke, tamnopot, u teške misli zadubljen šarmer - Lord Byron na litici iznad ponora - u svoj svijet utonulo, šutljivo utjelovljenje romance, što je uistinu bio, svim svojim bićem. Bio je u punom smislu riječi predstavnik te veličanstvene vrste, čudesan i dubok, tragičan i neodoljiv kao *mater dolorosa*, i platio je za sve to što je bio. Platio je.

Evo što se zbilo.

1

Pojavio se dan prije Karlove smrti.

Bilo je kasno poslijepodne i grad je imao snen, prašnjav izgled, vozila su tutnjala Avenijom Sv. Charlesa, kao i uvijek, a velike latice magnolije prekrile kamene ploče pred kućom, jer nisam izašla da ih pometem.

Ugledala sam ga na ulazu u Aveniju, a kad se približio našem uglu, nije prešao Treću ulicu. Umjesto toga, zaustavio se kod cvjećarne, okrenuo, nakrivio glavu i zagledao u mene.

Bila sam iza zavjesa na prednjem prozoru. Naša kuća ima mnogo takvih izduženih prozora, i širokih prostranih verandi. Ja sam jednostavno stajala tamo, zagledana u Aveniju, automobile i ljude, bez nekog osobitog razloga, kao što sam to činila cijelog života.

Nije me baš lako primijetiti iza zavjesa. Taj je ugao prilično prometan, a čipka, iako poderana, gusta, zato što je svijet uvijek tu, teče baš svuda oko vas.

Tada nisam primijetila violinu, samo neku vreću obješenu o rame. Jednostavno se zaustavio i zagledao u kuću - i okrenuo, kao da je ovdje kraj njegove šetnje pa se kani vratiti, polako, korak po korak, kao što je i došao - tek jedan od mnogih popodnevnih šetača.

Bio je visok i suhonoran, ali ne na neprivlačan način. Crna mu je kosa bila neuredna i duga kao u rock muzičara, skupljena u dvije pletenice da ne pada na lice, i sjećam se da mi se dopalo kako mu padaju na leđa kad se okrenuo. Zato sam i zapamtila njegov kaput - bio je to star, prašnjav crni kaput, strahovito prašnjav, kao da je spavao negdje u prašini. Sjećam se toga zbog one sjajne crne kose i načina na koji je padala, s čupercima. Sto su se oteli, duga, tako lijepa.

Imao je tamne oči; toliko se ipak vidjelo do ugla, od onih očiju koje su duboke, uvučene u duplje, tako da djeluju tajanstveno, pod izvijenim obrvama, sve dok se ne približite i ne primijetite njihovu toplinu. Bio je mršav, ali nikako nesklapan.

Zagledao se u mene, a onda u kuću. A potom se udaljio, laganim koracima, pretjerano pravilnim, moglo bi se reći. Ali, što sam ja u to vrijeme znala o duhovima? Ili o tome kako hodaju kad prijeđu na ovu stranu?

Nije se vratio sve dok nisu protekle dvije noći po Karlovoj smrti. Nikome nisam rekla da je Karl umro, a telefonska je sekretarica lagala za mene.

Ta dva dana bila su samo moja.

Prvih nekoliko sati nakon što je Karl otišao, mislim stvarno, uistinu otišao, tako da se krv povukla na samo dno njegova tijela, a lice, ruke i noge postali sasvim bijeli, bila sam uznesena onako kako to čovjek može biti nakon smrti, i plesala sam i plesala na Mozartovu glazbu. Mozart je oduvijek bio moj veseli čuvar, Mali genije, tako sam ga zvala, vladar svog zbora anđela, to je bio Mozart; ali Beethoven je vladar mog tamnog srca, zapovjednik mog slomljenog života i svih mojih neuspjeha.

One prve noći kad je Karl bio mrtav tek pet sati, nakon što sam promijenila plahte, oprala Karlovo tijelo i položila mu ruke sa strane, nisam više mogla slušati Mozartove anđele. Neka Karl bude s njima. Molim Te, nakon toliko boli. A knjiga na kojoj je Karl radio, gotovo dovršena, ali ne u potpunosti - stranice i slike porazbacane po stolu. Neka čeka. Toliko boli.

Vratila sam se svom Beethovenu.

Legla sam na pod u dnevnoj sobi na donjem katu - ugaonoj sobi, u koju svjetlost s Avenije dolazi i od sprijeda i sa strane, i pustila Beethovenovu *Devetu*. Pustila sam onaj bolni dio. Drugi stavak. Mozart me nije mogao izdići i iznijeti iz smrti; bilo je vrijeme za bol, a Beethoven je znao i drugi stavak simfonije je znao. Nije važno tko umre i kada, drugi stavak *Devete simfonije* jednostavno traje.

Kao dijete, voljela sam posljednji stavak Beethovenove *Devete simfonije*, kao i svi. Voljela sam kad zbor pjeva »Odu radosti«. Ne bih znala reći koliko sam je puta vidjela - ovdje, jednom u Beču, nekoliko puta u San Francisku, za hladnih godina kad sam bila daleko od svog grada.

Ali tijekom ovih posljednjih nekoliko godina, čak i prije nego što sam sreća Karla, drugi stavak bio je taj koji je uistinu pripadao meni. On je poput glazbe što korača, glazbe nekoga tko se tvrdoglavo, gotovo osvetoljubivo penje uz planinu. Jednostavno ide naprijed i naprijed i naprijed, kao da taj čovjek ne želi stati. A onda stigne do nekog tihog mjesta, kao u Bečkoj šumi, kao da je odjednom ostao bez

daha, razdragan, s pogledom na grad koji voli, pa može podići ruke uvis i zaplesati u krug. Tu je i rog, koji uvijek priziva u misli lugove, dolove i pastire, pa vas prožme tišina i mir šume, i radost uzvisine što je obuzela onog čovjeka koji se zaustavio, ali onda...

...onda se pojave bubnjevi. I hod uzbrdo se nastavlja, odlučno hodanje i hodanje. Hodanje i hodanje.

Možete zaplesati na tu glazbu ako želite, zanjhati se iz struka, i ja to činim, naprijed-natrag kao ludi, da vam se zavrti u glavi, a kosa se prospe slijeva na desno. Možete hodati prostorijom, u krug, u krug, u nemilosrdnom kružnom maršu, stisnutih pesnica, brže, još brže, svako malo zavrtjevši se oko sebe, prije nego što nastavite hodati. Možete zabacivati glavu, naprijed natrag, naprijed natrag, tako da vam kosa poleti i prebaci se i raspe, tamna pred vašim očima, prije no što nestane i vi ponovno ugledate strop.

To je nesmiljena glazba. Taj čovjek ne odustaje. Dalje, gore, naprijed, više nije važno - šuma, stablo, nije važno. Važan je jedino hod... a kad se opet pojavi tračak sreće - slatka, nabujala radost uzvisine - ovog se puta zapliće u korake. Jer nema zaustavljanja.

Sve dok ne prestane.

I to je kraj drugog stavka. A ja se mogu zakotrljati po podu, i ponovno pritisnuti dugme, i pognuti glavu, i pustiti da stavak teče dalje, neovisan o svemu ostalom, čak i o uzvišenim i velebnim obećanjima koja je Beethoven čini se pokušao dati svima nama, da će jednoga dana sve biti shvaćeno i da je ovaj život bio vrijedan toga.

Te noći, noći nakon Karlove smrti, svirala sam drugi stavak sve do jutro; sve dok se soba nije ispunila svjetlošću i parket zablistao. A sunce oblikovalo krupne zrake kroz rupe u zavjesama. A iznad toga, strop, oslobođen dugih svjetala noćnog prometa, preobrazio se u glatku bjelinu, poput nove stranice na kojoj još ništa nije zapisano.

U podne sam pustila cijelu simfoniju. Zatvorila oči. Popodne je bilo prazno, vani ničeg do automobila, beskrajnih automobila što jure gore-dolje Avenijom Sv. Charlesa, prekomjerni za njene uske trake, prebrzi za njene stare hrastove i blago pogrbljene ulične svjetiljke, svojom tuđinskom hukom zaglušujući čak i umilno, ujednačeno zvrndanje starih tramvaja. Zveket. Klopot. Buka koja je trebala biti tek kloparanje, a jednom je valjda i bila, premda se ne sjećam da je

ikad u mom životu, a to je preko pola stoljeća, Avenija bila uistinu tiha, osim u sitne sate.

Toga sam dana ležala u tišini jer se nisam mogla pomaći. Nisam mogla ništa raditi. Tek kad se ponovno smračilo otišla sam na kat. Plahte su još uvijek bile čiste. Tijelo kruto. Znala sam da je to *rigor mortis*; na licu gotovo i nije bilo promjena; bila sam mu omotala lice bijelom tkaninom da usta ostanu zatvorena i sama mu zaklopila oči. I premda sam tako proležala cijelu noć, sklupčana uza nj, ruke položene na njegova hladna prsa, nije bilo isto kao dok je bio mek.

Mekoća se vratila negdje sredinom jutra. Tijelo se jednostavno opustilo. Plahte se uprljale. Pojavio se zadah. Ali, nisam kanila obraćati pažnju na to. Sada sam mu s lakoćom podigla ruke. Ponovno sam ga okupala. Sve sam promijenila, poput bolničarke, okrećući tijelo na jednu stranu da stavim čistu plahtu, pa natrag, da prostrem i podguram plahtu pod drugu.

Bio je bijel, ispijen, ali ponovno gibak. I premda je koža upala, ustuknula od crta lica, ipak su to bile njegove crte, crte moga Karla, i mogla sam vidjeti nepromijenjenu blagu ispucalost usana, i blijede, bezbojne vrške njegovih trepavica, kad ih je dodirnulo sunce.

Gornja soba, zapadna soba, u njoj je želio da spavamo, i u njoj je umro, zato što sunce u nju ulazi kasno, kroz male krovne prozore.

To je kućica, ovo ogromno zdanje sa šest korintskih stupova i crnim ogradama od kovanog željeza. To je zapravo samo kućica, s velikim prostorima na jednom katu, i malim spavaonicama izdubljenim u nekoć špiljastom tavanu. Kad sam bila sasvim mala, bio je to samo tavan i uvijek ugodno mirisao na drvo, na drvo i na tavan. Spavaonice su došle s mojim mlađim sestrama.

Ova spavaonica u zapadnom uglu bila je lijepa soba. Pravo je učinio što ju je odabrao, tako izdašno uredio, sve popravio. Njemu to nije bio nikakav problem.

Nikad nisam znala gdje drži novac, ni koliko ga ima, kao ni što će s njim biti poslije. Vjenčali smo se tek prije nekoliko godina. Činilo se to neumjesnim pitanjem. Bila sam prestara za djecu. Ali on je davao tako velikodušno - što god sam željela. Bio je to njegov način.

Dane je provodio radeći na svojim slikama i komentarima o jednom svecu, svecu koji je zaokupio njegovu maštu; Sv. Sebastijanu. Nadao

se da će završiti knjigu prije nego što umre. Zamalo je pobijedio.

Preostao je samo tehnički dio posla. O tome ću misliti kasnije.

Nazvat ću Leva i zatražiti njegov savjet. Lev je moj prvi muž. Lev će mi pomoći. Lev je sveučilišni profesor.

Dugo sam ležala pored Karla i kad se spustila noć, pomislila sam:

»Pa, mrtav je već dva dana i vjerojatno si napravila neki prekršaj.«

No zar je to važno? Što mi mogu? Znaju od čega je umro, da se radi o AIDS-u i da nije bilo nade za njega, i kad dođu, uništiti će sve. Odnijet će njegovo tijelo i spaliti ga.

Mislim da je to glavni razlog što sam ga toliko zadržala. Nisam se bojala izlučina ni sličnih stvari, a on sam bio je uvijek tako brižan za posljednjih mjeseci, zahtijevajući maske i rukavice. Čak sam i u onoj prljavštini nakon

što je umro legla tamo, u debelom samtanom ogrtaču, štitila me moja neoštećena koža, čuvajući me od virusa koji su se zadržali oko njega.

Naši erotski trenuci bili su trenuci ruku, kože uz kožu, svega onoga što se može oprati - nikada sjedinjenje kojim bi izazivali vraga.

AIDS nikada nije ušao u mene. I tek sada, nakon dva dana, kad sam pomislila da bih ih trebala pozvati, da bih im trebala javiti - tek sada sam shvatila da mi je žao što ga i ja nisam dobila. Ili mi se tako činilo.

Lako je željeti smrt kad si zdrav! Lako je zaljubiti se u smrt, a ja sam u nju bila zaljubljena cijelog svog života, i gledala njene najvjernije obožavatelje kako se naposljetku slamaju, vape za životom, kao da svi tamni velovi i ljiljani i miris svijeća, i velika zagrobna obećanja, ne znače ništa.

Znala sam to. Ipak sam često znala poželjeti da sam mrtva. Bio je to način da nastavim živjeti.

Spustila se večer. Na tren sam se zagledala kroz prozorčić dok su se palile ulične svjetiljke. Zaszala su svjetla u cvjećarnici, a njezina se vrata zatvorila kupcima.

Pogled mi je pao na kamene ploče još zatrpanije tvrdim, zakovrčanim laticama magnolije. Primijetila sam ispupčene cigle uz ogradu, moram to popraviti da se tko ne spotakne. Zamijetila sam kako su hrastovi prekriveni prašinom što se dizala od tutnjećih automobila.

Pomislila sam: »Eh, poljubi ga za rastanak.« Znaš što slijedi. Tako je mek, ali to su raspadanje i smrad koji ne smiju imati nikakve, nikakve veze s njim.

Prignula sam se i poljubila ga u usta. Ljubila sam ga i ljubila i ljubila - tog pratioca kroz tek nekoliko kratkih godina, kojem je dan tako uviđavno brz odlazak - poljubila sam ga i, premda sam se željela vratiti u krevet, pošla dolje i uzela jesti tost, onako u kriškama ravno iz omota, i piti gaziranu oranžadu, toplu, iz tetrapaka na podu, iz puke ravnodušnosti, ili vjerojatnije, iz potpunog uvjerenja da je svaki oblik zadovoljstva zabranjen.

Glazba. Mogla bih ponovno pokušati. Još samo jedna večer nasamo, s mojim CD-ima, prepuštena sebi, prije nego što dođu i sve uskovitlaju. Prije nego što njegova majka zajeca na telefon, iz Londona: »Hvala Bogu da se dijete rodilo! Čekao je, čekao, sve dok mu sestra nije rodila!«

Znala sam da će točno to reći, a tako je valjda i bilo; čekao je da njegova sestra rodi, ali ne dovoljno dugo da se majka vrati kući, zbog čega će cviljeti duže nego što imam strpljenja slušati. Draga starica. Kraj čije postelje da sjedi, u Londonu, kraj kćeri koja rađa, ili kraj sina koji umire?

U kući je vladao potpuni kaos.

Ah, kakvu sam si slobodu dopustila. Medicinskim se sestrama posljednjih dana ionako zapravo nije dolazilo. Ima svetaca oko nas, svetaca koji ostaju uz umiruće sve do posljednjeg časa, ali u ovom sam slučaju ja bila tu i nisu bili potrebni sveci.

Moji su stari pomoćnici, Althea i Lacombe, svakodnevno dolazili zakucati na vrata, ali ja nisam micala ceduljicu: »Sve je u redu.

Ostavite poruku.«

I tako je u kući bio pravi svinjac, mrvice od keksa i prazne limenke, prašina, čak i lišće, kao da je negdje otvoren prozor, valjda u velikoj spavaonici koju nikad nismo koristili, pa je vjetar dopuhao lišće na narančasti sag.

Pošla sam u prednju sobu. Legla na pod. Htjela sam ispružiti ruku i pritisnuti dugme da ponovno pokrenem drugi stavak, samo Beethoven i ja, zapovjednik moje boli. Ali, nisam mogla.

Čak mi se učinio pravi trenutak za Malog genija, Mozarta, zašto ne, jasan smirujući sjaj anđela što čavrljaju, smiju se i prevrću pod nebeskom svjetlošću. Željela sam... Ali se jednostavno nisam mogla pomaći... satima. Čula sam Mozarta u svojoj glavi; čula sam njegovu

hitru violinu; uza me je uvijek bila violina, violina iznad svega, nju sam voljela.

Povremeno sam čula Beethovena; žešću radost njegovog jedinog *Violinskog koncerta* koji sam odavno zapamtila, hoću reći, one jednostavnije solo melodije. Ali ništa nije sviralo u kući u kojoj sam ležala s mrtvim čovjekom na katu. Pod je bio hladan. Bilo je proljeće i tih se dana vrijeme kolebalo između vrlo toplog i zimski svježeg. I pomislila sam: »Hja, postaje hladno, tijelo će se bolje održati, ne?« Netko je pokucao. Pa se udaljio. Promet je bio na vrhuncu. A onda je nastupila tišina. Telefonska sekretarica ponavljala je jednu laž za drugom. Klik i klik i klik, klik.

A onda sam zaspala, vjerojatno prvi put.

I usnula najljepši san.

2

Sanjala sam more u punom sunčevom sjaju, ali takvo more kakvo nisam nikada vidjela. Zemlja je bila velika kolijevaka u kojoj se to more zibalo, slično moru kod Waikikija ili duž obale južno od San Franciska. To jest, mogla sam vidjeti daleke ruke tog kopna, slijeva i zdesna, kako se očajnički pružaju da zadrže vodu.

Ali kakvo je to razjareno i ljeskavo more bilo, pod kakvim golemim i čistim Suncem, premda samo sunce nisam mogla vidjeti, jedino njegovu svjetlost. Veliki valovi su se valjali, uvijali, na tren ispunjeni zelenom svjetlošću prije no što bi se razbili i tad bi svaki izveo ples - ples - kakav nikad prije nisam doživjela.

Iz svakog je umirućeg vala prštala uskomešana pjena koja se rasipala u duge raskuštrane šiljke, po šest do osam iz jednog vala, a ti su šiljci silno nalikovali ljudima - ljudima rođenim iz ljeskavih mjehurića pjene - što su pokušavali dohvatiti stvarno tlo, plažu, možda Sunce u visini.

Stalno iznova u svom sam snu gledala more. Znala sam da ga gledam s prozora. Bila sam zadivljena i pokušavala izbrojati te likove u plesu, prije no što bi se neumitno rasprsi, zapanjena time kako su savršeno oblikovani iz pjene, s glavama koje kimaju i očajničkim rukama, prije nego što bi se obušili natrag kao da im je zrak zadao smrtonosni

udarac, pa se povlačili i zatim opet vraćali u kovrčavom zelenom valu, s potpuno novom lepezom ljupkih molećivih kretnji.

Ljudi od pjene, duhovi mora - tako su mi izgledali, i duž cijele plaže, sve dokle mi je dopirao pogled s onog prozora, na sigurnom; svi su valovi činili isto; uvijali su se, zeleni i blještavi, a zatim rasprskavali u molećive

likove, od kojih su neki kimali jedni drugima, a ostali u daljinu, da bi se opet povukli u zeleni, silni ocean.

Vidjela sam mora, ali nikada takvo na kojem valovi stvaraju plesače. Pa čak i kad je večernje Sunce potonulo, a neka umjetna svjetlost preplavila začušljan pijesak, plesači su i dalje dolazili, visoko uzdignutih glava, izdužena hrpta i ruku preklinjući ispruženih prema obali.

Oh, ta pjenušava bića meni su se činila toliko nalik duhovima - dušama preslabim da bi se oblikovale u zbiljskom svijetu, pa ipak dovoljno snažnim da se na tren zaodjenu divljom, rasutom pjenom i nagnaju je u ljudski oblik, prije no što je priroda uzme natrag k sebi. Kako li sam uživala u tome! Cijelu sam ih noć gledala, tako mi je barem govorio moj san, kako to već snovi znaju. A onda sam u snu ugledala sebe i razdanilo se. Svijet je bio pun života i vreve. Ali more je bilo isto onako golemo i plavo i gotovo mi se plakalo od želje da ga gledam.

Vidjela sam samu sebe na prozoru! U snovima gotovo nikad ne vidim sebe na taj način, nikada! Ali, bila sam tu, prepoznavala sam sebe, svoje sitno četvrtasto lice, svoju dugu, crnu, ravnu kosu s potkresanim šiškama. Stajala sam na četvrtastom prozoru, na bijeloj fasadi nečega što se činilo velikom zgradom. Vidjela sam crte svog vlastitog lica, sitne, beznačajne ali nasmiješene, nezanimljive, posve obične i sasvim lišene opasnosti ili izazova, svog lica sa šiškama koje su dopirale gotovo do trepavica, i svoja usta koja se tako lako razvuku u osmijeh. Imam lice koje živi kroz osmijeh. I čak sam i u snu pomislila: »Ah, Triana, zacijelo si jako sretna!« Ali meni ne treba mnogo da se nasmijem, zaista. Pržno poznajem patnju i sreću!

O svemu sam tome razmišljala u snu. Razmišljala sam i o patnji i o sreći. I bila sam sretna. U snu sam vidjela da stojim kod prozora, s velikim buketom crvenih ruža u lijevoj ruci, a desnom mašem nekim ljudima pod sobom.

Ali, gdje bi to moglo biti, pomislila sam, sve više se približavajući pragu buđenja. Nikad ne spavam dugo. Nikad ne spavam duboko. Već se oglasila grozna sumnja. Ovo je san, Triana! Ti nisi tamo. Nisi u toplom, blistavom mjestu s golemim morem. Nemaš ruže.

Ali san se nije prekidao, ni gubio, niti je u njemu bilo i najmanje napukline ili nejasnoće.

Vidjela sam sebe visoko na prozoru, kako još uvijek mašem, smješkajući se, držeći veliki lelujavi buket, a onda sam vidjela da mašem mladićima i djevojkama što su stajali na pločniku - izrasla djeca, ne više od toga -djeca od dvadeset pet godina ili manje - samo djeca, i znala sam da su mi ona poslala ruže. Voljela sam ih. Mahala sam i mahala, a i oni su mahali meni, i u svom su uzbuđenju pocupkivali, a ja sam im dobacivala poljupce.

Poljubac za poljupcem dobacivala sam tim obožavateljima, prstima desne ruke, dok je iza njih veliko plavo more plamtjelo i spustila se večer, odrješita i iznenadna, a u pozadini tih mladih plesača na pločniku s crno-bijelim šarama, ponovno je plesalo more, mnoštvo likova izdignutih iz pjenušavih valova i taj mi se svijet Činio tako stvarnim da ga nisam mogla proglašiti tek snom.

»To ti se zaista događa, Triana. Tamo si.«

Pokušala sam biti pametna. Bili su mi poznati hipnotički trikovi koje umiju izvoditi snovi, poznavala sam demone koji vam se unose u lice na samom rubu sna. Znala sam to, pa sam se okrenula i pokušala vidjeti sobu u kojoj sam stajala. »Gdje je ovo? Kako sam to mogla izmisliti?«

Ali vidjela sam samo more. Noć je bila crna, sa zvijezdama. Delirij pjenušavih duhova nastavljao se, sve dokle mi je pogled dopirao. Oh, duše, oh, izgubljene duše, glasno sam zapjevala, Oh, jeste li sretni, jeste li sretnije nego u životu koji ima tako oštre rubove i tolike muke? Nisu odgovorili, ti duhovi; ispružili su ruke, samo da bi ih blistava, zaljuljana voda povukla natrag u sebe.

Probudila sam se. Naglo.

Karl mi je šapnuo na uho: »Ne tako! Ne razumiješ. Prestani!«

Sjela sam. Bio je to šok, ovako se prisjetiti njegova glasa, čuti ga u takvoj blizini. Ali, nije bilo neugodno. Nije me bilo strah.

Bila sam sama u velikoj, prljavoj prednjoj sobi. Automobilska su svjetla šarala Čipke po stropu. Na slici Sv. Sebastijana iznad kamina

svjetlucala je pozlačena aureola. Kuća je škriputala, a promet gmizao uz nju, tihi štropot.

»Nalaziš se ovdje. A bio je to, bio je to tako živ san, i Karl je bio točno tu, pored mene!«

Po prvi put sam osjetila zadah u zraku. Sjedeći na podu, prekriženih nogu, još uvijek puna sna i strogosti Karlova glasa: » Ne tako! Ne razumiješ. Prestani!«, sva ispunjena time, zamijetila sam u kući zadah koji mi je govorio da se njegovo tijelo počelo raspadati.

Poznavala sam taj miris. Svi ga poznajemo. Čak i ako nismo bili u mrtvačnicama i na bojnim poljima, poznajemo ga. Prepoznavemo ga kad štakor ugine u zidu i nitko ga ne može pronaći.

Prepoznala sam ga i sada... slabašan, ali prožimao je cijelu kuću, sve njezine velike, kićene sobe, čak i ovaj salon u kojem je Sv. Sebastijan blistao iz svoje pozlačene rame, a muzička linija ležala samo nekoliko centimetara od mene. A telefon je još jednom izveo onaj klik, vrijeme za laž, klik. Možda poruka.

Ali, stvar je u tome, Triana, da si ti to sanjala. A ovaj se smrad ne može podnositi. Ne, ne ovo, jer to nije moj Karl, taj grozan smrad. To nije moj Karl. To je samo mrtvo tijelo.

Pomislila sam kako bih se trebala pokrenuti. A onda me nešto prikolalo u mjestu. Bila je to glazba, ali nije dolazila od mojih CD-ova razbacanih po podu, i nije to bila glazba koju poznajem, iako sam prepoznala instrument.

Samo violina može tako pjevati, i samo violina može tako preklinjati i jecati u noći. Oh, kako sam u djetinjstvu čeznula za tim da izvedem takav zvuk na violini.

Netko je vani svirao violinu. Čula sam je. Čula sam kako nježno lebdi nad ispremiješanim zvucima Avenije. Čula sam je očajničku i bolnu, kao da je vodena rukom Čajkovskog; čula sam vješt slijed tonova, tako brz i okretan da mi se učinio magičnim.

Ustala sam i prišla ugaonom prozoru.

Stajao je tamo. Onaj visoki čovjek sjajne crne kose kao u rock muzičara, u prašnjavom kaputu. Onaj kojeg sam vidjela neki dan. Sada je stajao s naše strane ulice, na pločniku s izbočenim ciglama pokraj moje željezne ograde i svirao violinu, a ja sam gledala dolje u njega. Odgurnula sam zavjesu. Od te mi je glazbe došlo da zajecam.

Pomislila sam kako ću umrijeti od nje. Umrijet ću smrću izazvanom smradom u ovoj kući i silnom ljepotom ove glazbe.

Zašto je došao? Zašto meni? Zašto, i od svih instrumenata svira baš violinu, koju toliko volim i s kojom sam se nekoć, u djetinjstvu, tako žestoko borila, ali tko ne voli violinu? Zašto ju je došao svirati pred mojim prozorom?

Ah, dušo draga, ti sanjaš! To je najobičnija, najgora moguća hipnotička varka. Ti još uvijek sanjaš. Uopće se nisi probudila. Vрати se, pronađi sebe, pronađi se tamo gdje znaš da si... ispružena na podu. Pronađi se.

»Triana!«

Na vratima je stajao Karl. Glava mu je bila omotana bijelom tkaninom, a lice bijelo kao kreč i tijelo gotovo poput kostura, u crnoj svilenoj pidžami koju sam navukla na nj.

»Ne, nemoj!« rekao je.

Glas violine se podigao. Gudalo se obrušilo na niže strune, D, G, i izvio se čeznutljiv, bolan krešendo, gotovo neskladan, koji je u tom trenu ponio sav moj očaj.

»Ah, Karl!« zazvala sam. Zacijelo jesam.

Ali, Karl je otišao. Nije bilo Karla. Violina je i dalje svirala; svirala je i svirala, a kad sam se okrenula i pogledala, ponovno sam ga ugledala, s onom sjajnom crnom kosom i širokim ramenima, i violinom što se presijavala, smeđa pod uličnom rasvjetom, a sada je s takvom žestinom spustio gudalo da sam osjetila kako me niz šiju i ruke podilaze srsi.

»Nemojte prestati, nemojte prestati!« povikala sam.

Njihao se kao kakav sumanut čovjek, sam tamo na uglu, pod crvenom svjetlošću što je dopirala iz cvjećarnice, pod mutnom zrakom pogrbljene ulične svjetiljke, u sjeni magnolijinih grana isprepletenih ponad cigli. Svirao je. Svirao je o ljubavi i boli i gubitku, i svirao i svirao o svim onim stvarima u koje sam toliko željela vjerovati.

Zaplakala sam.

Ponovno sam osjetila smrad.

Bila sam budna. Nema sumnje u to. Udarila sam o staklo, ali ne toliko snažno da bih ga razbila. Zagledala sam se u njega.

Okrenuo se prema meni, zaustavio gudalo u zraku, a onda pogledavši ravno u mene preko ograde, zasvirao nježniju melodiju, spuštajući je tako tiho da su je automobili u prolazu gotovo zaglušili.

Trgnula sam se od buke. Netko je udarao o stražnja vrata. Tako snažno da samo što nije razbio prozor.

Stajala sam tamo, ne želeći otići, ali svjesna da će onaj tko tako kuca zasigurno i ući, i da je netko očito shvatio da je Karl umro i da sad moram poći i ponašati se normalno. Nema vremena za glazbu.

Nema vremena za ovo? Sasvim je spustio tonove, u jauk, a onda ponovno bučno i hrapavo, pa visoko i probadajuće, iz samih žica.

Odmakla sam se od prozora.

Nazrela sam nekoga u sobi; ali to nije bio Karl. Bila je to žena. Došla je iz predsoblja, poznavala sam je. Bila je to moja susjeda. Zvala se Hardy. Gospođica Nanny Hardy.

»Triana, draga, dodijava li vam taj čovjek?« upitala je. Prišla je prozoru.

Bila je toliko izvan njegove pjesme. Poznavala sam je jednim drugim dijelom svoga mozga, jer sve ostalo u meni pokretalo se s njim, i odjednom sam shvatila da je stvaran.

Ona je to upravo potvrdila.

»Triana, draga, već dva dana ne odgovarate na zvono. Jednostavno sam morala malo jače gurnuti vrata. Zabrinula sam se za vas, Triana. Za vas i za Karla. Triana, recite mi ako želite da otjeram tog groznog čovjeka. Što on misli, tko je? Pogledajte ga samo. Već satima stoji pred kućom, ma slušajte ga samo, svirati violinu u ovo doba noći! Zar ne zna da je u ovoj kući bolestan čovjek...«

Ali, bili su to sitni, sićušni zvuci, te njene riječi, poput kamenčića što ispadaju iz nečijeg dlana. Glazba se nastavljala, umilna i čedna, uvijajući se prema sućutnom finalu. *Poznajem tvoju bol. Poznajem je.*

Ali ludilo nije za tebe. Nikada nije bilo. Ti si od onih koji nikada ne polude. Zapiljila sam se u njega, a onda ponovno u gospođicu Hardy.

Gospođica Hardy imala je na sebi kućnu haljinu. Došla je u šlapama. Pravi pothvat za tako doličnu damu. Pogledala me. Pogledom je obuhvatila sobu, obazrivo i blago, kako to već čine dobro odgojeni ljudi, ali nema sumnje da je primijetila razbacane CD-ove i prazne tetrapake, zgužvani papir u kojem je stajao tost, neotvorena pisma.

Međutim, izraz njezina lica nije se zbog toga promijenio kad je ponovno pogledala u mene. Nešto ju je pogodilo; osjetila se napadnuta nečim. Odjednom ju je dodirnulo nešto neugodno.

Osjetila je smrad. Karlovo tijelo.

Glazba je prestala. Ja sam se okrenula. »Ne dajte da ode!« rekla sam. Ali visok, mršav čovjek svilenkaste crne kose već se počeo udaljavati, noseći u rukama svoju violinu i svoje gudalo, i okrenuo se prema meni dok je prelazio Treću ulicu te zastao pred cvjećarnicom i domahnuo mi, domahnuo, te pažljivo premjestivši gudalo u lijevu ruku, uz vrat violine, podigao desnu i dobacio mi poljubac, svjesno i ljupko.

Dobacio mi je poljubac poput one mlađarije iz sna, one djece koja su mi donijela ruže.

Ruže, ruže, ruže... gotovo sam čula kako netko izgovara te riječi i to na stranom jeziku, i došlo mi je da se nasmijem pri pomisli kako je ruža na bilo kojem jeziku ipak ruža.

»Triana«, rekla je gospođica Hardy blago, ispruživši ruku da mi dotakne rame.

»Dopustite da nekog pozovem.« To zapravo i nije bila molba.

»Da, gospođice Hardy, ja ću nazvati.« Odgurnula sam šiške s očiju. Trepnula sam, pokušavajući uhvatiti više svjetlosti s ulice i vidjeti je bolje u njenoj cvjetastoj kućnoj haljini, vrlo urednoj.

»To je smrad, zar ne? Osjećate ga?«

Kimnula je, vrlo polako. »Zašto vas je, zaboga, njegova majka ostavila ovdje samu!«

»Dijete, gospođice Hardy, rođeno je u Londonu, prije nekoliko dana. Sve o tome možete čuti na sekretarici. Tamo je poruka. Svakako sam htjela da njegova majka bude tamo. Ona nije željela napustiti Karla. A stvari su takve da, shvaćate, nitko ne može točno reći kad će umirući čovjek umrijeti, ili kad će se dijete roditi, a to je prvo dijete Karlove sestre i Karl joj je rekao neka ide, a i ja sam inzistirala na tome da ode, i onda... onda sam se jednostavno umorila od svih tih ljudi koji su dolazili.«

Nisam uspijevala odgonetnuti izraz njezina lica. Nisam mogla čak ni pretpostaviti što misli. Možda to u tom trenutku ni sama nije znala. Pomislila sam kako je lijepa u toj svojoj kućnoj haljini; bila je bijela, s blijedim cvjetovima i nabrana u struku, a imala je i satenske papuče,

prava dama iz *Garden Distrkta*, govorilo se da je vrlo bogata. Sijeda joj je kosa bila uredno podšišana, u malim uvojcima što su uokvirivali lice.

Ponovno sam pogledala van, na Aveniju. Visokog mršavog čovjeka više nije bilo u vidokrugu. Ponovno sam čula one riječi. *Ti si od onih koji nikad ne polude!* Nisam se mogla sjetiti izraza njegovog lica. Je li se smiješio? Jesu li mu se usne pomakle? A ona glazba, pri samoj pomisli na nju potekle su mi suze.

Bila je to sramotno osjećajna glazba, kao da Čajkovski kaže: »Ma, do vruga i svijet«, pa pusti da se izlije najintimnija, najtužnija bol, na način na koji to moj Mozart i moj Beethoven nikada ne bi.

Zagledala sam se u prazan stambeni blok, u udaljene kuće. Polako se pojavio tramvaj, drndajući prema uglu. Gospode, tamo je! Violinist. Prešao je na pješački otok i stajao na tramvajskoj stanici, ali nije ušao u tramvaj. Bio je predaleko da bih mogla razabrati izraz njegova lica ili znati vidi li me još, a onda se okrenuo i udaljio.

Noć je bila ista. Smrad je bio isti.

Gospođica Hardy je stajala u zastrašujućoj nepomičnosti.

Djelovala je tako tužno. Mislila je da sam poludjela. Ili joj je jednostavno bilo mrsko što je baš ona ta koja me zatekla u takvom stanju, što bi baš ona morala nešto poduzeti. Ne znam.

Otišla je, u potragu za telefonom mislim. Nije mi više imala što reći. Mislila je da sam skrenula i da mi je uzalud govoriti riječima razuma, i tko joj to može zamjeriti?

Barem je ono o djetetu rođenom u Londonu bila istina. Ali ja bih pustila da njegovo tijelo leži tamo čak i da su svi bili kod kuće i ovdje. Samo bi bilo teže.

Okrenula sam se i požurila iz salona, pa kroz blagovaonicu. Prošla sam kroz malu sobu za doručak i potrčala uz stepenice. Male su, te stepenice -nije to ono velebno stubište kakvo se zna naći u dvokatnim predratnim kućama, to je malo, ljupko uvijeno stepenište što vodi u potkrovlje kućice.

Zalupila sam njegovim vratima i okrenula mjedeni ključ u bravi. Htio je da svaka vrata imaju svoj ključ i sada mi je prvi put bilo drago zbog toga.

Sada ona ne može ući. Nitko ne može.

U sobi je bilo studeno jer su prozori bili širom otvoreni, i zaudarala je, ali ja sam duboko udahнула i uvukla se pod pokrivače, do njega, po posljednji put, samo još jednom, samo još nekoliko minuta prije nego što spale svaki njegov prst i palac, njegove usne, njegove oči. Samo me pustite da budem uz njega.

Pustite me da budem sa svima njima.

U daljini sam začula njezin glas, ali i još nešto, iz veće daljine. Bio je to prigušen, uzvišen poj violine. *Ti tamo sviraš.*

Za tebe, Triana.

Privila sam se uz Karlovo rame. Bio je tako jako mrtav, toliko mrtviji nego jučer. Zatvorila sam oči i navukla veliki zlatni poplun preko nas - imao je novaca i volio lijepe stvari - u ovom našem krevetu sa četiri stupa, našem krevetu u stilu Princa od Walesa, koji mi je silom želio kupiti, posljednji sam put sanjala o njemu: težak san.

U njemu je bilo glazbe. Bila je tako jedva čujna da nisam umjela reći je li to samo sjećanje na onu glazbu odozdo, ali čula se. Glazba.

Karl. Položila sam ruku na njegove koščate obraze, sve miline je nestalo.

Još jednom, posljednji put, pustite me da se valjam u smrti, ovaj put s glazbom mog novog prijatelja, koja me zaplavljuje kao da ga je poslao đavo iz pakla, tog violinistu, samo za one od nas koji su »poluzaljubljeni u udobnu smrt.«

Tata, mama, Lily, dajte mi svoje kosti. Dajte mi grob. Povedimo Karla dolje, u nj, zajedno s nama. Što to nas briga, nas mrtve, ako je i umro od neke zarazne bolesti; mi smo svi ovdje u vlažnoj zemlji zajedno; mrtvi smo zajedno.

3

Kopaj duboko, duboko, moja dušo, da pronadeš srce - krv, toplinu, kapelicu i počivalište. Kopaj duboko, duboko u vlažnu zemlju, sve dokle oni leže - ti koje volim - ona, majka, s tamnom raspuštenom kosom koje više nema, kostima što su se odavno otkotrljale na samo dno grobnice, pred drugim lijesovima što su potražili odmor na njenom mjestu, ali u ovom su snu svi oko mene, na okupu, kao da je ona još ovdje, mama, u tamnocrvenoj haljini, s crnom kosom, a on - moj nedavno umrli otac, vjerojatno još uvijek navošten, pokopan bez kravate zato što je nije htio, pa sam mu je skinula točno tamo, u lijesu,

i otkopčala mu košulju, znajući koliko je mrzio kravate, a udovi su mu bili sačuvani i glatki od premaza za mrtvace, ili tko će ga znati, možda su iznutra već bili živi od svih onih mekih zemaljskih usta što dolaze odžalovati, proždrijeti i onda se povlače, a i ona, najmanja od svih, ljepotica moja, oćelavjela od raka, pa ipak ljupka, anđeo rođen bez kose ali savršen, no dopustite da joj vratim njenu dugu, zlatnu kosu što je ispala od lijekova, tu kosu što je bila tako meka pod četkom, svijetlu poput nedozrelih jagoda; najljepša djevojčica na svijetu, krv moje krvi - moja kći koja je već toliko dugo mrtva da bi danas bila žena da je poživjela...

Kopaj duboko... da legnem uz vas, da legnemo ovdje, svi zajedno.

Legnite uz nas, uz Karla i mene. Karl je već postao kostur!

Otvoren zjapi ovaj grob u kojem smo svi mi tako nježno i sretno zajedno. Nema riječi za sjedinjenje tako prisno i potpuno kao što je ovo, naša tijela, naši leševi, naše kosti, tako nerazdvojno ispremiješani.

Nisam se odvojila ni od koga. Ni od majke, ni od oca, ni od Karla, ni od Lily, ni od kog živog i ni od kog mrtvog, jer smo jedno - srođeni – u ovom vlažnom grobu što se osipa, našem vlastitom prisnom skrovištu, u toj dubokoj zemaljskoj odaji u kojoj ćemo trunuti i miješati se dok mravi budu dolazili, a kožu nam prekrivala plijesan. To je nevažno.

Budimo zajedno, neka se ne zaboravi nijedno lice, smijeh svakog od nas zvonak kao prije dvadeset godina ili dvostruko toliko, pjevušeći smijeh poput glazbe sablasne violine, nesigurne violine, savršene violine, naš smijeh naša glazba što je stopila naše umove i duše i zauvijek nas sve povezala.

Blago padaj na ovaj velik, mekan, tajni, udobni grob, topla moja raspjevana kišo. Što je ovaj grob bez kiše? Naše nježne, južnjačke kiše. Padaj meka s poljupcima da ne raspršiš ovaj zagrljaj u kojem živimo - ja i oni, mrtvi, kao jedno. Ova raspuklina je naš dom. Neka kaplje budu suze nalik pjesmi, više zvuka i šuštanja nego vode, jer ne želim da se ovdje išta remeti, već samo blistava milina među svima vama, zauvijek. Lily, privini se uza me, majko, daj da zarinem lice u tvoj vrat, ali sada smo jedno, i Karl nas je sve obujmio, i otac.

Cvijeće, dođi. Nema razloga da rasipaš izlomljene peteljke ili grimizne latice. Nema potrebe za velikim buketima vezanim sjajnim vrpčama.

Zemlja će slaviti ovaj grob; zemlja će dati svoju divlju, nježnu travu, titrave cvjetove skromnih zlatice i tratinčica i makova, boje plave, žute i ružičaste, meke sjene bujnog, divljeg, vječitog vrta.

Dajte da se privijem uz vas, da se ispružim u vašem zagrljaju, da vam dokažem da meni nikakav vanjski znak smrti ništa ne znači u usporedbi s ljubavlju koju smo odživjeli, vi i ja, nekoć, svi mi, živi, i ne želim sada biti nigdje već ovdje s vama, u tom polaganom, vlažnom, bezopasnom propadanju.

To što me svijest prati dolje, u ovaj posljednji zagrljaj, dar je! Prisna sam s mrtvima, ali živim kako bih to mogla spoznati i uživati u tome. Neka se stabla poviju da zataje ovo mjesto, neka krošnje pred mojim očima ispletu gustu, nerazmrsivu mrežu, ne zelenu već crnu kao da je u njoj zauzdana noć, i nek se zatvori i posljednje uhodljivo oko, ušutkaju prednosti, dok trava buja visoko - tako da možemo sami ostati, tek mi, ja i vi, vi koje sam toliko ljubila i bez kojih živjeti ne mogu.

Utoni. Utoni duboko u zemlju. Oćuti kako te zemlja zatvara u sebe. Neka busenje zapečati naša samoću. Ništa drugo mi ne treba.

I sada, spojena s vama, na sigurnom, mogu reći: »Dovraga sve što se pokušava ispriječiti između nas.«

Dođite, strani koraci stubištem.

Provalite bravu, polomite drvo, iščupajte cijevi, ispunite zrak bijelim dimom. Ne dodirujte moje ruke, jer ja nisam ovdje, ja sam u grobu; a ta kojoj dodijavate, to je srdita, ukočena slika mene. Da, vidite, plahte su čiste, to sam vam i Ja mogla reći!

Uvijte ga, uvijte dobro, čvrsto u plahte, posve je nevažno - vidite, nema krvi, nema zaraze koja će vas zaskočiti iz njega - nije umro od otvorenih rana, usukao se iznutra, kao što se već događa oboljelima od AIDS-a, tako da mu je čak i disanje nanosilo bol, i čega se sad vi imate bojati?

Nisam s vama ni s onima koji postavljaju pitanja o vremenu i mjestu i krvi i zdravom razumu i brojevima koje treba nazvati; ne mogu odgovoriti onima koji žele pomoći. Ja sam na sigurnom, u grobu.

Prislonila sam usne o lubanju svoga oca. Posegnula za košćatom rukom svoje majke. Dajte da vas zagrlim!

Još uvijek čujem glazbu. Oh, Bože, tko bi mislio da će doći taj usamljeni violinist kroz visoku travu i kišu i gusti dim zamišljene noći, izmaštane tame, biti uza me i svirati mi svoju žalobničku pjesmu, dati glas ovim riječima u mojoj glavi, dok zemlja postaje sve vlažnija, a sve živo u njoj ne čini se ništa doli potpuno prirodnim i dobrotivim, čak pomalo lijepim.

Sve je krvi iz našeg tamnog, milog groba nestalo, nestalo, nestalo, osim moje, i u našoj grobnoj sjenici krvarim isto tako jednostavno kao što uzdi-šem. Ako je sada, iz bilo kojeg razloga pod kapom nebeskom, potrebna krv, ja je imam dovoljno za sve nas.

Strah se ovdje neće pojaviti. Straha je nestalo. Zazveckajte ključevima i pokupite čaše. Neka zakloparaju lonci na starom štednjaku u prizemlju. Ispunite noć sirenama ako želite. Neka voda teče i teče i teče, i nek' se napuni kada. Ja vas ne vidim. Ja vas ne poznajem.

Nikakva sitničava briga neće se pojaviti ovdje, ne u ovom grobu u kojem mi ležimo. Straha je nestalo - kao i same mladosti i sve one stare boli koju sam osjećala dok sam gledala kako vas predaju zemlji - lijes za lijesom, očev od tako lijepa drveta, majčin, njega se ne sjećam, i Lilyjin, tako malen i bijel, a onaj nam stari gospodin nije htio naplatiti jer bila je tek mala djevojčica. Ne, sve te brige je nestalo. Briga vas čini gluhima za pravu glazbu. Briga vam ne dopušta da obujmite kosti onih koje volite.

Ja sam živa i sada sam s vama, uistinu, tek sada shvaćam što znači to da ću vas uvijek imati uza se!

Oče, majko, Karl, Lily, držite me!

Oh, čini se griješnim tražiti sućut od mrtvih, od onih koji su umrli u mukama kojih ih nisam mogla poštedjeti, od onih za koje nisam imala pravi pozdrav, ni vradžbina da otjeram paniku ili bol, od onih koji u posljednjim neopreznim, nesklapnim trenucima možda nisu vidjeli suze ili čuli prisegu da ću do vijeka tugovati za njima.

Sada sam tu! S vama! Znam da to znači biti mrtav. Puštam da me prekrije mulj, duboko ponirem stopalom u raskvašenu kosinu groba.

To je vizija, ova moja kuća. Oni su nevažni:

»Ta muzika, čuješ li je?«

»Mislim da bi se ona sad trebala ponovno istuširati! Mislim da je treba potpuno dezinficirati!«

»Sve bi u toj sobi trebalo spaliti...«

»Oh, ne ovaj lijepi krevet sa stupovima, bila bi to ludost, ta u bolnici ne dignu cijelu sobu u zrak kad netko umre od toga.« »...a njegov rukopis, ne diraj ga!« *Ne, da se niste usudili* dotaknuti njegov rukopis!

»Pššt, nemoj pred...« »Šenula je, zar ne vidiš?«

»...njegova majka stiže jutarnjim avionom s Gatwicka.« »...potpuno poludjela.«

»Oh, molim vas, hoćete li obadvije zašutjeti, za Boga miloga, ako imalo volite svoju sestru. Gospođice Hardy, jeste li je dobro poznavali?« »Popij ovo, Triana.«

To je moja vizija; ova moja kuća. Sjedim u svojoj dnevnoj sobi, oprana, izribana, kao da će mene pokopati, s kose mi kapa voda. Neka jutarnja svjetlost udari u zrcala. Izbacite sjajno paunovo perje iz srebrne urne i razbacajte ga po podu. Ne vješajte jezoviti veo na blještave stvari. Zagledajte se duboko da nađete utvaru u čaši.

Ovo je moja kuća. A ovo je moj vrt, i moje ruže pužu uz ograde, a mi smo u našem grobu. Mi smo ovdje i mi smo tamo, i oni su jedno.

Mi smo u grobu i mi smo u kući, a sve ostalo je tek neuspjeh mašte.

U ovom mekom kišovitom carstvu, gdje voda pjeva kapajući s potam-njelog lišća, dok se zemlja osipa s gornjih neravnih rubova ja sam nevjesta, kći, majka, sve te prečasne titule što stvaraju dragocjene zahtjeve koje postavljam samoj sebi.

Imam vas zauvijek! Nikada nikada neću dopustiti da me napustite, nikada nikada da odete.

U redu. Dakle, opet smo pogriješili. Odigrali svoju igru. Navalili smo se na ludilo kao da su to debela vrata, pa smo onda udarali po njemu, kao što su udarali po Karlovim vratima, ali vrata ludila nisu popustila, i taj neucrtani grob je san.

Pa, kroza nj mogu čuti njegovu muziku.

Čak i ne pomišljam da je i oni čuju. To je moj glas u mojoj glavi a njegova je violina njegov glas tamo vani, zajedno čuvamo tajnu da je taj grob moja vizija i da sada ne mogu zaista biti s vama, mrtvi moji.

Potrebna sam živima.

Sada sam potrebna živima, toliko potrebna kao što su im uciviljeni uvijek potrebni nakon smrti, toliko potrebni ti koji su najviše

njegovali, i najduže sjedili u tajacu, potrebni za pitanja i prijedloge i tvrdnje i izjave, i papire koje treba potpisati. Potrebna sam im da bih pogledala najtuđinskije osmijehe i iznašla načina da prijazno primim najnezgrapnija saučešća.

Ali, doći ću, s vremenom. Doći ću. A kad dođem, grob će nas sve primiti. I trava će rasti ponad svih nas.

Ljubav, ljubav, ljubav vam šaljem - neka se zemlja ovlaži. Neka moji živi udovi potonu. Dajte mi lubanje da ih pritisnem na usne poput kamenja, dajte mi kosti da ih držim među prstima, a ako je kose nestalo - poput fino sukane svile, ništa zato. Moja je kosa dovoljno dugačka da nas sve ovije, nije li tako. Pogledajte je, tu dugu kosu. Dajte da nas sve pokrijem.

Smrt nije smrt onakva kakvu sam nekoć poznavala, kad sam pod nogama gazila strah. Slomljenim je srcima najbolje da zauvijek kucaju na zimom zahukanom oknu.

Držite me, držite me, držite me ovdje. Ne dajte mi da ikad, ikad zao-stanem na nekom drugom mjestu.

Zaboravi lijepu čipku, vješto oličene zidove, blistavu intarziju na otvorenom radnom stolu. Porculan koji sada tako oprezno podižu, komad po komad, da bi ga poslagali po stolu, šalice i tanjuriće ukrašene plavim pletom i zlatom. Karlove stvari. Okreni se. Ne osjećaj te žive ruke.

Jedino što je spomena vrijedno u vezi kave koja teče iz srebrnog grlića je način na koji rana svjetlost svjetluca na njoj; način na koji tamno smeđilo kave postaje jantarno i zlatno i žuto, i uvija se i uvrće poput plesača, dok puni šalicu, a onda iščezava, kao da je duh vraćen u vrč.

Vrati se na ono mjesto na kojem se vrt urušio. Pronaći ćeš nas sve zajedno. Tamo ćeš nas pronaći.

Iz sjećanja, savršena slika: suton, kapelica u *Garden Districtu*, naša Gospa od Trajne Pomoći, naša crkvice u oronuloj zgradi. Valja prijeći samo jedan blok od mog ulaza, i eto vas tamo. Nalazi se u ulici Prytania. Visoki su prozori ispunjeni ružičastom svjetlošću. Niske kapave svijeće u crvenom staklu, pred sveticom nasmijana lica koju volimo i štujemo pod nazivom »Mali Cvjetić«. U toj je kapelici tama poput prašine. Možeš hodati kroz nju.

Majka, moja sestra Rosalinda i ja klečimo pred hladnom mramornom oltarnom pregradom. Polažemo svoje bukete - cvijetke ubrane svuda pomalo, uz zidove, kroz željezne ograde slične našoj - divlji nevjestin vijenac, ljupku plavu travu Sv. Ante, malu zlatnosmeđu lantanu. Nikad vrtno cvijeće. Samo pokoji odbjegli stručak koji nikome neće nedostajati u povijušom obrasloj ogradi. To su naši buketi, i nemamo ih čime povezati osim svojim rukama. Stavljamo ih pred oltarsku pregradu, a kad se prekrižimo i izmolimo molitve, mene spopada sumnja.

»Jesi li sigurna da će Blažena Djevica i Isus dobiti ovo cvijeće?«
Ispod oltara, pred nama, izrezbareni drveni likovi na Posljednjoj večeri, u dubokoj, staklom prekrivenoj niši, a gore, na vezenom suknu što je uobičajeni buketi kapele, veliki, važni, golemih kopljastih cvjetova sa snježnobijelim glavama. To je cvijeće puno značenja! Tako moćno kao visoke voštane svijeće.

»Oh, da«, odgovara majka. »Kad mi odemo, doći će Brat i uzeti naše cvjetice te ih staviti u vazu, tamo, pred maloga Isusa ili pred Blaženu Djevicu.«

Mali je Isus malo podalje, zdesna, sada u sjeni, uz prozor. Još uvijek mi je pred očima svijet koji drži u svojim rukama i zlato što svjetluca na njegovoj kruni, i znam da su njegovi prsti podignuti u blagoslovu, i da je to Mali Isus iz Praga, s krasnim plamteće ružičastim plaštem i ljupko zajapurenim obrazima.

Ali, što se cvijeća tiče, ne vjerujem da mama ima pravo. Preskromno je to cvijeće. Tko će mariti za ovakvo cvijeće ostavljeno tek tako, u suton, kapelica je sada puna sjenki koje osjećam zato što je majka malo preplašena, stišće ruke svojih dviju djevojčica, »Rosalinda, Triana, dođite«, dok klecemo i okrećemo se da pođemo. Na sebi imamo lakaste cipelice s kopčom, koje tik-takaju po tamnom linoleumu. Sveta vodica je mlačna u krstionici. Noć izdahnjuje svjetlost, ali nedovoljnu da se uvuče među redove sjedala.

Zabrinuta sam za cvijeće.

Pa, više ne brinem zbog takvih stvari.

Drago mi je samo sjećanje, da smo bile tamo, jer ako ga mogu vidjeti i osjetiti i čuti ovu violinu koja pjeva ovu pjesmu, onda sam ponovno tamo, i kao što sam rekla - Majko, zajedno smo.

Za sve ostalo ne brinem. Bi li ona, moja kći, poživjela da sam preokrenula Nebo i Zemlju da je odvedem u neku daleku kliniku? Bi li on, moj otac, ostao živ da je kisik bio podešen kako valja? Je li se ona, moja majka, bojala kad je rekla: »Umirem«, rođacima koji su je njegovali? Je li trebala nekog od nas? Dobri Bože! Prestani! Ni zbog živih, ni zbog mrtvih, ni zbog cvijeća od prije pedeset godina, neću ponovno proživljavati optužbe!

Sveci u treperavoj svjetlosti kapelice ne daju odgovora. Ikona naše Gospe od Trajne Pomoći samo svjetluca u uzvišenoj sjeni. Mali Isus iz Praga privlači pažnju svojom draguljima posutom krunom i ništa manje blistavim očima.

Ali vi, moji mrtvi, moje meso, moje blago, vi koje sam do kraja, potpuno voljela, svi vi sada u grobu sa mnom - bez očiju i puti da me zagrije -vi ste uza me!

Svi rastanci bili su privid. Sve je savršeno. »Glazba je prestala.«

»Hvala Bogu.«

»Zaista to misliš?« Bio je to Rosalindin dubok i mek glas, glas moje sestre koja uvijek govori ono što misli. »Taj je tip bio fantastičan.

Nije to bila obična muzika.«

»Jako je dobar. To mu priznajem.« Ovo je bio Glenn, njezin muž i moj voljeni svak.

»Bio je tu već kad sam ja došla.« Glas gospođice Hardy. »Zapravo, da on nije počeo svirati tu violinu ne bih je uopće pronašla. Još je vani?«

Moja sestra Katrinka:

»Mislim da bi nju sad trebalo smjestiti u bolnicu radi pretraga; moramo biti sasvim sigurni da nije pokupila...«

»Psst, ne mogu podnijeti da tako govorite!« Hvala ti, potpuna neznanko.

»Triana, ja sam, gospođica Hardy, mila, možete li me pogledati?

Oprostite, mila, što vičem na vaše sestre. Oprostite. Ali željela bih da ovo popijete. Šalica vruće čokolade. Sjećate se onog popodneva kad ste bili kod mene, pile smo čokoladu i rekli ste da vam se sviđa, i sad ima puno šlaga, voljela bih da gucnete...«

Podigla sam pogled. Kako je svježje i lijepo izgledala dnevna soba pod ranim jutarnjim suncem, kako li je samo porculan blistao na stolu.

Okrugli stolovi. Oduvijek sam voljela okrugle stolove. Svi su CD-ovi i omoti od keksa i limenke bili pokupljeni. Bijela cvjetna štukatura na

stropu stvarala je pristojne vjenčiče, neometana onim kršem pod sobom.

Ustala sam i prišla prozoru, odmakla teški žuti zastor. Vani je bio cijeli svijet, sve do samog neba, a lišće se kotrljalo po suhoj verandi, točno preda mnom.

Jutarnja je utrka prema središtu grada bila otpočela. Treštali su kamioni. Vidjela sam kako lišće na hrastu drhturi pred najezdom tolikih kotača. Osjetila sam da se i kuća zatresla. No tako se trese već stotinjak godina, i više, neće se srušiti od toga. Ljudi to sad znaju. Više ne dolaze rušiti prekrasne kuće s bijelim stupovima. Više ne bljuju laži o tome kako se takve kuće ne mogu održavati, ili zagrijavati. Bore se da ih sačuvaju.

Netko me prodrmao. Bila je to moja sestra Katrinka. Djelovala je sva izvan sebe, njezino usko lice usiljeno od srdžbe; srdžba je njezin blizak prijatelj. Srdžba jednostavno skakuće u njoj, samo vrebata trenutak kad će iskočiti, a upravo je nastupio jedan takav trenutak i jedva je uopće mogla govoriti, toliko je bila ljuta.

»Želim da odeš na kat.«

»Zašto?« hladno sam odgovorila. Već godinama te se ne bojim, pomislila sam. Sve otkad je Faye otišla, čini mi se. Faye je bila najmanja od svih nas. Faye je bila ona koju smo svi voljeli.

»Želim da se ponovno opereš, cijela, a onda pođeš u bolnicu.«

»Govoriš gluposti«, rekla sam. »Uvijek si govorila gluposti. Nema potrebe za tim.«

Pogledala sam gospođicu Hardy.

Negdje tijekom ove duge, raštimate noći, otišla je kući i presvukla se u jednu od onih svojih lijepih strukiranih haljina i svježe očešljala kosu. Njezin je osmijeh bio pun utjehe.

»Odnijeli su ga?« upitla sam gospođicu Hardy.

»Njegova knjiga, njegova knjiga o Sv. Sebastijanu, sve sam sklonila, osim posljednjih nekoliko stranica. Bile su na stolu pored kreveta.

Oni...«

Progovorio je moj mili svak, Glenn: »Ja sam ih odnio dolje; na sigurnom su, sa svim ostalim.«

Tako je, ja sam pokazala Glennu kamo stavljam Karlove radove, za svaki slučaj... *spalite sve u sobi.*

Iza mojih leđa, ljudi su se prepirali. Čula sam kako Rosalinda pokušava stišati prigovore koje je kroz stisnute zube cijedila uvijek uznemirena mlada Katrinka. Katrinki će jednog dana u pol riječi popucati zubi.

»Šenula je!« uzvratila je Katrinka. »A po svoj prilici je pokupila i virus!«

»Daj, molim te, prestani Trink, preklinjem te.« Rosalinda više nije znala biti neugodna. Sve ono što je još i znala u djetinjstvu odavno je iskorijenila, zamijenila.

Okrenula sam se i pogledala u Rosalindu. Sjedila je pogurena kraj stola, krupna, pospana izraza i izvijenih obrva.

Neodređeno je mahnula rukom i rekla, onim svojim neuvijenim, dubokim glasom:

»Kremirat će ga.« Uzdahnula je. »Takvi su propisi. Ne brini.

Pobrinula sam se da ne rastave cijelu sobu.« Nasmijala se, samouvjerenim, pametnim smijehom, koji je bio savršen. »Da čovjek pusti Katrinki na volju, srušila bi cijelu četvrt.« Sva se zatresla od smijeha.

Katrinka je počela praskati.

Ja sam se osmjehnula Rosalindi. Pitala sam se brine li zbog novca.

Karl je bio tako velikodušan s novcima. Nema sumnje u to da su svi razmišljali o novcu. Karlovi, tako široke ruke dijeljeni darovi.

Bit će malo prepirke i oko organizacije sprovoda. To je uvijek tako, ma koliko čovjek sve unaprijed pripremio, a Karl je sve pripremio.

Kremiranje. Ne smijem ni pomisliti na to! U mom grobu, među onima koje volim, nema bezličnog pepela.

Rosalinda to nikad ne bi priznala, ali nema sumnje u to da je razmišljala o novcu. Karl je bio taj koji je Rosalindi i njenom mužu, Glennu, davao novac za život, da mogu voditi svoj mali antikvarijat knjiga i ploča s kojim nisu uspijevali ništa zaraditi, barem ne koliko je meni poznato. Je li se bojala da će taj novac sad presahnuti? Htjela sam je umiriti.

Gospođica Hardy je podigla glas. Katrinka je zalupila vratima.

Katrinka je jedna od zapravo samo dvoje odraslih ljudi koje poznajem, koji lupaju vratima kad se naljute. Druga je kilometrima daleko, odavno izašla iz mog života, s ljubavlju zaustavljena u sjećanju zbog ljepših stvari no što su ta sitna divljaštva.

Rosalinda, najstarija i najkrupnija, sada već vrlo otežala, s potpuno po-sjedjelom kosom, ali prekrasno kovrčavom kao i uvijek - njezina je kosa bila najbujnija - samo je i dalje sjedila tamo, sliježući ramenima i smijuljeći se.

»Ne moraš juriti u bolnicu«, rekla je. »Znaš to i sama.« Rosalinda je godinama radila kao medicinska sestra, navukla se boca s kisikom i načistila krvi. »Nema nikakve žurbe«, sa sigurnošću me uvjeravala. Poznajem jedno mjesto bolje od ovoga, rekla sam, ili pomislila. Moram samo zaklopiti oči i soba se zaljulja i pojavi se grob i bolno se upitam: »Što je san, a što stvarnost?«

Naslonila sam čelo na prozorsko okno, bilo je hladno, a njegova glazba... glazba mog lutajućeg violinista... obratila sam joj se. *Tamo si, zar ne? Hajde, znam da nisi otišao. Zar si mislio da ne slušam...?* bratila se, violina. Razigrana, a ipak tiha, bolna, sva u nekom naivnom slavlju. Iza mene je Rosalinda počela tiho pjevušiti, poneku riječ, za njim... pjevušila je uz njega, priljublivala svoj glas uz njegov, daleki. »Sad ga čuješ?« upitala sam.

»Aha«, uzvratila je, s onim svojim karakterističnim slijeganjem ramenima. »Ti to tamo vani imaš pravog prijatelja, kao da je slavuj. Sunce ga nije otjeralo. Da, čujem ga.«

Iz moje je kose kapalo po podu. Katrinka je jecala u predsoblju, a druga dva glasa nisam mogla prepoznati, osim što sam razaznavala da su ženski. »Jednostavno to ne mogu sada podnijeti, jednostavno ne mogu,« govorila je Katrinka, »a ona je poludjela. Zar ne vidite? Ne mogu, ne mogu, ne mogu.«

Imala sam osjećaj kao da sam na cesti koja se račva. Znala sam gdje je grob i koliko je dubok, i mogla sam otići tamo. Zašto nisam? Njegova je glazba prešla u polaganu ali uzvišenu melodiju, nešto što se ispremiješalo sa samim jutrom, kao da zajedno odlazimo s groblja. Kad sam se osvrnula, u uznemirujućem, živom bljesku sjećanja ugledala sam naše male bukete na bijelom mramoru oltarne pregrade, u kapelici.

»Hajde, Triana!« Moja je mama bila tako lijepa, kose skupljene pod beretu, strpljivog glasa, krupnih očiju. »Idemo, Triana!«

Umrijet ćeš daleko od nas, majko. Lijepa i bez ijedne sijede u kosi. Kad kucne čas, neću biti čak ni toliko svjesna da se izljubim s tobom za ristanak pri posljednjem susretu. Samo će mi biti drago što odlaziš jer si tako pijana

i bolesna a ja tako umorna od stalne brige za Katrinku i Faye. Majko, umrijet ćeš na grozan, grozan način, pijana žena ugušila se vlastitim jezikom. A ja ću roditi djevojčicu nalik tebi, s tvojim velikim okruglim očima, lijepim sljepoočnicama i čelom, i ona će umrijeti. Majko, umrijeti prije nego što navrši šestu godinu, okružena strojevima tijekom onih nekoliko minuta, samo nekoliko minuta, majko, kad sam pokušala uhvatiti malo sna, kako kažu. Uхватила sam njezinu smrt, ja...

Ostaj za mnom, tolika patnja. Rosalinda i ja trčimo ispred, majka korača polako, širokim kamenim pločama iza nas, smješka se: sada se ne boji sutona, nebo je treperavo. To su naše godine. Rat nije završio. Automobili što polako prolaze ulicom Prytania nalik su zgrbljenim cvrčcima ili bubama.

»Rekla sam, dosta!« govorim svojoj vlastitoj glavi. Stavljam ruke na mokru kosu. Užasno je biti u ovoj sobi, sa svom tom bukom i vodom što kapa. Slušaj glas gospođice Hardy. Ona preuzima stvari u svoje ruke.

Vani je sunce palo na verande, na automobile u letu, na stare drvene tramvaje s kojih se ljušti boja, dok su prolazili točno ispred mene, i zvonila je uspinjača, sa svom dramatikom uspinjača San Franciska.

»Kako nam to može učiniti?« jecala je Katrinka. Ali, to je bilo iza vrata. Iza onih vrata kojima je zalupila. Zapomagala je u hodniku. Zazvonilo je na vratima. Bila sam previše daleko, u drugom dijelu kuće, da bih mogla vidjeti tko se penje uz stepenice.

Ono što sam vidjela bile su bijele azaleje uz ogradu, sve do ugla, i dalje, tamo gdje ograda zaokreće. Kako lijepo, kako uzvišeno lijepo. Sve je to Karl platio, vrtlare i gnojivo, stolare, čekiće i čavle i bijelu boju za stupove, pogledajte, korintski stupovi su obnovljeni, akantusovo se lišće diže i visoko podupire krov, i pogledajte, jasno plava za krov verande, tako da ose misle kako je to nebo i ne gnijezde se tu.

»Hajde, dušo.« Bio je to muški glas, glas čovjeka kojeg sam poznavala, ali ne tako dobro, kojem sam vjerovala ali se sada nisam mogla sjetiti njegova imena, možda zato što je u pozadini Katrinka vikala i vikala.

»Triana, dušo«, rekao je. Grady Dubosson, moj odvjetnik. Bio je sav sređen, propisno odijelo i kravata, nije čak djelovao ni pospano, i savršeno je vladao svojim ozbiljnim lice kao da zna, kao i mnogi

drugi u ovoj sobi, kako izaći na kraj sa smrću i ne navlačiti lažan izraz ili se praviti kao da se ništa nije dogodilo.

»Ne brinite, Triana, mila«, rekao je najprirodnijim, pouzdanim glasom. »Neću dopustiti da itko išta takne. Vi pođite s dr. Guidryjem, dolje, u grad. Odmorite se. Ionako ne možemo organizirati pogreb sve dok se svi ne vrate iz Londona.«

»Karlova knjiga, neke su stranice ostale gore.«

Ponovno Glennov umirujući glas, dubok, južnjački: »Ja sam ih pokupio, Triana. Sve sam njegove papire odnio dolje, nitko neće ništa spaliti...«

»Žao mi je što stvaram toliko problema«, prošaptala sam. »Sasvim pukla!« Bila je to Katrinka.

Rosalinda je uzdahnula. »Nije mi izgledao kao da se napatio, već kao da je zaspao.« Rekla je to zato da me utješi. Okrenula sam se i uputila joj mali, zahvalan pogled. Uхватила ga je i poslala mi onu ozarenu zraku svog osmijeha.

Silno sam je voljela. Popravila je svoje naočale s debelim okvirima i namjestila ih. Dok je bila mlada, tata je stalno vikao na nju neka stavi naočale na nos kako spada, ali njoj to nikako nije polazilo za rukom jer je, za razliku od njega, imala prilično malen nos. A izgledala je upravo onako kako je on mrzio da izgleda - sanjarski i neuredno, ali milo, s tim naočalama što su joj padale, pušeći cigaretu, dok joj se pepeo trusio po kaputu, ali puna ljubavi, tijela otežalog i bezobličnog od godina. Tako sam je voljela.

»Mislim da uopće nije patio«, rekla je. »Ne obraćaj pažnju na Trinku. Čuj, Trink, jesi li ti ikad razmišljala o svim onim krevetima u hotelima u kojima ste ti i Martin spavali - na primjer, tko je spavao u njima prije vas, hoću reći, je li imao AIDS?«

Došlo mi je da se nasmijem.

»Hajde, mila«, rekao je Grady.

Dr. Guidry je uzeo moju ruku među svoje. Kako je bio mlad. Nikako se ne mogu privići na to da su sada liječnici mlađi od mene. A dr. Guidry je tako plav i tako nevjerojatno čist, a u gornjem džepu jakne uvijek ima malu Bibliju. Ne može biti katolik, ako tako nosi Bibliju. Zacijelo je baptist. Ja sama osjećam se tako bezvremeno. Ali, to je zato što sam mrtva, ne? Ja sam u grobu.

Ne. To nikad ne pali zadugo.

»Molim vas da me poslušate«, rekao je dr. Guidry, tako blago kao da me cjeliva. »Sve ostalo prepustite Gradyju.« »Prestao je«, rekla je Rosalinda.

»Tko?« upitala je Katrinka. »Tko je prestao?« Stajala je na vratima predsoblja. Ispuhivala je nos. Zgužvala je papirnatu maramicu i bacila je na pod. Ošinula me pogledom. »Jesi li ikad pomislila kako to djeluje na nas ostale?«

Nisam joj odgovorila.

»Violinist«, rekla je Rosalinda. »Tvoj trubadur. Mislim da je otišao.«

»Nisam uopće čula nikakvog prokletog violinista«, procijedila je Katrinka kroz stisnute zube. »Zašto stalno govorite o violinistu! Vama je taj violinist važniji od onoga što vam ja pokušavam reći!«

Ušla je gospođica Hardy i prošla pored Katrinke kao da ova uopće ne postoji. Na sebi je imala najčišće moguće bijele cipele. Zacijelo je proljeće, jer dame iz *Garden Districta* nose bijele cipele samo u dolično doba godine. Ali ja sam bila sigurna da je hladno.

Imala je kaput i šal za mene. »Hajde, mila, pomoći ću vam da se obučete.«

Katrinka je stajala i zurila u mene. Usnica joj je zadrhtala, a izbuljene crvene oči napunile se suzama. Kako li je njezin život oduvijek jadan. No majka barem nije bila pijana kad se ona rodila. Katrinka je bila zdrava i lijepa, za razliku od Faye koja je jedva preživjela, sićušno nasmiješeno biće koje su tjednima morali držati u inkubatoru, i koje nikada nije povjeralo u svoju osobitu vilinsku dražest.

»Zašto jednostavno ne odeš?« upitala sam Katrinku. »Ovdje ima dovoljno ljudi. Gdje je Martin? Nazovi ga i zamoli da dođe po tebe.« Martin je bio njezin muž, čudo od posrednika nekretninama, svojevremeno odvjetnik, prilično ugledan u svom kraju.

Rosalinda se nasmijala, znalački i nadmoćno, kao za sebe, premda za mene. I tada sam shvatila. Dakako.

A shvatila je i Rosalinda, koja je prekrížila ruke i nagnula se naprijed, naslonivši svoje teške grudi na stol. Povukla je naočale prema gore.

»Ti si za ludnicu«, rekla je Katrinka, drhteći. »Luda si sve otkad ti je kći umrla! Nisi se trebala onoliko brinuti oko oca! Bolničarka je danonoćno bila tu. Stalno su dolazili liječnici. Luda si i ne možeš ostati u ovoj kući... »

Zaustavila se; i ona sama postidjela se vlastite nespretnosti.

»Moram reći da vi doista nemate dlake na jeziku«, primijetila je gospođica Hardy. »Ispričajte me...«

»Gospođice Hardy, dopustite da vam se zahvalim«, rekla sam. »Tako mi je strašno, strašno...«

Rukom mi je dala znak da šutim, da mi je sve oprosteno.

Pogledala sam Rosalindu, a ona se i dalje prigušeno smijala, mašući glavom lijevo desno, zagledana u Katrinku preko ruba naočala, krupna, autoritativna i prekrasna žena, u svoj svojoj težini i dobi.

A Katrinka, tako sportski, privlačno vitka, s grudima što su prkosno str-šale kroz svilu njezine bluze kratkih rukava. Tako malene ruke.

Katrinka je bila jedina od nas četiri koja je na neki način dobila savršeno tijelo i imala plavu kosu, uistinu plavu kosu.

Muk. Što je to bilo? Rosalinda se uspravila i podigla bradu.

»Katrinka«, progovorila je Rosalinda, ispod glasa, ispunjavajući cijelu sobu ozbiljnoću kojom je to izrekla. »Nećeš dobiti ovu kuću.« Udarila je po stolu. Glasno se nasmijala.

Ja sam prasnula u smijeh. Ne jako glasan, dabome. Bilo Je uistinu silno smiješno.

»Kako se usuđuješ optužiti me za tako što!« Okomila se Katrinka na mene. »Ti tu dva dana ležiš s mrtvacem i ja im pokušavam utuviti da si bolesna, da se trebaš liječiti, da treba vidjeti što je s tobom, da moraš biti u krevetu, a ti pomišljaš da želim ovu kuću, misliš da sam u ovakvom trenutku došla, kao da nemam svoju vlastitu kuću zbog koje sam do guše u dugovima, svog vlastitog muža, svoje vlastite kćeri, a tebi pada na pamet, usuđuješ se reći mi to pred ljudima koje jedva...« Obratio joj se Grady. Bio je to tih ali žustar brzac riječi. Liječnik je pokušao uhvatiti Katrinku za ruku.

Rosalinda je slegnula. »Trink«, rekla je. »Mrsko mi je što te moram podsjetiti. Ovo je Trianina kuća sve dok je živa. Njezina i Fayina, ako je Faye živa. Triana je možda luda, ali nije mrtva.«

Nisam se mogla suzdržati da se ponovno ne nasmijem, malim, nestašnim smijehom, a nasmijala se i Rosalinda.

»Da je barem Faye ovdje«, dodala je.

Faye je bila naša najmlađa sestra. Bila je sitna ženica izgubljena izgleda, anđelčić, rođen iz bolesnih, izmučenih njedara.

Nitko nije vidio moju voljenu Faye preko dvije godine, niti dobio glasa od nje, bilo preko telefona bilo poštom. Faye!

»Znaš, možda je baš u tome i bio problem«, priznala sam, gotovo za-plakavši, brišući oči.

»Kako to misliš?« upitala je Rosalinda. Izgledala je previše milo i previše smireno da bi bila normalna osoba. Ustala je, nezgrapno izvlačeći svoje krupno tijelo iz stolice, pa mi prišla i poljubila me u obraz.

»Kad god upadnemo u neke nevolje, uvijek zazivamo Faye«, rekla sam. »Uvijek. Uvijek nam je potrebna Faye. Zovi Faye. Neka Faye dođe pomoći oko ovoga ili onoga. Svima je oduvijek bila potrebna Faye, svi su tražili Faye, ovisili o njoj.«

Katrinka je stala preda me. Šokirala me silina odbojnosti na njezinom licu, taj golemi prezir. Zar se nikad, nikad neću navići na to? Od djetinjstva sam bila izložena tom nestrljivom, srditom preziru, toj golemoj odbojnosti prema meni, toj odvratnosti! To gnušanje na njenom licu od kojeg mi je dolazilo da se skupim i odmaknem i stišam i odustanem od svake prepirke ili svađe ili mišljenja.

»Pa, Faye bi sad možda bila živa«, rekla je Katrinka, »da ti nisi financirala njezin bijeg i nestanak bez traga i glasa, ti i tvoj mrtvi muž.«

Rosalinda joj je otvoreno rekla da umukne. Faye? Mrtva?

Ovo je bilo previše. Osmjehnula sam se samoj sebi. Svima je bilo jasno da je ovo previše. Faye je nestala, to da, ali da je mrtva? Pa ipak, što sam ja osjećala, velika sestra? Zaštitnički strah za Trinku, to da je uistinu jako pretjerala i da će sad svi navaliti na nju, jedna Katrinka. A ona će plakati i plakati i nikad neće shvatiti. Svi će je prezirati zbog ovoga i bit će tako povrijeđena.

»Nemoj...« zaustila sam.

Dr. Guidry je napravio znak rukom da me izvedu iz sobe. Grady me uhvatio za ruku.

Bila sam smetena. Rosalinda je bila pored mene.

Katrinka je ridala i ridala. Raspada se. Netko bi joj morao pomoći.

Možda bi to mogao biti Glenn. Glenn je uvijek pomagao ljudima, čak i Katrinki.

Značenje tih riječi ponovno me pogodilo: »Možda bi bila živa.«

»Faye nije mrtva, je li?« upitala sam. Da sam to sa sigurnošću znala nakon ovih mučnih godina čekanja na Faye, eh, mogla sam je pozvati dolje, u naš vlažni grob, sa svima nama, i mogli smo biti tamo, Faye i

Lily i majka i otac i Karl, uključila bih Faye u svoju litaniju. Ali, Faye ne može biti mrtva. Ne moja dragocjena Faye.

To je činilo lažnom svu moju ekscentričnost, moju naizgled pretjeranu mudrost i otmjenu osjetljivost. »Ne Faye.«

»Nitko nije čuo ništa o Faye«, šapnula mi je Rosalinda na uho. »Faye vjerojatno pije tekilu na nekoj pumpnoj stanici u Meksiku.« Još jednom me poljubila. Osjetila sam njezinu tešku, nježnu ruku.

Stajali smo na prednjim vratima, Grady i ja - luda udovica i ljubazni postariji obiteljski odvjetnik.

Volim prednja vrata moje kuće. To su velika dvostruka vrata, točno na sredini kuće, i izlaze na široku prednju verandu, pa možeš hodati lijevo i desno, veranda obuhvaća cijeli prednji dio. Jako je lijepa.

Nema dana da ne razmišljam o ovoj kući i o tome kako je lijepa.

Prije mnogo godina, Faye i ja znale smo plesati na verandi ove kuće.

Osam godina mlađa od mene, bila je dovoljno sitna da je držim na rukama, poput majmunčića, i pjevale smo: »Casey je plesao s curom koju je obožavao, a orkestar je svirao, svirao...«

Ama pogledaj te azaleje pored stepenica, rumene kao krv i tako guste! Jasno da je proljeće. Cvatu posvuda, te mažene i pažene biljke - ovo je prava kuća iz *Garden Districta*, s tim svojim sniježno bijelim stupovima.

I gle, gospođica Hardy uopće nema na sebi bijele cipele. Sive su.

Tamo, u kući, Rosalinda je urlala na Katrinku: »Ne spominji Faye, ne sada! Ne spominji Faye.«

A Katrinkine su riječi doprle do mene u jednom od onih dugih, dramatičnih, razvučenih rezanja...

Netko mi je podigao nogu. Bila je to gospođica Hardy koja mi je navlačila papuču. U dnu vrta bila su otvorena vrata na ogradi. Grady me uhvatio za ruku.

Dr. Guidry je stajao pored otvorenih bolničkih kola.

Grady je ponovno progovorio, pitajući me želim li u bolnicu Milosrdnih sestara, mogu izaći kad god zaželim. Samo da me malo ojačaju i oporave.

Prišao je dr. Guidry i uzeo me za ruku. »Dehidrirali ste, Triana, danima niste jeli. Nema govora o tome da morate ostati u bolnici. Samo bih želio da odete na neko vrijeme, to je sve. Želim da se

odmorite. I obećavam vam, nitko vam neće ništa učiniti, izvoditi nikakve pretrage.«

Uzdahnula sam. Sve je postajalo svjetlije.

»Anđele Božji«, prošaptala sam, »čuvaru dragi, kojem me Božja ljubav povjerava...«

Odjednom sam ih jasno vidjela oko sebe.

»Oh, žao mi je«, rekla sam, »tako mi je žao... silno mi je žao zbog svega ovoga... žao mi je.« Rasplakala sam se. »Možete raditi pretrage. Možete. Učinite što treba. Žao mi je... tako mi je žao...«

Zaustavila sam se na puteljku.

Na vrtnim vratima stajali su moji mili Althea i Lcomb, i djelovali tako zabrinuto. Možda svi ti bijelci - liječnik, odvjetnik, dama u sivim cipelama - možda ih je sve to priječilo da uđu.

Althei je zadrhtala usnica kao da će zaplakati, prekrížila je krupne ruke i nakrivila glavu.

Lcomb je progovorio onim svojim dubokim glasom: »Tu smo, gazdarice.«

Htjela sam mu odgovoriti.

Ali sam ugledala nešto s druge strane ulice.

»Što je to, dušo?« upitao je Grady. Simpatičan prizvuk obala Mississippi u njegovom govoru.

»To je violinist.« Tek udaljen lik u crnom, daleko od Avenije, na pola puta niz stambeni blok Treće ulice, u smjeru Carondeleta, osvrnuo se. A onda je nestao.

Ili se tako činilo zbog prometa i stabala. Ja sam ga međutim uspjela razabrati, na trenutak sasvim jasno, kako drži svoje glazbalo, taj čudni čuvar noći, osvrće se i hoda onim krupnim, ravnomjernim koracima. Ušla sam u bolnička kola i legla na nosila, onako kako se to očito ne radi, jer bilo je prilično nespretno, ali ispalo je tako, bit će zato što sam počela ulaziti u bolnička kola prije nego što me itko uspio zaustaviti. Pokrila sam se plahtom i zatvorila oči. Bolnica Milosrdnih sestara. Sve moje tete, časne sestre, koje su godinama radile tamo, umrle su. Pitala sam se hoće li moj lutajući guslač znati pronaći bolnicu Milosrdnih sestara.

»Znaš da taj čovjek nije stvaran!« Prenula sam se iz sna. Bolnička kola probijala su se kroz gusti promet. »Pa opet... Rosalinda i gospođica Hardy. One su ga čule.«

Ili je i to bio san, u životu u kojem su snovi i stvarnost tako isprepleteni da jedno neminovno nadvladava drugo?

4

Bila su to tri dana besanog bolničkog sna, slabog, isprekidanog dodijavanjem i strahom.

Jesu li već kremirali Karla? Jesu li provjerili je li mrtav prije nego što su ga strpali u tu groznu peć? To mi pitanje nije izlazilo iz glave. Je li moj muž sada pepeo?

Karlova majka, gospođa Wolfstan, koja se bila vratila iz Engleske, nije prestajala plakati kraj mog kreveta zbog toga što me ostavila samu sa svojim umirućim sinom. Stalno sam joj iznova ponavljala da sam uživala u tome da se brinem o njemu i da prestane misliti na to. Bilo je ljepote u rođenju novog djeteta, tako bliske Karlovoj smrti. Smješkale smo se londonskim fotografijama novorođenčeta. Ruke su me žigale od igala. Mutnoća.

»Više nikada, nikada nećeš morati ni zbog čega brinuti«, rekla je gospođa Wolfstan.

Znala sam na što misli. Htjela sam zahvaliti i reći da mi je Karl svojevremeno sve objasnio, ali nisam mogla. Rasplakala sam se. Ponovno ću brinuti. Brinut ću zbog stvari koje Karlova velikodušnost ne može promijeniti.

Imam sestre, da ih volim i gubim. Gdje je Faye?

Sama sam sebe učinila bolesnom - netko tko dva dana provede tek povremeno otpijajući gutljaj oranžade i tu i tamo čopnuvši komadić tosta, može izazvati neravnomjerno lupanje srca.

Moj svak Martin, Katrinkin muž, došao je i rekao da je ona silno zabrinuta ali jednostavno ne podnosi bolnicu.

Obavili su pretrage.

Probudila sam se usred noći, uskomešanih misli. Ovo je bolnička soba i u krevetu je Lily. Ja spavam na podu. Moram ustati da provjerim je li malena dobro. A onda se pojavila jedna od onih krhotina sjećanja, tako naglo da mi je srce stalo - došla sam izvana, s kiše, pijana, i pogledala je gdje leži na krevetu, petogodišnjica, ćelava, ispijena, polumrta, i rasplakala sam se, potoci suza.

»Mama, mama, zašto plačeš? Mama, plašiš me.« Kako si to mogla učiniti, Triana!

Jedne noći, puna *percodana* i *phenergana* i drugih opijata, da bih se smirila i zaspala i prestala si postavljati glupa pitanja je li kuća zaključana i zaštićena i što su učinili s Karlovom studijom o Sv. Sebastijanu, pomislila sam kako je prokletstvo sjećanja u ovome: *Sve je stalno prisutno*.

Pitali su mogu li nazvati Leva, mog prvog muža. Ni u kom slučaju, rekla sam, da se niste usudili gnjaviti Leva. Ja ću ga nazvati. Kad budem htjela.

Ali, ovako drogirana nisam mogla sići dolje.

Ponovili su pretrage. Jednog sam jutra hodala i hodala hodnikom, sve dok mi sestra nije rekla: »Morate se vratiti u krevet.« »Zašto? Što mi je?«

»Ništa«, odgovorila je, »samo kad bi vam prestali davati ta sredstva za umirenje. Trebalo bi ih smanjiti.«

Rosalinda je stavila mali crni CD-player pored mog kreveta. Stavila mi je slušalice u uši i tiho su zabrujali Mozartovi glasovi - anđeli što pjevaju o svojoj ludosti u *Così Fan Tutte*. Umilno jednoglasje soprana.

U mislima sam odvrtila film. *Amadeus*. Izvanredan film, nabijen životom. Gledala sam taj film u kojem zli kompozitor Salieri, kojeg sjajno glumi F. Murray Abraham, tjera u smrt nasmijanog, djetinjastog Mozarta. U jednom trenutku, Salieri pogleda iz pozlaćene, baršunom presvučene lože, dolje na Mozartove pjevače i na malog, anđeoskog, histeričnog autora koji dirigira, i začuje se kako F. Murray Abraham kaže: »Čuo sam glas anđela.«

Ah, da, tako mi Boga. Da.

Gospođa Wolfstan nikako da ode. Ali, sve je obavljeno, pepeo je u mauzoleju Metairie, svi moji nalazi negativni su na HIV na sve zapravo. Ja sam oličenje zdravlja, izgubila sam samo dvije i pol kile. Moje su sestre uz mene.

»Da, nastavite, gospođo Wolfstan, znate da sam ga voljela. Voljela sam ga svim srcem, posve nevezano s onim što je pružao meni ili bilo kom drugom.«

Poljupci, miris njezina parfema.

Da, rekao je Glenn. Prestani razmišljati o tome. Karlova je knjiga kod stručnjaka čije je ime naveo u oporuci. Hvala Bogu, nema potrebe da zovem Leva, pomislila sam. Prepusti Leva živima.

Sve ostalo bilo je u Gradyjevim rukama, i u Althejinim, u rukama moje mile Altheje, koja se dala na posao po kući, a isto tako i Lcomb, koji zacijelo lašti srebro za »gospođicu Trianu«. Althea spava u mom starom krevetu, na prvom katu, u velikoj sjevernoj sobi, punom mekih jastuka, onako kako ja to volim.

Ne, bračni krevet u stilu Princa od Walesa, na gornjem katu, nije spaljen! Ne, doista. Samo posteljina. Gospođa Wolfstan naručila je šarmantnog mladog čovjeka iz »Hurwitz Mintza« koji je donio nove jastuke od oslikane svile i baršunaste pokrivače, a baldahin presvukao teškom svilom.

Vratit ću se kući, u svoju nekadašnju sobu. U svoj stari rižin krevet, s četiri stupa izrezbarena rižinim ornamentom, simbolom plodnosti. Ta spavaonica na prvom katu jedina je prava spavaća soba u našoj kućici. Čim budem spremna.

Jednog sam se jutra probudila. Pored mene je spavala Rosalinda. Drijemala je u jednoj od onih velikih, iskošenih, zavaljenih stolica s drvenim naslonjačima za ruke, koje u bolnicama daju brižnim članovima obitelji.

Znala sam da su prošla četiri dana, i da sam sinoć pojela cijeli obrok, i da me igle peckaju u rukama, poput insekata. Povukla sam flaster, izvukla igle, sišla s kreveta, otišla u kupaonicu, pronašla svoju odjeću u ormaru i cijela se obukla prije nego što sam probudila Rosalindu.

Rosalinda se probudila ošamućena i otrla pepeo sa crne bluze.

»Negativna si na HIV«, smjesta je rekla, kao da je jedva čekala da mi to kaže i kao da ne zna da su mi to već svi rekli, širom razrogačenih očiju zagledana u mene kroz naočale. Ošamućena. Ispravila se.

»Katrinka samo što ih nije natjerala da ti odsjeku barem jedan prst.«

»Hajde«, rekla sam. »Brišemo odavde.«

Požurile smo hodnikom. Bio je prazan. Prošla je medicinska sestra koja nije znala ili nije marila tko smo.

»Gladna sam«, rekla je Rosalinda. »Jesi li ti gladna, mislim, prave hrane?« »Jedino što želim je stići kući.« »Pa, bit ćeš vrlo zadovoljna.«

»Zašto, o čemu govoriš?«

»Ah, znaš Wolfstanove; kupili su ti golemu limuzinu i unajmili novog čovjeka, Oskara, koji zna čitati i pisati, neka mi Lacomb ne zamjeri...«

»Lacomb zna pisati«, uzvratila sam. Rekla sam to već po tisućiti put, jer moj Lacomb uistinu umije pisati, ali kad progovori, to je dubok dijalekt crnog jazz muzičara, koji gotovo nitko ne razumije.

»...a i Althea se vratila, i stalno prigovara unajmljenoj spremačici i nadjeva joj kojekakva pogrдна imena i ne da Lacombu da puši u kući. Da li nju uopće itko razumije? Razumnu li njezina djeca što ona govori?«

»Nikad nisam razmišljala o tome«, rekla sam.

»Ali, moraš vidjeti kuću«, rekla je Roz. »Bit ćeš oduševljena. Pokušala sam im reći.« »Kome?«

Stiglo je dizalo; ušle smo. Šok. Bolnička su dizala uvijek tako golema, dovoljno velika da u njih stanu živi ili mrtvi, ispruženi u svojoj dužini, i još dva ili tri bolničara. Stajale smo same u tom golemom metalnom spremniku, klizeći prema dolje.

»Reći kome, što?«

Rosalinda je zijevnula. Brzo smo se približavale prvom katu.

»Reći Karlovoj obitelji da se mi uvijek vraćamo kući nakon smrti, da se uvijek vraćamo, da ti ne želiš neki otmjeni stan u centru ili apartman u Windsor Courtu. Jesu li Wolfstanovi zaista tako bogati? Ili samo trknuti? Ostavili su ti novaca kod mene, kod Altheje, kod Lacomba, kod Oskara...«

Vrata dizala su se otvorila.

»Vidiš li onaj veliki, crni auto? Tvoj je. A ono tamo ti je Oskar, znaš tu vrstu, šofer starog kova; Lacomb izvija obrve čim Oscar okrene leđa, a Althea brunda da za njega ne kani kuhati.«

»Neće morati«, rekla sam, ovlaš se osmjehnuvši.

Uistinu mi je bila poznata ta vrsta, koža boje karamela, isto onako svijetla kao Lacombova, glas poput meda, prosjeda kosa i blistave naočale u srebrnom okviru. Vrlo star, možda prestar za vozača, ali vrlo fin i tradicionalan.

»Samo udite, gospođice Triana«, rekao je Oskar, »udobno se smjestite, a ja ću vas odvesti kući.« »Kako vi kažete.«

Rosalinda se opustila čim su se zatvorila vrata. »Gladna sam.« Između nas i Oskara, koji je sjedio naprijed, podigla se staklena pregrada.

Svidalo mi se to. Bilo bi lijepo imati auto. Ja ne znam voziti. Karl nije htio voziti. Uvijek je naručivao limuzinu, za svaku sitnicu.

»Roz«, upitala sam, što sam blaže mogla. »Hoćeš li da te on odveze nekamo, da nešto pojedеш, nakon što se ja smjestim?«

»Čovječe, to bi bilo lijepo. Sigurna si da želiš ostati sama?«

»Kao što si rekla, mi se uvijek vraćamo kući nakon svega, nije li tako? Mi ne bježimo. Spavala bih u onom gornjem krevetu, ali to zapravo nikad nije bio moj krevet. Bio je to naš krevet, Karlov i moj, u bolesti i u zdravlju. Želio je spavati u sobi u kojoj popodneвно sunce udara o prozore. Mislim da ću se sklupčati u svoj stari krevet. Želim biti sama.«

»To sam i očekivala«, uzvratila je Roz. »Katrinka je privremeno ušutkana. Grady Dubosson je odnekud izvukao papir na kojem piše da je sve što ti je Karl ikad dao tvoje i da se odriče svakog prava na tvoju kuću; eto, to ju je ušutkalo.«

»Mislila je da će Karlova obitelj pokušati dobiti kuću?«

»Neku takvu glupost, ali Grady joj je pokazao odreknuće, ili kako se to već zove?«

»Da budem iskrena, nemam pojma.«

»Znaš što ona zapravo želi, dakako.«

Osmjehnula sam se. »Ne brini, Rosalinda. Uopće ne brini.«

Okrenula se prema meni, nagnula naprijed i poprimila ozbiljan izraz lica, rukom u isti mah hrapavom i mekom uhvativši moju. Auto je vozio niz Aveniju Sv. Charlesa.

»Slušaj«, rekla je, »ne brini zbog novca koji nam je Karl davao.

Njegova mi je majka dala cijelu hrpu, a osim toga, krajnje je vrijeme da Glenn i ja pokušamo učiniti nešto s tim dućanom, znaš, da počnemo stvarno prodavati knjige i ploče???« Nasmijala se, onim svojim dubokim, grlenim smijehom. »Znaš kakav je Glenn, ali moramo se osamostaliti, čak i ako budem ponovno morala raditi kao medicinska sestra, ne smeta mi.«

Misli su mi odlutale. Bilo je to nevažno. Njima je ionako trebalo samo tisuću mjesečno da nekako isplivaju. Ona nije znala. Nitko nije znao koliko je Karl zapravo ostavio, osim možda gospode Wolfstan.

Kroz skriveni zvučnik dopro je uljudan glas.

»Gospođice Triana, želite li proći pored groblja Metairie, gospođo?«

»Ne, hvala vam, Oskare«, rekla sam, primijetivši mali mikrofoni iznad

nas.

Mi imamo svoj grob, on i ja, i Lily i majka i otac.

»Jedino mi se ide kući, Roz. Silno te volim, zauvijek. Nazovi Glenna.

Idi po njega, zatvorite dućan i otidite u 'Commander's Palace'.

Najedite se kao kraljevi, i za mene, važi? Učinite to zbog mene.

Najedi se za nas obje.«

Prešli smo Aveniju Jackson. Hrastovi su bili svježe istočkani proljetnim zelenilom.

Poljubila sam je za rastanak i rekla Oskaru neka je vozi dalje, neka postupi kako mu ona kaže, neka ostane s njom. Bio je to lijep auto, velika, siva, baršunom presvučena limuzina, onakva kakvu koriste za pogrebe.

»I tako sam se ipak provozala u pogrebnom autu«, pomislila sam kad su se odvezli. »Iako nisam bila na pogrebu.«

Kako je moja kuća zračila. Moja kuća. Oh, jadna, jadna Katrinka!

Althejine su ruke poput crne svile, i kad smo se zagrlile učinilo mi se

da je svijet u savršenom skladu. Besmisleno je uopće pokušavati napisati što je rekla, nju nije nimalo lakše razumjeti nego Lacomba, izgovara možda po jedan slog od svake višesložne riječi koju kaže, ali znala sam da je to dobrodošlica, da je bila zabrinuta, da sam joj nedostajala, da bi onih posljednjih nekoliko dana bila učinila sve, da joj je žao što nije nazvala, oprala plahte, ne bi nju bilo strah oprati plahte, idite leći, napraviti ću vam vruću čokoladu, zlato moje.

Lacomb se došuljao do kuhinjskih vrata, nizak, ćelav čovjek koji bi mogao proći za bijelca svugdje osim u New Orleansu, a onda i taj glas, dakako, on ga je uvijek odavao.

»Kako ste, gazdarice? Izgledate mi nekako mršavo, gazdarice.

Pojedite štogod. Althea, da se nisi usudila kuhati joj onu svoju hranu.

Gazdarice, ja ću otići van po hranu. Što hoćete, gazdarice? Gazdarice, ova je kuća puna cvijeća. Mogao bih ga prodati, dolje u gradu, zaraditi koji dolar.«

Nasmijala sam se. Althea ga je dobro izgrdila, s odgovarajućim podizanjem i spuštanjem glasa i nekoliko znakovitih kretnji.

Ja sam se popela na kat, tek toliko da se uvjerim kako je krevet u stilu Princa od Walesa, s četiri stupa, još uvijek tamo. Bio je, s novim satenskim opšavom.

Karlova je majka stavila njegovu uokvirenu fotografiju kraj kreveta -ne sliku kostura kojeg su odvezli, već smeđookog čovjeka otvorena pogleda koji je sjedio sa mnom na stepenicama gradske knjižnice, razgovarajući o glazbi, o smrti, o braku, onog čovjeka koji me odveo u Houston na operu, i u New York, čovjeka koji je prikupio svaku sliku Sv. Sebastijana koju je ikad naslikao i koji talijanski majstor, ili koja je načinjena u talijanskom stilu, čovjeka koji je vodio ljubav rukama i usnama i koji nije dopuštao da se o tome raspravlja. Njegov je radni stol bio počišćen. Nije bilo nijednog papira. Ne brini sada zbog toga. Glenn ti je dao riječ, a Glenn i Roz nisu nikada nikoga iznevjerili.

Spustila sam se niza stube.

»Znate, mogao sam vam pomoći oko njega«, kazao je Lacombe, a Althea mu odbrusila da je već dovoljno govorio, da sam se sad vratila i neka ušuti, neka ode prati pod, samo neka šuti.

Moja je soba bila čista i tiha, pokrivač na krevetu posuvraćen, u vazi nježni, mirisni ljiljani. Kako su znali. Dabome, Althea im je rekla. Ljiljani.

Popela sam se na krevet, moj krevet.

Kao što sam rekla, ta je spavaonica najveća u našoj kućici, jedina prava spavaća soba, nalazi se na prvom katu, na onoj strani koju ujutro obasjava sunce, u osmerokutnom krilu što se proteže duboko u sjenovit lug lovor-višnje, koji ga skriva od svijeta.

To je jedino krilo ove kuće, koja je inače pravokutna. Okruženo je lođa-ma, našim dubokim, dubokim verandama koje toliko volimo, što optočuju ovu spavaću sobu, dok se na drugom dijelu kuće naglo zaustavljaju pred kuhinjskim prozorima.

Lijepo je odšetati iz svog kreveta kroz visoka vrata, na verandu, povučenu od ulice, i zagledati se kroz uvijek sjajno lišće lovor-višnje, u umirujući metež koji se ne obazire na tebe.

Ne bih dala našu Aveniju za Champs Elysees, za Via Veneto, za Yellow Brick Road, za Put do Neba. Ali, ponekad je lijepo biti udaljen od nje, u ovoj istočnoj sobi, ili stajati iza ograde, predaleko od ulice da vas itko vidi, i promatrati razigrana svjetla u prolazu.

»Althea, mila, povuci zavjese, tako da mogu gledati kroz prozor.«

»Prehladno je da se otvori.«

»Znam, samo bih htjela gledati...«

»...nećete čokoladu, nećete knjige, nećete svoju muziku, ne radio, pokupila sam ploče s poda, makla sve, došla Rosalinda, sve pospremila, kaže Mozart uz Mozart, Beethoven uz Beethoven, pokazala mi gdje...«

»Ne, samo se želim odmoriti, poljubi me.«

Prignula se i prislonila svoj svilenkasti obraz uz moj. Rekla je:

»Dijete moje.«

Pokrila me s dva velika popluna, svilena, punjena perjem, bez sumnje, u stilu gospođe Wolfstan, u Karlovom stilu, samo čista pahuljica, težina bez težine. Navukla ih je oko mojih ramena.

»Gospođice Triana, zašto ne zvali Lacomba i mene kad taj čovjek umirao, mi bili došli.«

»Znam. Nedostajali ste mi. Nisam htjela da se preplašite.«

Zavrtila je glavom. Njezino je lice bilo vrlo lijepo, mnogo tamnije od Lacombovog, krupnih, toplih očiju, a kosa joj je bila meka i valovita.

»Okrenite glavu prozoru«, rekla je, »i spavajte. Nitko ne doći, obećavam.«

Legla sam na stranu i zagledala se kroz prozor, kroz dvanaest blistavo čistih okana, u udaljena stabla i hrastove obojene predvečernjim prometom.

Ponovno sam uživala pri pogledu na azaleje, ružičaste i crvene i bijele, tako raskošno načičkane uz ogradu, na vitku željeznu ogradu svježe oličenu u crno i na samu verandu, tako blistavo čistu.

Tako je divno od Karla što mi je ovo poklonio prije nego što je umro, dao obnoviti moju kuću. Moju kuću, u kojoj su sad svaka vrata pravilno lijegala i radila svaka brava, i iz svake slavine tekla voda prave temperature.

Možda sam tako sanjarski gledala kroz prozor pet minuta, a možda i duže. Tramvaji su prolazili. Moji su kapci otežali.

Samo sam krajičkom oka razabrala lik na verandi, njega, visokog, ispijenog, violinista, svilenkaste kose što je slobodno padala niz grudi. Klatio se uz prozor, kao i povijuše, dramatično mršav, gotovo pomodno ispijen, pa ipak vrlo živ. Njegova je crna kosa visjela, ravna i sjajna. Ovog puta nije bila povezana u pletenice na potiljku. Samo raspuštena.

Vidjela sam njegovo tamno lijevo oko, gustu, glatku crnu obrvu nad njim. Obrazi su mu bili bijeli, prebijeli, ali njegova su usta bila živa, meka, vrlo meka, prisutna usta.

Na tren sam se prepala. Samo na tren. Znala sam da je to krivo. Ne, ne krivo, već opasno, neprirodno, nemoguće.

Znala sam kad sanjam a kad ne, ma kako mi težak bio prijelaz iz jednog u drugo stanje. On je bio tu, na mojoj verandi, taj čovjek. Stajao je tamo gledajući u mene.

I tada se više nisam bojala. Bilo mi je svejedno. Bilo je to ugodno uranjanje u potpunu ravnodušnost. Svejedno mi je. Ah, kakva božanska praznina prati iščezavanje straha! U tom mi se času to učinilo vrlo praktičnim stanjem.

Jer kako god bilo... bio on stvaran ili ne... bilo je ugodno i prekrasno. Osjetila sam kako mi se ježe ruke. Znači, čovjeku se može dići kosa na glavi čak i kad leži usred te iste kose, rasute po jastuku, jedne ruke izbačene izvan popluna, gledajući kroz prozor. Da, moje je tijelo ratovalo s umom. Oprez, oprez, opominjalo je tijelo. Ali, moj je um tako tvrdoglav.

Moj unutrašnji glas bio je vrlo snažan i odlučan, i čudila sam se kako je moguće čuti ton u glavi. Moguće je vikati ili šaptati, ne pomičući usne. Rekla sam mu:

Sviraj mi. Nedostajao si mi.

Približio se staklu, i na tren su se vidjela samo njegova ramena, bio je tako visok i izdužen, s takvom bujicom izazovne kose - uhvatila me želja da je taknem i češljam - a on je zurio dolje u mene, kroz prozor, nije to bio *Peter Quint* iz romana, što divlje sijeva očima tražeći tajnu negdje iza mene. On je gledao točno u ono za čim je tragao. U mene. Zaškripali su parketi. Netko je prilazio vratima.

Ponovno je ušla Althea. Tako nemarno, kao da je ovo trenutak poput bilo kojeg drugog.

Nisam se okrenula da je pogledam. Jednostavno se uvukla u sobu, kao i uvijek.

Čula sam je iza sebe. Čula sam kako odlaže šalicu. Osjetila sam miris vruće čokolade.

Ali nisam skidala pogled s njega, s onim visokim ramenima i prašnjavim, osobito krojenim vunanim rukavima, a on nije skidao svoje

duboke, blistave oči s mene, dok je ne svrćući pogled zurio kroz prozor.

»Oh, dragi Bože, opet si tamo«, lanula je Althea.

Nije se pomakao. Ni ja.

Njezine su riječi dopirale do mene kao tiha, gotovo nerazumljiva litanija. Oprostite na ovom prijevodu: »Eto te sad na prozoru gospođice Tri-ane. Stvarno si bezobrazan. Sviđa ti se da me plašiš. Gospođice Triana, cijelo vrijeme je čekao, danju i noću, rekao da će svirati za vas, rekao da vam ne smije prići, da volite njegovu svirku, da ne možete bez njega, to je rekao. No, i što ćeš sada svirati kad se vratila kući, možeš li joj odsvirati nešto lijepo, onako kakva je i ona, pogledaj je, misliš li da je možeš ozdraviti?«

Zaobišla je podnožje kreveta, teškim koracima, prekriženih ruku, izbačene brade.

»Hajde sada, sviraj nešto za nju«, govorila je. »Čuješ me kroz to staklo. Kod kuće je, tako je tužna, a ti, pogledaj se samo, misliš da ću ti ja očistiti taj kaput, načekat ćeš se.«

Zacijelo sam se osmjehnula. Zacijelo sam utonula dublje u jastuk.

Ona ga je vidjela!

Nije micao oči s mene. Nije obraćao pažnju na nju. Njegova je ruka bila na staklu poput velikog bijelog pauka. Ali pored njega, u drugoj ruci, bila je violina, i gudalo. Vidjela sam tamne, otmjene obline drveta.

Osmjehnula sam joj se ne pomičući glavu, jer sada je stajala između nas, poduzetno, gledajući me, zastirući pogled na njega. Ponovno prevodim ono što nije toliko dijalekt koliko pjesma:

»Pričao je i pričao kao on može svirati pa će svirati za vas. Vi to volite, kaže. Vi ga poznajete, kaže. Nisam vidjela kad se popeo gore, na verandu. Lacombe ga je trebao vidjeti. Ne bojim ga se ja. Lacombe ga može smjesta otjerati. Samo recite. Meni ne smeta. Jednu je noć nešto svirao, kažem vam, takvu muziku niste nikad čuli, pomislila sam, Bože, doći će policija, a nema nikog osim Lacomba i mene. Rekla sam mu: 'Tiho sada', a on se tako uznemirio, još niste vidjeli takve oči, pogledao me i rekao: 'Ne sviđa ti se to što sviram', ja kažem: 'Sviđa mi se, samo ne želim slušati.' On govori svakakve lude stvari, kao zna sve o meni i što moram podnositi, govori kao luđak, melje i melje, a Lacombe kaže: 'Ako prosiš nešto, morat ćemo ti dati

Altheinog crvenog graha i riže pa ćeš umrijeti od trovanja!' Eto, tako je to bilo, gospođice Triana!«

Glasno sam se nasmijala, ali nisam proizvela neku osobitu buku. On je i dalje stajao tamo; mogla sam nazrijeti samo djelić krupnog, izduženog, tamnog lika iza nje. Nisam se pomakla. Popodne se zgušnjavalo.

»Ja volim tvoj grah s rižom, Althea«, rekla sam.

Ona je marširala uokolo, poravnala staru čipku na noćnom stoliću, dobacila mu tobože srdit pogled a meni se osmjehnula, mekom mi rukom na tren dodirnula obraz. Tako si mila, Bože moj, kako bih mogla živjeti bez tebe?

»Sve je u redu«, rekla sam. »Sad idi, Althea. Istina je, poznajem ga. Možda će mi zasvirati, tko zna? Ne brini zbog njega. Ja ću pripaziti na njega.«

»Meni izgleda kao skitnica«, jedva čujno je promrmljala, ponovno čvrsto prekrivši ruke, vrlo rječito, i uputila se iz sobe. Nije prestajala govoriti, stvarajući svoju vlastitu pjesmu. Žao mi je što ne umijem bolje prenijeti, da se sačuva za buduće naraštaje, njen žustar govor iz kojeg je bilo ispušteno toliko slogova, a iznad svega, njen neograničen polet i mudrost.

Promeškoljila sam se na jastuku; gurnula sam ruku pod jastuk i ugodno se namjestila, zureći u njega, u taj lik na prozoru, što je piljio iznad prozorske daske, kroz dvostruka okna.

Svuda, kamo god pogledate, svuda su pjesme, u kiši, u vjetru, u mrmo-ru patnje, pjesme.

Zatvorila je vrata. Dvostruko klik, što kod njuorleanških vratiju koja su uvijek iskrivljena znači da ih je stvarno zatvorila.

Sobu je ispunila tišina, kao da nikada nije ni bila narušena. Avenija je ispustila nenadani krešendo neprekidnog kloparanja.

Iza njega - mog prijatelja koji je piljio u mene crnim očima i pokazivao mi samo nenasmišana usta - pjevale su ptice u kasnopopodnevnom izljevu, koji nastupa svakog dana u isto vrijeme, prema njihovom satu, i uvijek me iznenađuje. Promet je vedro naricao.

On je pomakao svoj visok, neuredan lik prema sredini prozora.

Košulja mu je bila bijela, prijava i nezakopčana; tamne malje na

grudima, poput sjene ili runa. Otvoren prsluk od crne vune, jer dugmadi je bilo nestalo.

To je ono što mislim da sam vidjela, više-manje.

Nagnuo se vrlo blizu dvanaest okana na prozoru. Kako je mršav, da nije bolestan? Kao Karl? Osmjehnula sam se pri pomisli da bi se sve moglo ponoviti. Ali ne, to se sada činilo jako dalekim, a on tako jasan dok je gledao dolje u mene, tako daleko od stvarne slabosti smrti.

Uputio mi je prijekoran pogled, kao da želi reći: »Znaš ti, zapravo.« A onda se ipak osmjehnuo i oči su mu još tajnovitije bljesnule, dok je posjednički zurio u mene.

Čelo mu je bilo blijedo i koščato ponad kapaka, ali to je očima davalo lijepu, tajanstvenu, osjenčanu dubinu, a crna je kosa rasla gusta, rasipajući se sa samog vrha, i sljepoočice bile tako lijepo iscrtane, da mu je sve to davalo dojam snažne ljepote, u svoj onoj mršavosti. Ruke su mu uistinu bile nalik paucima! Prevukao je desnom po gornjim oknima. Ostali su otisci u prašini, dok je svjetlost jedva primjetno, neumitno uzmicala, a vrt pod njim, s gustim lovor-višnjama i magnolijama, pulsirao i disao s vjetrom i prometom.

Tvrđi bijeli suvratak njegove košulje bio je prljav, a kaput siv od prašine.

Izraz lica mu se polako promijenio. Nestalo je osmijeha, ali nije bilo neprijateljstva i odjednom sam shvatila da ga nikad nije ni bilo. Nešto u njegovom držanju zračilo je nadmoćnošću, tihom nadmoćnošću, to se već i prije primjećivalo, ali bilo je to u trenucima samozaborava.

Licem mu je prešao zbunjeno nježan izraz, časak se zadržao, a onda se povukao pred, kako se činilo, srdžbom. Zatim se rastužio, ne otvoreno ili izvještačeno, već duboko, za sebe, kao da se boji da će mu izmaknuti ovaj mali avetinjski prizor na verandi. Odmaknuo se. Začula sam škripu dasaka. Moja kuća objavljuje svaku kretnju.

A onda je umakao.

Tek tako. Otišao s prozora. Otišao s verande. Nisam ga mogla čuti negdje sa strane, iza kapaka. Znala sam da ga nema. Znala sam da je otišao i bila sam posve uvjerenjena da je zapravo nestao.

Srce mi je preglasno lupalo.

»Da barem nije violina«, pomislila sam. »Hoću reći, hvala Bogu da je violina, jer na svijetu nema nijednog sličnog zvuka, ima tu...« Moje su riječi zamrle. Jedva čujna glazba, njegova glazba.

Nije otišao daleko. Samo je izabrao neki tamni, udaljeni dio vrta, pozadi, nedaleko stražnjeg dijela stare kapelice na ulici Prytania. Naš posjed graniči s posjedom kapelice. Ovaj blok pripada nama, kapelici i meni, od Prytanije do Sv. Charlesa, duž Treće ulice. Dabome, blok ima i svoju drugu stranu, gdje stoje druge zgrade, ali ova velika polovica trga naša je, a on se povukao možda samo do starih hrastova iza kapelice.

Pomislila sam da ću zaplakati.

Na trenutak su bol njegove glazbe i moji vlastiti osjećaji bili tako savršeno usklađeni da sam pomislila: »Ovo zaista neću moći izdržati.« Samo budala ne bi uzela pušku stavila je u usta i povukla obarač - slika koja me često progonila dok sam, u mlađim danima, bila beznadna alkoholičarka, a nakon toga gotovo neprekidno, sve dok se nije pojavio Karl.

Bila je to galska pjesma, u molu, duboka, jecajuća, puna strpljivog očajanja i besciljne čežnje - bilo je u njoj zvuka irske violine, promukla, tamna harmonija nižih struna odzvanjala je vapajem koji je zvučao ljudskije od bilo kojeg zvuka djeteta, muškarca ili žene.

Palo mi je na um - velika, bezoblična misao koja se nije mogla pretvoriti u riječi usred te polagane, umilne glazbe što me obujmila - da, u tome i jest moć violine, da zvuči ljudski na način na koji to mi ljudi ne možemo! Ona govori u *naše* ime na način na koji mi ne možemo. Oh, da, u tome i jest smisao svih umovanja i sve poezije.

Od njegove su mi pjesme potekle suze, od galskih melodija, starih i novih, od nježnog uspinjanja tonova koji bi se neumitno skotrljali u beskonačno svjedočanstvo prihvaćanja. Takva nježna briga. Takva savršena sućut.

Zagnjurila sam glavu u jastuk. Njegova je glazba bila začudno jasna. Zacijelo ju je čulo cijelo susjedstvo, prolaznici, i Lcomb i Althea za kuhinjskim stolom, s onim svojim igraćim kartama ili vječitim nadmudrivanjem; taj je poj zacijelo utišao i same ptice.

Violina, violina.

Pred očima mi se stvorio ljetni dan od prije nekih trideset pet godina. Držala sam svoju vlastitu violinu u kovčegu, između mene i Geeja, koji je vozio motocikl, a ja sam ga čvrsto držala s leđa, štiteći violinu. Tu sam violinu prodala čovjeku u ulici Rampart, za pet dolara.

»Ali, vi ste je meni prodali za dvadeset pet«, bunila sam se, »prije samo dvije godine.«

Otišla je, u onom svom crnom kovčegu, moja violina; muzičari su zacijelo glavno uporište zalagaonica. Posvuda su visjela glazbala na prodaju; ili je možda stvar u tome da glazba privlači mnoge okorjele sanjalice, poput mene, pune velikih snova s nimalo talenta.

Onda sam samo dvaput dotakla violinu - zar je tome već trideset pet godina? Skoro. Osim u jednoj pijanoj prilici, za kojom se vukao marmurluk, nikada više nisam podigla violinu, nikada, nikada poželjela dodirnuti drvo, strune, kolofonij, gudalo, ne, nikada.

Ali, zašto se mučim tim mislima? Ta to je staro, mladenačko razočaranje. Vidjela sam velikog Isaaca Sterna svirati Beethovenov *Violinski koncert* u našoj gradskoj dvorani. Kako li sam sanjala o tome da ja mogu stvarati te veličanstvene zvuke! Željela sam biti taj lik što se njiše na pozornici. Željela sam opčinjavati! Stvarati zvuke poput ovih sada, što prodiru kroz zidove sobe...

Beethovenov *Violinski koncert* - prvo klasično djelo s kojim sam se kasnije blisko upoznala, s ploča iz naše knjižnice. Postat ću Isaac Stern. Moram!

Čemu razmišljati o tome? Prije četrdeset godina znala sam da nemam dara, da nemam sluha, da ne razaznajem četvrt-tonove, da nemam vještine ni discipline; govorili su mi to najbolji učitelji, što su obazrivije mogli.

A onda, bio je tu i obiteljski refren: »Triana pravi strahovitu buku tom svojom violinom!« I jetka primjedba moga oca da su satovi preskupi, osobito za nekoga tko je toliko nediscipliniran, lijen i općenito, po prirodi, hirovit.

Čemu se toga sjećati.

Nije li se otada cestom dokotrljalo dovoljno sveopće tragedije - majka, dijete, prvi, davno izgubljeni muž, Karlova smrt, danak vremena, produblјivanje poimanja...?

Pa ipak, kako živo vidim taj davni dan, lice vlasnika zalagaonice i svoj posljednji poljubac violini - mojoj violini - prije nego što je otklizila prljavim staklenim pultom. Pet dolara.

Besmislice. Plakati zbog toga što nisi bila visoka, što nisi bila vitka i ljupka, što nisi bila lijepa, što nisi imala glas za pjevanje ili dovoljno

odlučnosti da barem klavir savladaš toliko dobro da možeš svirati božične pjesme.

Uzela sam pet dolara i, uz Rosalindinu pomoć, dodala pedeset, te otišla u Kaliforniju. Sa školom je bilo gotovo. Majka je umrla. Otac je pronašao novu prijateljicu, protestanticu, »za povremene ručkove«, koja je kuhala goleme obroke za moje zapuštene sestrice.

»Uopće se nisi brinula za njih!«

Prestani, ne želim razmišljati o tom vremenu, neću, ni o maloj Faye i Katrinki, tog popodneva kad sam otišla Katrinka jedva da je uopće obraćala pažnju, ali Faye se ozareno smješkala i dobacivala mi poljupce... ne, nemoj. Ne mogu. Neću.

Sviraj svoju violinu za mene, dobro, a ja ću pristojno zaboraviti svoju. Slušaj ga samo.

Kao da se prepire sa mnom! Lupež! Pjesma je tekla i tekla, začeta u tuzi i namijenjena tuzi, namijenjena tome da tugu učini slatkom ili mitskom, ili oboje.

Svijet današnjice povukao se. Bilo mi je četrnaest godina. Isaac Stern svirao je na pozornici. Veliki Beethovenov koncert dizao se i ponirao pod lusterima dvorane. Koliko je djece sjedilo tamo, zaneseno? Oh, Bože, imati takav dar! Biti u stanju izvoditi takve stvari!...

Kao iz daljine sam promatrala to da sam odrasla i živjela život, da sam se zaljubila u svog prvog muža, Leva, da sam upoznala Karla, da je on ikad živio ili umro, ili da smo Lev i ja ikad izgubili djevojčicu po imenu Lily, da sam nekog tako malenog držala u naručju dok je patila, ćelave glavice, zatvorenih očiju - ah, ne, jamačno postoji neka točka u kojoj se sjećanje pretapa u san.

To bi trebalo biti zabranjeno nekim propisom, iz zdravstvenih razloga. Nije se moglo dogoditi ništa gore od toga da zlatokoso dijete umre kao siročić, ili da Karl zavapi, Karl koji se nije nikada tužio, ili da majka na pu-teljku moli da je ne odvodimo tog posljednjeg dana, a ja, njezina samoživa četrnaestogodišnja kći, da budem potpuno nesvjesna toga da nikada više neću osjetiti njene tople ruke, da je nikada više neću moći poljubiti, nikada reći: »Majko, što god se desilo, volim te. Ja te volim. Volim te.«

Moj se otac uspravio u krevetu, othrvao se morfrju i rekao, prestravljen; »Triana, ja umirem!«

Pogledaj kako je majušan Lilyjin bijeli kovčeg u kalifornijskom grobu. Pogledaj ga. Tamo daleko, gdje smo pušili travu, ispijali pivo i naglas čitali poeziju, bitnici, hipiji, svjetski revolucionari, roditelji tog djeteta tako obdarenog milošću da su se neznanci zaustavljali - čak i kad ju je pograbio rak - da kažu kako je divno njezino malo, oblo, bijelo lišće. Ponovno sam kroz naslage vremena i prostora gledala kako radnici stavljaju njezin mali bijeli lijes u kovčeg od sekvoje i spuštaju ga u raku, a daske nisu zakovali.

Levov otac, zdravi, dobrodušni Teksašanin, podigao je grumen zemlje i bacio ga u grob. Levova je majka plakala i plakala. A onda su svi učinili to isto, običaj koji meni nije bio poznat, a moj je otac ukočeno stajao i gledao. Što li je mislio - kazna za tvoje grijeh, za to što si napustila sestre, što si se udala za čovjeka izvan svoje vjere, što si pustila da ti majka umre bez ljubavi?

Ili je razmišljao o običnijim stvarima? Lily nije bila njegova voljena unuka. Razdvajalo ih je oko tri tisuće kilometara i jedva da ju je uopće vidio prije nego što je rak oteo duge, zlatne slapove njezine kose i učinio njezine obraze mekima i nadutima, ali nije bilo tog lijeka koji je mogao otupiti njezin pogled ili njezinu hrabrost.

To je sada posve nevažno koga je tvoj otac volio ili ne!

Okrenula sam se u krevetu, gnječeći jastuk pod sobom, čudeći se da čak i kad mi je lijevo uho zagnjureno u perje i dalje mogu čuti njegovu violinu.

Kod kuće si, kod kuće, ti si kod kuće, i svi će oni jednoga dana doći kući. Što li to znači? Ne mora ništa značiti. Potrebno je samo da to prošap-ćeš... ili zapjevaš, zapjevaš pjesmu bez riječi, uz njegovu violinu.

I tako je došla kiša.

Moje najponiznije hvala.

Kiša je došla.

Baš kao da sam je naručila, padala je na stare grede verande i na lime-ni krov što trune iznad spavaće sobe; škrapala po širokim prozorskim daskama i slijevala se u pukotine.

A on je svirao dalje, i dalje, on, s tom svojom satenskom kosom i saten-skom violinom, svirao kao da razmata zlatnu traku tako nježnu da će se raspršiti u maglu čim je ljudi čuju, upoznaju i zavole, i blagosloviti sav svijet pramičkom blistave krasote.

»Kako možeš tako zadovoljno ležati tu, između dva svijeta?« upitala sam sebe. »Između života i smrti? Ludila i normalnosti?«

Njegova je glazba govorila; tonovi su lebdjeli nisko i duboko, žudjeli prije nego što bi se vinuli u visinu. Zatvorila sam oči.

Sada je prešao u žustar ples, u kojem je bilo strasti i nesklada i krajnje ozbiljnosti. Svirao je tako predano i vatreno da sam pomislila kako će se zasigurno pojaviti netko da se pobuni. Bilo je to ono što ljudi nazivaju đavolskom glazbom.

Ali, kiša je padala i padala i nitko ga nije zaustavio. Ta tko bi?

Odjednom mi je sinulo! Bila sam kod kuće, na sigurnom, i kiša je ometala ovu dugu, osmerokutnu sobu poput koprene, ali nisam bila sama:

Sad te imam.

Glasno sam mu šapnula, premda on, dakako, nije bio u sobi.

Mogla bih se zakleti da se u daljini, ali blizu, nasmijao. Pustio me da to čujem. Glazba se nije nasmijala. Glazba je slijedila svoj oštri, savršeno ugodni kas, kao da je namjerila divlje izmoriti plesače na livadi. Ali on se smijao.

Tonula sam u san, ne tamni, crni, bezdani san bolničkih lijekova, već istinski, dubok, sladak san, a glazba se dizala i uvijala, i potom izlila u bujicu kao da mi je oprostio.

Činilo mi se da će me kiša i glazba dokončati. Umrijet ću tiho, bez riječi pobune. Ali, samo sam sanjala, klizeći dolje, dolje, u nabujali privid, koji kao da je čekao na mene.

5

Opet ono more, onaj ocean, bistar i plav, što se udaranjem svakog vala u obalu divlje pjenio u duhove koji su se šepirili i obrušavali. Bilo je u njemu čarolije živog sna. Ne, to nije san, ne sanjaš, ovdje si! To vam živ san uvijek govori. Vrtite se u njemu i vrtite i ne možete se probuditi. On vam kaže: »Ovo nisi mogla izmisliti.«

Ali sada smo morali napustiti umirujući povjetarac mora. Prozor je bio zatvoren. Došao je čas.

Vidjela sam ruže porazbacane po sivom sagu, ruže dugih peteljki zabodenih u zapečaćenu bočicu s vodom, da je održava svježom, ruže potam-njelih, mekih latica, a bili su tu i glasovi što su govorili stranim jezikom, jezikom koji sam trebala znati ali nisam, jezikom

izmišljenim, tako mi se činilo, samo za ovaj san. Jer, nije bilo dvojbe o tome da sanjam. Nije moglo biti drugačije. No, bila sam tu, zarobljena u tom snu, kao da sam tijelom i duhom prebačena u nj, i nešto u meni je pjevalo. Ne daj da to bude san.

»Tako je!« rekla je prekrasna, tamnopusna Mariana. Imala je kratku kosu i bijelu bluzu, koja joj nije pokrivala ramena, labuđi vrat, predući glas.

Otvorila je vrata nekog golemog zdanja. Nisam mogla vjerovati vlastitim očima. Nisam mogla vjerovati da i krute stvari mogu biti tako lijepe kao more i nebo, ali ovo - bio je to hram od šarenog mramora.

Ovo nije san, pomislila sam. Ne možeš tako što sanjati! Nema u tebi dovoljno mašte da stvoriš ovakav san. Tu si, Triana!

Pogledaj zidove s intarzijama od dubokožilnog krem kararskog mramora, oplata uokvirene zlatom, s obrubom od kamena tamnije smeđe boje, isto tako uglačanog, isto tako išaranog, isto tako čudesnog.

Pogledaj četvrtaste stupove sa zlatnim, zakovrčanim kapitelima.

A sada, dok se približavamo prednjem dijelu zgrade, taj mramor prelazi u zeleno, u dugim prugama duž cijelog poda koji je sav u zamršenom mozaiku što se stalno mijenja. Pogledaj. Vidim drevni grčki meandar. Vidim uzorke drage Rimu i Grčkoj, kojima se ne sjećam imena ali ih pamtim.

A sada, okrenuvši se, stojim pred stepeništem kakvo nikada nigdje nisam vidjela. Nije čudesno samo po svojim razmjerima i otmjenosti, već i opet, po bojama: Vidi, o, Gospode, kako blista ružičasti kararski mramor.

Ali prije pogledaj ove kipove, ova brončana lica što pažljivo stoje, tijela pomno izdjeljanih iz drveta, što se savijaju u lavlje noge i šape, na podnožju od oniksa.

Tko je izgradio ovo zdanje? S kojom svrhom?

Odjednom se zaustavljam pred staklenim vratima, toliko toga ima za vidjeti, ponesena sam, pogledaj, troja velika neoklasicistička vrata od brušenog stakla, s gornjim prozorčićima u obliku lepeze, koji su zrakasto isprugani crnim stupićima - portali svjetlosti, iako su i noć i dan, ma koji od njih, zaustavljeni podalje od njih.

Stepenice čekaju. Mariana kaže: »Dođite.« Lucrece je tako draga. Balustrade je od zelenog mramora, zelenog poput zada, ispruganog

poput mora, a stupici u njoj u svjetlijem tonu, svaki zid optočen ružičastim ili žuć-kasto-bijelim mramorom, koji je uokviren zlatnim. Pogledaj te glatke, oble stupove od ružičastog mramora, s pozlaćenim kapitelima od dvostrukog akantusovog lišća, a visoko, visoko gore, slike između svodnih lukova; pogledaj oplata oko prozora s obojenim staklima.

Da, dan je. To dnevna svjetlost struji kroz obojena stakla! Obasjava majstorski naslikane nimfe na oplata, visoko gore, koje plešu za nas, plešu i u samom staklu. Zatvaram oči. Otvaram ih. Dodirujem mramor. Stvarno, stvarno.

Ovdje si. Nemoguće je probuditi te i odvesti odavde; ovo je istinito, ti to vidiš!

Penjemo se uz stepenice, krećemo sve više i više, u toj palači od talijanskog kamena, i stojimo na mezaninu pred trima divovskim vratima s obojenim staklom, a na svakom je božica ili kraljica, u prozračnoj halji, pod arhi-travom, praćena kerubinima, i posvuda cvijeće, u vijencima, girlandama, u njihovim ispruženim rukama. Kakvi su to simboli? Gledam ih i kao da čujem da mi nešto govore; sva drhtim od toga.

A na svakom kraju ovog dugog, snovenog prostora, nalazi se ovalna odaja. Dođi, pogledaj. Pogledaj te murale, te slike što se pružaju uvis. One pričaju priču, uznositi klasični likovi plešu, glava ovjenčanih vijencima, bujnih, putenih oblina. Ima u njima carolye preraphaelita. Zar ovdje nema kraja skladanju, ispreplitanju ljepote s ljepotom? Zar nema kraja vijencima i frizevima, oblicima, susretima ponosnih stupova i zidova s izrezbarenom drvenarijom? Zacijelo sanjam. Progovorile su anđeoskim glasom, Mariana i ona druga, Lucrece, nježnim, pjevušecim jezikom. I tamo sam ugledala blještave zlatne maske onih koje sam voljela. Medaljoni visoko na zidu: Mozart, Beethoven; ostali..., ali što je ovo, palača podignuta u čast svake glazbe koju si ikad čula i bila u stanju podnijeti a da se ne rasplačeš? Mramor sja na suncu. Ovakvo je obilje nemoguće napraviti ljudskom rukom. Ovo su Nebeski dvori.

Silazim niza stube, dolje, dolje, i odjednom mi je razočarano jasno da ovo mora biti san.

Premda se taj san ne može mjeriti dubinom moje mašte, nevjerojatan je do te mjere da je nemoguć.

Jer, napustile smo mramorni hram i glazbu i uputile se u veliku perzijsku dvoranu s pocakljenim plavim pločicama, iskićenu istočnjačkim ornamentima, koja se svojom raskoši može mjeriti s onom ljepotom gore. Oh, ne dajte da se probudim. Ako tako što može navirati iz mog uma, neka navire.

Da se ovaj babilonski sjaj nastavlja na onu velebnu baroknu krasotu, nemoguće je, ali to mi se toliko sviđa.

Povrh stupova su drevni, žrtveni bikovi razjarena izraza, i gle, fontana, a u njoj, Darije ubija lava u skoku. Ali ne, ovo nije svetište, to nije mrtvi spomenik izgubljenim stvarima.

Gle, uz zidove su blistave kristalijere u kojima su najelegantnije moguće čaše. Među ovim dekorativnim reljefima smještena je kavana. I ponovno vidim pod ni sa čim usporedivog mozaika. Male, ljupke, pozlačene stolice oko malih stolova. Ovdje ljudi razgovaraju, kreću se, hodaju, dišu, kao da je sva ta ljepota nešto što se samo po sebi razumije.

Koje li je to mjesto, koja zemlja u kojoj se stil i boja tako drsko ispre-pliču? U kojem majstori svih zanata pobjeđuju običnost. Čak su i lusteri po svom stilu perzijski, velike srebrne metalne plohe u kojima su izrezani složeni uzorci.

San ili java! Okrećem se i šakom udaram o stup. K vragu, ako nisam tu, dajte da se probudim! I evo potvrde. Ovdje si, nema dvojbe. Ovdje si, na ovom mjestu, dušom i tijelom, u babilonskoj dvorani ispod mramornog hrama.

»Dođite, dođite.« Njezina je ruka na mojoj. Je li to Mariana ili ona druga ljepotica - oblog lica i krupnih, velikodušnih očiju - Lucrece? Izražavaju mi naklonost, njih dvije, pjevušećim jezikom nalik latinskom.

Naša najskrovitija tajna.

Idemo dalje. Ovdje sam, nema sumnje, jer nikad ne bih sanjala tako Ito.

Ne bih znala kako da to sanjam. Ja živim za glazbu, živim za svjetlost, živim za boje, da, istina je, ali što je ovo, ovaj smrdljiv, prljav prolaz s bijelim pločicama, s vodom zaustavljenom po crnim podovima, tako zamazan da više nisu čak ni crni, i pogledaj, strojevi, bojleri, divovski cilindri na kojima su poklopci i zaklopci, prijetećeg izgleda, a boja se ljušti s njih, sred bučnog zujanja koje je gotovo tišina.

Pa ovo je nalik strojarnici kakvog starog broda, jednog od onih kojima sam lutala dok sam još bila dijete, a New Orleans još živa luka. Ali, ne, nismo na brodu. Ovo je prevelik prolaz.

Želim se vratiti. Ne želim sanjati ovaj dio. Ali sada već znam da to nije san. Nekako sam dospjela ovamo! To je neka kazna koju sam zaslužila, neka grozna naplata. Želim ponovno vidjeti mramor, lijepi, raskošni mramor boje fuksije, kojim su opločene stepenice; želim zadržati u sjećanju one božice urezane u staklo.

Ali mi koračamo tim vlažnim, smrdljivim prolazom što odzvanja. Zašto? Posvuda se diže odvratan zadah. Tu su neki stari metalni ormarići, kao u kakvom logoru koji su vojnici napustili, ulubljeni, izlijepljeni djevojkama davno izrezanim iz časopisa, i ponovno je pred nama onaj golemi Pakao strojeva što podrhtavaju, štekću, soptavo ključaju, dok mi koračamo uz željeznu ogradu.

»Ali, kamo idemo?«

Moje se pratilje smješkaju. Njima se to čini šaljivom tajnom, to, to mjesto na koje me vode.

Vrata! Velika željezna vrata priječe nam ulaz, ulaz kamo? U tamnicu?

»Tajni prolaz«, povjerava mi Mariana, s neskrivenim užitkom.

»Proteže se ispod cijele ulice.! Tajni podzemni prolaz...«

Upinjem se ne bih li što razabrala kroz vrata. Ne možemo ući. Zatvorena su lancima. Ali pogledaj, tamo gdje se voda ljeska, pogledaj.

»Ali, tamo je netko, zar ne vidite? Bože sveti, pa tamo leži neki čovjek. Krvvari. Umire. Zapešća su mu prerezana, a ruke ipak položene jedna uz drugu. Umire li on?«

Gdje su Mariana i Lucrece? Jesu li ponovno odletjele na kupolaste stropove mramornog hrama u kojem grčki plesači po muralima izvode svoja lakonoga, ljupka kola?

Nitko nije uza me.

Smrad je nepodnošljiv. Taj je čovjek mrtav! Oh, Bože! Znam da jest. Ne, miče se, diže jednu ruku, iz zapešća mu kapa krv. Bože! Bože, pomoz mu!

Mariana se smije, najnježnijim mogućim, melodioznim smijehom i rukama miluje zrak dok govori.

»Zar ne vidite da je mrtav, dobri Bože, leži u smrdljivoj vodi...«

»...tajni prolaz koji je povezivao ovaj dio i palaču i...«

»Ne, slušajte me, tamo je čovjek. Potrebne smo mu.« Pograbila sam vrata. »Moramo do tog čovjeka!« Vrata koja nam priječe prolaz nalik su svemu ostalom ovdje - golema. Od teškog su željeza, uglavljena između poda i stropa, a na njima vise lanci i brave.

»Probudi se! Ne dozvoljavam!«

Bujica glazbe rasprsnula se u tišinu!

Uspravila sam se u svom krevetu.

»Kako se usuđuješ!«

6

Uspravila sam se u krevetu. On je sjedio pored mene, noge su mu bile tako duge da je čak i na ovom visokom krevetu s četiri stupa mogao normalno sjediti i gledati u mene. Violina je bila mokra. I on je bio mokar, kosa mu se cijedila.

»Kako se usuđuješ!« ponovila sam. Povukla sam se unatrag i podigla koljena. Pružila sam ruku da navučem pokrivače, ali bili su pritisnuti težinom njegova tijela.

»Dolaziš u moju kuću, u moju sobu! Dolaziš u ovu sobu i određuješ mi što ću ili što neću sanjati!«

Bio je previše iznenađen da bi odgovorio. Grudi su mu se nadimale. Iz kose mu je kapalo. A violina, Bože mili, misli li on uopće na svoju violinu?

»Tišina!« rekao je.

»Tišina!« prasnula sam. »Dići ću cijeli grad na noge! Ovo je moja spavaća soba! Tko si ti da mi govoriš što ću sanjati! Ti... što hoćeš?« Bio je previše zapanjen da bi našao riječi. Osjećala sam da smišlja što da kaže, da je zaprepašten. Okrenuo je glavu u stranu. Imala sam priliku pogledati ga izbliza, vidjeti njegove upale obraze i glatku kožu, krupne članke na prstima i lijepo izdjeljan, dug nos. U svakom slučaju, bio je - čak i ovako prljav i skroz naskroz mokar - vrlo pristao. Može mu biti oko dvadeset pet godina. Tako mi se činilo, ali tko će ga znati. I četrdesetogodišnjak bi mogao izgledati tako mlad, ako uzima prave pilule i trči pravi broj kilometara i odlazi pravom plastičaru.

Naglo Je okrenuo glavu i ošinuo me pogledom.

»Ti razmišljaš o takvim budalaštinama dok ja sjedim ovdje?« glas mu je bio dubok i snažan, glas mladog čovjeka. Ako se i govorni glasovi mogu nekako nazvati, onda je ovo bio snažan tenor.

»Kakvim budalaštinama?« upitala sam. Odmjerala sam ga. Bio je krupan muškarac, bez obzira na mršavost. Ali, bilo mi je svejedno.

»Nosi se iz moje kuće«, rekla sam. »Nosi se iz moje sobe i iz moje kuće, smjesta, dok te ja ne pozovem kao gosta! Idi! Dođe mi da pobjesnim pri pomisli da se usuđuješ ući ovamo bez mog poziva! U moju vlastitu sobu!«

Začulo se kucanje na vratima. A zatim Althein uspaničen glas.

»Gospođice Triana! Ne mogu otvoriti vrata! Gospođice Triana!«

Pogledao je u vrata, a zatim ponovno u mene, zavrteo glavom i nešto promrmljao, a onda desnom rukom prošao kroz mokru kosu. Kad je sasvim rastvorio oči bile su krupne, kao i usta, usta su bila ono najljepše na njemu, ali ništa od toga nije moglo stišati moju ljutnju.

»Ne mogu otvoriti vrata!« urlala je Althea.

Obratila sam joj se. U redu je. Neka ode. Treba mi još malo samoće. Ovdje je moj prijatelj muzičar. Sve je u redu. Neka ode. Čula sam njezino negodovanje, a i Lacombovo razborito gundanje u pozadini, ali sve se to napokon stišalo, i bila sam ponovno sama.

Škripa parketa označila je njihovo povlačenje.

Okrenula sam se k njemu. »Jesi li ih zakucao?« upitala sam. Mislila sam na vrata, dabome, koja ni Lcomb ni Althea nisu uspjeli otvoriti. Lice mu je bilo smireno i u toj smirenosti možda nalikovalo onome kakvog su ga zamislili Bog i njegova majka: mlado, ozbiljno, bez taštine ili pre-predenosti. Njegove su velike, tamne oči ispitivački klizile po meni, kao da iz nevažnih pojedinosti moga izgleda može izvući neku presudnu tajnu. Nije bio zadubljen u mračne misli.

Doimao se kao otvoreno biće koje za nečim traga.

»Ne bojiš me se«, prošaptao je.

»Jasno da te se ne bojim. Zašto bih te se bojala?« Ali, bilo je to junačenje. Bila sam se prepala na tren; ne, nije to bio strah. Radilo se o ovome. Pao mi je adrenalin u krvi i osjetila sam se ustreptalo!

Gledala sam u duha! U pravog duha. Znala sam to. Znala sam to, nešto što nikad neću zaboraviti. Znala sam to! Za svih mojih lutanja među mrtvima razgovarala sam sa sjećanjima i uspomenama, i sama smišljala odgovore koje će mi dati, kao da su lutke u mojim rukama.

Ali, ovo je pravi pravcati duh.

Odjednom me preplavilo veliko olakšanje. »Oduvijek sam to znala«, rekla sam. Osmjehnula sam se. Bilo bi teško definirati to uvjerenje. Zapravo sam htjela reći da mi se napokon potvrdilo da postoji nešto više od života, nešto što ne možemo dokazati, ali ni odbaciti, i tlapnje o Velikom prasku i svemiru u kojem nema Boga sada nisu bile ništa pouzdanije od priča o uskrsnuću iz mrtvih ili čudima.

Osmjehnula sam se. »Mislio si da ću te se bojati? To je ono što si htio? Dolaziš mi, dok moj muž umire gore na katu, i sviraš mi violinu, zato da me uplašiš? Zašto? Hraniš se ljudskim strahom...«

Zastala sam. Ne samo zbog ranjivosti njegova lica, ni zbog zavodničkog drhtaja njegovih usana; ni zbog načinu na koji su se njegove obrve skupile u mrštenju, ali ne zato da bi prekorile ili zabranile; radilo se tu o nečem drugom, nečem razumskom i presudnom što mi je odjednom palo na pamet. Ovo se biće ipak nečim hrani, čime to? Prilično opasno pitanje, pomislila sam. Srce mi je zastalo, što me uvijek uplaši. Položila sam ruku na vrat, kao da mi je srce tamo, jer uvijek se upravo tako čini kad mi zapleše u grlu umjesto u grudima. »Dolazit ću u tvoju sobu«, prošaptao je, »kad zaželim.« Glas mu se osnažio, mlad i muževan, siguran u sebe. »Ne možeš me spriječiti. Misliš da zato što svaki tren provodiš plešući mrtvačko kolo s cijelom svojom pobijenom ekipom - da, da, znam da misliš da si ih ti sve pobila - majku, oca, Lily, Karla, kakva glupa, čudovišna samovažnost, da si ti bila uzrokom svih tih spektakularnih smrti, od kojih su tri bile tako stravične i prijevremene - misliš da zbog toga možeš zapovijedati jednom duhu? Pravom duhu, duhu kakav sam ja?«

»Dovedi mi mog oca i majku«, rekla sam. »Ti si duh. Dovedi ih ovamo prijeko, k meni. Dovedi ih natrag preko granične crte. Dovedi mi moju malu Lily. Dovedi ih kao duhove, ako si ti duh i to takav duh! Učini od njih duhove, vrati mi Karla bez boli, samo na tren, da još jedan jedini sveti trenutak budemo zajedno. Daj mi Lily, da je držim u rukama.«

Ovo ga je povrijedilo. U sebi sam bila začuđena, ali nepopustljiva.

»Sveti trenutak«, gorko je ponovio.

Zavrtio je glavom i odvratio pogled od mene kao da je razočaran, ali prije svega zatečen onim što sam rekla, a onda se opet zamislio i ponovno me pogledao. Ja sam bila kao zatravljena njegovim rukama,

finoćom njegovih prstiju i mladošću njegova lica, obilježenom upalim obrazima, pa ipak besprijekornom.

»To ti ne mogu dati«, rekao je zamišljeno, obzirno. »Misliš da me Bog sluša? Misliš da moje molitve pale kod svetaca i anđela?«

»Znači, trebala bih povjerovati da moliš?« upitala sam. »Što radiš ovdje? Zašto si ovdje? Zašto si došao? Ne mislim, zašto sjediš ovdje, lijeno i drsko na mom krevetu. Zašto si uopće ovdje - zašto te ja vidim, zašto te čujem?«

»Zato što sam želio doći!« odgovorio je ljutito i na tren izgledao bolno mlad i prkosan. »A idem tamo kamo mi se ide i činim ono što mi se čini, kao što si vjerojatno primijetila. Hodao sam hodnicima bolnice sve dok gakanje onih smrtnih budala nije preraslo o takvu graju da mi je preostalo jedino da se povučem i čekam te! Mogao sam doći i u tvoju sobu, u tvoj krevet.« »Želiš biti u mom krevetu.«

»I jesam!« izjavio je. Nagnuo se, naslonjen na desnu ruku. »Oh, to neka te ne muči. Ja nisam zloduh. Nećeš sa mnom začeti čudovište. Želim nešto mnogo važnije za tvoj život nego što je igračka među tvojim nogama. Želim tebe!«

Ostala sam bez riječi.

Bijesna, da, i dalje bijesna, ali bez riječi.

On se odmaknuo i pogledao na pod, pred sebe. Djelovao je prilično udobno smješten onako postrance, na visokom krevetu. Stopalima je dodirivao pod. Meni to nikad nije uspjelo. Niska sam.

Pustio je da mu se masna crna kosa raspe, u pramenovima preko blijedog lica, a kad me ponovno pogledao bio je to upitan pogled.

»Mislio sam da će biti mnogo lakše«, rekao je.

»Što?«

»Izludjeti te«, odgovorio je. Odglumio je okrutan osmijeh.

Neuspješno. »Mislio sam da si već luda. Mislio sam da će biti... zapravo samo pitanje dana.«

»Zašto bi ti, dovraga, želio da ja poludim?« upitala sam.

»Uživam u takvim stvarima«, odgovorio je. Lice mu je zasjenila tuga, ispreplela mu obrve, prije nego što ju je otjerao. »Mislio sam da si luda. Bila si gotovo... ono što bi neki ljudi nazvali ludom.«

»Pa ipak bolno normalna«, uzvratila sam. »U tome i jest problem.« Sada sam bila potpuno očarana. Nisam mogla prestati proučavati svaku pojedinost na njemu, njegov kaput, mokru prašinu koja se

pretvorila u blato na njegovim ramenima, način na koji su njegove velike sjetne oči postajale oštre, pa opet blage, prateći misli, to kako bi povremeno jezikom ovlažio usne, kao da je ljudsko biće.

Odjednom mi je nešto palo na um. Postalo je prodorno jasno.

»San! Onaj san koji sam sanjala o...«

»Ne govori o tome!« prosiktao je. Prijeteći se nagnuo naprijed, tako blizu da mu je vlažna kosa pala na pokrivač, točno do mojih ruku.

Poduprla sam se o drveni naslon i pljusnula ga, svom snagom. Pljusnula sam ga dvaput prije nego što se pribrao! Odgurnula sam pokrivače.

Ustao je i teturavo se odmaknuo od mene, zbunjeno me gledajući.

Ispružila sam ruku. Nije se trznuo. Stisnula sam ruku u šaku i udarila ga u grudi. Odmaknuo se nekoliko koraka, ništa više zabrinut zbog tog slabašnog udarca no što bi bilo kakvo ljudsko biće.

»San je došao od tebe!« rekla sam. »Ono mjesto koje sam vidjela, čovjek s...«

»Upozoravam te, nemoj.« Opsovao je i uperio mi prst u lice, i ostavio ga tako, čak i dok se povlačio i skupljao u sebe poput velike ptice.

»Ne govori o tome. Ili ću navući takav kaos na tvoj mali fizički kutak svijeta da ćeš proklinjati dan kad si rođena...« Glas mu se gubio.

»Misliš da poznaješ bol, tako si ponosna na svoju bol...«

Podigao je pogled i odvratio ga od mene. Privukao je violinu na grudi i obujmio je rukama. Rekao je nešto zbog čega je bio nezadovoljan sobom. Očima je preletio sobu kao da zaista vidi.

»Ja zaista i vidim!« odbrusio je srdito.

»Ah, mislila sam kao smrtni čovjek, to sam mislila.«

»To sam i ja mislio«, odgovorio je.

Vani je kiša prestajala, postala meka i lagana, tako da se sve ono slijevanje i kapanje jače čulo. Činilo se da smo u vlažnom svijetu, vlažnom ali sigurnom, on i ja.

Znala sam, znala isto tako jasno kao i to da je on tu, znala da sam rijetko kad u životu bila ovako živa kao sad, da mi je već sam pogled na njega, to što je tu, vratio životnu vatru koju već desetljećima nisam osjetila. Davno, davno nekad, prije tolikih poraza, kad sam bila mlada i zaljubljena, tada sam možda bila ovoliko živa, kad sam plakala nad svojim promašajima i gubicima u tim ranim godinama nabijenim

energijom, kad je sve bilo tako svijetlo i vrelo na dodir, možda sam tada bila ovako živa.

Ni u najluđem bolu nije bilo ovakve vitalnosti. Bila je bliža radosti, plesu, potpunom prodiranju i hipnotičkoj moći glazbe.

A on je stajao tamo, djelujući izgubljeno, i odjednom se zagledao u mene kao da će me nešto pitati, a onda svrnulo pogled, skupljenih obrva.

»Reci mi što želiš«, kazala sam. »Rekao si da me želiš izludjeti? Zašto? Koji je razlog?«

»Pa, vidiš«, hitro je odgovorio, premda su mu riječi nadolazile sporo, »u nedoumici sam.« Govorio je iskreno, podignutih obrva, smireno, odmjereno. »Ni sam ne znam što sada želim! Izludjeti te.« Slegnuo je ramenima. »Sada kad znam kakva si, kako si snažna, ne znam kako bih to izrazio. Vjerojatno postoji nešto bolje od toga da te natjeram da skreneš s uma, pod pretpostavkom dabome, da bih to bio u stanju, a vidim da se osjećaš nadmoćno u tom pogledu, nakon što si tolikim umirućima držala ruku i gledala svog mladog, izgubljenog muža, Leva, kako pleše s prijateljima prepušten drogi, dok si ti jednostavno pijuckala vino, bojeći se droge, bojeći se vizija! Vizija poput mene! Zapanjujuš me.«

»Vizija?« prošaptala sam.

Ovila sam ruku oko krevetnog stupa. Tijelo mi je drhtalo. Srce lupalo. Svi ti simptomi straha podsjetili su me da tu uistinu postoji nešto čega se valja bojati, pa opet, za Boga miloga, što može biti gore od svega onoga što se već dogodilo? Strah od nadnaravnog? Strah od treptaja svijeća i svetačkih osmijeha? Ne, ne vjerujem.

U smrti ima mnogo toga čega se čovjek može bojati. Duhovi, što su duhovi?

»Kako si prevario smrt?« upitala sam.

»Nesmotrena, okrutna ženo«, prošaptao je. Govorio je s nekom hitnošću u glasu. »Izgledaš kao anđeo. S tim velom tamne kose, milim licem i krupnim očima«, prošaptao je. Bio je iskren. Bio je povrijeđen i nakrivio je glavu. »Ništa i nikoga nisam prevario.« Očajnički me zagledao. »Ti si željela da dođem, ti si željela...«

»Tako ti se učinilo? Kad si me uhvatio da razmišljam o mrtvima? To si pomislio? I došao si, zašto? Da me utješiš? Produbiš moju bol? Što se dogodilo?«

Zavrtio je glavom i zakoraknuo nekoliko koraka unatrag. Pogledao je kroz stražnji prozor i dok je to činio na lice mu je pala svjetlost.

Djelovao je tako nježno.

Srdito se okomio na mene.

»Još uvijek si tako lijepa«, rekao je, »u tvojim godinama, čak i ovako debeljuškasta. Sestre su ti zavidne na tom tvom lijepom licu, svjesna si toga, ne? Katrinka, ljepotica s krasnim tijelom i pametnim mužem, a prije njega mnoštvom ljubavnika kojima ne zna ni broja. Misli da posjeduješ ljepotu koju ona nikada ne može steći, ni stvoriti, ni naslikati, ni zahtijevati. A Faye. Faye te je voljela, da, kao što je sve voljela, ali ni Faye ti nije mogla oprostiti tu tvoju ljepotu.«

»Što ti znaš o Faye?« izletjelo mi je, bez razmišljanja. »Je li moja sestra Faye još živa?« Pokušavala sam zaustaviti samu sebe, uzalud.

»Gdje je Faye? I kako ti možeš govoriti što Katrinka misli, što ti znaš o Katrinki ili bilo kome iz moje obitelji?«

»Govorim ono što ti znaš«, rekao je. »Vidim tamne prolaze u tvom umu, poznati su mi podrumi u koje ti nikad nisi zavirila. Tamo, u sjeni, vidim da te otac silno volio zato što si sličila majci. Ista smeđa kosa, smeđe oči. A i to da je tvoja sestra Katrinka jedne noći veselo odvela u krevet tvog mladog muža, Leva.«

»Prestani, prestani s tim! Što? Zar si došao ovamo da budeš moj osobni đavo? Zavrijedujem li ja tako što? A u isti mah mi govoriš da nisam ni upola toliko odgovorna za sve te smrti koliko mislim. Kako me kaniš navesti da skrenem s uma, to bih voljela znati? Kako?

Uopće nisi siguran u sebe.

Pogledaj se. Drhturiš, a duh si. Kakav li si bio kad si bio živ? Mlad čovjek? Možda čak po prirodi drag, a sad si se sav iskrivio od...«

»Prestani«, molio je. »Shvatio sam što hoćeš reći.«

»A to je?«

»Da me vidiš isto tako jasno kao i ja tebe«, hladno je odgovorio. »Da nećeš posrnuti pred sjećanjima i strahom. Pogriješio sam u pogledu tebe. Djelovala si poput djeteta, vječitog siročeta, činila si se tako...«

»Reci. Činila sam se slabom?« upitala sam.

»Zvučiš ogorčeno.«

»Možda«, odgovorila sam. »Premda ne volim tu riječ. Zašto želiš da osjetim bol ili strah? Zbog čega? Što je značio onaj san? Gdje je to more?«

Prazno me pogledao, šokiran. Podigao je obrve i ponovno pokušao govoriti, ali se predomislio, ili mu je uzmanjkalo riječi.

»Mogla si biti prekrasna«, blago je rekao. »Malo je nedostajalo. Jesi li zato trpala u sebe smeće i pivo i pustila da ona tvoja Bogom dana figura ode dovraga? Kao dijete bila si mršava, vitka poput Katrinke i Faye, po prirodi vitka. Ali samu si sebe sakrila u pozamašno tijelo, nije li tako? Da bi se sakrila od koga? Od svog vlastitog muža, Leva, predajući ga mlađim, pri-vlačnijim ženama? Ti si ga gurnula Katrinki u krevet.«

Nisam ništa rekla.

Osjećala sam kako u meni buja snaga. Čak i dok sam drhtala, osjećala sam tu snagu, to golemo uzbuđenje. Odavno me nije posjetio ikakav sličan osjećaj, a sada sam ga bila svjesna, dok sam gledala u njega, u njegovoj zbunjenosti.

»Možda si još uvijek pomalo lijepa«, prošaptao je, smješkajući se kao da me namjerno muči. »Ali, hoćeš li postati onako golema i bezoblična kao tvoja sestra Rosalinda?«

»Ako poznaješ Rosalindu a ne možeš vidjeti njezinu ljepotu, onda nisi vrijedan toga da provodim vrijeme s tobom«, kazala sam. »A Faye ima ljepotu koja nadilazi tvoje poimanje.«

Zaustio je kao da će nešto reći. Podrugljivo se podsmjehnuo. Gledao me tvrdoglavo.

»Ne možeš pojmiti kakvu snagu netko tako čist kao Faye ima u mom sjećanju. Ona je u njemu. Što se Katrinke tiče, ne osuđujem je. Faye je bila dovoljno mlada da pleše i pleše, ma kako mračno bilo.

Katrinka je bila iskusna. Rosalindu volim svim svojim srcem. I što?« Gledao me kao da želi prodrijeti u moje najskrovitije misli, i šutio.

»Kamo ovo vodi?« upitala sam.

»U duši, djevojčica«, kazao je. »Zločesta i okrutna, kako to već znaju biti djevojčice. Samo sada i ogorčena, puna potrebe za mnom, iako to poriče. Ti si otjerala svoju sestru Faye, znaš to i sama.«

»Prestani.«

»Ti... kad si se udala za Karla, natjerala si je da ode. Nije to bilo zbog onih bolnih stranica u dnevniku vašeg oca koje je pročitala nakon njegove smrti. Dovala si novog gospodara u kuću koja je bila tvoja i njezina.«

»Prestani.«

»Zašto?«

»Što sve to tebi znači i zašto sada razgovaramo o tome? Sav si mokar od kiše. Ali nije ti hladno. Nije ti ni toplo, je li tako? Izgledaš kao kakva ti-nejdžerska rock skitnica, od onih koji putuju uokolo za slavnim grupama, s gitarom u ruci, proseći novčić pred vratima koncertnih dvorana. Odakle ti ta glazba, ta nevjerojatna glazba koja para srce...?«

Bio je bijesan.

»Pogan jezik«, prošaptao je. »Stariji sam nego što ti uopće možeš sanjati. U svojoj sam boli stariji od tebe. I tananiji. Naučio sam savršeno svirati taj instrument prije nego što sam umro. Naučio sam ga svirati jer sam u svom živom tijelu imao dara za to, kakvog ti nikada nećeš uspjeti čak ni razumjeti sa svim tim tvojim pločama, snovima i maštarijama. Spavala si kad ti je kći, Lily, umrla, toga se sjećaš, ne? U bolnici u Palo Altou, zaspala si i...«

Pokrila sam uši rukama! Okružio me miris, osvjetljenje, cijela bolnička soba od prije dvadeset godina. Uspjela sam istisnuti: »Ne!« »Naslađuješ se tim optužbama!« kazala sam. Srce mi je luđački tuklo, ali zadržala sam kontrolu nad svojim glasom. »Zašto? Što sam ja tebi ili ti meni?«

»Ma nemoj? A ja sam mislio da *ti* to činiš.« »Što? Objasni?«

»Mislio sam da se *ti* naslađuješ tim optužbama. Mislio sam da toliko optužuješ samu sebe, da toliko uživaš u tome, miješaš to sa strahom, zatvaranjem u sebe, obeshrabrenošću i lijenošću - tako da nikada nisi sama, nikada, već se uvijek držiš za ruku s nekim voljenim mrtvacem, u glavi pojući pjesme kajanja, držiš ih u blizini, hraniš se sjećanjima na njih, kako ne bi morala spoznati istinu: glazba koju voliš, nikada je nećeš stvarati. Osjećaji koje ona izažima iz tvoje duše nikada neće pronaći ispunjenje.«

Nisam mogla odgovoriti.

Nastavio je, ohrabren.

»Toliko si se nasitila optužbi, da se poslužim tvojim vlastitim riječima, toliko dugo se hraniš krivicom da sam mislio kako neće biti problema navesti te da skreneš s uma, izvesti to tako da ti...«

Zaustavio se. Više nego zaustavio. Zauzdao je samog sebe i postao rezerviran.

»Sada idem«, rekao je. »Ali doći ću kad budem želio, u to možeš biti sigurna.«

»Nemaš pravo na to. Tko god te poslao, mora te uzeti natrag.« Rukom sam napravila znak križa.

On se osmjehnuo. »Je li ti ona mala molitva išta pomogla? Sjećaš li se jadne kalifornijske mise na pogrebu tvoje kćeri, kako je sve bilo ukočeno i nategnuto - svi oni pametni prijatelji, intelektualci sa Zapadne obale, prisiljeni strpljivo prisustvovati nečem tako glupom kao što je to pravi pogreb u pravoj crkvi - sjećaš li se? I onaj svećenik koji se dosađivao i koji se htio svega toga što prije riješiti, znajući da se nikad nisi pojavila u njegovoj crkvi prije nego što je mala umrla? I sad ti činiš znak križa. Kako bi bilo da ti odsviram neku crkvenu pjesmu? Violina može svirati naricaljke. Nije uobičajeno, ali mogao bih u tvojim mislima pronaći *Veni Creator* i zasvirati to, pa možemo zajedno moliti.«

»Nije ti dakle bila ni od kakve pomoći«, rekla sam, »ona molitva Bogu.« Trudila sam se da mi glas bude čvrst ali blag, i da ono što ću reći ima stvarno značenje: »Nitko te nije poslao. Ti lutaš.«

Bio je stjeran u kut.

»Nosi se odavde!«

»Ali, ti to zapravo ne misliš«, rekao je slegnuvši ramenima, »i nemoj mi reći da ti bilo ne udara kao prenavijen sat. Ne možeš doći k sebi od ushićenja zbog toga što sam se pojavio! Karl, Lev - tvoj otac. U meni si sreća čovjeka kakvog nikad nisi upoznala, a ja nisam čak ni čovjek.«

»Uobražen si, bezobrazan i prljav«, dobacila sam mu. »A nisi čak ni čovjek. Ti si duh, i to duh neke mlade, moralno izopačene rugobe!« Ovo ga je povrijedilo. Njegovo je lice odavalo da je povrijeđen mnogo više nego samo zbog taštine.

»Da«, uzvratio je, nastojeći se pribрати, »a ti me voliš, zbog moje muzike, usprkos tome.«

»To možda i jest istina«, kazala sam hladno, kimajući. »Ali ja isto tako imam vrlo visoko mišljenje o sebi. Kao što si rekao, krivo si procijenio. Dvapat sam bila supruga, jednom majka, siročić, možda. Ali slaba, to ne, a ogorčena? Nikada. Nedostaje mi onaj stav koji je potreban za gorčinu...«

»A to je?«

»Da čovjek ima pravo na nešto, da su stvari mogle biti bolje. To je život, jednostavno, i ti se hraniš mnome zato što sam živa. Ali nisam toliko izjedena krivicom da možeš doći ovamo i navesti me da skrenem s uma. Ne, nema načina. Mislim da ne razumiješ krivicu u potpunosti.«

»Ne?« Rekao je to iskreno.

»Grozna jeza«, kazala sam, »ono 'mea culpa, mea culpa' samo je prva faza. A onda dolazi nešto čvršće, nešto što umije živjeti s pogreškama i ograničenjima. Žaljenje nije ništa, apsolutno ništa.....

Sada je meni ponestalo riječi jer su mi navrla sjećanja koja su me rastužila, sjećanja na majku kako odlazi onog posljednjeg dana, Oh, majko, daj da te zagrlim. Groblje na dan njezinog pogreba. Groblje Sv. Josipa, svi oni mali grobovi, grobovi siromašnih Iraca i Nijemaca, i gomile cvijeća, kako sam se zagledala u nebo i razmišljala o tome kako se ono nikada, nikada neće promijeniti; kako ta bol neće nikada prestati; kako na svijetu nikada više neće biti svjetlosti.

Otjerala sam te misli. Podigla sam pogled prema njemu!

Proučavao me, i činilo mi se kao da i njega razdire bol. To me uzbuđivalo.

Vratila sam se onome što sam htjela reći, prekapala duboko za tim, odgurnula sve osim onoga što sam htjela jasno sebi predočiti i prenijeti njemu.

»Mislim da to sada razumijem«, rekla sam. Preplavilo me čudesno olakšanje. Osjećaj ljubavi. »A ti ne razumiješ, to je šteta. Ti ne razumiješ.«

Potpuno sam odbacila svaki oprez. Mislila sam samo na ono što sam pokušavala dokučiti, a ne na to hoću li se svidjeti ili ne. Željela sam jedino biti mu blizu u tome. To će ga zacijelo zanimati; možda će, sigurno će razumjeti, samo ako bude htio priznati.

»Molim te, prosvijetli me«, rekao je podrugljivo.

Obuzela me strahovita bol; bila je previše sveobuhvatna, potpuna, da bi bila parajuća. Pograbila me. Molećivo sam ga pogledala i rastvorila usta, spremna progovoriti, povjeriti mu, spremna pokušati otkriti naglas, s njim, što je to, ta bol, taj osjećaj odgovornosti, ta spoznaja da je čovjek uistinu prouzročio nepotrebnu patnju i razaranje na ovom svijetu i da to ne može ispraviti, ne, to se nikada neće ispraviti, ti su trenuci zauvijek izgubljeni, nezabilježeni, i kad god ih se čovjek sjeti

sve su iskrivljeniji, bolniji, pa ipak postoji nešto toliko tananije, toliko važnije, nešto u isti mah neodoljivo i zamršeno, što nam je oboma poznato, njemu i meni...

Nestao je.

Očito i potpuno je nestao, i to s osmijehom, ostavljajući me s mojim razbuđenim emocijama. Izveo je to lukavo, ostavio me stajati samu s tim trenutkom boli, još gore, samu s tom strahovitom, užasnom potrebom da je podijelim!

Taj sam trenutak predala sjenkama. Blagom zibanju stabala, vani. Povremenoj kiši. On je otišao.

»Poznata mi je tvoja igra«, tiho sam rekla. »Poznajem je.«

Prišla sam krevetu, gurnula ruku pod jastuk i uzela svoju krunicu. Bila je to kristalna krunica s križem od čistog srebra. Bila je u krevetu zato što je Karlova majka uvijek spavala u njemu kad bi došla, i moja voljena krsna

kuma, teta Bridget, uvijek je spavala u njemu kad bi došla, nakon što sam se ja udala za Karla, ili je možda krunica bila u krevetu jednostavno zato što je bila moja i ja sam je i ne misleći stavila tamo. Moja. S prve pričesti.

Pogledala sam je. Nakon majčine smrti - Rosalinda i ja strašno smo se posvađale.

Bilo je to oko krunice naše majke, i doslovno smo je rastrgale - bila je to jeftina krunica, ali ja sam je napravila za majku i držala da imam pravo na nju, a onda nakon što smo je rastrgale i Rosalinda pošla za mnom, ja sam joj tako žestoko zalupila vrata u lice da su je naočale zasjekle duboko po čelu. Koliko bijesa. I opet krv na podu.

Ponovno krv, kao da je majka još živa, pa je pijana pala s kreveta i udarila glavom o plinsku grijalicu, kao što joj se dvaput dogodilo, i krvarila, krvarila. Krv na podu. Oh, Rosalinda, moja tugom shrvana, pobješnjela sestra Rosalinda! Potrgana krunica na podu.

Bacila sam pogled na ovu krunicu. Učinila sam ono što sam činila nekad, kao dijete. Poljubila sam križ, malo, pomno izrađeno tijelo izmučenog Krista, i gurnula krunicu natrag pod jastuk.

Osjećala sam da sve u meni titra. Kao da sam spremna za bitku. Kao one prve godine kad sam počela piti, kad bi mi pivo tako divno udarilo u glavu da sam trčala niz ulicu ispruženih ruku, pjevajući. Sva mi je koža bridjela, a vrata su se otvorila bez ikakvog problema.

Ukrasi u niši i u blagovaonici činili su mi se novi novcati. Čine li se onima koji se spremaju u bitku stvari blještavima?

Althea i Lacombe stajali su na drugom kraju blagovaonice, kod vratiju ostave, i usisavali prašinu, čekajući me. Althea je djelovala uplašeno, a Lacombe u isti mah cinično i znatiželjno, kao i uvijek.

»Samo smo čekali da počnete vrištati!« rekao je Lacombe.

»Nije mi trebala pomoć. Ipak, znala sam da ste ovdje.«

Okrenula sam se i bacila pogled na vlažne mrlje na krevetu i lokvicu na podu. Nema razloga da ih gnjavim s tim, pomislila sam.

»Mislim da ću malo prošetati po kiši«, rekla sam. »Već godinama nisam šetala po kiši.«

Lacombe mi je prišao. »Vi govorite o tome da izađete van, sada, noćas, po ovoj kiši?«

»Ne očekujem da ideš sa mnom«, odgovorila sam. »Gdje je moj kišni kaput? Althea, je li vani hladno?«

Otišla sam i uputila se Avenijom Sv. Charlesa.

Kiša je jenjala i bilo ju je lijepo gledati. Godinama to nisam činila, šetala svojom Avenijom, samo šetala, kao što smo tako često činile dok smo bile djeca ili tinejdžerke, prema dućanu K&B, da kupimo sladoled u

kornetu. Bila je to samo isprika za šetnju mimo lijepih kuća s vratima od brušenog stakla, i razgovor u hodu.

Hodala sam i hodala, prema stambenoj četvrti, pored kuća koje sam poznavala i u korov zaraslih praznih gradilišta na kojima su nekada stajala prekrasne kuće. Tom ulicom, koju stalno pokušavaju uništiti, što zbog napretka što zbog nemara, a ona je tako pogibeljno razapeta između to dvoje kao da će je još jedno ubojstvo, još jedan pucanj, još jedna zapaljena kuća natjerati da krene putem s kojeg nema povratka. Kuća u plamenu. Stresla sam se. Kuća u plamenu. Kad mi je bilo pet godina, jedna je kuća izgorjela. Bila je to stara viktorijanska kuća, mračna, što se poput noćne more dizala na uglu ulice Sv. Charlesa i ulice Philip, i sjećam se kako me otac nosio na rukama »da vidim vatru«, a ja sam postala histerična ugledavši plamenove. Činilo mi se da je iznad okupljene gomile i vatrogasnih kola tako golem plamen da će proždrijeti noć.

Stresla sam ga sa sebe, taj strah.

Nejasno sjećanje kako mi stavljaju obloge na glavu, pokušavaju me umiriti. Rosalinda je to doživjela kao nešto silno uzbudljivo. Za mene je to bilo tako potresno otkriće da čak ni spoznaja o smrtnosti nije bila gora.

Podišao me ugodan osjećaj. Onog starog, jezovitog straha - i ova će kuća izgorjeti - nestalo je s djetinjstvom, kao i mnogih sličnih strahova. Na primjer, strah od golemih, tromih žohara koji su se znali vidjeti na ovim pločnicima: s užasom bih ustuknula. Sada je i tog straha gotovo nestalo, a i njih, u ovom dobu plastičnih vreća i zdanja nalik kockama leda.

Odjednom mi je palo na um ono što je rekao - o mom mladom mužu, Levu, i još mlađoj sestri, Katrinki, da su on, moj muž kojeg sam voljela i ona, moja sestra koju sam voljela, spavali zajedno, a ja da sam uvijek sebe krivila zbog toga. Hipijevska marihuana i jeftino vino, previše filozofiranja. Moja greška, moja greška. Ja sam bila kukavički vjerna žena, silno zaljubljena. Katrinka je bila smiona. Što je ono rekao, moj duh? *Mea culpa*. Ili sam to ja rekla?

Lev me volio. Ja sam ga još uvijek voljela. Ali, osjetila sam se tako ružnom i nepoželjnom, a ona, Katrinka, bila je tako svježa, a vremena su bubnjala indijskom glazbom i oslobođenjem.

Dobri Bože, je li to biće stvarno? Taj čovjek s kojim sam upravo razgovarala, taj violinist kojeg su i drugi vidjeli? Sada ga nije bilo nigdje u blizini.

S druge strane Avenije ugledala sam velik, unajmljen auto koji je milio, održavajući korak sa mnom, i primijetila Lacomba kako nešto mrmlja, dok se nagnuo kroz stražnji prozor da otpuhne dim cigarete u vjetar.

Pitala sam se što misli taj novi vozač, Oskar. Razmišljala o tome bi li Lacomb pristao na to da vozi auto. Lacomb ne radi ono što ne voli. Spopao me smijeh od njih dvojice, mojih čuvara, u tom velikom puzećem crnom automobilu Wolfstanovih, ali mi je to isto tako dalo hrabrost da šecem dokud želim.

Lijepo je biti bogat, pomislila sam s osmijehom. Karl, Karl.

Imala sam osjećaj da pružam ruku prema jednoj stvari koja me može spasiti od pada, a onda sam se zaustavila, »odvajajući se na tren od tužnih sretnih okolnosti«, da bih pomislila na Karla, samo na Karla, nedavno gur-nutog u peć.

»Znaš, možda se neće pojaviti nikakvi simptomi.« Karlov glas, tako zaštitnički. »Kad su mi javili za transfuziju, pa, od tada su već bile prošle četiri godine, i sad još dvije...«

Oh, da, i uz moju ljubav i njegu, živjet ćeš zauvijek! Napisala bih glazbu za tebe da sam Handel ili Mozart, ili netko tko umije pisati glazbu... ili svirati.

»Knjiga«, rekla sam. »Knjiga je izvanredna. Sv. Sebastijan, prostrijeljen tolikim strijelama, zagonetni svetac.«

»Misliš? Ti znaš nešto o njemu?« Kako je Karl bio ushićen kad sam mu pričala priče o svecima.

»Naš je katolicizam«, pričala sam, »bio tako nabijen, ornamentiran i prepun pravila u tim ranim danima da smo bili poput Hasidima.«
Pepeo, taj čovjek! Pepeo! A trebalo je to biti ugodno štivo, božićni poklon, ukras biblioteke, kojeg bi studenti umjetnosti uništili izrezujući fotografije. Ali, mi bismo se potrudili da zauvijek opstane.
Sv. Sebastijan Karla Wolfstana.

Utonula sam u turobno raspoloženje. Utonula u razmišljanja o tome kako je Karlov život bio malog dometa, lijep, vrijedan život, ali ne velik život, ne život obdaren onim o čemu sam sanjala nastojeći naučiti svirati violinu, ne takav život kakav se Lev, moj prvi muž, još uvijek bori da održi svakom pjesmom koju napiše.

Zastala sam. Oslušnula.

Nije bio u blizini. Guslač.

Nisam čula glazbu. Okrenula sam se a onda pogledala naprijed, niz ulicu. Gledala sam kako prolaze automobili. Nema glazbe. Ni najmanjeg, najtananijeg zvuka glazbe.

Namjerno sam zadržavala misli na njemu, mom violinistu, mislila o tome kako bi s onim dugim, tankim nosom i tako duboko usađenim očima nekom drugom možda bio manje zavodljiv - možda. Ali, možda i ne. Kako je imao lijepo oblikovana usta i kako su mu one duguljaste oči i duboki kapci davali čudesnu izražajnost, od širom rastvorenog pogleda do poniranja u draškavu tajnu.

Stalno su mi iznova prijetila stara sjećanja, napadali me bolni, mučni djelići prošlosti - moj otac, polulud, na samrti, gdje čupa plastične cijevi iz nosa, odguruje sestru... sve su me te slike salijetale kao da ih nanosi vjetar. Stresla sam glavom. Ogledala se. A onda je sadašnjost zaprijetila da će me oviti svom gustoćom svoga tkanja.

Nisam se dala.

Ponovno sam usredotočila misli na njega, na duha, sastavljajući u mašti njegov vitak, visok lik i violinu koju je držao u rukama i pokušavajući, koliko god je to moj nenadareni um uspijevao, dozvati melodije koje je svirao. Duh, duh, vidjela si duha, ponavljala sam u sebi.

Hodala sam i hodala, premda su mi cipele bile mokre i naposljetku promočile, i ponovno se spustila jaka kiša, i auto mi je prišao, a ja mu rekla da ode. Hodala sam. Hodala sam jer sam znala da me sve dok hodam ne može ščepati nikakvo sjećanje, nikakav san.

Puno sam razmišljala o njemu. Sjetila sam se svega čega sam mogla. Da je radije nosio običnu, staromodnu odjeću iz jeftinijih dućana nego ležernu ili pomodnu; da je bio vrlo visok, barem metar osamdeset sedam, onako od oka, s obzirom na to kako sam morala podizati pogled prema njemu, premda u to vrijeme nisam bila nimalo stisnuta u sebe ni u bilo kom pogledu preplašena.

Zacijelo je bila već odmakla ponoć kad sam se napokon pojavila na našim prednjim stepencima i čula kako iza mene auto staje uz rub pločnika.

Althea je držala ručnik u rukama.

»Hajdete unutra, zlato moje«, rekla je.

»Trebala si ići spavati«, kazala sam. »Jesi li vidjela mog guslača?

Znaš, onog mog prijatelja muzičara s violinom?«

»Nisam, gospođo«, odgovorila je, brišući mi kosu. »Mislim vi ga zauvijek otjerali. Bog nama svjedok, Lacombe i ja bili spremni provaliti ta vrata, ali vi obavili što se moralo. Otišo je!«

Skinula sam kišni kaput i dala joj ga, te krenula uza stepenice.

Karlov krevet. Naša gornja soba, u koju je kroz sve slojeve čipki uvijek prodirala crvena svjetlost cvjećarnice preko puta.

Novi madrac i jastuci, dabome, nema uleknuća na kojem je moj muž ležao, nema zadnje vlati kose koju bih mogla pronaći. Ostao je isti samo fino izrezbareni drveni okvir tog kreveta u kojem smo vodili ljubav, kreveta koji mi je kupio u onim sretnim danima kada je kupovati mi stvari za njega bilo takvo zadovoljstvo. Zašto, zašto je to takva radost, pitala sam se? Bilo me sram što me lijepo izrezbareno pokućstvo i skupocjeni materijali toliko vesele.

U mislima sam jasno vidjela duha guslača premda nije bio tu. Bila sam sama samcata u sobi.

»Ne, nisi otišao«, prošaptala sam. »Znam da nisi.«

Ali, zašto ne bi otišao? Što on meni duguje, duh kojeg sam vrijeđala i tjerala? A moj pokojni muž spaljen ima tome već tri dana. Ili četiri? Zaplakala sam. Ova soba nije sačuvala dragi miris Karlove kose ili toaletne vode. Nema mirisa tinte ni papira. Nema mirisa balkanskog *Sobrani-ja*, duhana kojeg se nije htio odreći, koji mu je moj prvi muž Lev redovito slao iz Bostona. Lev. Nazovi Leva. Razgovaraj s Levom. Ali, zašto? Iz kojeg je komada ta rečenica što me progoni?

»Ali, bilo je to u drugoj zemlji; I osim toga, *bludnica je mrtva*.«

Rečenica iz Marlowea, koja je nadahnula Hemingwaya i Jamesa Baldwin-a i tko zna koliko drugih...

Počela sam u sebi ponavljati stih iz Hamleta »...'neotkrivena zemlja s čijih se granica nijedan putnik ne vraća.'«

Bila sam sretna kad sam začula šuškanje u sobi, dovoljno je da se samo pomaknu zavjese i već se začuje škripanje i cviljenje podova u ovoj kući koja zapjeva na svaki dašak povjetarca što uleti u potkrovlje.

A onda je nastupila tišina. Nastupila je naglo, kao da je on došao i otišao, dramatično, i ja sam nepodnošljivo osjećala prazninu i samoću tog trenutka.

Sva filozofska uvjerenja koja sam ikada imala bila su uzaludna. Bila sam sama. Bila sam sama. Bilo je to gore od krivice i boli, i možda je to ono što... ne, ne mogu razmišljati.

Legla sam na novi bijeli satenski pokrivač i tragala za potpunim pomračenjem tijela i duše. Isključi sve misli. Neka strop bar jednom bude noć nada mnom, a iznad njega samo jednostavno, nepomućeno nebo, s besmislenim, tek vabećim zvijezdama. Ali mogla sam zaustaviti misli isto koliko bih mogla dah.

Bilo me strah da je moj duh otišao. Ja sam ga otjerala! Plakala sam, šmrcala i brisala nos. Bilo me strah da ga nikad više neću vidjeti, nikada, nikada, nikada, da je otišao zauvijek, onako kao što živi odlaze, da sam taj čudovišni dar bacila u vjetar!

Oh, Bože, ne, ne tako, ne, daj da se vrati. Ako ostale moraš zadržati za sebe, za sva vremena, to shvaćam i uvijek sam shvaćala, ali on je duh, Bože. Njega mi vrati...

Osjetila sam kako tonem ispod razine suza i snova. A zatim... što da kažem? Što možemo reći onda kad ne znamo i ne osjećamo ništa? Kad bismo se iz tog stanja zaborava barem mogli probuditi s nekim pouzdanim saznanjem o tome da u životu uopće i nema nikakve misterije, da je sva okrutnost jednostavno impersonalna, ali ne možemo.

To me satima nije baš nimalo zaokupljalo.

Spavala sam.

To je sve što znam. Spavala sam, udaljivši se od svih mojih strahova i gubitaka najviše što sam mogla, držeći se jedne očajničke molitve. » Bože, daj da se vrati.«

Ah, kojeg li bogohuljenja.

7

Sutradan je kuća bila puna ljudi. Sva su vrata bila otvorena tako da su se iz naše duge blagovaonice dobro vidjela dva prednja salona, sa svake strane širokog predsoblja, i ljudi su mogli slobodno kolati preko raznoraznih sagova, vedro ćaskajući, kao što to ljudi u New Orleansu čine nakon smrti, kao da time ispunjavaju pokojnikovu želju.

Ja sam bila okružena oblačićem tišine. Svi su mislili da sam skrenula, da se tako izrazim, budući da sam dva dana provela s mrtvacem, da i ne govorimo o tome što sam potajno umakla iz bolnice, zbog čega je Katrinka stalno iznova optuživala Rosalindu, kao da me Rosalinda ubila, a ne pomogla mi.

Rosalinda me svojim dubokim, sporim glasom neprekidno zaptikivala jesam li dobro, na što sam ja odgovarala da jesam. Katrinka je, ne krijući to, razgovarala o meni sa svojim mužem. Glenn, moj voljeni svak a Rosa-lindin muž, djelovao je slomljeno, duboko pogođen mojim gubitkom, u pogledu kojeg nije mogao učiniti ništa već samo stajati što bliže meni. Onako izgubljena u mislima, razmišljala sam o tome koliko ih volim, Rosalindu i Glenna, bez djece, vlasnike *Rosalindinih knjiga i ploča*, gdje ste mogli naći džepno izdanje Edgara Ricea Burroughsa ili stvar Nelsona Eddyja, na 78 okretaja.

Kuća je bila topla i blistava, onako kako samo ova kuća umije biti, sa svojim mnogobrojnim zrcalima i prozorima i pogledom u svim smjerovima. Bila je to velika prednost ove kućice, da stojeći u blagovaonici, kao što sam ja sada stajala, možeš kroz otvorena vrata i

prozore vidjeti sve četiri strane svijeta, premda zastrte drvećem i predolujnim popodnevom. Divno je što su napravili tako otvorenu kuću.

Naručena je velika večera. Stigli su snabdjevači, koje sam poznavala. Žena poznata po svojoj čokoladnoj torti. A bio je tu i Lacombe, s rukama na leđima, podrugljivo motreći crnog barmena u elegantom odijelu. Lacombe će se, međutim, sprijateljiti s njim. Lacombe se sprijatelji sa svakim, to jest, sa svakim tko ga uspije razumjeti.

U jednom se trenu tako tiho došuljao do mene da sam se prepala. »Želite nešto, gazdarice?«

»Ne«, rekla sam, dobacivši mu osmijeh. »Nemoj se prebrzo napiti.«

»Gazdarice, više uopće niste zabavni«, rekao je, udaljavši se, dok mu je na usnama lebdio prepreden osmijeh.

Okupili smo se oko dugog, uskog, ovalnog stola.

Rosalinda, Glenn, Katrinka, njezine dvije kćeri i muž, i mnogi naši rođaci slasno su jeli, noseći tanjure uokolo, jer bilo je previše ljudi da bi svi mogli sjesti. Moji su s lakoćom razgovarali s druželjubivim Wolfstanovima.

Karl je molio te rođake da ga ne posjećuju tijekom posljednjih mjeseci. Znao je da je bolestan već kad smo se vjenčavali, pa je želio da to bude privatno vjenčanje. A sada, nakon što se njegova majka vratila u Englesku i sve bilo obavljeno i sređeno, ovi Wolfstanovi - sve ugodan svijet, prilično ozarenih lica koja su jasno odavala njihovo njemačko porijeklo - djelovali su pomalo zatečeno svim onim što se dogodilo, bila je to ošamućena zatečenost, kao kad se čovjek probudi iz dubokog sna, ali su se ipak osjećali kao kod kuće, među svim tim lijepim pokućstvom koje mi je Karl kupio - stolice povijenih nogu, stolovi sa sedefnim intarzijama, radni stolovi i škrinje s intarzijama od kornjačevine i mjedi, i stari, originalni tepisi iz Aubussona, tako tanki pod nogama da se ponekad činilo da su od papira.

Bio je to stil Wolfstanovih, ovaj luksuz.

Svi su imali novaca. Oni su oduvijek bili vlasnici kuća na Aveniji Sv. Charlesa. Bili su potomci bogatih Nijemaca koji su se preselili u New Orleans prije građanskog rata i stekli veliko bogatstvo tvornicama cigara i piva, davno prije nego što je ona sirotinja otjerana Krumpirskom glađu došla na naše obale, ti izgladnjeli Irci i Nijemci koji su bili moji preci. Wolfstanovi su imali komplekse zemljišta na

najboljim položajima i posjedovali zakup-na prava nad starim dućanima i poslovnim prostorima.

Moja sestrična Sarah sjedila je zagledana u svoj tanjur. Ona je bila najmlađa unuka tete Sally, na čijim je rukama umrla moja majka. Ta slika nije pripadala mom sjećanju. Sarah tada još nije bila rođena. Drugi rođaci, Beckerovi, i neki moji rođaci s irskim imenima, djelovali su pomalo zbunjeni svim ovim pomno biranim sjajem. Cijelog tog popodneva kuća mi se činila nepojmljivo lijepom. Stalno sam se okretala da vidim naš odraz u velikom ogledalu duž cijelog zida blagovaonice, ogledala okrenutog prednjim vratima, koje iz vrlo praktičnih razloga može obujmiti sve u sobi.

Bio je to staro ogledalo; moja ga je majka voljela. Nisam mogla prestati misliti o njoj, i nekoliko mi je puta palo na um da je ona bila prva osoba koju sam zaista povrijedila i na neki način izdala, a ne Lily. Krivo sam procijenila, strahovita greška, životna greška. Sjedila sam zadubljena u misli, i povremeno bih prošaptala poneku besmislicu ljudima koji su mi se obraćali, jednostavno zato da me puste na miru.

Nisam mogla prestati misliti o tome, o mojoj majci kako odlazi iz kuće onog posljednjeg popodneva - kako je moj otac protiv njezine volje odvodi k njenoj rođakinji i kumi, Irkinji. Bilo ju je stid ići. Tjednima se nije trijeznila, a mi nismo mogli ostati uz nju jer je Katrinka, tada osmogodišnja-kinja, imala upalu slijepog crijeva i, što ja tada nisam znala, bila na samom rubu smrti u bolnici Milosrdnih sestara.

Katrinka nije umrla, dabome. Ponekad sam se pitala nije li to što je majčina smrt prošla nekako mimo nje - što se to dogodilo baš dok je ona bila dugo bolesna, u bolnici - pitala sam se nije li je to izobličilo, učinilo vječito podozrivom prema svemu. Ali nisam sad mogla razmišljati o Katrinki. Katrinkinu sam nesigurnost uvijek nosila sa sobom poput ogrlice. Znala sam o čemu šapuće po kutevima soba. Bilo mi je svejedno.

Razmišljala sam o svojoj majci, kako je otac vodi puteljkom na Treću ulicu, dok ga ona moli neka je ne vodi tim rođacima. Nije htjela da je njezina voljena sestrična Sally vidi takvu. A ja se nisam čak ni pozdravila s njom, ni poljubila je, ni išta joj rekla! Bilo mi je četrnaest godina. Ne znam čak ni zašto sam išla baš tim puteljkom u trenutku

kad ju je odvodio. Nisam se mogla sjetiti kako je to zapravo bilo, i sav mi je taj užas neprekidno tutnjao u glavi, da je umrla pored Sally, Patsy i Charliea, svojih rođaka, i premda ih je voljela, a i oni su voljeli nju, nitko od nas nije bio uz nju!

Imala sam osjećaj da ću prestati disati.

Ljudi su kružili našom na sve strane razgranatom kućicom. Kroz otvorena staklena vrata izlazili su na verande. Bio je to živahan i ugodan događaj, ovo zakašnjelo okupljanje zbog mene, jer to je valjda bio razlog ovom skupu. Poprilično sam uživala u sjaju ulaštenih starinskih komoda i pliša-nih stolica s visokim naslonom, koje je Karl nemarno razmjestio posvuda.

Karl je dao polakirati stari parket do visokog sjaja, pod grandioznim *baccarat* lusterima koje moj otac nije htio prodati čak ni onda kad »nismo ništa imali«.

Za večeru je izneseno Karlovo srebro. Možda bih, kao njegova žena, trebala reći - naše srebro, jer taj je uzorak kupio za mene. Zove se *Razoružana ljubav* i prvi su ga put izveli Reed & Barton, negdje početkom stoljeća.

Stara tvrtka. Stari dizajn. Čak i najnoviji komadi bili su pomno izgravirani jer je negdje tijekom svog postojanja prestao biti popularan među mladenkama. Moglo se kupiti nove i stare komade. Karl je imao sanduke starih primjeraka koje je sakupio.

To je jedan od rijetkih srebrnih setova koji ima ugraviran cijeli lik, u ovom slučaju prekrasan ženski akt, na svakom komadu srebrnine, čak i onom najmanjem.

Bio mi je jako drag. Imali smo više komada nego što smo ikad mogli upotrijebiti, zato što ih je Karl skupljao. Htjela sam im nešto reći - kao na primjer to da bi svatko mogao uzeti po jedan komad, za uspomenu na Karla, ali nisam.

Jela sam i pila, samo zato što onda nisam morala razgovarati. Pa ipak, već sam čin hranjenja činio mi se strahotnom izdajom.

Tako sam se osjećala i nakon smrti svoje kćeri, Lily. Nakon što smo je pokopali u Oaklandu, na groblju Sv. Marije, dalekom, zabitom mjestu, otišli smo na ručak s mojim svekrom i svekrvom, Levovim roditeljima, i zamalo sam se ugušila hranom. Točno se sjećam, počeo

je puhati vjetar i njihati krošnje, a ja nisam mogla prestati misliti na Lily u lijesu.

Tada se Lev činio kao onaj koji je snažniji; hrabar i lijep, s onom svojom dugom lepršavom kosom, divljak-pjesnik-profesor. Rekao mi je neka šutim i jedem, i nastavio razgovor sa svojim tužnim roditeljima i mojim smrknutim ocem, koji bi tek tu i tamo procijedio pokoju riječ. Katrinka je voljela Lily. Toga se sjećam! Kako bih to mogla zaboraviti? Zaboraviti tako što! A kako je Lily voljela svoju lijepu, plavokosu tetu Katrinku.

Katrinka je teško podnijela Lilyjinu smrt. Faye je bila predstavljena Lilyji-nom bolešću i smrću, velikodušna, mila Faye. Ali Katrinka je bila tamo, svim srcem uz nju, u bolničkoj sobi, u hodnicima, stalno spremna. Bile su to kalifornijske godine, zaustavljene činjenicom da smo se na kraju svi vratili.

Svi smo napustili svoj kalifornijski život u gradovima uz Zaljev, i odlutali, bilo kući, bilo nekamo dalje. Faye je posve nestala iz naših života, nitko ne zna kamo, vjerojatno zauvijek.

Čak je i Lev naposljetku otišao iz Kalifornije, dugo nakon što se oženio s Chelsea, svojom zgodnom djevojkom i mojom bliskom prijateljicom. Mislim da im se prvo dijete rodilo prije nego što je otišao predavati na koledž u Novoj Engleskoj.

Odjednom me zapljusnuo val sreće pri pomisli na Leva, na to da ima troje djece, dječake, te iako Chelsea često zna nazvati i žaliti se da je nepodnošljiv, zapravo nije, pa ako i on ponekad nazove i plače i govori kako smo trebali izdržati, ja ne žalim i znam da ni on u stvari ne žali. Volim gledati fotografije njegova tri sina i volim čitati Levove knjige - tanka, elegantna izdanja poezije, koja tiska svake dvije, tri godine, uz veliko odobravanje poznavatelja.

Lev. Moj je Lev bio dječak kojeg sam upoznala u San Francisku i za kojeg sam se udala kod matičara, student buntovnik i ljubitelj vina, pjevač ludo improviziranih pjesama i plesač na mjesecini. Počeo je predavati na sveučilištu tek kad se Lily razboljela, a prava je istina da nikad nije prebolio Lilyjinu smrt. Nikada, nikada više nije bio isti i ono što je tražio od Chelsea bila je utjeha, a od mene sestrinsko odobravanje prema toj očajničkoj potrebi za Chelsinom toplinom i seksualnošću.

Ali zašto, zašto razmišljam o svemu tome? Je li to toliko različito od tragedija u bilo kom drugom životu? Je li smrt češća kod nas no u bilo kojoj drugoj brojnoj obitelji?

Lev je sada redovni profesor, ne podliježe reizboru, sretan je. Došao bi, da sam ga zamolila. Eto sinoć, dok sam hodala Avenijom po kiši, sumanuta i luda, mogla sam nazvati Leva. Nisam javila Levu da je Karl umro. Već mjesecima nisam razgovarala s Levom, iako je njegovo pismo ležalo na pisaćem stolu u dnevnoj sobi, neotvoreno. Nisam mogla prestati misliti o svemu tome. Kao da imam napadaj. Što sam dublje tonula u te misli, o majci, o Lily, o mom izgubljenom mužu Levu - to više mi se ponovno u sjećanje vraćala *njegova* glazba, ta očajnička violina, i znala sam da se ponašam opsesivno, prizivajući u misli nepodnošljiva sjećanja, poput ubojice koji ne može skinuti pogled s rana koje je zadao žrtvi. Bio je to trans.

Ali, možda će takvo stanje transa odsada uvijek dolaziti nakon smrti, kako se smrti budu gomilale, jedna za drugom. Žaleći za svakim od njih, žalila sam za svima. Pa ipak, pomislila sam, zaista je smiješno da smatram Lily svojim prvim zločinom - to što sam je pustila da umre. Ta, posve je jasno da sam davno prije nego što je Lily umrla, digla ruke od vlastite majke!

Odbilo je pet sati. Vani su se pojavile sjene. Avenija je postala bučnija. Sve su sobe poprimile svečaniji izgled, a ljudi su popili dovoljno vina da mogu slobodno razgovarati, onako kako to ljudi čine u New Orleansu nakon smrti, kao da bi to bila uvreda za pokojnika da hodaju uokolo šapćući, kao u Kaliforniji.

Kalifornija. Lily je tamo na nekom brijegu, zašto? Nema nikog da posjećuje njen grob. Dragi Bože, Lily! Ali, svaki put kad sam pomišljala na to da je prenesem ovamo, imala sam taj užasan osjećaj - da ću kad lijes stigne u New Orleans morati pogledati u nj. Lily, umrla prije svog šestog rođendana, bila je pokopana preko dvadeset godina. Nisam smjela ni pomisliti kakav bi to bio prizor. Balzamirano dijete prekriveno zelenom plijesni?

Zadrhtala sam. Učinilo mi se da ću vrisnuti.

Stigao je Grady Dubosson, moj prijatelj i odvjetnik, pouzdani savjetnik Karla i Karlove majke. Bila je tu i gospođica Hardy, ona je

bila ovdje najduže, a isto tako i još nekoliko žena iz *Restauratorske udruge*, sve elegantne i profinjene.

Obratila mi se Connie Wolfstan: »Voljeli bismo imati nešto, kakvu sitnicu, znate, nešto što vama ne treba, za uspomenu na njega... ne znam... samo nas četvero.«

Osjetila sam olakšanje. »Srebro«, rekla sam. »Toliko ga ima, a on ga je volio. Znate, dopisivao se s trgovcima srebrom iz cijele zemlje da bi kupio *Razoružanu ljubav*. Pogledajte ovo, ovu malu vilicu, to se zapravo zove vilica za jagode.«

»Vi zbilja ne biste imali ništa protiv toga da svatko od nas uzme...«

»Oh, Bože, bojala sam se da vi možda ne biste htjeli zbog njegove bolesti. Taoliko ga ima. Ima dovoljno za sve vas.«

Prekinula nas je neka buka. Netko se spotaknuo i pao. Bio je to jedan od onih malobrojnih rođaka koji je bio u srodstvu s Beckerovima iz moje obitelji i Wolfstanima iz Karlove, ali nisam se mogla sjetiti njegova imena.

Napio se, siroti momak, i mogla sam vidjeti da mu je žena bijesna.

Pomogli su mu da ustane. Na njegovim su sivim hlačama bile duguljaste, mokre mrlje.

Htjela sam nešto reći, nešto u vezi srebra. Čula sam kako Katrinka govori: »Što pokušavaju uzeti?« i zamolila Altheu u prolazu: »Njegovo srebro, znaš sve ono srebrno posuđe, neka svatko od njegove obitelji uzme po komad.«

Osjetila sam kako crvenim, dok me Katrinka streljala pogledom. Upitala me je li to opće vlasništvo, to srebro.

Po prvi put sam pomislila kako će kad il' tad svi ovi ljudi otići i ja ću ostati sama ovdje, a on se možda neće vratiti, i s očajanjem sam shvatila koliku mi je utjehu pružala njegova glazba, kako me vodila od sjećanja do sjećanja, a sada sam sva smetena, i vrtim glavom, i zacijelo izgledam čudno.

Što imam na sebi? Pogledala sam se. Dugu svilenu suknju i bluzu s volanima, i baršunast prsluk koji prikriva moje kile - Trianina uniforma, tako su to zvali.

Začulo se komešanje iz ostave. Izneseno je srebro. Katrinka je govorila nešto zajedljivo i grozno jadnoj staroj Rosalindi, a Rosalinda, podigavši tamne obrve dok su joj naočale klizile niz nos, djelovala je izgubljeno i kao da joj je potrebna pomoć.

Moja rođakinja Barbara nagnula se da me poljubi. Moraju ići. Njezin muž više ne može voziti po mraku, to jest ne bi smio. Shvatila sam. Na tren sam je privinula uza se, i utisnula joj poljubac u obraz. Kad sam je poljubila

bilo mi je kao da sam poljubila njezinu majku, moju odavno pokojnu pra-tetku ili moju baku, nježnu sestru.

Katrinka me odjednom okrenula prema sebi, povrijedivši mi rame.

»Pljačkaju ostavu!«

Ustala sam i dala joj znak da šuti, prstom na usta, što sam znala, pouzdano znala, da je razbješnjuje. I jest. Povukla se. Jedna od Karlovih teta prišla mi je da me poljubi i zahvali mi na kavenoj žličici koju je držala u ruci.

»Oh, on bi bio tako sretan...« rekla sam. Uvijek je ljudima slao *Razoružanu ljubav kao dar*, uz pisamce: »Svakako mi javite ako vam se ovo srebro ne sviđa, jer bi se lako moglo dogoditi da vas zaspem njime.« Mislim da sam joj to pokušala ispričati, ali nisam mogla sklopiti suvislu rečenicu. Krenula sam, na neki se način posluživši tom ženom kao izgovorom za bijeg i ispratila je do vrata, i premda su mi drugi mahali silazeći stepenicama, ja sam produžila verandom i zagledala se niz Aveniju.

Nije ga bilo. Vjerojatno nikad nije ni postojao. Zapljusnula me pomisao na majku, ali ne na onaj dan pred njezinu smrt. Bila je to jednom drugom prilikom, kad sam pripremila rođendansku proslavu za jednu svoju prijateljicu. Majka se tjednima nije trijeznila, bila je, moglo bi se reći, zaključana u pokrajnjoj spavaonici, mrtva pijana kao i uvijek, osvijestila bi se tek kasno i lutala uokolo i tako je nekako uspjela upasti na moju zabavu!

Doklatila se na verandu, suluda i prilično nalik čudnoj suparnici Jane Eyre, ludoj ženi iz Rochesterova potkrovlja. Vratili smo je natrag, ali jesam li bila blaga, jesam li je poljubila? Nisam se mogla sjetiti. Bilo je previše mučno razmišljati o tome koliko sam bila mlada i nepromišljena, a onda me ponovno svom snagom pogodila misao da sam je pustila da ode, pustila da umre od pijanstva, uz rođake pred kojima se stidjela.

Što je ubojstvo Lily, nesposobnost da spasim Lily, u usporedbi s tim? Uхватила sam se za ogradu. Kuća se praznila.

Guslač je bio moje ludilo, izmaštana glazba! Luda, divna, utješna glazba, koju je satkala podsvijest jedne očajne, obične, nenadarene žene, u svakom pogledu previše prozaične da bi umjela uživati u bogatstvu koje je naslijedila.

Oh, Bože, poželjela sam umrijeti. Znala sam gdje je pištolj i pomislila sam: »Pričekaš li samo koji tjedan, svi će se osjećati bolje. Učiniš li to sada, svatko će pomisliti da je to njegova ili njezina krivica. A onda, što ako je Faye negdje živa i vrati se kući i otkrije da je njezina velika sestra učinila tako što; što ako Faye počne sebe okrivljavati zbog toga?« Nezamislivo!

Poljupci, mahanje. Iznenadan dašak ugodnog parfema - Karlova teta Gertrude, a zatim meka, navorana ruka njezinog muža.

Kad se više nije mogao okrenuti bez pomoći, Karl mi je prošaptao: »Barem neću morati otkriti što to znači biti star, što kažeš, Triana?«

Osvrnula sam se i pogledala na pokrajnji travnjak. Svjetlo cvjećarnice zalilo je mokru travu i mokre cigle, a ja sam pokušavala odrediti kojim je to puteljkom majka išla onog posljednjeg dana kad sam je vidjela. Nije ga više bilo. Tijekom mojih kalifornijskih godina, dok je otac bio u braku sa svojom protestantskom ženom - nisu se vjenčali u crkvi, a on je svake večeri molio krunicu, progonjena duša, nema sumnje da ju je dovodio do ludila - tu su izgradili garažu. Moda automobila bila je stigla čak i u New Orleans. Nije više bilo ni stare majčine ljese na ogradi, njezinog prolaza u vječnost.

Gušila sam se, ponestajalo mi je daha. Okrenula sam se. Zagledala se niz dugu verandu. Posvuda ljudi. U mislima sam savršeno jasno vidjela sliku moje majke, one noći kad je dolutala na verandu. Moja je majka bila lijepa, mnogo zgodnija u svakom pogledu od ijedne od svojih kćeri; imala je tako neki divlji izraz na licu, izgubljena među svim tim veselim tinejdžerima, probuđena iz pijanog sna, ne znajući gdje je, sama, samo nekoliko tjedana pred smrt.

Pokušavala sam doći do daha.

»...sve što si učinila za njega.« Začuo se glas.

»Za koga?« upitala sam. »Za tatu«, rekla je Rosalinda, »i kako si se brinula za Karla.«

»Ne govori o tome. Kad ja umrem želim lutati šumama, sama.« Ili uskoro upotrijebiti pištolj.

»Ne čeka li nas sve to?« uzvratila je Rosalinda. »Ali tako to ide. Padneš i slomiš kuk, kao tata, pa te strpaju u krevet s iglama i cjevčicama., ili poput Karla, kažu ti - još jedna kura lijekova i možda...«

Nastavila je, prava pravcata Rosalinda, medicinska sestra sklona dijeliti sa mnom morbidne misli, jer smo sestre, rođene doduše različitih godina, ali obje u listopadu.

Tako sam jasno vidjela Lily u lijesu, zamišljala je prekrivenu zelenom plijesni, njezino okruglo lišće, ljupku tanahnu ruku, zaobljenu i prekrasnu na njezinim grudima, haljinu na cvjetice, posljednju koju sam joj izglačala, i čula kako mi otac govori: »Izglačat će je u salonu za pogrebe«, ali ja sam je željela sama izglačati, tu posljednju haljinu, posljednju haljinu.

Lev je kasnije pričao za svoju novu mladenku, Chelsea: »Toliko mi je potrebna, Triana, toliko mi je potrebna. Ona mi je kao Lily. To mi je kao da imam Lily.«

Rekla sam da razumijem. Mislim da sam bila nekako otupjela.

Otupjelost je jedini način da opišem kako sam se osjećala dok bih sjedila, a u drugoj sobi su Chelsea i Lev vodili ljubav, a onda bi izašli i poljubili me i Chelsea bi rekla da sam najneobičnija žena koju je ikad srela.

No to je zaista smiješno!

Jedva sam se susprezala da ne zaplačem. Propast! Čula se lupa automobilskih vratiju, na pozadini cvjećarnice tamne sjenke ljudi koji mašu na rastanku.

Grady me zazvao iz unutrašnjosti kuće. Čula sam Katrinkin glas. Dakle, došao je trenutak.

Okrenula sam se i zaputila mokrom verandom, pored stolica za ljuljanje na kojima su zaostale kapi kiše, okrenula se i pogledala u široko predsoblje. Bio je to prekrasan pogled, jer je veliko zrcalo na udaljenom kraju, na zidu blagovaonice, zrcalilo oba lustera, onaj mali u predsoblju i veliki u blagovaonici, i čovjek je imao dojam da gleda niz velebn hodnik.

Moj je tata držao takve govorancije o važnosti ovih lustera, o tome kako ih je majka voljela, kako ih nikad neće prodati! Nikada, nikada, nikada. Što je najsmješnije od svega, uopće se ne sjećam da mu je to itko ikad predložio. Jer nakon majčine smrti, nakon što smo svi jedan

po jedan otišli, on je sasvim dobro živio, a prije toga, majka ionako ne bi nikome dopustila da pipne to blago.

Kuća je bila gotovo prazna.

Ušla sam. Nisam bila pri sebi. Bila sam zaleđena unutar nepoznate ljuštore, glasu koji je izlazio iz mene nije bilo za vjerovati. Katrinka je plakala i savila maramicu u čvor.

Pošla sam za Gradyjem u prednju sobu gdje je između dva prozora stajao starinski pisaći stol.

»Padaju mi na pamet sva moguća sjećanja«, rekla sam. »Možda je to zato da ne bih morala misliti o sadašnjosti, ali on je umro s mirom, nije patio onoliko koliko smo se bojali, svi smo...«

»Dušo, sjedite«, kazao je Grady. »Vaša je sestra odlučna u tome da sada treba raspraviti o kući. Čini se da je uistinu bila povrijeđena oporukom vašeg oca, baš kao što ste rekli, i drži kako ima pravo na dio od prodaje ove kuće.«

Katrinka ga je zapanjeno gledala. Njezin muž, Martin, zavrtio je glavom i bacio pogled na Rosalindinog dobrodušnog muža, Glenna.

»Pa, Katrinka i ima pravo na to,« rekla sam, »kad ja umrem.« Podigla sam pogled. Nastao je muk. Valjda zato što sam tako nemarno dobacila riječ »umrem«.

Katrinka je prekrila lice rukama i okrenula se. Rosalinda se samo lecnula. I svojim dubokim, snažnim glasom izjavila: »Meni ne treba ništa.«

Glenn je nešto oštro, potihom rekao Katrinki, na što je Katrinkin muž Martin žestoko prigovorio.

»Dame moje, prijedimo na stvar«, kazao je Grady. »Triana, vi i ja smo već raspravljali o ovom trenutku. Spremni smo za njega. Štoviše, dobro smo pripremljeni.«

»Jesmo li?« bila sam u sanjarskom raspoloženju. Nisam bila tamo. Sve sam ih vidjela. Znala sam da nema opasnosti od toga da bi itko mogao prodati kuću. To sam znala. Znala sam stvari koje nikome od njih nisu bile poznate osim Gradyju, ali to mi nije bilo važno; bilo mi je važno to da me moj violinist utješio kad sam razmišljala o svim svojim mrtvima u mekoj zemlji, a ja sam ga izmislila, izmislila sam to!

Razgovarala sam s njim - nema dvojbe da je to dokaz ludila. A on je rekao da je upravo ludilo ono što želi, no bila je to laž. Donio mi je melem, pomast, pokrov od poljubaca. Njegova je glazba znala!

Njegova glazba nije lagala. Njegova glazba...

Grady mi je dodirnuo ruku. Katrinkin muž, Martin, kazao je da ovo nije pravi trenutak, i Glenn je kazao da ovo nije pravi trenutak, ali te riječi su prošle mimo mene.

Gospode Bože, biti rođen bez talenta već je dovoljno loše, ali imati morbidnu, grozničavu maštu, to je pravo prokletstvo. Zurila sam u veliku sliku Sv. Sebastijana nad kaminom. Jedna od Karlovih najmilijih stvari. Original otiska koji će biti na koricama knjige. Svetac mučenik bio je fantastično erotičan, onako vezan za drvo, pro-boden tolikim strelicama.

A na drugom zidu, iznad kauča, velika slika cvijeća. Tako nalik Monetu, govorili su.

Tu je sliku Lev naslikao za mene i poslao mi je iz Providencea, na Rhode Islandu, kad je predavao na Brownu. Lev i Katrinka. Lev i Chelsea.

Katrinki je tada bilo samo osamnaest godina. Nisam smjela dopustiti da do toga dođe; ja sam kriva što se Katrinka spetljala s Levom, bilo ga je tako stid, a i nju, što li je ono rekla, da kad je žena u drugom stanju kao što sam ja, da te stvari - ne. Bila sam joj to rekla da joj poručim kako je sve u redu, kako mi je žao, da ja, da on...

Pogledala sam je. Bila je tako daleko, ta vitka, uznemirena žena, daleko od moje dostojanstvene, tihe sestrice Katrinke. Jednom je kao mala došla kući s majkom koja se, pijana, onesvijestila na verandi, a ključevi od kuće bili su joj u torbi, Katrinka, bilo joj je šest godina, je pet sati sjedila na verandi čekajući da se ja vratim kući, bilo joj je neugodno ići tražiti pomoć, i tako je sjedila tamo, pored te žene što je ležala na verandi, malo dijete koje sjedi i čeka. »Pala je kad smo sišle s tramvaja, ali se digla.«

Stid, krivica, gubitak, bol, uzaludnost!

Zagledala sam se u površinu stola. Ugledala sam svoje ruke. Vidjela čekovnu knjižicu, plava plastika, ili neki drugi takav klizav, nepoderiv, ružan materijal, duguljasta, pravokutna čekovna knjižica najobičnije vrste, s jedne strane čekovi, a s druge tanki kartončić za evidenciju.

Ja sam od onih kojima se nikad ne da upisivati što sam i kada izdala. Ali, to više uopće nije važno. Nemam dara za brojeve, nemam dara za glazbu. Mozart je mogao svirati naopačke, Mozart je vjerojatno bio i matematički genije, ali Beethoven, on nije imao takav mozak, posve drugačiji tip...

»Triana.«

»Da, Grady.«

Pokušala sam obratiti pažnju na Gradyjeve riječi.

Katrinka želi da se kuća proda, rekao je, i nasljedstvo podijeli. Ona želi da se odreknem svog prava da ostanem u kući do svoje smrti - »prava uživanja«, tako to zakon naziva - prava koje sam dijelila s Faye. Kako da to učinim, kad Faye nema, razmišljala sam, a Grady je govorio o svemu tome dugim, rastegnutim, prekrasno usporenim jezikom, objašnjavajući da je u nekoliko navrata pokušao stupiti u kontakt s Faye, baš kao da znamo gdje je. Gradyjev je izgovor potjecao djelomično s Mississippija a djelomično iz Louisiane i uvijek je bio melodičan.

Jednom mi je Katrinka pričala da je mama stavila Faye u kadu, nisu joj bile još ni dvije godine, jedva je sjedila. Na to je majka otišla »odspavati«, što je značilo da se opet napila, a Katrinka je zatekla Faye kako sjedi u kadici punoj izmetina, govna su plutala po vodi, a Faye je radosno prskala, no, događa se to, zar ne, a i Katrinka je tada bila mala. Vratila sam se kući, bila sam umorna. Bacila sam knjige. Nisam željela misliti na sve to! Nisam. U kući je bilo tako mračno i hladno. Obje su bile premale da bi uključile plinske grijalice, koje se u ono vrijeme nisu lako palile a i bile su na otvorenom ognjištu, tako opasne da se lako moglo dogoditi da zapale kuću. Nikakvog grijanja! Nemoj! Opasnost od požara, one same a ona pijana... Nemoj.

Više nije tako!

»Faye je živa«, prošaptala sam. »Ona je... negdje.« Nitko me nije čuo. Grady je već ispisao ček.

Položio ga je pred mene. »Želite li da kažem ono što ste me zamolili?« upitao je. Bilo je to brižno i pažljivo od njega.

Odjednom me to protreslo. Dabome. Ja sam to isplanirala, u srdžbi i ledenom raspoloženju, jednog mračnog oblačnog dana, kad je Karl imao bolove pri svakom udisaju, isplanirala sam da pokuša li ikad ovo, moja sestra, moja sirota, izgubljena, samoj sebi prepuštena mala

sestra, Katrinka, da ću joj to učiniti. Isplanirali smo to. Ja sam rekla Gradyju, a Gradyju nije preostalo ništa drugo već da slijedi moje upute, a osim toga smatrao je to vrlo razboritim, tako da je on sad imao za pročitati malu izjavu.

»Koliko ova kuća vrijedi prema vašoj procjeni, gospođo Russell?« upitao je Katrinku. »Što biste rekli?«

»Pa, barem milijun dolara«, odgovorila je Katrinka, što je bilo apsurdno jer u New Orleansu su se mnoge veće i ljepše kuće prodavale za manju cijenu. Karl se znao čuditi tome. A Katrinka i njezin muž, Martin, koji su se bavili nekretninama, znali su to bolje od ikoga, budući da su bili vrlo uspješni u svom poslu: imali su vlastitu tvrtku. Zagledala sam se u Rosalindu. Tada, za onih mračnih godina, ona je čitala knjige i sanjarila. Pogledala bi majku, pijanu na krevetu, a onda se zavukla u svoju sobu s knjigama. Čitala je Edgara Ricea Burroughsa, *John Carter s Marsa*. U to je vrijeme bila tako lijepo građena. Imala je lijepu tamnu, kovrčavu kosu. Nismo bile loše, svaka od nas s kosom drugačije nijanse.

»Triana.«

Moja je majka bila lijepa sve do svoje smrti. Nazvali su iz bolnice. Rekli su: »Progutala je svoj jezik.« Što li to znači? One rođake kod kojih je umrla nije prije toga vidjela nekoliko godina, a umrla je na njihovim rukama, a kosa joj je bila duga i još uvijek smeđa, nijedne sijede, toga se sjećam, i njenog visokog čela - nije lako biti lijep s visokim čelom, ali ona je bila. Onog posljednjeg dana, dok je išla puteljkom, kosa joj je bila iščetkana i skupljena. Tko ju je tako uredio?

Samo jednom ju je ošišala. Ali bilo je to mnogo godina prije. Vratila sam se iz škole. Katrinka je tada još bila beba, trčala je po vrtu u ružičastim gaćicama, što je tada bilo uobičajeno za djecu, na onoj južnjačkoj vrućini. Nikom nije padalo na pamet da ih oblači u odjeću modnih dizajnera. Majka mi je prišapnula da je odrezala kosu i prodala je.

Što sam joj odgovorila? Jesam li je umirila i rekla da je još uvijek lijepa, da to nije nikakav problem? Uopće je se nisam mogla sjetiti s kratkom kosom. Shvatila sam tek mnogo godina kasnije; prodala je kosu, prodala kosu, da bi kupila alkohol. Oh, Bože!

Htjela sam upitati Rosalindu što ona misli, je li to neoprostiv grijeh što se nismo oprostile od majke. Ali, nisam mogla biti tako sebična! Eno Rosa-linde, gdje sjedi na sto muka, pogledava čas Gradyja čas Katrinku.

Rosalinda je imala svoja vlastita strašna sjećanja koja su je toliko boljela da je pila i plakala. Jednom, prije nego što je majka umrla, Rosalinda je naletjela na majku koja je dolazila prednjim stepenicama. Majka je imala zamotuljak s pićem u ruci, pljoskicu umotanu kako su to već činili u ono vrijeme u dućanima, u smeđi papir, i Rosalinda ju je nazvala »pijankom«, što mi je kasnije povjerila jecajući, a ja sam joj ponavljala: »Nije to shvatila ozbiljno, oprostila ti je, razumjela te, Rosalinda, nemoj.« Moja majka, kojoj nikad u životu nije uzmanjkalo riječi, na to se samo osmjehnula Rosalindi kojoj je tada bilo sedamnaest godina, samo dvije više nego meni.

Majko! Umrijet ću!

S mukom sam udahнула.

»Želite li da pročitam izjavu?« upitao je Grady. »Željeli ste zaključenje. Želite li možda...«

»Moderna riječ, to - zaključenje«, rekla sam.

»Luda si«, uzvratila je Katrinka. »Bila si luda već kad si pustila Leva da ode - svog si vlastitog muža jednostavno prepustila Chelsea i bila svjesna toga - bila si luda kad si njegovala oca, nisu bili potrebni svi ti lijekovi za njega, nisu bili potrebni aparati s kisikom i sestre, nije bilo potrebno potrošiti sve što je imao, do zadnjeg novčića, sve je to bilo nepotrebno, učinila si to zbog vlastitog osjećaja krivice, i sama to znaš, puke krivice zbog Lily...« Kad je izgovorila Lily, glas joj je prepukao.

Pogledaj kako plače.

Čak ni danas ne može podnijeti da izgovori Lilyjino ime.

»Ti si otjerala Faye«, rekla je, crvena u licu, natečena, djetinjasta, histerična, »i bila je prava ludost udati se za umirućeg čovjeka!

Dovesti umirućeg čovjeka ovamo, baš me briga što je imao novaca, i svejedno mi je je li on popravio kuću, svejedno mi je... Nisi imala pravo, nisi imala pravo tako se ponašati...«

Stali su je ušutkivati uzburkani glasovi. Djelovala je tako bespomoćno! Čak je i njezin muž, Martin, sada bio ljut na nju i spočitnuo joj; nije mogla podnijeti njegovo neodobravanje. Kako se

doimala malenom; ona i Faye uvijek će izgledati kao izgubljene djevojčice. Poželjela sam da barem Rosalinda ustane, zagri je, privine. Ja nisam mogla... nisam je mogla dodirnuti.

»Triana«, rekao je Grady. »Želite li da nastavimo i podastremo tu izjavu onako kako smo planirali?«

»Kakvu izjavu?« pogledala sam Gradyja. Radilo se tu o nečem zlom, okrutnom i strašnom. Sjetila sam se. Izjava. Velevažna izjava; koliko sam samo puta promijenila koncept te izjave.

Katrinka nije imala pojma koliko mi je novaca Karl ostavio. Katrinka nije imala pojma koliko novaca ću jednoga dana možda podijeliti s njom i Rosalindom i Faye, a zaklela sam se da ću, učini li ovo, počne li govoriti te grozne stvari, da ćemo joj dati ček, vrlo dojmljiv ček na milijun dolara okruglo, i da ću uz njen potpis zatražiti obećanje da mi se nikad više neće obratiti. Plan sazrio u tamnom kutu srca koji ne oprašta.

Tada bi shvatila kako je bila nepromišljeno gramziva. Da, a ja bih je pogledala ravno u oči, zbog svih onih okrutnih stvari koje mi je ikad rekla, ružnih stvari, malih iskrica mržnje koje frcaju među sestrama, zbog njezine simpatije prema Levu, njezinog »rješenja« Leva dok je Lily umirala, baš kao i Chelsea... ali ne.

»Katrinka«, prošaptala sam. Pogledala sam je. Okrenula se prema meni, crvena u licu, suze su štrcale na sve strane kao u malog djeteta, nestalo je svake boje s njezinog lica osim crvene, baš je bila nalik djetetu. Zamisli,

tako malo dijete sjedi na školskom igralištu sa svojom mamom, a mama joj je pijana i svi to znaju, znaju, znaju, a dijete se čvrsto drži nje, a onda se tramvajem vraća kući s tom pijanom ženom, i...

Jednom sam u bolnici ušla u sobu i Katrinka je bila u ovakvom stanju, ovako crvena, uplakana. »Rekli su Lily dvadeset minuta prije vađenja krvi da će joj vaditi krv. Kako mogu! Ovo je mučilište. Nisu joj trebali ništa unaprijed govoriti...« Kako je plakala zbog moje kćeri! Lilyjino je lice bilo okrenuto zidu, lice moje male petogodišnje kćeri, domalo mrtve, za samo nekoliko tjedana. Katrinka ju je toliko voljela.

»Grady, molim vas, dajte joj ček«, rekla sam brzo, podigavši glas.

»Katrinka, ovo ti je dar. To ti je Karl ostavio. Grady, nećemo čitati izjavu, nije potrebno, to sada nije važno, samo joj dajte dar koji joj je on ostavio.«

Vidjela sam kako je Grady s olakšanjem odahnuo zbog toga što neće biti gorkih i melodramatičnih riječi, iako je dobro znao da Karl nikada nije vidio Katrinku i nije pripremio nikakav poklon za nju...

»Zar ne želite da zna da je to dar od vas?«

»Ne«, prošaptala sam. »Ne bi ga prihvatila, ne bi mogla. Ne razumijete. Dajte Rosalindi njezin ček, molim vas«, rekla sam. Uz ovaj ček nisu bili vezani nikakvi uvjeti, on je doista mišljen kao divno iznenađenje, jer Karl je jako volio Rosalindu i Glenna i sredio dugoročan zakup njihovog dućana *Rosalindine knjige i ploče*.

»Recite da je to od Karla«, kazala sam. »Molim vas.«

Katrinka je držala ček u rukama. Prišla je stolu. Njezine su suze još uvijek bile dječja bujica i primijetila sam kako je smršavila, u borbi s godinama, kao i svi mi. Bila je toliko nalik očevoj obitelji, Beckerovima, s onim svojim velikim, malo izbočenim očima i lijepim, malim ali povijenim nosom. Bilo je u njoj neke semitske ljepote, ozbiljnosti u njezinom licu umrljanom suzama. Kosa joj je bila svijetla, a oči plave. Drhtala je i vrtila glavom. Zatvorila je oči i iz njih su potekle suze. Otac nam je nebrojeno puta ponovio da je ona jedina od svih nas stvarno lijepa.

Zacijelo sam izgubila ravnotežu.

Osjetila sam kako me Grady podupro. A Rosalinda je promrmljala nešto što se izgubilo zbog pomanjkanja samopouzdanja. Jadna Roz, ovo podnositi.

»Ne možeš napisati takav ček«, rekla je Katrinka. »Ne možeš tek tako napisati ček na milijun dolara!«

Rosalinda je držala ček koji joj je Grady tutnuo u ruku. Doimala se zaprepašteno. A isto tako i Glenn, koji je stajao iznad nje, piljio je dolje u taj ček kao da je svjetsko čudo - ček na milijun dolara.

Izjava. Govor. Sve te riječi ponavljane u bijesu za Katrinku: »... i da nikad više ne pokušáš biti u mom društvu, da mi nikada ne prijedeš preko praga, da nikad...« Sve su zamrle i nestale.

Bili smo u bolničkom hodniku. Katrinka je plakala. U sobi je čudni ka-lifornijski svećenik krstio Lily vodicom iz plastične čaše. Je li moj voljeni ateist Lev mislio da sam najobičnija kukavica? A Katrinka je tada plakala isto kao i sada, pravim suzama za mojim izgubljenim djetetom, našom Lily našom majkom, našim ocem.

»Uvijek si bila...« rekla sam. »Tako dobra prema njoj.«

»O čemu ti to govoriš?« upitala je Katrinka. »Pa ti uopće nemaš milijun dolara. Što to ona priča? Što je ovo? Misli li ona da...«

»Gospodo Russell, ako mi dopustite«, otpočeo je Grady. Pogledao me. Navio se prije nego što sam kimnula.

»Vašu je sestru njezin pokojni suprug lijepo opskrbio, sve je utanačeno prije njegove smrti, uz znanje njegove majke, na takav način da nije bila potrebna oporuka ni bilo kakav sličan instrument, koji bi netko od njegove obitelji mogao pobijati.

»Gospoda Wolfstan je nedugo prije Karlove smrti potpisala velik broj dokumenata, kako po smrti njezinog sina, Karla Wolfstana, ovaj sporazum ne bi ni na koji način mogao biti doveden u pitanje, i kako bi se mogao što prije provesti, što će biti učinjeno.«

Nastavio je.

»Valjanost ovog čeka koji držite u ruci nije sporna. To je dar vaše sestre vama, i ona moli da ga prihvatite kao svoj dio vrijednosti ove kuće, a moram reći, gospodo Russell, ja ne vjerujem da bi se ova kuća, ma kako lijepa bila, prodala za milijun dolara, a vi eto imate u ruci ček na cijelu tu svotu, iako, kao što i sami znate, imate još tri sestre.«

Rosalinda je prostenjala. »Ne morate...« rekla je.

»Karl«, rekla sam ja. »Karl je želio da budem u stanju...«

»Ah, da, želio je to omogućiti«, kazao je Grady upinjući se da obavi moj posljednji zahtjev, shvativši da baš nije ispunio ono što sam ga šaptom zamolila, pa se na tren izgubio. »Bila je to Karlova želja da Triana bude u stanju načiniti poklon svakoj od svojih sestara.«

»Slušaj«, kazala je Roz. »O kolikoj se svoti radi? Ne moraš ništa dati nama. Ne moraš davati ništa ni njoj, ni meni, ni bilo kome. Ne moraš... Slušaj, ako ti je ostavio...«

»Ne možeš zamisliti«, odgovorila sam. »Stvarno, ostavio mi je puno. Toliko da je ovo vrlo jednostavno.«

Rosalinda je ponovno sjela, uvukla bradu, izvila obrve i kroz naočale se zagledala u ček. Njezin visoki, vrboliki muž Glenn nije znao što da kaže, bio je dirnut, zapanjen, zbunjen onim što je vidio oko sebe.

Pogledala sam povrijeđenu i drhtureću Katrinku. »Nemoj više brinuti, Trink«, rekla sam. »Nemoj više nikad brinuti... ni zbog čega.«

»Ti si skrenula s uma!« odgovorila mi je Katrinka. Muž ju je uhvatio za ruku.

»Gospođo Russell,« kazao je Grady Katrinki, »preporučam da sutra odnesete ček u Whitney banku i date ga na naplatu kao što biste učinili s bilo kojim čekom, i uvjeren sam da ćete sa zadovoljstvom ustanoviti da vam je taj novac na raspolaganju. To je dar i ne podliježe porezu. Nikakvom porezu. A sada bih želio da mi date izjavu u pogledu ove kuće, da u budućnosti nećete...«

»Ne sada«, rekla sam. »Nije važno.«

Rosalinda se ponovno nagnula prema meni. »Želim znati koliko. Želim znati koliko te košta ovo što činiš za mene i za nju.«

»Gospođo Bertrand,« obratio se Grady Rosalindi, »vjerujte mi, vaša je sestra dobro opskrbljena. Kao primjer, možda će vam to pojasniti stvar, pokojni gospodin Wolfstan je također dao donaciju da se u Muzeju grada cijela jedna dvorana posveti slikama Sv. Sebastijana.« Glenn je sav potresen zavrteo glavom. »Ne, ne možemo.«

Katrinka je stisnula oči kao da sumnja da se tu radi o nekoj igri. Pokušala sam uobličiti riječi. Nisam mogla doprijeti do njih. Mahnula sam Gradyju i ustima uobličila riječ »objasni«. Jasno se vidjelo da pokušavam govoriti, ali ne mogu.

»Moje dame«, prihvatio je Grady, »dopustite da vas umirim, gospodin Wolfstan ostavio je vašoj sestri veliko bogatstvo. Ovi čekovi uistinu, da budem posve neuvijen i otvoren, ne utječu na to bogatstvo.«

I tako je i taj trenutak prošao.

Tek tako. Prošao.

Onaj grozan govor Katrinki nismo održali, uzmi ovaj milijun i nikada... i nije se morala suočiti s mišlju da je u svojoj mržnji zauvijek prokockala mogućnost sudjelovanja u nečem mnogo većem. Taj je trenutak prošao. Prilika da joj to kažem je prošla.

Pa ipak je ispalo ružno, čak ružnije nego što sam ja planirala, jer sada je stajala izvan sebe od mržnje, imala je želju da mi pljune u lice ali ni za što na svijetu ne bi stavila na kocku milijun dolara.

»Pa, Glenn i ja smo zahvalni za ovo«, rekla je Roz svojim dubokim, usrdnim glasom. »Da budem iskrena, nikad ništa nisam očekivala od Karla Wolfstana, lijepo je, lijepo je da je uopće, ali jeste li sigurni, Grady? Govorite li nam istinu?«

»Oh, da, gospođo Bertrand, vaša sestra je bogata, vrlo bogata...« Odjednom sam imala viziju dolarskih novčanica. Bila je to prava vizija, letjele su prema meni, svaka je imala mala krila. Luda vizija,

ali mislim da sam po prvi put u životu s olakšanjem shvatila ono što je Grady govorio,

da tih briga više nema, da ta vrsta jada više nije dio veće slike, da se um sada u savršenom miru i tišini može okrenuti samom sebi, Karl se pobrinuo za to, i njegova obitelj, za njih to nije bio problem, da se um može okrenuti tananijim stvarima.

»Tako je to bilo, dakle«, rekla je Katrinka, gledajući me, umorna i otupjela pogleda, kakav pogled obično postaje nakon dugotrajne srdžbe.

Nisam odgovorila.

Katrinka je nastavila:

»To između vas dvoje bio je dakle šturi financijski sporazum, a ti se čak nisi ni udostojila da nam to kažeš.« Nitko nije ništa rekao.

»S obzirom na to da je umirao od AIDS-a, mogla si biti barem toliko pristojna da nam to kažeš.«

Zatresla sam glavom. Otvorila sam usta, zaustila da kažem, ne, ne, to što govoriš odvratno je, ja... ali odjednom mi je palo na um da je to savršeno u skladu s Katrinkom, i umjesto toga, počela sam se smješkatati a onda smijati.

»Dušo, dušo, nemojte plakati«, kazao je Grady. »Sve će biti u redu.«

»Oh, ali vidite, ovo je savršeno, to je...«

»Sve ovo vrijeme,« nastavila je Katrinka, a oči su joj se ponovno napunile suzama, »ti nas puštaš da brinemo, da si čupamo kose!« Katrinkin je glas povukao za sobom Rosalindine molbe da zašuti.

»Volim te«, rekla je Rosalinda.

»Kad se Faye vrati kući«, prišapnula sam Rozi kao da se nas dvije, baš kao prave sestre, moramo skrivati od ostalih, za ovim okruglim stolom u ovoj prednjoj sobi. »Kad se Faye vrati svidjet će joj se kako kuća sada izgleda, što misliš, sve ovo, sve što je Karl napravio, tako je lijepo.«

»Nemoj plakati.«

»Pa ne plačem, zar plačem? Mislila sam da se smijem. Gdje je Katrinka?« Nekoliko ljudi je izašlo iz sobe.

I ja sam ustala i izašla. Otišla sam u blagovaonicu, središte kuće, onu sobu u kojoj smo se onda davno Rosalinda i ja onako grozno počupale oko krunice. Dobri Bože, ponekad pomislim da ljudi piju zbog viška

sjećanja. Majka se zacijelo sjećala takvih groznih, groznih stvari. Rastrgale smo majčinu krunicu na komade! Krunicu.

»Moram u krevet«, rekla sam. »Imam glavobolju, stalno mi naviru sjećanja. Sjećam se ružnih stvari. Ne mogu ih otjerati iz misli. Moram te nešto zamoliti, Roz, mila...«

»Da«, smjesta je rekla, ispruživši obje ruke, usredotočivši na mene svoje tamne oči pune razumijevanja.

»Onaj violinist, sjećaš ga se, one noći kad je Karl umro. Vani, na Aveniji Sv. Charlesa bio je neki čovjek i...«

Ostali su se okupili pod malim lusterom u predsoblju. Katrinka i Grady žučno su raspravljali. Martin je bio oštar prema Katrinki i ona je gotovo vrištala.

»Ah, on«, rekla je Roz, »onaj momak s violinom.« Rosalinda se nasmijala. »Da, sjećam ga se. Svirao je Čajkovskog. Dabome, prilično je dodavao, kao da je Čajkovskom potrebno improviziranje, ali bio je...« Nakrivila je glavu. »Da, svirao je Čajkovskog.«

Krenula sam s Rosalindom, duž blagovaonice. Ona je pričala... a ja nisam mogla razumjeti. U stvari, bilo je to tako čudno da mi se činilo da izmišlja, a onda sam se sjetila... No bilo je to posve drugačije sjećanje, oslobođeno boli i vreline onih drugih uspomena; bilo je blijedo, bilo mu je dopušteno da se oslobodi i nestane, ili je namjerno prekriveno prašinom. Ne bih znala reći. Ali sada nisam imala potrebu da se hvatam u koštac s njim.

»Sjećaš se kad smo bile na onom pikniku pored San Franciska«, rekla je, »svi tvoji bitnici i hipiji bili su tamo, bilo me smrtno strah da će nas sve pohapsiti i pobacati u Zaljev, a ti si uzela violinu i svirala, svirala, a Lev je plesao! Kao da je vrag ušao u tebe, a i jednom kad si bila još mala dohvatila si se one male violine u Loyoli, sjećaš se? Jednostavno si svirala, svirala, svirala, ali...«

»Da, ali to više nikad nisam uspjela ponoviti. Pokušavala sam i pokušavala, svaki put nakon toga...«

Rosalinda je slegnula ramenima i priljubila me čvrsto uza se.

Okrenula sam se i ugledala nas u ogledalu - nisu to bile gladne, mršave, ogorčene djevojčice što se bore oko krunice. Vidjela sam nas sada. Ru-bensovske žene. Rosalinda me poljubila u obraz. Vidjela sam nas u ogledalu, dvije sestre, ona s onom lijepom bijelom čupom kovrčave kose što joj je prirodno okruživala lice, krupnog, mekog tijela u

lepršavoj crnoj svili, a ja, sa šiškama i ravnom kosom, u bluzi koja je imala volan umjesto ovratnika, s onim mojim groznim debeljuškastim rukama, ali bilo mi je svejedno, tko mari za te mane tijela, vidjela sam samo nas i toliko sam željela ostati tu na ovom mjestu s njom, i osjetiti olakšanje, osjetiti divno kolanje olakšanja, ali nisam mogla. Jednostavno nisam mogla.

»Što misliš, želi li majka da ostanemo u ovoj kući?« Rasplakala sam se.

»Oh, za Boga miloga«, odgovorila je Rosalinda. »Koga briga! Idi u krevet. Nisi smjela prestati piti. Sad ću popiti šest boca *Dixie* pive. Želiš li da prenoćimo gore, na katu?«

»Ne.« Znala je što ću odgovoriti.

Na vratima spavaonice okrenula sam se i pogledala je.

»Što je?«

Bit će da ju je izraz moga lica preplašio.

»Violinist, stvarno ga se sjećaš, onoga što je svirao vani, na uglu, kad je Karl... hoću reći, kad su svi...«

»Rekla sam ti. Da. Naravno.« Ponovila je kako nema sumnje da je to bio Čajkovski, i po načinu na koji je podigla glavu vidjela sam da je silno ponosna što je uspjela prepoznati glazbu, i imala je pravo, barem tako sam mislila. Izgledala mi je tako sanjarski i sućutno, i milo i nježno, kao da u njoj nije preživjela nikakva zloća - a eto nas ovdje - i nismo ni stare.

Danas se nisam osjećala ništa starijom no bilo kojeg drugog dana. Ne znam što to znači osjećati se starim. Starost. Nestaju strahovi. Nestaje zloća. Ako moliš, ako si blagoslovljen, ako se trudiš!

»Neprekidno je dolazio, taj momak s violinom«, rekla je Rosalinda, »dok si bila u bolnici. I večeras sam ga vidjela vani, samo je gledao. Možda ne voli svirati za mnogo ljudi«, rekla je. »Vraški je dobar, ako mene pitaš! Hoću reći, isto je tako dobar kao bilo koji violinist kojeg sam čula na koncertu ili na ploči.«

»Da«, odgovorila sam. »Dobar je, zar ne?«

Čekala sam da zatvori vrata kako bih se mogla ponovno rasplakati. Volim plakati sama. To je tako divan osjećaj, plakati i plakati, potpuno udaljen od bilo kakve pomisli da bi se morao suzdržati! Nema nikoga da ti govori da prestaneš ili neka slobodno plačeš, nikoga da te moli da mu oprostiš, nikoga da se umiješa.

Plakati.

Legla sam na krevet i plakala, i slušala ih vani, i odjednom se osjetila tako umornom, kao da sam sama prenijela sve te lijesove... Pomisli samo kako si preplašila Lily kad si onako ušla u bolničku sobu i briznula u plač i dopustila da te Lily vidi, a Lily je rekla: »Mama, plašiš me!« A onda, kad sam se vratila kasno iz bara, bila sam pijana, nije li tako? Te sam godine provela pijana, ali nikada pretjerano, nikada toliko pijana da ne bih mogla... a onda onaj grozan, grozan trenutak kad sam vidjela njeno malo bijelo lice, bez kose, glave očelavjele od raka, ali još uvijek lijepe poput pupoljka, i kako sam se glupo, glupo rasplakala, baš u krivi čas. Okrutno, okrutno. Dobri Bože.

Gdje li je ono blistavo plavo more s pjenom duhova?

Kad sam shvatila da svira zacijelo je već bilo prošlo mnogo vremena. Kuća se stišala.

Jamačno je započeo tiho, a ovog je puta ta glazba uistinu posjedovala čistu čajkovskijansku milinu, civiliziranu rječitost, moglo bi se reći, prije nego onu sirovu jezu galskih gudača koja me sinoć onako opčinila. Utonula sam duboko u glazbu, koja se približavala i postajala jasnija.

»Da, sviraj za mene«, prošaptala sam. Usnula sam.

Sanjala sam o Levu i Chelsea, o tome kako se svađamo u kavani i kako Lev kaže: »Tolike laži, laži«, i shvatila sam što želi reći, da on i Chelsea - a ona tako smućena, zapravo tako draga, i stvarno ga voli, i želi, i moja je prijateljica, a onda su se počele kotrljati grozne stvari, sjećanja na tatine bijesne govorancije i na to kako mama plače u ovoj kući, baš u ovoj kući, a ja joj ne prilazim, no sve je to bilo ispremiješano sa snom. Violina je svirala i svirala i tjerala na bol, tjerala kako to samo Čajkovski umije, duboko u bol, u njezinu rumenu milinu i jasnoću.

Izludjeti me, nema načina, ali zašto želiš da patim, zašto želiš da se sjećam tih stvari, zašto tako divno sviraš kad god se prisjećam?

Evo mora.

Bol se vjenčala sa snenošću; majčina pjesma o noći iz neke stare knjige: »Cvijeće drijema, sjenke puze, nad planinom se zvijezda javlja.«

Bol se vjenčala sa snom.

Bol se vjenčala s njegovom čudesnom glazbom.

8

U salonu je bila gospođica Hardy. Kad sam ušla, Althea je upravo servirala kavu.

»U normalnim okolnostima ne bi mi palo na pamet da vas uznemira-vam u ovakvom trenutku«, rekla je gospođica Hardy, napola se digavši dok sam se prigibala da je poljubim u obraz. Na sebi je imala haljinu boje bres-kve, koja je bila kao stvorena za nju, srebrna kosa bila joj je začušljana u savršen okvir poslušnih pa ipak gipkih kovrča.

»Ali, vidite«, nastavila je, »on me zamolio. Ljubazno nas je molio da vas pozovemo jer vas silno cijeni, vaš glazbeni ukus, to kako ste bili ljubazni prema njemu.«

»Gospođice Hardy, još sam snena i teško shaćam. Objasnite mi. O ko-me govorimo?«

»O vašem prijatelju, violinistu. Nisam imala pojma da ga poznajete. No kao što sam rekla, pozvati vas da izađete u ovakvom trenutku nije nešto što bih ja inače učinila, ali on je kazao da će vama to biti drago.«

»A kamo to, hoću reći, glava mi nije baš bistra, oprostite.«

»U kapelicu, iza ugla, večeras. Pripremio je mali koncert.«

»Ah.« Sjela sam.

Kao da me nešto udarilo ugledala sam pred sobom sve poznate predmete iz kapelice, kao da se sjećanje odjednom oslobodilo i otpustilo do ovog časa nedostupne pojedinosti - Kapelica. Vidjela sam je, ne onakvu kakva je bila sada, nakon Drugog vatikanskog koncila i radikalnog moderniziranja, već onakvu kakva je bila nekoć, kad smo zajedno odlazile tamo na misu. Kad nas je majka vodila za ruku, Roz i mene.

Zacijelo sam djelovala zbunjeno. Začula sam pjevanje na latinskom.

»Triana, ako vas to uznemirava jednostavno ću mu reći da je još prerano za to da vi idete van.«

»Svirat će u kapelici?« ponovila sam. »Noćas.« Kimala sam zajedno s njom dok mi je to potvrđivala. »Mali koncert? Nešto kao recital.«

»Da, a prihod će ići za obnovu zgrade. Znete da je zgrada u lošem stanju. Potrebno ju je oličiti, treba novi krov. Znete i sami. Bilo je to prilično zapanjujuće. Jednostavno je ušao u ured *Restauratorske*

udruga i rekao da će on to učiniti. Održati koncert i sav prihod dati za zgradu. Nikad prije nismo čule za njega. Ali, kako taj čovjek svira! Samo Rus može tako svirati. Dabome, kaže da je emigrant. Nikad nije živio u današnjoj Rusiji, no to se i vidi, pravi Europejac, zaista, ali samo Rus može tako svirati.«

»Kako se zove?«

Bila je iznenađena. »Mislila sam da ga poznajete«, rekla je, stišavši glas i zabrinuto se namrštivši. »Oprostite, Triana. On nam je rekao da ga vi poznajete.«

»Poznajem, vrlo dobro ga poznajem. Mislim da je divno to što će svirati u kapelici. Ali ne znam kako se zove.«

»Stefan Stefanovskv«, rekla je oprezno. »Zapamtila sam to, zapisala, pitala ga kako se piše. Ruska imena!« Ponovila ga je, izrekla ga jednostavno, bez ukrašavanja, s naglaskom na prvom slogu riječi Stefan. »Taj čovjek neosporno ima šarma, sa ili bez violine. Vrlo izražajne crne obrve, vrlo ravna, ekscentrična kosa, netipična za nekoga tko svira klasičnu glazbu, barem u današnje vrijeme.«

Osmjehnula sam se. »Danas se sve promijenilo. Danas dugu kosu nose uglavnom rock muzičari, kako neobično. A znate što je još čudnije, kad se sjetim svih koncerata na kojima sam bila - čak i onih prvih - na primjer onog s Isaacom Sternom, znate - ne sjećam se da su i tada klasični glazbenici nosili dugu kosu.«

Zabrinjavala sam je.

»Baš mi je drago«, sabrala sam misli. »Držite, dakle, da je zgodan?«

»Oh, svi su popadali u nesvijest kad se pojavio na vratima! Takvo dramatično držanje. A taj naglasak, a onda je jednostavno podigao violinu i gudalo i zasvirao. Mislim da je vani zastao promet.«

Nasmijala sam se.

»Nama je svirao nešto vrlo različito«, rekla je, »od onoga što je svirao...« Uljudno je zašutjela i spustila pogled.

»... one noći kad ste me pronašli ovdje, s Karlom«, rekla sam. »Da.«

»Bila je to prekrasna glazba.«

»Da, pretpostavljam da jest, premda je ja zapravo nisam čula.«

»Razumljivo.«

Odjednom je bila zbunjena i posumnjala u to koliko je ovo na mjestu ili mudro.

»Nakon što je odsvirao, vrlo lijepo se izrazio o vama, rekao da ste vi uistinu rijetka osoba koja razumije njegovu glazbu. I to u prostoriji punoj ustreptalih žena svih dobi, uključujući i pripravnice s koldeža.« Nasmijala sam se. Nije to bilo samo zato da nju umirim. Bilo je to zbog slike žena mladih i starih, koje je ova prikaza oborila s nogu. Bože, ali ovo je zaista šok, ovaj preobrat. Ovaj poziv.

»U koliko večeras, gospođice Hardy?« upitala sam. »U koliko sati će svirati? Nikako to ne bih htjela propustiti.«

Trenutak je zurila u mene s nekom nelagodnom, a onda se s velikim olakšanjem upustila u pojedinosti.

Krenula sam na koncert pet minuta prije početka.

Bilo je mračno, dabome, budući da je u ovo doba godine već u osam mrak, ali večeras nije bilo kiše, samo razigran, nježan povjetarac, gotovo topao.

Izašla sam kroz svoja vrata, skrenula lijevo na uglu Treće i polako od-šetala sve do ulice Prytania, starim, popucalim ciglenim pločnicima, osjećajući ljubav prema svakoj izbočini, svakoj rupi, svakoj neravnini. Srce mi je tuklo. Prava je istina da sam bila tako nabijena iščekivanjem da sam to jedva podnosila. Posljednjih nekoliko sati se vuklo, a ja sam razmišljala samo o njemu.

Čak sam se i odjenula za njega! Kako glupo. Dakako, u mom je slučaju to značilo samo bolju bijelu bluzu s volan-ovratnikom, s više finije čipke, i bolju crnu svilenu suknju do gležnja, a povrh svega laganu tuniku bez rukava, od crnog baršuna. Bolja Trianina uniforma. To sam mislila. A kosa raspuštena i čista. To je sve.

Mutna ulična svjetiljka gorjela je iznad mene dok sam se približavala kraju bloka i činila mrak uokolo mene depresivnijim, i odjednom sam shvatila da na uglu Treće i Prytanijske više nema hrasta.

Zacijelo su prošle godine otkad sam zadnji put hodala ovim blokom, stajala ovdje. Tu je stajao hrast, nema sumnje u to, jer sjećam se kako je ulična svjetiljka prosijavala kroz njega, na visoku crnu željeznu ogradu i travu pod njom. Snažne, žilave, crne grane hrasta, iskrivljene, ali ne prede-bele, ne tako debele da bi pucale.

Tko ti je to učinio? Obratila sam se zemlji, rupi među ciglama. Sada sam vidjela gdje se nalazio hrast; ali više nije bilo korijenja. Bila je tu samo zemlja, neizbježna zemlja. Tko je posjekao ovo stablo koje je moglo živjeti stoljećima?

Ispred, s druge strane Prytanije, udaljeniji dijelovi *Garden Distrkta* djelovali su šuplji, crni i prazni, s kućama zatvorenih kapaka i navučenih zasuna.

Ali s moje lijeve strane, na Prytaniji, pred kapelicom, bila su jarka svjetla i čuo se ugodan žamor vedrih glasova.

Ovaj komad zemlje na uglu zaposjela je samo kapelica, baš kao što je moja kuća bila jedina na uglu okrenutom Aveniji Sv. Charlesa, sada udaljena, iza lovor-višnji, hrastova i trave, iza šaša i oleandra.

Kapelica se nalazila u prizemlju velike kuće, mnogo veće i ljepše od moje. Bila je to kuća isto tako stara kao i moja, napravljena mnogo veleb-nije, od kamena ukrašenog vrlo lijepo izrađenim kovanim željezom.

Svojevremeno je imala - gotovo sigurno - klasični središnji hodnik sa salonima sa svake strane, ali sve je to izmijenjeno mnogo prije nego što sam se ja rodila. Cijeli je prvi kat ispražnjen, ukrašen kipovima i svetim slikama i veličanstvenim bijelim iskićenim oltarom. Zlatni tabernakl. Što još? Naša Gospa od Trajne Pomoći, ruska ikona.

To je bila ona Blažena Djevica kojoj smo nosile cvijeće.

Dabome, on je znao koliko volim ovo mjesto, ovu zgradu, ovaj vrt, ovu ogradu, cijelu ovu kapelicu, i znao je sve o maloj kitici cvijeća što vene pod oltarnom pregradom, peteljki izgnječenih našim rukama, o malim buketima koje smo ostavljale tijekom naših večernjih šetnji, Rosalinda, majka i ja, prije nego što je rat završio, prije nego što su došle Katrinka i Faye, prije nego što je došlo piće. Prije nego što je došla Smrt. Prije nego što je došao Strah. Prije Tuge.

On je znao. Znao je kako je to bilo - velika, masivna kuća koja je izvana još uvijek izgledala kao gospodsko zdanje, paralelnih prostranih prednjih trijemova, sa željeznim kolonadama, dvostrukim dimnjacima, uspravnim iznad zabata na trećem katu, u tom nepogrešivo njuorlean-škom stilu.

Dimnjaci što zajedno plutaju pod zvijezdama. Dimnjaci za odavno nestale kamine.

U gornjim je prostorijama nekada bila škola koju je moja majka pohađala kao djevojčica. U kapelici je ležao lijes moje majke na mrtvačkim kolicima. U kapelici sam ja svirala orgulje u mraku, za ljetnih večeri, kad bi mi popovi dopustili da zaključam, i nije nitko ostao. Pokušavala sam i pokušavala proizvesti glazbu.

Samo je taj Blaženi kamen mogao biti tako strpljiv da podnese rasute djeliće glazbe koju sam ja svirala, akorde, crkvene pjesme koje sam pokušavala naučiti s nejasnim obećanjem da ću jednoga dana moći svirati, ako i kada mi orguljašica dopusti, što se međutim nikad nije dogodilo jer nikad nisam bila dovoljno dobra ni dovoljno hrabra da uopće pokušam.

Dame iz *Garden Districta* uvijek su imale tako lijepe šešire na misi. Mislim da smo jedino mi nosile marame, kao seljanke.

Nije se morala dogoditi smrt da bih se prisjetila, ni pogreb da bih znala cijeliti drage predvečernje posjete s cvijećem u rukama, ili slike majke s još samo nekoliko djevojaka, u ono vrijeme malobrojnih maturantica - kosa podšišana do uha i bijele čarapice - kako stoje s buketima u rukama, lijevo od istih ovih vratiju.

Ima li ikoga tko je molio u ovoj staroj kapelici a da je se ne sjeća? Stari katolicizam nikada nije bio bez mirisa svijeća od pravog pčelinjeg voska i tamjana koji je vječito lebdio u zraku svake crkve u kojoj se monstranca držala visoko, svetaca dobroćudna lica po sjenovitim kutevima i umjetnika patnje kao što je Sv. Rita s ranom na čelu, ni Kristova strašnog puta po Kalvariji oslikanog u postajama na zidovima.

Za nas krunica nije bila rutinska molitva, već pojanje kroz koje smo vidjeli Kristovu muku. Molitva tišine značila je vrlo smireno sjediti u crkvenoj klupi, isprazniti um i pustiti da ti se Bog izravno obrati. Latinski iz Obrednika znala sam napamet. Znala sam značenje svake crkvene pjesme.

Svega toga je nestalo. Drugi vatikanski koncil.

Ali to je još uvijek bila naša kapelica, za katolike koji su sada molili na engleskom.

Samo jednom sam bila u njoj otkad je modernizirana - na nekom vjenčanju, prije tri, četiri godine. Sve ono što je meni bilo drago, maknuto je. Nije više bilo malog Isusa iz Praga.

Ah, ali ti imaš motiv za ovo. Kakvu mi čast iskazuješ. Koncert za mene, ovdje, baš na ovom mjestu na koje sam dolazila prije nego što sam je ubila, ili bilo koga od njih, brinući za cvijeće pod oltarnom pregradom.

Osmjehnula sam se za sebe, na tren se naslonivši na ogradu. Okrenula sam se i ugledala Lacomba koji me držao na oku. Rekla sam mu neka bude u blizini. Bojala sam se stvarnih ljudi po mračnim ulicama.

Na koncu konca, čovjek se plaši mrtvacu samo dok ne sretne duha, to jest, duha koji može svirati božansku glazbu, i koji ima ime: Stefan. »Stvarno ti je neki plan«, prošaptala sam. Podigla sam oči i ugledala grane hrasta koje su okruživale i zastirale ovu svjetlost, samo što to tada nije bila ova svjetlost.

Svjetlost je strujala kroz neukrašene prozore kapelice - prozore slične mojima, do poda, s mnogo malih okana, a na nekima je još uvijek bilo staro staklo, neravno, mutnjikavo, premda to nisam mogla vidjeti s mjesta na kojem sam stajala. To sam jednostavno znala i razmišljala o tome, promatrajući kuću, promatrajući vrijeme, promatrajući sve to kako bih usidrila misli na to kako je ovaj trik, ova drama, dobro smišljen.

On će dakle svirati violinu za sve, je li tako? A ja moram biti prisutna. Kod Prytanije sam skrenula lijevo i uputila se prema ulaznim vratima. Gospođica Hardy i još nekoliko finih dama iz *Garden Districta* stajale su tamo i dočekivale posjetitelje.

Na ulici su se zaustavljali taksiji. Vidjela sam predobro poznatog policajca u uniformi - jer ovaj je mračni raj postao preopasan da bi stari ljudi mogli izaći navečer, a oni su danas izašli da njega čuju.

Znala sam neka imena; neka lica; neke nisam nikada vidjela; neke jednostavno nisam znala kamo da smjestim. Ali bila je to lijepa gomila, oko stotinjak ljudi, mnogo gospode u laganim vunanim odjelima, a gotovo svaka žena u haljini, južnjački stil, osim malobrojne mladeži koja je imala na sebi odjeću neodredivog spola, i grupice studenata, ili su barem tako izgledali, po svoj prilici s Konzervatorija, gdje sam se nekoć kao četrnaestogo-dišnjakinja toliko trsila da postanem violinistica.

Dakle, kako si se proćuo.

Dok sam prihvaćala ruku gospođice Hardy i pozdravljala se s Renee Freeman i Mayteenom Ruggles, zirkala sam unutra i otkrila da je on već tamo, glavna atrakcija.

Prava stvar osobno, kao što bi Henry Jamesova čestita guvernanta bez imalo grižnje savjesti rekla za Quinta i gospođicu Jessel, prava stvar - stajao je između redova sjedišta, pred oltarom, koji je za ovu priliku

bio smjerno prekriven; čist i dolično odjeven, a njegova je sjajna kosa bila isto tako začešljana kao i moja. Ponovno je bila spletena u dvije male pletenice, povezane na leđima, kako mu ne bi padala na lice. Bio je daleko od mene, ali nije bilo dvojbe o tome da je to on, i tako sam ga gledala gdje razgovara s ljudima.

Po prvi put... po prvi put otkad je to započelo... pomislila sam da ludim. Nisam željela biti normalna. Nisam željela biti prisutna, ni svjesna, ni živa. Nisam. Nisam. On je bio tu, među živima, baš kao da je jedan od njih, baš kao da je stvaran i živ. Razgovarao je sa studentima. Pokazivao im violinu.

A mojih mrtvih nema! Nema! Koje bi čini mogle pomoći da Lily ustane? Pala mi je na um grozna priča, Kipling, *Majmunova šapa*, tri želje, bolje je ne željeti da se mrtvi vrate, ne, to je nešto za što se čovjek ne moli.

Ali, on je prošao kroz zidove moje sobe, a onda nestao. To sam vidjela. On je duh. On je mrtav.

Pogledaj barem na čas ove žive ljude, ili počni vrištati.

Mayteen je imala na sebi divan miris. Bila je to najstarija živuća majčina prijateljica. Govorila je nešto što sam se upinjala da čujem. Srce mi je tuklo u ušima.

.....već samo dodirnuti takav instrument, to je pravi Stradivari.«

Stisnula sam joj ruku. Sviđao mi se njezin miris. Bilo je to nešto vrlo staro i jednostavno, nešto ne pretjerano skupo, što se prodavalo u ružičastim bočicama, a puder u ružičastim bočicama s cvjetićima.

Glava mi je brujala od udaranja srca. Uspjela sam izgovoriti nekoliko jednostavnih riječi, upravo onoliko praznih koliko bi to pošlo za rukom bilo kome tko je doživio amneziju, a onda sam požurila mramornim stubama, uvijek klizavim kad bi kišilo, i ušla u jarko osvijetljenu modernu kapelicu.

Zaboravi pojedinosti.

Ja sam od onih koji uvijek sjede u prvom redu. Kako to da sada idem među stražnja sjedišta?

Ali nisam mogla prići bliže. A ovo je malen prostor, ovo, vrlo malen, i iz kuta, sa stražnjih sjedala, mogu ga savršeno vidjeti.

Naklonio se ženi pored sebe s kojom je razgovarao - O čemu duhovi razgovaraju u takvim prilikama? - i ispružio violinu tako da je mlade djevojke mogu pogledati. Vidjela sam kako je blistava, drveta

spojenog odostraga. Držao je violinu ne ispuštajući ni nju ni gudalo, i nije podigao oči da me pogleda dok sam sjedala u klupu od hrastovine i gledala u njega.

Ljudi su se komešali i ulazili. Nekoliko sam puta kimnula onima koji su me šaptom pozdravili. Nisam čula ništa od onoga što su govorili. *Ti si ovdje, među živima, isto tako od jednog komada kao i oni, i oni će te čuti.*

Odjednom je digao pogled, ne podigavši sasvim glavu, i fiksirao me jednim okom.

Drugi su me uvijek vidjeli i čuli.

Između nas je prošlo nekoliko ljudi. Mali je prostor bio gotovo sasvim pun. Odostraga su stajala dva vratara, ali imali su stolice na koje su mogli sjesti - ako su htjeli.

Svjetla su prigušena. Jedan jedini dobro smješteni reflektor pokrivaog ga je prašnjavom mutnom maglicom. Kako se samo lijepo obukao za ovu priliku, kako mu je košulja bijela, a kosa čista, pridržavana pletenicama -tako jednostavno.

Gospođica Hardy je ustala. Mekim riječima je objasnila svrhu ovog događanja i predstavila ga.

On je stajao smiren i pribran, elegantan, pa ipak nekako izvan vremena, taj je kaput mogao imati dvije stotine godina ili biti sašiven jučer, poduži, malo strukiran, i uz to kravata blijede boje. Nisam mogla razabrati je li ljubičasta ili siva, boja kravate.

Izgledao je sjajno, o tome nema zбора. »Luda si«, prošaptala sam samoj sebi, jedva pomičući usne. »Želiš duha visoka roda iz romana, punog romantičnog naboja. Sanjariš.«

Došlo mi je da rukama pokrijem lice. Došlo mi je da odem. I da nika-da ne odem. Došlo mi je da ostanem i otrčim. Došlo mi je da barem izvadim nešto iz torbice, na primjer papirnatu maramicu, bilo što, nešto što bi na neki način otupjelo silinu ovoga, kao kad dignete ruke dok gledate film i virkate kroz razmaknute prste.

Ali, nisam se mogla pomaći. Sa zadivljujućim držanjem zahvalio je gospođici Hardy, zahvalio svima nama. Čak i s akcentom, koji je bio sasvim razumljiv, bio je to onaj isti glas koji sam čula u svojoj sobi - glas mladog čovjeka. Izgledao je upola mlađi od mene.

Povukao je violinu do brade i podigao gudalo. Zrak je zatreperio. Nitko se nije meškoltio, ni kašljucio, ni ometao program.

Namjerno sam prizvala u misli plavo more, ono plavo more iz sna i us-plesane duhove; vidjela sam ih, zatvorila sam oči i vidjela more što se ljeska pod nevidljivim ali niskim mjesecom, i udaljene ruke zemlje kako se pružaju prema njemu.

Otvorila sam oči.

Prestao je. Piljio je u mene.

Sumnjam da su ljudi znali što znači izraz njegovih očiju, niti u kojem smjeru gleda ili zašto. Sva dopuštenja koja pripadaju ekscentricima bila su na njegovoj strani. A bio je tako lijep za gledati, lijep, lijep, mršav i kraljevski, onakav kakav je Lev bio, da, prilično je nalik Levu, samo što je njegova kosa tamna a oči crne, a Lev je, kao i Katrinka, bio svijetao. Levova su djeca bila svijetla.

Zatvorila sam oči. Dovraga, umakla mi je slika mora, i dok je nastavljao svirati vidjela sam sve one obične, grozne stvari, pa sam se malo okrenula ustranu. Netko do mene sućutno mi je dodirnuo ruku.

Udovica, luda žena, razmišljala sam na svjesnoj razini, dva dana provela zatvorena u kući s mrtvacem. To zacijelo svi znaju. U New Orleansu svi znaju ono što treba znati, a nešto tako neobično po svoj prilici spada u to.

A onda je njegova glazba zabrzala.

Spustio je gudalo i uplovio u bogatu tamu nižih akorda, mol, naznaka nečeg od čeg sam strepila. Ton je bio tako profinjen, tako vođen, visina savršena, ritam tako spontan da nisam mislila ni na što, baš ni na što osim na to.

Nije bilo potrebe za suzama, a ni za tim da ih susprežem. Postojala je samo ta glazba što je gusto tekla.

A onda sam ugledala Lilyjino lice. Proletjelo je dvadeset godina.

Upravo u ovom času Lily je umirala na krevetu. »Mama, ne plači, plašiš me.«

9

Pustila sam da vizija odleti. Otvorila sam oči i lutala stropom ovog zapuštenog mjesta s kojeg se ljuštila boja, s ravnodušnim metalnim ukrasima koji su bili tako moderni i tako potpuno besmisleni. Sada sam razumjela zašto se oko toga bila digla tolika prašina, čak i dok se

glazba prelijevala preko mene a Lilyjin mi glas bio u uhu, ispremiješan s glazbom, dio nje.

Pogledala sam ravno u njega, mislila samo na njega. Usredotočila sam se na njega i nisam htjela misliti ni na što drugo. Nije mogao prestati svirati. Bio je nabijen energijom, bio je izvanredan, njegov je ton bio neopisiv, tako sigurno vođen a opet tako opušten, a visina zvuka tako bolna.

Da, bio je to koncert Čajkovskog, koji sam znala napamet sa svojih CD-ova, a orkestralni je dio izveden tako da je postao bogati solo koji je on osmislio, potpuna ravnoteža sjetnog sola i svih ostalih dijelova. Glazba od koje se čovjeku srce para.

Nastojala sam disati polako, opustiti se, ne stiskati pesnice.

Odjednom se nešto promijenilo. Bila je to potpuna promjena, kao kad sunce zađe za oblak. S tom razlikom što je ovo bila noć i kapelica. Sveci! Vratili su se stari sveci. Bila sam okružena starim dekorom od prije trideset godina.

Klupa je bila stara i tamna, s uvijenim rukohvatom pod prstima moje lijeve ruke, a iza njega stajao je tradicionalni, ranjivi visoki oltar, a ispod oltara potpuno izrezbareni i potpuno obojeni likovi Posljednje večere, zatvoreni u staklo.

Mrzila sam ga. Mrzila sam ga zbog ovoga, jer nisam mogla prestati gledati u te izgubljene svece, u obojenog gipsanog malog Isusa iz Praga koji drži svoj mali globus, u stare, prašnjave, pa ipak pune života slike Krista koji nosi svoj križ niz jedan zid sobe, pa uz drugi, između prozora za kojima se mračilo. *Okrutan si.*

Upravo takvi su bili prozori uvečer, zatamnjeni, ispunjeni svjetlošću boje lavande, a on je stajao u mekoj sjeni i ispred njega stara, iskićena pri-česna klupa, u stvarnosti već davno odnesena, sa svim ostalim. Stajao je zaustavljen usred svega ovoga čega sam se uspjela sjetiti sa savršenom preciznošću, dok još samo tren prije to uopće nije bilo tako živo u mojim uspomenuama.

Bila sam kao paralizirana. Zurila sam u ikonu Naše Gospe od Trajne Pomoći koja je visjela iza njega, iznad oltara, nad blještavim zlatnim taber-naklom. Sveci, miris voska. Mogla sam vidjeti svijeće u crvenom staklu. Mogla sam vidjeti sve. Mogla sam osjetiti miris, ponovno vosak i tamjan, a on je svirao, varirajući *concerto*, uranjajući

svoje vitko tijelo u glazbu tako da je gomili koja ga je slušala zastajao dah, ali tko su uopće oni bili?

Ovo je zlo. Prekrasno je, ali je zlo, zato što je okrutno.

Zatvorila sam i otvorila oči. Pogledaj što se sada nalazi ovdje! Na tren i jesam.

A onda se koprena ponovno spustila. Hoće li je vratiti? Majku? Vraća li se da povede mene i Rosalindu između klupa, s osjećajem staromodne sigurnosti, u sjenovitoj večernjoj kapelici? Ne, sjećanje se ne obazire na njegove izume.

Sjećanje je prebolno, premučno. Nema sjećanja na nju, na ovom svetom mjestu za sretnih dana, prije nego što je bila otrovana kao Hamletova majka, ne, postoji samo sjećanje na nju pijanu, kako leži na nagorjelom madracu, glave samo nekoliko centimetara od rupe koja se dimi. To je bilo ono čega sam se sjećala, i toga kako smo Rosalinda i ja trčale amo-tamo s vjedrima vode, i prekrasne Katrinke, s plavim uvojcima i velikim plavim očima, bile su joj samo tri godine, kako bez riječi zuri u majku, dok se soba puni dimom.

Ovo ćeš mi platiti.

Bio je duboko uronio u *concerto*. Ja sam namjerno ispunila kapelicu svjetlošću, namjerno sam se usredotočila na publiku sve dok se nije pretvorila u ljude, upravo u one ljude koje danas poznajem. Učinila sam to i zagledala se u njega, ali bio je presnažan za mene.

U mislima sam bila dijete i prilazila oltarnoj pregradi. »Ali, što rade s našim cvijećem nakon što ga ostavimo?« Rosalinda je željela upaliti svijeću.

Ustala sam.

Publika je bila očarana njime; bili su toliko pod njegovom vlašću da me nisu ni primijetili. Izašla sam iz sjedala, okrenula mu leđa i uputila se mramornim stepenicama, van, što dalje od njegove glazbe, koja nije jenjavala već se sve više usijavala, usijavala, kao da misli da me može sažgati njome, vrag neka ga nosi.

Lacomb je s cigaretom u ruci ustao iz čučućeg položaja pored ulaza i krenuli smo jedno uz drugo, žurno, popločanom ulicom. I dalje sam čula glazbu. Namjerno sam gledala u ploče pod sobom. Ako bi mi misli samo malo skrenule, ponovno sam vidjela ono more, onu pjenu. Vidjela sam ga u iznenadnom prskanju divljih boja; ovoga sam ga puta i čula.

Čak i u hodu čula sam more i vidjela ga i vidjela ulicu pred sobom. »Usporite, gazdarice, spotaknute ćete se i slomiti mi vrat!« kazao je Lacombe.

Tako čist miris. More i vjetar zajedno iznjedruju najčišći, najljepši miris, pa ipak sve što se skriva pod površinom mora u stanju je vonjati zadahom smrti izvučete li ga na pješčanu obalu.

Hodala sam sve brže i brže, pomno zagledana u napukle cigle i korov što je iznikao između njih.

Stigli smo do mojeg svjetla, hvala Bogu, do moje garaže, ali tu nije bilo otvorenih vrata. Majčinih je vrata nestalo, maknuta su, tih starih drvenih vrata obojenih u zeleno, uglavljenih u cigleni luk kroz koji je pošla ravno u smrt.

Zastala sam, nepomična. I dalje sam čula glazbu, ali bila je jako daleko. Bila je ugođena za ljudske uši koje su mu blizu i čini se da je to morao poštivati nekim pravilom koje mu je nametala njegova priroda, što je za mene bilo vrlo ugodno otkriće, premda sam željela proniknuti u to što to znači.

Uputili smo se Avenijom, prema ulaznim vratima. Lacombe ih je otvorio za mene, i pridržao, ta teška vrata koja uvijek teže tome da se zatvore, koja su u stanju navaliti se na čovjeka i oboriti ga na pločnik. New Orleans prezire visak.

Popela sam se stepenicama i ušla u kuću. Lacombe je zacijelo otključao vrata, ali ja to nisam primijetila. Rekla sam mu da ću slušati glazbu u prednjoj sobi. Neka zatvori sva vrata.

Taj mu je ritual bio poznat.

»Ne sviđa vam se onaj vaš prijatelj tamo?« upitao je dubokim glasom, riječi zgusnutih kao sirup i trebao mi je časak da ih prevedem. »Više volim Beethovena«, odgovorila sam.

Ali kroz zidove je poput siktanja prodrila *njegova* glazba. Sada joj je nedostajalo rječitosti, nije iznuđivala asocijacije. Bilo je to brujanje pčela na groblju.

Vrata prema blagovaonici bila su zatvorena. Vrata prema predsoblju isto tako. Prošla sam CD-ima poredanim u savršenom abecednom redu.

Solti, Beethovenova *Deveta*, drugi stavak.

U tren oka sam pokrenula CD *player* i timpani su ga potpuno zastrli. Stavila sam najglasnije što se moglo i začuo se poznati, odrješiti marš. Beethoven, moj kapetan, moj anđeo čuvar.

Legla sam na pod.

Lusteri u ovim salonima bili su mali, a ne ukrašeni zlatom kao *bacca-ratiu* predsoblju. Na ovima je bio samo kristal i staklo. Bilo je lijepo ležati na čistom podu i gledati gore u lustere na kojima su bile samo mutne ža-ruljice u obliku svijeća.

Glazba ga je zaglušila. Marš se nastavljao, nastavljao. Pritisnula sam dugme za ponavljanje, ali samo te trake na CD-u. Zatvorila sam oči. Čega bi se ti željela sjećati? Sitnica, gluposti, smiješnih stvari.

Kad sam bila mlada neprekidno sam sanjarila uz glazbu; u mislima su mi se uvijek nizale ovakve slike kakve je on prizivao! Vidjela sam ljude, stvari, na dramatičan način, i znala bih se tako uzбудiti dok sam slušala da je malo nedostajalo da stisnem ruke u šake.

Ali, sada ne; sada je to bila samo glazba, tečan ritam glazbe, i neka nejasna predanost ideji da ću se popeti na vječitu planinu u vječitoj šumi, ali vizija nije bilo, i osjetivši se na sigurnom unutar ove uporne glazbene grmljavine, zatvorila sam oči.

Nije mu dugo trebalo.

Možda sam ležala tako oko sat vremena.

Ušao je kroz zaključana vrata i smjesta se materijalizirao, a vrata su se zatresla za njim, dok su mu u lijevoj ruci bile violina i gudalo.

»Usuđuješ se tako me ostaviti!« povikao je.

Nadglasao je Beethovena. A onda mi je prišao glasnim, prijetećim korakom. Poduprla sam se o laktove i sjela. Svjetlost je padala na njegovo čelo, na tamne uredne, začušljane obrve koje su stvarale tako izražajnu crtu, dok me srdito streljao pogledom, stisnuvši oči, u krajnje srditom izrazu.

Glazba je nastavljala, mimo njega, i preko mene.

Udario je Hi-Fi nogom. Glazba se spotaknula, a onda zatreštala. Išćupao je utikač iz zida.

»Ah, vrlo inteligentno!« rekla sam, prije nego što se na nas spustila tišina. Jedva sam se suzdržavala da se slavodobitno ne nasmijem.

Dahtao je, kao da je trčao, ili je to možda bilo samo zbog napora da se materijalizira, od sviranja pred gledalištem, od nevidljivog prolaženja kroz zidove a zatim oživotvorenja u avetinjskom razbuktalom sjaju.

»Da«, kazao je prezirno i kivno, gledajući u mene, a kosa mu se, tamna i ravna, rasula s obje strane lica. Dvije su se pletenice odvezale i pomiješale s dužim pramenovima, slobodnim i sjajnim.

Okomio se na mene sa svom svojom moći da zaplaši. Ali meni je to samo dozvalo u misli ljepotu jednog minulog glumca, da, s onim šiljastim nosom i podjarmljujućim očima posjedovao je tamnu Olivierovu ljepotu iz davnih dana, u ekranizaciji Shakespearea, Olivier kao grbavac, deformirani, zli kralj Richard III. Neodoljivo, divna igra šminke, biti u isti mah ružan i prekrasan.

Stari film, stara ljubav, stara poezija koja se nikad ne zaboravlja. Nasmejala sam se.

»Nisam grbavac i nisam deformiran!« rekao je. »I ne glumim nikakvu ulogu za tebe. Ja sam ovdje s tobom!«

»Tako se čini!« odgovorila sam. Sjela sam i navukla suknju preko koljena.

»Čini?« Poslužio se Hamletovim govorom da mi se naruga. »'Čini, gospo! Ne, ja ne znam za nikakve »čini.«'«

»Previsoko sebe cijeniš«, kazala sam. »Tvoj talent je u glazbi. Ne prepuštaj se očajanju!« Odgovorila sam, citirajući više manje isti komad. Poduprla sam se o stol i sasvim uspravila. On se zaletio prema meni. Malo je nedostajalo da ustuknem, ali sam se čvrsto držala za stol i gledala u njega.

»Duh!« rekla sam. »Sav živi svijet gledao je u tebe! Što tražiš ovdje kad možeš to imati? Sve te oči i uši.« »Ne ljuti me, Triana!« rekao je.

»Oho, ti dakle znaš moje ime.«

»Isto kao i ti«, okrenuo se ulijevo pa udesno. Pošao prema prozorima, prema vječitom plesu automobilskih svjetala iza čipkanih ptica.

»Neću ti reći da odeš«, kazala sam. I dalje okrenut leđima, podigao je glavu.

»Ja sam previše usamljena bez tebe!« kazala sam. »Previše opčinjena!« priznala sam. »Da sam mlada vjerojatno bih počela vrištati pri pogledu na duha, urlati! Vjerujući u to što činim svim žarom svog praznovjernog katoličkog srca. Ali sada?«

Samo je slušao.

Ruke su mi se opako tresle. Nisam to mogla podnositi. Izvukla sam stolicu ispod stola. Sjela sam i naslonila se. Luster se zrcalio kao

nejasan krug na polituri stola, a svuda uokolo pozorno su stajale stolice sa svojim *chip-pendale* krilcima.

»Sada sam previše željna«, nastavila sam, »previše očajna, previše neoprezna.« Trudila sam se da mi glas bude čvrst ali blag. »Ne znam pravu riječ. Sjedni! Sjedni, odloži violinu i reci mi što želiš. Zašto si došao k meni?«

Nije odgovorio.

»Znaš li što si ti?« upitala sam.

Okrenuo se, bijesan, i prišao stolu. Da, posjedovao je onaj Olivierov magnetizam iz tog starog filma, sav sazdan od mračnih opreka, blijede kože i predane zloće. Imao je ista takva duga usta, ali punija!

»Prestani misliti na tog drugog čovjeka!« prošaptao je.

»To je film, samo ideja.«

»Znam što je, smatraš li me budalom? Pogledaj me. Ja sam ovdje! Film je star, režiser mrtav, glumac otišao, prah, a ja sam s tobom.«

»Znam ja što si ti, rekla sam ti to.«

»Reci mi još jednom, hoćeš li?« Nakrivio je glavu u stranu, časak zagrizao usnicu i objema rukama zagrlio vrat violine i gudalo.

Bio je udaljen od mene samo nekoliko koraka. Jasnije sam vidjela drvo, težinu njegova laka. Stradivari. Netko je izgovorio tu riječ i evo, on je drži, taj zlokoban i svet instrument, tako jednostavno ga drži puštajući da ga svjetlost ščepa i poskakuje gore dolje po njegovim oblinama, kao da je stvaran.

»Da?« kazao je. »Želiš li je dodirnuti ili čuti? Dobro znaš da je ne možeš svirati. Čak ni Stradivari ne može nadoknaditi tvoj nedostatak! Pod tvojom bi rukom zakreštao ili se čak raspao od srdžbe.«

»Želiš da...«

»Ne«, kazao je, »želim te samo podsjetiti da nemaš dara za to, samo čežnju, samo žudnju.«

»Žudnju, je li? Jesi li to žudnju htio usaditi u duše onih koji su te slušali u kapelici? Žudnju koju si kanio hraniti i potkrepljivati? Misliš li da Beethoven...«

»Njega ne spominji.«

»Hoću. Misliš li da je žudnja bila ono što je stvorilo...«

Prišao je stolu, prebacio violinu u lijevu ruku a desnu položio najbliže meni što je mogao. Pomislila sam da će mi njegova duga kosa, što je

visjela prema meni, dodirnuti lice. Na njegovoj odjeći nije bilo mirisa, čak ni prašine.

Progutala sam slinu i vid mi se zamutio. Dugmad, ljubičasta kravata, violina što blista. Sve je to privid, ta odjeća, instrument.

»U tom pogledu imaš pravo. Dakle, što sam ja? Koje je bilo tvoje po-božno mišljenje o meni - što si ga baš kanila izraziti kad sam te prekinuo?«

»Ti si poput bolesnih ljudi«, rekla sam. »Potrebna sam ti u tvojoj patnji!«

»Ti, kurvo!« rekao je. Odmaknuo se.

»Oh, to nikad nisam bila«, odgovorila sam. »Nikad nisam imala hra-brosti za to. Ali ti jesi bolestan i ja sam ti potrebna.« Nastavila sam:

»Ti si poput Karla. Poput Lily na kraju, iako sam Bog zna.....prekinula sam se,

prešla na drugo. »Ti si poput mog oca kad je umirao. Potrebna sam ti. Tvoja muka traži svjedoka u meni. Ljubomorani su i pohlepani za tim, nije li tako, isto onoliko pohlepani kao svako ljudsko biće koje umire, osim možda u posljednjim trenucima, kad umirući zaboravljaju sve i vide ono što mi ne vidimo...«

»Zašto misliš da nešto vide?«

»Ti nisi vidio?« upitala sam.

»Ja nisam umro«, odgovorio je, »onako kako treba, moram ti to obja-sniti. Ali, ti to već znaš. Nisam vidio umiruća svjetla ni čuo poj anđela. Ja sam čuo pucnjeve, urlike i kletve!«

»Je li?« upitala sam. »Takva drama, ti si znači veliki pustolov, zar ne?«

Povukao se, kao da mi je došao opasno preblizu.

»Sjedni«, rekla sam. »Sjedila sam pored mnogih na samrtnoj postelji, znaš i sam. Zato si me i odabrao. Možda si spreman za kraj svojih malih sablasnih lutanja.«

»Ja ne umirem, gospo!« izjavio je. Izvukao je stolicu i sjeo nasuprot meni. »Svskog trena postajem sve jači, iz sata u sat, iz godine u godinu.«

Opustio se u stolici. Dijelio nas je oko metar lakiranog drveta.

Leđa su mu bila okrenuta treperavim zavjesama na prozorima, ali pri-gušena svjetlost lusterata otkrivala je cijelo njegovo lice, premlado da bi

ikada bilo zao kralj u i jednoj drami, i odjednom previše ispunjeno tugom da bih mogla uživati u tome.

Nisam, međutim, odvratila pogled.

Promatrala sam ga. Jasno je pokazivao bol.

»O čemu se, dakle, radi?« upitala sam.

Progutao je slinu kao ljudsko biće, i ponovno zagrizao usnu, a onda stisnuo usnice da bi se obuzdao. »To je duet«, rekao je. »Vidim.«

»Ja sam taj koji svira a ti ona koja slušaš, ti trebaš patiti i poludjeti ili učiniti ma što na što te moja glazba navede. Otkaçiti se, ako želiš, ili poludjeti kao Ofelija u tvom omiljenom komadu. Prolupati kao sam Hamlet. Svejedno mi je.«

»Ali, to je duo.«

»Da, da, to je prava riječ, duo, ne duet, jer samo ja sviram.«

»To nije točno. Glazba potječe od mene, i ti to znaš. U kapelici si glazbu stvarao iz mene i iz svih ostalih, a svi ostali nisu ti bili dovoljni, pa si se ponovno okrenuo meni i nemilosrdno u meni budio slike koje tebi baš ništa ne znače i razdirao mi srce, prepustivši se tome kao kakav zločinac najgore vrste, u želji da stvaraš patnju. Ti ne znaš ništa o patnji, ali ona ti je potrebna. To je i duet i duo. To je glazba nastala u dvoje, ta stvar.«

»Gospode Bože, zaista umiješ govoriti, čak iako si u glazbenom pogledu idiot, i uvijek si bila, i voliš plivati u dubokim vodama tuđeg talenta. Valjati se po podu sa svojim Malim genijem i Maestrom i onim ruskim manijakom, Čajkovskim. A kako se tek hraniš smrću, da, hraniš se, hraniš, znaš to i sama. Tebi su sve one bile potrebne, sve te smrti, istina je.«

Iskreno se zapalio, streljao me pogledom, širio one svoje duboke oči u pravom trenu, da naglasi riječi. Bio je, sada ili nekoć, mnogo mlađi od Oliviera u Richardu III.

»Ne govori gluposti«, smireno sam rekla. »Glupost ti neće pomoći da prestaneš biti biće koje nema smrtnost za izgovor. Naučila sam živjeti sa smrću, nanjušiti je i progutati, počistiti za njenim sporim napredovanjem, ali ona mi nikada nije bila potrebna. Moj je život mogao biti drugačiji. Ja nisam...«

Ali, zar je nisam povrijedila? Činilo se to posve istinitim. Moja je majka umrla dok sam se još mogla pobrinuti za nju. Sada više ne mogu izaći u vrt i zaustaviti je da ne ode kroz vrata koja više ne

postoje. Ne mogu reći: »Slušaj, tata, ne možemo tako, moramo je odvesti u bolnicu, moramo ostati s njom, ti i Roz idite s Trinkom a ja ću ostati s majkom...« A zašto bih to učinila, zato da opet izađe iz bolnice kao prošli put, izvuče se lijepim riječima, glumeći da je normalna i pametna i šarmantna, samo da bi, čim se vrati kući, odmah zapala u letargiju i legla, da bi ponovno pala na grijalicu i tako posjekla glavu da je od krvi nastala lokva na podu?

Otac je rekao: »Dvapat je zapalila krevet, ne možemo je ostaviti ovdje...« Je li to bilo tada? »Katrinka je bolesna, ide na operaciju, potrebna si mi!«

Ja?

A što sam ja željela? Da umre, moja majka - da to završi, ta njezina bolest, njezina patnja, njezino poniženje, njezin jad. Ona je plakala. »Slušaj, neću!« rekla sam. Sva sam drhtala. »Ovo je podlo i jeftino, to što radiš, prekapaš po mom mozgu za stvarima koje ti nisu potrebne.« »One uvijek plutaju negdje na tvom obzoru«, kazao je. Osmjehnuo se. Izgledao je tako svježe, otvoreno mlad, neizboran, neistrošen.

Nedvojbeno pokošen u samoj mladosti.

Pogledao me s negodovanjem. »To je besmislica«, rekao je. »Umro sam tako davno da u meni nema ničeg mladog. Prešao sam u ovo, u ovu 'stvar', kako si me večeras bila nazvala u svojim mislima, kad nisi mogla izdržati lakoću i eleganciju pred sobom, postao sam, dakle, ova 'stvar', ova prikaza, ovaj duh, kad je tvoj čuvar, tvoj veličanstveni simfonijski majstor, bio živ i moj učitelj.«

»Ne vjerujem ti. Govoriš o Beethovenu. Mrzim te.«

»On jest bio moj učitelj!« srdito je ponovio. Zaista je to mislio.

»To te znači dovelo k meni, to što ga volim?«

»Ne, meni nije potrebno da ga ti voliš, ni da žališ za svojim mužem, ni da iskapaš kćer. A potopit ću Maestra, potopit ću ga svojom glazbom prije nego što završimo, sve dok ga više ne budeš čula, ni na aparatu, ni u sjećanju, ni u snovima.«

»Oh, kako ljubazno. Jesi li i njega volio ovoliko koliko mene voliš?«

»Htio sam samo reći da nisam mlad. I nemoj mi govoriti o njemu s nekom posesivnom nadmoćnošću, a o onome što sam volio, o tome ti neću pričati.«

»Bravo«, rekla sam. »Kad si prestao učiti, onda kad si odbacio tijelo? Je li ti um otvrdnuo postajući fantomski um?« Sjeo je. Zapanjen.

I sama sam bila malo zapanjena, ali moji su me rječiti brzaci često plašili. Zato već godinama nisam pila.

Takve sam govorancije često držala kad bih se napila. Ne sjećam se čak ni okusa vina ili piva, i nijedno mi ne nedostaje. Nedostaje mi svjesnost i oni živi snovi, snovi u kojima sam lutala kao u onom o mramornoj palači, svjesna da sanjam, pa ipak s osjećajem da sam tamo, i dalje sanjajući, u najboljem od oba svijeta.

»Što želiš da učinim?« upitao je.

Podigla sam pogled. Vidjela sam druge stvari, druga mjesta.

Usredotočila sam se na njegovo lice. Djelovao je isto onako od jednog komada koliko i sve drugo u mojoj sobi, i posve živ, privlačan, zadivljujući, krhak.

»Što želim da učiniš?« upitala sam, podrugljivo. »A što znači to pitanje? Što ja želim?«

»Rekla si da si usamljena kad me nema. Pa, i ja kad nema tebe. Ali, *mogu* te pustiti. Mogu krenuti dalje...«

»Ne.«

»Nisam to mislio«, rekao je i usnama mu je preletio osmijeh kojeg je odmah nestalo. Djelovao je vrlo ozbiljno i oči su mu postale krupnije kad se opustio. Obrve su mu bile savršene i duboko crne, izvijene iznad hrpta nosa tako da su mu davale lijep, samouvjeren izraz.

»U redu, došao si k meni«, rekla sam. »Došao, kao nešto što sam mogla i sama izmisliti. Violinist, upravo ono što sam nekoć svim srcem željela biti, zapravo možda jedino što sam ikad svim svojim bićem htjela postati. Došao si. Ali nisam te ja stvorila. Dolaziš od negdje drugdje, gladan si nečega, imaš potrebu za nečim, nešto tražiš. Ljut si što me ne možeš izludjeti, pa ipak te privlači složenost koja ti se opire.«

»Priznajem.«

»I što misliš da će se dogoditi ako oстанеš? Misliš li da ću dopustiti da me tako općiniš i vučeš do svakog groba na koji sam ikad položila cvijeće? Misliš li da ću ti dopustiti da mi dobacuješ mog izgubljenog muža, Leva, u lice, oh, znam da si me ti prisilio da mislim na njega, često za ovih posljednjih sati, baš kao da je i on mrtav kao i svi ostali, moj Lev - na njega i na njegovu ženu Chelsea, i njihovu djecu. Misliš li da ću to dopustiti? Zacijelo želiš strahovitu bitku. Morat ćeš se pripremiti na poraz.«

»Mogla si zadržati Leva«, rekao je blago, zamišljeno. »Bila si prepono-sna. Morala si reći: 'Idi, vjenčaj se s Chelsea.' Nisi mogla dopustiti da ti budeš izdana. Morala si biti velikodušna, požrtvovna.«
»Chelsea je bila u drugom stanju.«

»Htjela je abortirati.«

»Ne, nije, a ni Lev nije bio za to. Naše je dijete već bilo mrtvo, a Lev je želio dijete i želio je Chelsea i Chelsea je željela njega.«

»I tako si joj ti ponosno prepustila čovjeka kojeg si voljela od mladosti, i osjećala se kao pobjednica, ona koja kontrolira, režira predstavu.«

»Pa što?« rekla sam. »Otišao je. Sretan je. Ima tri sina, jednog vrlo visokog i plavog, i blizance, njihove su fotografije posvuda u ovoj kući. Jesi li ih vidio u spavaćoj sobi?«

»Jesam. Vidio sam ih i u hodniku, zajedno sa sepija fotografijom tvoje svete majke, dok je još bila prekrasna djevojčica od trinaest godina s buketom cvijeća i ravnim grudima.«

»Dobro, i što ćemo onda? Neću dopustiti da mi to radiš.«

Okrenuo se u stranu. Zapjevušio. Digao je violinu iz krila i pažljivo je položio poleduške na stol, a gudalo pored nje, lijevom je rukom i dalje držeći za vrat. Polako je podigao pogled prema Levovoj slici cvijeća na zidu, iznad kauča, bio je to Levov dar, moga muža, pjesnika i slikara i oca visokog plavokosog dječaka.

»Ne, ne želim razmišljati o tome«, rekla sam.

Zagledala sam se u violinu. Stradivari? Beethoven, njegov učitelj?

»Nemoj mi se rugati, Triana!« kazao je. »Zaista jest, a isto tako i Mozart, kad sam bio vrlo mlad, dijete, tako da ga se čak ni ne sjećam. Ali Maestro je bio moj učitelj!«

Obrazi su mu se zažarili. »Ti ne znaš ništa o meni. Ne znaš ništa o svijetu iz kojeg sam izbačen. Tvoje su police pune studija o tom svijetu, njegovim skladateljima, njegovim slikarima, graditeljima njegovih palača, da, tamo je čak i ime moga oca, pokrovitelja umjetnosti, velikodušnog Maestrovog mecene, da, Maestro jest bio moj učitelj.«

Zašutio je i okrenuo se.

»Tako dakle, ja sam ta koja ima patiti i sjećati se, ali ti ne«, kazala sam. »Shvaćam. Hvališ se, što je vrlo čest slučaj kod muškaraca.«

»Ne, ti ništa ne shvaćaš«, kazao je. »Želim samo tebe, tebe, od svih ljudi, koja poštuješ ta imena kao da su neki kućni sveci. Mozart, Beethoven -samo sam želio da znaš kako sam ih poznavao! A gdje su sada, to ne znam! Ja sam ovdje, s tobom!«

»Da, to je točno,« rekla sam, »kao što si već nekoliko puta rekao i kao što sam ja to rekla, ali što ćemo? Znaš da me još tisuću puta možeš uhvatiti na prepad, ali ne kanim ponovno potonuti u to. A kad sanjam, onu pjenu valova, ili more, sanjam li to što si...«

»Nećemo razgovarati o tome, o tvom snu.«

»Ma nemoj, a zašto ne, zato što je to ulaz u tvoj svijet?«

»Ja nemam svog svijeta. Ja sam izgubljen u tvom svijetu.«

»Imao si ga, imaš svoju priču, imaš niz povezanih događaja za sobom, koji se vuku za tobom, nije li tako, i taj san dolazi od tebe, jer ja nikada nisam vidjela ta mjesta.«

Prstima desne ruke zabubnjao je po stolu i pognuo glavu, zadubljen u misli.

»Sjećaš li se«, kazao je, zlorado se smješkajući gore prema meni, iako je bio mnogo viši od mene, puštajući da mu obrve ostave zlokoban dojam, dok mu je glas zvučao naivno, a usta djelovala milo. »Sjećaš li se da si nakon što ti je kći umrla imala prijateljicu po imenu Sušan.«

»Imala sam mnogo prijateljica nakon što mi je kći umrla, dobrih prijateljica, a kad smo već kod toga, četiri od njih zvale su se Susan ili Suzanne, ili Sue. Bila je tu Susan Mandel, koja je išla u školu sa mnom; zatim Susie Ryder, koja me je došla tješiti, i jako se sprijateljila sa mnom. Onda Suzanne Clark...«

»Ne, ne mislim ni na jednu od njih. Istina je to što kažeš, uvijek si imala po nekoliko prijateljica s istim imenom. Sjećaš li se Ana iz studentskih godina? Bilo ih je tri, i kako su se šalile na račun toga što se ti zoveš Triana, što znači tri Ana. Ali nisam želio o njima razgovarati.«

»Zašto i bi? To su ugodna sjećanja.«

»Pa, gdje su sada, sve te prijateljice, osobito četvrta... Susan?« »Gubiš me.«

»Ne, gospo, privezao sam vas za sebe.« Široko se osmjehnuo. »Isto onako čvrsto kao kad sviram.«

»Senzacionalno«, uzvratila sam. »Znaš li da je ta riječ izašla iz mode?« »Dakako.«

»A upravo to se može reći za tebe, stvaraš sve te uzavrele senzacije u meni! No, da čujem, budimo otvoreni, na koju Susan misliš, nemam uopće...«

»Na onu s juga, crvenokosu, koja je poznavala Lily...«

»Oh, to je bila Lilyjina prijateljica, ta Susan, živjela je na katu iznad nas, imala je kći Lilyjinih godina, ona.....

»Zašto ne razgovaraš sa mnom o tome? Zašto te to ljuti? Zašto mi ne kažeš? Voljela je Lily, ta žena. Lily je voljela odlaziti gore, u njezin stan, sjediti s njom i crtati, i ta ti je žena pisala mnogo godina nakon Lilyjine smrti, kad si već bila ovdje u New Orleansu; ta Susan koja je toliko voljela tvoju kćer napisala ti je da je ona ponovno rođena, reinkarnirana, sjećaš li se toga?«

»Nejasno. Ali radije mislim o tome nego da se sjećam kako je od njih dvije jedna sada mrtva, a što se pisma tiče, smatrala sam ga apsurdnim. Zar se ljudi ponovno rađaju? Takve mi tajne kaniš povjeriti?«

»Nikako, osim toga, ne znam. Moje je postojanje jedno neprekidno preživljavanje. Znam samo to da sam ovdje i ovdje i ovdje, i to nikada ne prestaje, a oni koje zavolim ili zamrzim, oni umiru, ali ja ostajem. To je sve što ja znam. Pred mene nikada nije iskrsnula nijedna duša tvrdeći da je reinkarnacija ikoga tko me povrijedio, povrijedio *mene...!*“

»Nastavi, slušam.«

»Sjećaš se te Susan i onoga što ti je napisala?«

»Da, da je Lily ponovno rođena u jednoj drugoj zemlji. Ah!« Zastala sam, osupnuta. »To je dakle ono što me navodiš da vidim u snu, zemlju u kojoj nisam nikada bila, a u kojoj je Lily, to bi želio da povjerujem?«

»Ne«, rekao je, »želim te samo suočiti s tim da je nikad nisi pošla potražiti.«

»Oh, opet neki trik, ti ih imaš na tisuće. Tko te povrijedio? Tko je ispalio te pucnjeve koje si čuo kad si umro? Zar mi ne želiš reći?«

»Onako kao što ti je Lev pričao o svojim ženama, o tome kako je za vrijeme Lilyjine bolesti spavao s jednom mladom djevojkom za drugom, da se utješi, otac djevojčice na samrti...«

»Ti si pogani đavo«, dobacila sam mu. »Nije mi ni na kraj pameti da se nadmećem s tobom. Mogu reći samo to da on jest imao mlade

djevojke, kratko i bez ljubavi, a ja sam pila. Pila. Udebljala se? Pa, neka. Ali ovo je besmisleno, ili je upravo to ono što želiš? Nema Sudnjeg dana. Ne vjerujem u njega. A s mojom vjerom u to otišla je i sva vjera koju sam imala u ispovijed ili samoobranu. Odlazi. Ponovno ću uključiti stereo. I što ćeš? Razbiti ga? Postoje i drugi načini. Mogu pjevati Beethovena. Mogu pjevati *Violinski koncert*, po sjećanju.«

»Da se nisi usudila.«

»Zašto, zar te u paklu čeka snimljena glazba?«

»Kako bih to mogao znati, Triana?« upitao je s iznenadnom blagošću.

»Kako bih mogao znati što je u paklu? I sama vidiš koji su uvjeti mog prokletstva.«

»Meni se čini mnogo bolje od vječite vatre. Ali, ja ću svirati mog zaštitnika Beethovena kad god zaželim, i pjevati onoliko koliko se sjećam, čak i ako pokvarim visinu, ton, melodiju.....

Nagnuo se naprijed i ja sam plaho, jer nisam uspjela skupiti snagu, spustila pogled. Zagledala sam se u stol i osjetila silan jad u sebi, toliki jad da nisam mogla disati. Violina. Isaac Stern u dvorani, moje djetinjasto uvjerenje da mogu dostići takvu veličinu...

Ne. Nemoj.

Pogledala sam violinu. Ispružila ruku. On se nije pomaknuo. Nisam je mogla dosegnuti. Ustala sam i zaobišla stol, prišla stolici pored njega. On me cijelo vrijeme promatrao, namjerno ostajući u položaju u kojem je bio, kao da misli kako spremam neki trik. Možda i jesam. Samo što ja još nisam imala nikakvih trikova, ništa što bi vrijedilo pokušati, zar ne?

Dodirnula sam violinu.

On je izgledao nadmoćno i smireno lijep.

Sad sam sjela točno pred nju, a on je povukao desnu ruku, tako da mi ne smeta, da mogu dodirnuti violinu. Štoviše, pomaknuo je violinu malo prema meni, i dalje držeći njezin vrat i gudalo.

»Stradivari«, rekla sam.

»Da. Jedan od mnogih koje sam svojedobno svirao, samo jedan od mnogih, a i ona je sada duh, isto kao što sam ja duh, prikaza, kao što sam i ja prikaza. Ali, snažna je. Svoja je, kao što sam i ja svoj. Ona je stradivari u ovoj sferi, baš kao što je bila u životu.«

S ljubavlju ju je pogledao.

»Na neki bi se način moglo reći da sam umro za nju.« Dobacio mi je pogled. »Nakon Susaninog pisma«, nastavio je, »zašto nisi išla potražiti ponovno rođenu dušu svoje kćeri?«

»Nisam povjerovala tom pismu. Bacila sam ga. Držala sam da je to glupost. Bilo mi je žao Susan, ali nisam joj mogla odgovoriti.« Oči su mu bljesnule. Prepredeno se osmjehnuo. »Mislim da lažeš. Bila si ljubomorna.«

»Na što bih, za Boga miloga, bila ljubomorna, na to što je stara prijateljica šenula? Godinama nisam vidjela Susan; nemam pojma gdje je sada...«

»Ali bila si ljubomorna, izvan sebe od srdžbe, ljubomornija nego što si ikad bila na Leva i sve njegove djevojke.«

»To ćeš mi morati objasniti.«

»Sa zadovoljstvom. Obuzela te zavist jer se tvoja reinkarnirana kći ukazala Susan a ne tebi! To si pomislila. Proglasila si to nemogućim, jer kako bi veza između Lily i Susan mogla biti čvršća! Eto, to si osjećala, uvrijeđenost. Ponos, isti onaj ponos koji te natjerao da se odrekneš Leva kad nije znao gdje mu je glava, kad je bio bolestan od boli, kad...«

Nisam mu odgovorila.

Imao je potpuno pravo.

Kinjila sam se mišlju na to da itko može tvrditi da je toliko vezan s mojom izgubljenom kćeri, da je Susan u svojoj, kako se činilo pomućenoj glavi mogla zamisliti da bi se Lily, reinkarnirana, obratila njoj a ne meni. Imao je pravo. Kako glupo. A kako je Lily voljela Susan! Kako su bile vezane!

»Dakle, odigrao si još jednu kartu. Pa što?« Pružila sam ruku prema violini. Nije je puštao. Štoviše, jače ju je stisnuo.

Počela sam gladiti violinu, ali on mi nije dopuštao da je pomaknem. Promatrao me. Bila je stvarna na dodir; bila je divna; bila je blistava i opipljiva, veličanstvena već sama po sebi, čak i bez ikakvog tona koji bi izlazio iz nje. Ah, dodirnuti je. Dodirnuti takvu izvanrednu, staru violinu.

»To je čast, pretpostavljam?« gorko sam upitala. Ne razmišljaj o Susan i njezinoj priči, o tome kako je Lily ponovno rođena.

»Da, to je čast... ali ti je zaslužuješ.«

»Kako to?«

»Zato što voliš njezin zvuk možda više od ijednog smrtnika za kojeg sam svirao.«

»Čak više od Beethovena?«

»On je bio gluh, Triana«, prošaptao je.

Glasno sam se nasmijala. Dabome. Beethoven je bio gluh! Cijeli svijet to zna, kao što svi znaju da je Rembrandt bio Nizozemac, ili da je Leonardo da Vinci bio genije. Prepustila sam se smijehu, s nekom lakoćom.

»Baš je smiješno da sam to smetnula s uma.«

Njega to nije zabavljalo.

»Daj da je uzmem.«

»Ne.«

»Ali, upravo si rekao...«

»Što sam rekao? Čast se ne proteže tako daleko. Možeš je držati. Možeš je dodirnuti, ali to je sve. Misliš li da bih nekome poput tebe dopustio da prebire po žicama? Nemoj ni pokušavati!«

»Uvjeren sam da si umro u srdžbi.«

»I jesam.«

»A ti, kao učenik, koje je bilo tvoje mišljenje o Beethovenu, iako on nije mogao čuti kako ti sviraš, kako se on tebi činio?«

»Obožavao sam ga«, prošaptao je. »Obožavao sam ga onako kao što ga ti obožavaš u svojim mislima, koja ga nikad nisi poznavala, a ja jesam, a postao sam duh prije nego što je umro. Gledao sam kad je pokopan. Kad sam došao na to staro groblje mislio sam da ću ponovno umrijeti od boli, od užasa zbog toga što je on mrtav, što je nad njim drveni križ... ali nisam mogao.«

Nestalo je onog njegovog prkosnog izraza.

»A dogodilo se to tako brzo. Tako je to u ovom svijetu. Stvari se događaju brzo. Ili se pak vuku i čini se da vječno traju. Meni su godine prošle kao u nekoj magli. Kasnije, mnogo kasnije, čuo sam o njegovom veličanstvenom pogrebu, iz naklapanja živih, o tome kako su Beethovenov lijes nosili ulicama. Ah, Beč voli veličanstvene sprovode, voli ih, a sada ima i pravi spomenik, moj Maestro.« Glas mu je gotovo sasvim utihnuo. »Kako sam plakao na tom starom grobu.« Odvratio je pogled, prepušten mislima, ali ruka nije puštala violinu.

»Sjećaš li se, kad ti je kći umrla, željela si da cijeli svijet zna za to.«

»Da, ili da se zaustavi, ili da barem na minutu promisli o tome ili... bilo što.«

»A oni tvoji kalifornijski prijatelji jedva su odsjedili jednostavnu misu, a na autoputu ih je pola izgubilo iz vida mrtvačka kola.« »Pa što?«

»Pa, Mestro kojeg toliko voliš imao je pogreb za kakvim si ti čeznula.« »Da, ali on je Beethoven, ti si ga znao, ja ga znam. A što je Lily? Lily je što? Kosti? Prah?«

Djelovao je nježno i pun žaljenja. Moj glas nije bio ni opor ni ljut.

»Kosti, prah, lice kojeg se savršeno sjećam - okruglo, s visokim čelom kao u moje majke, ne poput moga, oh, lice moje majke«, rekla sam. »Volim razmišljati o njoj. Volim se sjećati kako je bila lijepa...«

»A kad je Lily ispala kosa i kad je plakala?«

»I tad je bila lijepa. Znaš to i sam. Jesi li ti bio lijep kad si umro?«

»Ne.«

Violina je bila svilenkasta i savršena na dodir.

»Napravljena je 1690.«, kazao je. »Prije nego što sam ja rođen, mnogo prije. Moj ju je otac kupio od nekog čovjeka u Moskvi, gdje ja nisam nikada bio, ni kasnije, niti kanim ići.«

S ljubavlju sam gledala u nju. U tom mi času zaista nije bilo stalo ni do čega na svijetu, osim do nje, bila sablasna, falsifikat, ili stvarna.

»Stvarna i nezemaljska.« Ispravio me. »Moj je otac dao da mu Antonio Stradivari izradi dvadeset glazbala, sva su bila dobra, ali nijedno kao ova, duga violina.«

»Dvadeset? Ne vjerujem ti!« odjednom sam rekla. Ali ni sama nisam znala zašto sam to rekla. Gnjev.

»Ljubomorna si zato što ti nemaš dara«, rekao je.

Promotrla sam ga, nije imao nekog određenog smjera. Nije znao mrzi li me ili voli, samo to da me očajnički treba.

»Ne tebe«, usprotivio se, »samo nekoga.«

»Nekoga tko voli ovo?« upitala sam. »Ovu violinu i zna da je to ždugi stradivari« kakve je stariji Stradivari izrađivao pred kraj života?«

upitala sam. »Kad se oslobodio Amatijevog utjecaja?«

Njegov je osmijeh bio blag i tužan, ne - gore od toga, dublje od toga, pun boli, ili je to možda bila zahvalnost?

»Savršeni zvučni otvori«, rekla sam tiho, sa strahopoštovanjem, pogla-divši ih prstima, na tijelu violine. Nemoj dodirivati žice.

»Ne, nemoj«, rekao je. »Ali možeš... violinu možeš dodirivati.«

»Ti to plačeš? Pravim suzama?«

Htjela sam biti zajedljiva, ali uzmanjkalo mi je oštrice. Samo sam gledala u violinu i razmišljala o tome kako je čudesna, kako neobjašnjiva. Pokušajte nekome tko nikada nije čuo violinu objasniti kakav je njezin zvuk, njezin glas, a pomislite samo - koliko je generacija živjelo i umrlo a da nikad nije čulo ništa slično.

Suze su pristajale njegovim duguljastim, duboko usađenim očima.

Nije ih pokušavao suspregnuti. Ako mene pitate, on ih je stvarao, stvarao kao što je stvorio cijelu ovu sliku sebe.

»Kad bi barem bilo tako jednostavno«, povjerio mi je.

»Tamni lak«, rekla sam, gledajući u violinu. »Na osnovi toga se može zaključiti kada je napravljena, nije li tako, i da je spajana na poledini - dva komada drveta, to sam već vidjela, a drvo je iz Italije.«

»Ne, ovo nije«, odgovorio je. »Iako kod većine drugih jest.« Morao je pročistiti grlo, ili ono što je naličilo grlu, da bi mogao govoriti.

»To je duga violina, da, imaš pravo; zovu ih *stretto lungo*.«

Govorio je kao da se obraća prijatelju, gotovo s naklonošću. »Sve to znanje u tvojoj glavi, sve te pojedinosti koje znaš o Beethovenu i Mozartu, i taj tvoj plač dok ih slušaš, grliš jastuk...«

»Slušam te«, rekla sam. »Ne zaboravi ruskog luđaka, kako ga zoveš. Mog Čajkovskog. Dobro si ga odsvirao.«

»Da, ali što ti imaš od svega toga? Tvoje znanje, tvoje požudno čitanje Beethovenovih i Mozartovih pisama i sve ono proučavanje jadnih pojedinosti iz života Čajkovskog? Pogledaj, tu si, i što si ti?«

»Znanje mi pravi društvo«, rekla sam, polako i smireno, puštajući da se moje riječi obrate njemu koliko i meni samoj, »baš kao što mi i ti praviš društvo.« Nagnula sam se naprijed i približila violini koliko sam mogla. Svjetost lusteru bila je slaba. Ali kroz zvučni otvor mogla sam vidjeti oznaku, krug i slova AS, i godinu - besprijeckorno ispisanu, kako je rekao: 1690.

Nisam poljubila taj predmet, činilo mi se neobuzdanim i vulgarnim što sam uopće pomislila na to. Samo sam je poželjela držati, položiti na rame, toliko sam ipak znala, obujmiti prstima lijeve ruke.

»Nikada.«

»U redu«, rekla sam s uzdahom.

»Kad sam ga upoznao, Paganini je imao dvije koje je izradio Antonio Stradivari, a nijedna nije bila tako dobra kao ova...« »I njega si poznavao?«

»Oh, da, moglo bi se reći da je on i ne htijući odigrao neugodnu ulogu pri mom padu. Nikada nije saznao što se dogodilo sa mnom. Ali ja sam ga promatrao kroz tamnu koprenu, promatrao sam ga jednom ili dvaput, više ne bih mogao podnijeti, a više i nisam imao prirodan odnos prema proteklom vremenu. Ali, on nikada nije imao tako dobar instrument kao ovaj...«

»Shvaćam... a ti si ih imao dvadeset.«

»U kući moga oca... to sam ti rekao. Sjeti se što si čitala. Znaš kakav je Beč bio u ono vrijeme. Znaš za knezove koji su imali svoje orkestre. Nisi neuka, zaboga.«

»A umro si baš zbog ove?«

»Bio bih umro zbog bilo koje od njih«, odgovorio je. Pogledom je pogladio violinu. »Malo je nedostajalo da zaista umrem zbog svih njih. Ja... ali ova, ova je bila moja, to smo uvijek govorili, iako sam ja, dabome, bio samo njegov sin, a bilo ih je mnogo i ja sam ih sve svirao.« Kao da je razmišljao naglas.

»Zaista si umro zbog ove violine?«

»Da! I zbog strasti da je sviram. Da sam rođen kao nenadareni idiot poput tebe, kao obična osoba poput tebe, bio bih poludio. Pravo čudo da ti nisi!«

Činilo se da je istog trena zažalio što je to rekao. Pogledao me gotovo s ispričavanjem.

»Ali malo tko zna slušati kao ti, to ti priznajem.« »Hvala«, prošaptala sam.

»Malo tko je ikad razumio jezik glazbe onako kako ga ti razumiješ.«

»Hvala«, prošaptala sam.

»Malo tko je ikad... čeznuo za tolikim rasponom.« Doimao se zbunjanim. Gotovo bespomoćno je pogledao violinu pred sobom. Ja nisam ništa rekla. Bio je zbunjen. Zurio je u mene.

»A gudalo«, rekla sam, odjednom prestrašena da će otići, ponovno otići, nestati, iz osвете. »Je li veliki Stradivari napravio i gudalo?«

»Možda, tko zna. Gudala ga nisu zanimala. Ali ti to i sama znaš. Ovo bi moglo biti njegovo, a ti dabome poznaješ to drvo.« Vratio se onaj njegov osmijeh, prisan i malo začuđen.

»Poznajem? Mislim da ne«, rekla sam. »Koje je to drvo?« Dodirnula sam gudalo, dugo široko gudalo. »Široko je, vrlo široko, šire od naših suvremenih gudala, ili onih koja se danas koriste.«

»Da bi zvuk bio tananiji«, odgovorio je, gledajući ga. »Eh, ti uistinu imaš dar zapažanja.«

»Ta to je očito. To bi svatko zapazio. Uvjerena sam da je i publika u kapelici primijetila da je ovo široko gudalo.«

»Nemoj biti tako sigurna. Znaš li zašto je tako široko?«

»Da se konjska dlaka i drvo ne bi lako dodirivali, da se može žešće svirati.«

»Žešće«, ponovio je s osmijehom. »Žešće. Ah, ja nikad nisam razmišljao o tome na taj način.«

»Ti vrlo često navaljuješ gudalom, obrušavaš se. Za to je potrebno malo uleknuto gudalo, nije li tako? Od kojeg se drveta pravi gudalo, od nekog posebnog. Ne mogu se sjetiti. Znala sam. Reci mi.«

»Rado«, odgovorio je. »Ne znam tko ga je izradio, ali znam od kojeg je drveta, znao sam to i kad sam bio živ, to je *pernambuco*.«

Proučavao me kao da nešto očekuje. »Zar ti to ne doziva ništa u sjećanje, *pernambuco*? To ti ništa ne znači?«

»Da, ali što je *pernambuco*? Nemam...«

»Drvo koje se u ono vrijeme dobavljalo samo iz Brazila. Iz Brazila«, ponovio je.

Proučavala sam ga. »Ah, da«, rekla sam.

Odjednom se pojavilo prostrano more, blještavo, cakleće more, zaliveno mjesecinom, a onda pljusak valova. Ta je slika bila tako jaka da je zastrla njega i potpuno me zgrabila, ali onda sam osjetila kako je položio ruku na moju.

Vidjela sam njega. Vidjela sam violinu. »Ne sjećaš se? Razmisli.«

»O čemu?« upitala sam. »Vidim plažu, vidim ocean, vidim valove.«

»Vidiš grad u kojem ti je tvoja prijateljica Susan rekla da je ponovno rođeno tvoje dijete«, oštro je kazao.

»Brazil...« pogledala sam ga. »U Rijju, u Brazilu, oh, da, to mi je Susan napisala u onom pismu, Lily je...«

»Glazbenica u Brazilu, upravo ono što si ti uvijek željela biti, glazbenica, sjećaš se? Lily se reinkarnirala kao glazbenica u Brazilu.«

»Rekla sam ti da sam bacila pismo. Nikada nisam bila u Brazilu, zašto želiš da ga vidim?«

»Ne želim!« rekao je.

»Želiš.«

»Ne.«

»Zašto mi se onda neprestano ukazuje? Zašto me budiš kad ugledam vodu i plažu? Zašto sam to sanjala? Zašto sam to upravo sada vidjela? Ne sjećam se tog dijela Susaninog pisma. Nisam znala značenje riječi *pernambuco*. Nikad nisam bila...«

»Ponovno lažeš, ali ne namjerno«, kazao je. »Istina je da ne znaš. U tvom sjećanju ima nekoliko milosrdnih rupa, ili mjesta na kojima se tkanje istrošilo. Sv. Sebastijan je svetac zaštitnik Brazila.«

Pogledao je remek-djelo koje je Karl nabavio iz Italije, Sv.

Sebastijana iznad kamina. »Sjećaš li se da je Karl želio otići tamo da bi dovršio svoju studiju o Sv. Sebastijanu, htio je doći do nekih portugalskih slika Sv. Sebastijana za koje je znao da su tamo, ali ti si rekla da ti se ne ide.«

Bila sam povrijeđena i nisam mogla odgovoriti. Istina je da sam to rekla Karlu, razočarala sam ga. A njemu poslije više nije bilo dovoljno dobro da bi se mogao upustiti u takvo putovanje.

»Ah, prebacujemo si, prirodno«, kazao je. »Nisi željela ići zato što je to mjesto Susan spomenula u svom pismu.«

»Ne sjećam se.«

»Oh, da, sjećaš se, jer ja to ne bih znao da ti ne znaš.«

»Ne mogu dozvati nikakvo more koje udara o obalu u Brazilu. Morat ćeš pronaći nešto gore, nešto određenije. Ili osloboditi to u sebi, jer ti si taj koji ne želi da ja to vidim, što može značiti samo...«

»Prestani s tim svojim glupim analizama.«

Ponovno sam sjela.

Na tren me potpuno obuzela bol. Nisam mogla govoriti. Karl je želio ići u Rio, a u mladosti sam to i ja željela - na jug, u Brazil, Boliviju, Čile i Peru - u sva ta mjesta koja kao da su pripadala drugom svijetu, a Susan je to spomenula u pismu, da je Lily ponovno rođena u Rijju, a bilo je tu još nečeg, neki djelić, neka pojedinost...

»Djevojčice...« rekao je.

Sjetila sam se.

U našoj zgradi na Berkeleyu, u stanu iznad Susaninog, stanovala je prekrasna Brazilijanka koje je imala dvije kćeri, sjetila sam se kako su na odlasku rekla: »Lily nikad te nećemo zaboraviti.« Gostujući

predavači iz Brazila. Bilo je nekoliko obitelji. Otišla sam u banku i nabavila srebrne dolare za njih i dala svakoj po pet dolara za uspomenu, tim prekrasnim djevojčicama s dubokim grlenim glasovima, i mekim... oh, da to je bio onaj jezik iz sna! Pogledala sam ga.

Jezik kojim se govorilo u mramornom hramu bio je portugalski. Srdito je ustao. Povukao violinu.

»Predaj se tome, propati to, zašto ne? Dala si im srebrne dolare, a one su poljubile Lily znajući da umire i ti misliš da Lily to nije znala? Tek nakon što je Lily umrla, njezina prijateljica, njezina majčinska prijateljica Susan, rekla ti je da je Lily cijelo vrijeme znala da će umrijeti.«

»Neću dopustiti, kunem ti se da neću dopustiti.« Ustala sam. »Prije ću te dati egzorcirati kao kakvog jeftinog demona nego što ću dopustiti da mi to činiš.«

»To ti sama sebi činiš.«

»Ideš predaleko, puno predaleko, zbog nečega što je tebi potrebno. Ja se sjećam svoje kćeri. To je dovoljno. Ja...«

»Što? Liježeš s njom u zamišljeni grob? Što misliš, kakav je moj grob?« »Imaš ga?«

»Ne znam«, odgovorio je. »Nikad nisam pogledao. Ali mene nikad ne bi položili u sveto tlo niti mi dali spomenik.«

»Djeluješ isto onako tužno i slomljeno kao što se ja osjećam.«

»Nikada«, rekao je. »Eh, baš smo neki par.«

Povukao se, kao da me se boji, privinuvši violinu na grudi.

Čula sam odbijanje sata - jednog od njih nekoliko, najglasniji je vjerojatno bio onaj iz blagovaonice. Prošli su sati, sati otkad sjedimo ovdje nadmećući se.

Pogledala sam ga i u meni je nabujao grozan bijes, osvetoljubivost zbog toga što zna čak i moje tajne, a da i ne govorim o tome kako ih izvlači i igra se s njima. Posegnula sam za violinom.

Povukao se. »Nemoj.«

»Zašto ne? Hoćeš li izblijedjeti ako je ispustiš iz ruke?« »Moja je!« kazao je. »Ponio sam je sa sobom u smrt i sa mnom će ostati. Više se i ne pitam zašto. Više se ni o čemu ne pitam.«

»Shvaćam, a ako se polomi, rastreska, uništi na bilo koji način?« »To se ne može dogoditi.« »Ja mislim da može.« »Ti si glupa i luda.«

»Ja sam umorna«, rekla sam. »Ti si prestao plakati, sada je red na mene.«

Odmaknula sam se od njega. Otvorila sam stražnja vrata prema blagovaonici. Kroz nju se pružao pogled van, kroz stražnje prozore kuće, na visoka stabla lovor-višnji što su stajala osvijetljena uz ogradu župnog ureda, kraj kapelice, blistavo lišće pod električnim svjetlima, njišući se kao da puše vjetar, a ja ga nisam uopće primijetila u ovoj velikoj kući koja škripi na svaki dašak. Sada sam čula kako udara u okna i uvlači se pod podove.

»Oh, Bože«, rekla sam. Bila sam mu okrenuta leđima i slušala kako ide prema meni, oprezno, kao da mi se samo želi približiti.

»Da, plači«, kazao je. »Zašto bi to bilo loše?«

Pogledala sam ga. Na tren se učinio vrlo ljudskim, gotovo toplim.

»Ja više volim drugačiju glazbu!« rekla sam. »Znaš to. A ti si od ovog našeg malog druženja napravio pravi pakao.«

»Misliš li da je moguće stvoriti povezanost na neki drugi način?«

Zvučao je iskreno. Djelovao je iskreno. »Da mene, u ovom poodmaklom stadiju, tako otuđenog od života, može pridobiti nešto kao ljubav, na primjer? Ne, u ljubavi nema dovoljno topline za mene. Ne od one noći, otkad sam napustio tijelo i ponio ovaj instrument sa sobom.«

»Hajde, i ti imaš želju da zaplačeš. Plači.«

»Ne«, kazao je, povukavši se.

Ja sam ponovno pogledala van, u zeleno lišće. Odjednom su se ugasi-
la svjetla.

To je nešto značilo. To je značilo da je jedan sat u noći, toliko je upravo odbilo, jer u to vrijeme svjetla se automatski gase na jednom i automatski pale na nekom drugom mjestu.

Nisam čula nikakvog zvuka u kući. Althea i Lacombe su spavali. Ne, Althea je večeras otišla i vratit će se tek sutra ujutro, a Lacombe je otišao dolje, u podrumsku sobu, tako da može pušiti do mile volje, ne brinući smeta li mi smrad. Kuća je bila prazna.

»Ne, tu smo nas dvoje«, prošaptao mi je na uho.

»Stefan?« rekla sam. Izgovorila sam to onako kao gospodica Hardy, na-slونivši se na prvi slog.

Njegovo se lice razvedrilo i ozarilo. »Ti živiš kratkim životom«, kazao je. »Zašto me ne žališ zbog toga što je ova moja nesreća vječna?«

»Pa, onda mi sviraj. Sviraj mi, i pusti me da sanjam i sjećam se, ne zavi-deći ti. Ili je potrebno da osjećam mržnju? Hoće li ti ovoga puta biti dovoljno samo ako ti dadem svoju nesreću?«

Nije to mogao podnijeti. Imao je izraz uvrijeđena djeteta. Kao da sam ga pljusnula. A kad je napokon podigao pogled oči su mu bile staklaste i prazne, a usnica drhtala.

»Bio si vrlo mlad kad si umro«, rekla sam.

»Ne tako mlad kao tvoja Lily«, rekao je ogorčeno, prkosno, ali te su se riječi jedva čule. »Što su ti popovi rekli? Da još nije dosegla ni 'razumsku dob'?«

Pogledale smo se, držala sam je na rukama i slušala njezin prerano sazreli govor, duhovitost i ironiju rođenu iz boli i lijekova koji razvezuju jezik, poput *dilantina*. Lily blistava među prijateljima, čaše podignute u zdravici, tako savršeno celave glave i tako ljupkog osmijeha da sam čak i ja bila zahvalna, zahvalna što to tako jasno vidim u sjećanju. Oh, da, da, molim te, smijeh. Želim ga vidjeti i čuti, njezin smijeh, kao nešto što se veselo kotrlja niz brijeg.

Sjećanja na razgovore s Levom. »Moj sin Christopher smije se na isti način, taj smijeh iz trbuha, smijeh bez napora!« To mi je Lev rekao za jednog od naših međugradskih razgovora, prije nego što se rodilo drugo dvoje djece, kad su on i Chelsea bili zajedno na telefonu i sve smo troje plakali i smijali se zbog takve sreće.

Polako sam prošla blagovaonicom. Svjetla u kući bila su sva uredno isključena pred spavanje. Bio je uključen samo svijećnjak pored vratiju moje spavaće sobe. Prošla sam pored njega. Ušla u svoju sobu. On je slijedio svaki moj korak, bezglasno ali prisutan, zamjetljiv kao velika sjena što me prati, veliki ogrtač čiste tame.

Ali onda sam pogledala njegovo ranjivo lice, njegovu bespomoćnost, i pomislila: »Ah, Bože, ne daj da to čuje, ali on je kao i svi ostali, umire i potrebna sam mu.« Nije to bila uvreda kojom sam ga htjela bocnuti.

Bila je to istina.

Gledao me, zbunjen.

Došlo mi je da skinem tu odjeću, baršunastu tuniku koju sam imala na sebi, svilenu suknju, poželjela sam maknuti sve što me sputava.

Željela sam široku haljinu, uvući se među pokrivače i sanjati, sanjati o snovenim grobovima i snovenim mrtvima, i sve to. Osjećala sam se toplom i razbarušenom, ali nisam bila umorna, ne, ni trenutka nisam bila umorna.

Bila sam spremna za bitku, kao da bih konačno jednom mogla pobijediti! Ali pobjeda, kako bi to izgledalo, i bi li on patio? Mogu li tako što željeti, čak i kad se radi o nekom tako nepristojnom i neugodnom i doslovno izvan ovoga svijeta.

Ali, nisam puno razmišljala o njemu, o tom mladiću, osim da bih si potvrdila, dok mi je srce udaralo, da je uistinu tamo, a ako i jesam luda, onda sam luda na sigurnom gdje nitko ne može doprijeti do mene osim njega. Stajali smo jedno uz drugo.

Počela sam se prisjećati nečeg, nečeg tako groznog da nije prošao nijedan mjesec u mom životu a da se toga ne sjetim, nečeg što se zabadalo u mene poput velikog komada stakla, pa ipak to nikada nikome nisam povjerala, ni živoj duši, nikada, nikada, čak ni Levu. Stresla sam se. Sjela sam na krevet i htjela se udobno smjestiti sjedeć-ki, ali bio je tako visok da nogama nisam mogla dodirnuti pod. Sišla sam i počela hodati, a on se odmaknuo da me pusti da prođem. Osjetila sam vunu njegovog kaputa. Čak sam i njegovu kosu osjetila. Kad sam se našla u vratima niše, točno pred ulazom u blagovaonicu, pružila sam ruku i zgrabila ga za onu njegovu dugu kosu.

»To su zapravo brci kukuruza, samo što su crni«, rekla sam.

»Ah, prestani«, odgovorio je. Oslobodio se. Bila je nekako skliska i presijavala se, njegova kosa, kad mi je iskliznula iz ruke. Ali moja je ruka ionako već bila otvorena.

Šmugnuo je u blagovaonicu i pobjegao od mene. A onda je podigao gudalo. Odjednom nije bilo potrebno zategnuti konjsku dlaku neovoze-maljskog gudala od *pernambuco* da bi se zasviralo.

Zatvorila sam oči za njega i za svijet, ali ne za prošlost i ne za ovo sjećanje. Ovo je za njega, ova uspomena... tako malena i tako teška za otkriti i sagledati, kao smrskano staklo zabodeno u ruku...

Ali bila sam natjerana u to. Osim toga, što mogu izgubiti? Čak ni ta beznačajna, ružna, nepriznata uspomena neće me odgurati na rub razuma. Ako sam još uvijek u stanju stvarati žive snove i prikaze, e pa onda, neka samo pođe za mnom.

10

Krenuli smo zajedno. Ja sam se prepustila; ova je muka tako osobna, zaža-rena od stida, tako ponižavajuća da ju je čak nemoguće povezati s tugom.

Tuga.

Bila je to ista kuća u kojoj smo sada stajali. On je zasvirao sonatu za mene, dublje i usporeno, tako vješto prevlačeći gudalom po nižim tonovima da mi se prošlost pojavila pred očima isto tako jasno kao i u glavi.

Ali bila sam na drugom kraju duge blagovaonice.

Osjetila sam miris ljeta iz vremena prije nego što su se pojavili uređaji koji rashlađuju kuće poput ove, kad je drvo poprimalo miris paljevine, a smrad svakodnevne hrane iz kuhinje, zelja i šunke, beskonačno visio u zraku. Jesam li u to doba poznavala ijednu kuću u kojoj nije zaudaralo na kuhano zelje? A osobito u onim kućicama, malim kućicama kao napravljenim od medenjaka, nalik puškarnicama, na irsko-njemačkoj obali odakle su moji potjecali - to jest, neki od njih - kamo sam često odlazila s majkom i ocem, čvrsto ih držeći za ruku, zagledana u uske ogoljele pločnike, žudeći za drvećem, žudeći za mekim, razigranim gospodskim zdanjima s *Garden Districta*.

Jer ovo je ipak bila velika kuća; da, za nas kućica, sa samo četiri velike sobe na glavnom katu, dok su djeca spavala u malim izbama na tavanu. Ali svaka od te četiri sobe bila je prostrana, a te noći, noći koje se sjećam, ili koju nisam nikada uspjela potisnuti, te noći koju ne želim ni sa kim podijeliti, te ružne noći, blagovaonica što se pružala između mene i glavne spavaće sobe činila se tako golemom da sigurno nisam imala više od osam godina, ako i toliko.

Da, osam, sjećam se, jer Katrinka se već bila rodila, i spavala je negdje gore, već je puzala, a mene je te noći nešto preplašilo i htjela sam majci u krevet, što nije bilo nimalo neuobičajeno. Upravo sam se bila spustila niz stube.

Moj otac, koji se već dugo bio vratio iz rata, počeo je raditi noću kao i njegova braća, svi su radili danju i noću da prehrane obitelj, tako da ga nije bilo, gdje je te večeri radio, to sad nije važno.

Samo to da je počela piti, to je važno, i da je baka bila mrtva, i da se pojavio strah, tupa, jeziva bol strepnje; poznavala sam je, poznavala tjeskobu koja prijeti da proždre svaku nadu, dok sam se šuljala niza

stepenice, pa u blagovaonicu, nadajući se da će u spavaćoj sobi gorjeti svjetlo, jer čak i ako je bila »bolesna«, kako smo to tada nazivali, i ako je imala onaj kiselkast zadah (čitaj od alkohola) iz usta, i spavala tako čvrsto da si je mogao tresti i tresti a da se ne probudi, ipak će biti topla i gorjet će svjetlo; mrzila je mrak, bojala ga se.

Svjetlo nije gorjelo, nisam ga vidjela. *Neka tvoja glazba priča o strahu, sveprožimajućem dječjem strahu, strahu da se cijelo tkanje stvarnosti razde-ralo i da nikad više neće biti cijelo.* Čak i tada sam mogla poželjeti da nikad nisam rođena, samo tada to ne bih znala izraziti.

Ali, znala sam da sam izbačena u užasno postojanje ispunjeno patnjom i opasnostima, stalnim lutanjem u kojem nema utjehe, zatvorila bih oči i željela samo da što prije grane Sunce, da budem u društvu drugih, tražeći utjehu u svjetlima automobila u prolazu, od kojih se svako tako jasno ocrtavalo na zidu.

Sišla sam niz uske, zavojite stepenice i ušla u ovu blagovaonicu.

Pogledaj, ovo je crni, hrastov kredenc koji smo u ono vrijeme imali, iz-djeljan strojevima, obao i golem. Kad je umrla, otac ga je nekome poklonio, kazavši da je red da njezino pokućstvo da »njenoj obitelji« kao da mi, njezine kćeri, nismo njezina obitelj. Ali ovo je bilo mnogo prije njezine smrti. Kredenc je bio vječiti putokaz na karti straha.

Faye se tek imala roditi, sićušna, izglednjela, rođena iz crne vode sag-njile utrobe, ljubljena, sićušna Faye još se nije bila rodila, kao dar s neba da unese toplinu, ples, da nam odvuče pažnju, da nas sve nasmije, Faye, oko koje se ljepota širila poput dnevne svjetlosti, i uvijek će tako biti, bez obzira na to kakva je bol snašla, Faye koja je mogla satima ležati gledajući njihanje krošnji na vjetru, Faye, rođena iz otrova, a svima vječito nudila samo nepresušnu slatkoću.

Ne, ovo je bilo nedugo prije Faye, lišeno vedrine i sigurnosti; ovo je bilo tako mračno kao na kraju svijeta, možda čak beznadnije od spoznaje koja dolazi s godinama, jer nije bilo mudrosti da mi pomogne. Bilo me strah, strah.

Možda je Faye te noći već bila u majčinoj utrobi. Moguće. Majka je krvarila cijelo vrijeme dok je nosila Faye. Ako je tako, onda je Faye već plutala u pijanom zagađenom slijepom svijetu, u koji je možda prodirao jad? Kuca li pijano srce isto kao svako drugo? Je li tijelo pijane majke isto tako toplo sićušnoj mrljici bića koje pluta, čeka, pipka prema svijesti zamračenih i hladnih soba, na čijem pragu vreba

strah? Panika i jad, ruku pod ruku, u jednom plahom, krivnjom ispunjenom djetetu što zirkira preko prljave sobe.

Pogledaj, kamin ukrašen složenom rezbarijom, ruže u crvenkastom dr-vetu, uokolo bojani kamen, zamrli plinski grijač koji je nijemo prijetio da će osmuditi okvir. Pogledaj, iznad toga ukrašeni stropovi, otmjeno velika vrata, sjenke što ih amo-tamo razbacuje promet u prolazu.

Prljava kuća. Jest, bila je prljava, tko to može poreći? Bilo je to prije usi-savača i strojeva za pranje rublja, po kutovima se uvijek skupljala prašina. Raznoslač leda svakog je jutro vukao svoj svjetlucavi, čarobni teret stubama, taj čovjek što je vječito bio u žurbi. Mlijeko u škrinji za hlađenje je smrdjelo. Žohari su hodali bijelim emajlom kuhinjskog stola. Kuc, kuc, prije nego što bismo sjeli, da se razbježe. Čašu je uvijek valjalo isprati prije upotrebe.

Bosonoge, bile smo prljave cijelog ljeta. Po prozorskim kopcima skupljala se prašina koja bi nakon nekog vremena postala crna. A kad bi ljeti uključili prozorski ventilator prljavština je puhala natrag u kuću. Prljavšti-na je letjela kroz noć, neometano se hvatala svake prečke i grede, tako prirodno kao mahovina hrasta.

Ali to je bilo normalno; na koncu konca, kako bi te goleme sobe mogla držati čistima? Ona, s njenim idejama o tome da nam čita poeziju i da nas ne treba gnjaviti s kućnim poslovima, nas, njezine djevojčice, njezine geni-jalke, njezinu savršeno zdravu djecu; ostavljala bi gomile prljavog rublja na podu kupaonice i čitala nam i smijala se. Imala je prekrasan smijeh.

Čovjek tada nije znao čega bi se prije primio. Takav je bio život. Sjećam se svog oca kako se sav istegao na ljestvama da oliči više od četiri metra visok strop. A štukatura koja otpada? Natrule grede na tavanu; kuća je tonula, iz godine u godinu sve više tonula, prizor od kojeg mi se srce stezalo.

Nikada nije bila do kraja čista ni do kraja završena, ta kuća, nikada sasvim uspravna; muhe su puzale po prljavim tanjurima u ostavi, a nešto je zagorjelo na štednjaku. Ustajao, vlažno hladan, takav je bio noćni zrak kroz koji sam se kretala, bosonoga, neposlušna, izašla iz kreveta, po prizemlju, prestrašena.

Da, prestrašena.

Što ako dođe žohar, ili štakor? Ili, ako su vrata ostala nezaključana pa netko ušao, a ona tamo pijana i Ja Je ne mogu probuditi? Ne mogu podići?

Što ako izbije požar, oh, da, taj užasni, užasni požar kojeg sam se tako panično bojala da nisam mogla prestati misliti na to, požar poput onoga koji je sažgao staru viktorijansku kuću na uglu ulice Philip i Sv. Charlesa, požar koji se mom mlađem umu, mlađem od ovog sjećanja, činio rođen iz samog mraka i zloće one izgorjele kuće i našeg svijeta, našeg klimavog svijeta u kojem su prijazne riječi bivale popraćene šutnjom i hladnoćom i ustajalim nemarom; u kojem su se vječito gomilale stvari i tvorile cijeli svemir nereda - oh, kako je bila sumorna i puna sjenki ona stara viktorijanska kuća, čudovište što je čučalo na uglu bloka, i nestalo u najvećem plamenu koji sam ikad vidjela.

Tko kaže da se tako što ne može dogoditi i ovdje, u ovim prostranijim sobama, iza bijelih stupova i željeznih ograda? Pogledaj, njena grijalica gori. Njezina debelonoga plinska grijalica je gorjela, razbuktali plamičak što čuči na kraju plinske cijevi iza ukrašene željezne pregrade, preblizu zidu. Preblizu. Znala sam. Znala sam da se zidovi previše zagrijavaju od svih tih grijalica u kući. Već sam to znala.

Nije moglo biti ljeto, a nije bila ni zima, ili možda jest? Od svega onog što mi je padalo na pamet cvokotali su mi zubi.

Pri sjećanju na to, dok je Stefan svirao a ja pustila tu dječju muku da poteče, zacvokotali su mi zubi.

Stefan je svirao polaganu, koračajuću glazbu, poput one iz drugog stavka Beethovenove *Devete*, samo sumorniju, kao da hoda sa mnom preko ovog parketa koji tada nije imao sjaja i za koji se mislilo da mu nema spasa, s obzirom na kemijske i tehničke mogućnosti toga doba - je li već bila 1950-ta? Ne.

Vidjela sam plinsku grijalicu u njezinoj sobi, čak i pri samom pogledu na narančaste plamenove zažmirila sam i pokrila oči, iako je između mene i njih bila cijela jedna soba i niša; što da izbije požar, kako bih izvukla Katrinku, a ona pijana, a Rosalinda, gdje li je ona? Nje nikada nije bilo u sjećanjima ili fobijama. Bila sam sama, sa saznanjem o tome kako su žice stare, za ručkom su bez ustezanja pred nama pričali o tome:

»Ova je kuća suha kao barut«, jednom je rekao moj otac. »Izgorila bi kao triješće.«

»Što si rekao?« upitala sam.

Ona je nešto slagala da me umiri. Ali čak su i slabašne žarulje od 60 vati, kakve su se tada koristile, žmirkale dok bi ona glačala, a kad bi se napila postojala je opasnost da slučajno ispusti cigaretu ili ostavi glačalo uključeno, žice su bile iskrzane, iz dotrajalih utikača frcale su iskre, i što ako se vatra razbukta, razbukta, a ja ne uspijem izvući Katrinku iz dječjeg krevetića, a majka će kašljati, kašljati od dima, nesposobna pomoći, kašlja-ti, kao stalno u posljednje vrijeme.

I napokon sam je, kao što oboje znamo, ipak ubila.

Te sam je noći čula kako se bori s beskonačnim, suhim pušačkim kašljem, koji bi se samo nakratko smirio, ali meni je to značilo da je tamo, na drugom kraju mračne sobe, budna, dovoljno budna da može pročistiti grlo, zakašljati, možda me čak pustiti pod pokrivače da se skutrim uz nju, iako je cijeli dan prospavala u pijanom transu, da, sada znam da je bilo tako, da je - jer se nikada nije oblačila - jednostavno ležala pod pokrivačima u donjem rublju, u ružičastim gaćicama, bez grudnjaka, malih, praznih grudiju, iako je godinu dana dojila Katrinku, a njezine gole noge preko kojih sam povukla pokrivače bile su tako išarane natečenim venama da se nisam usuđivala pogledati ih. Izgledalo je to grozno, listovi s grozdovima natečenih vena, zbog »tri trudnoće«, jednom je preko telefona rekla svojoj sestri Aliciji, na drugom kraju zemlje...

Prelazeći sobu bojala sam se da će me nestati, da će iz tame izaći nešto tako strašno da ću vrištati i vrištati. Morala sam doprijeti do nje.

Nisam se smjela obazirati na narančaste plamenove i strah od vatre koji me neprekidno kljucao, na slike koje su se vraćale i vrtjele u krug, slike kuće pune dima, onakve kakva je bila kad je jednom zapalila madrac i sama ga ugasila; morala sam doprijeti do nje.

Njezino je kašljanje bilo jedini zvuk u kući, toj kući što se činila još praznijom zbog golemog namještaja od crne orahovine - stola s pet kvrgavih nogu - ovog velikog kredenca s debelim izrezbarenim vratima i visokim ogledalom posutim mrljama.

Kad smo bile male, Rosalinda i ja znale smo se sakriti unutra, među preostali porculan i pokoju čašu s njenog vjenčanja. Bilo je to u ono vrijeme kad nam je dopuštala pisati i crtati po zidovima, i sve

polomiti. Željela je da njezina djeca budu slobodna. Lijepile smo svoje papirnate lutke po zidovima, jeftinim ljepilom koje smo kupovale na Kanalu. Imale smo svoj vlastiti izmaštani svijet, s mnogo likova - Mary, Madene, Bety Headquarters, a kasnije je došao Katrinkin miljenik, Doan the Stone, nad kojim smo se smijale i smijale, već zbog samog zvuka njegovog imena, ali to je bilo kasnije. U ovom sjećanju nije bilo nikoga osim majke i mene... a ona je kašljala u spavaćoj sobi, a ja sam joj se približavala na vršcima prstiju, u strahu da bi mogla biti tako pijana da joj se glava zaljulja i udari o drvo na vratima, a oči plutaju kao kravlje oči na fotografijama, velike i prazne, i bit će to ružno, ali to me nije toliko brinulo, hoću reći, vrijedilo je i to podnijeti samo ako uspijem doći do nje i uvući se u krevet, do nje. Njezino mi tijelo nije smetalo, s onim mještinastim trbuhom i proširenim venama i upalim grudima.

Po kući je često hodala samo u gaćicama i muškoj košulji; voljela se osjećati slobodnom. Ima nekih stvari koje nikada, nikada, nikada nikome ne govorimo.

Naprosto ružnih, groznih stvari, kao na primjer kad je sjedila na zahodu i praznila crijeva, širom otvorenih vratiju kupaonice i širom raširenih nogu, i željela da pritom mi budemo uz nju dok čita, a na sve strane su stršale stidne dlake i vidjela se bijela bedra, i Rosalinda bi znala reći: »Majko, taj smrad, taj smrad«, dok bi pražnjenje crijeva trajalo i trajalo, a majka s *Reader's Digestom* u jednoj i cigaretom u drugoj ruci, naša prekrasna majka visokog čela i velikih smeđih očiju, smijala se Rosalindi koja je htjela umaći, a onda bi nam pročitala još jednu smiješnu priču iz časopisa i sve bismo se smijale.

Cijelog sam života gledala kako ljudi imaju svoj najugodniji način za pražnjenje crijeva - da sva vrata budu zatvorena, da ne bude nikoga u blizini; ili da na toj prostorijici ne bude prozora; a drugi, poput nje, željeli su da netko bude u blizini, netko s kim mogu razgovarati.

Zašto?

Bilo mi je svejedno. Samo da uspijem doći do nje, neće mi smetati nikakav ružan prizor. Nikada, u kakvom god stanju bila, ona sama nije izgledala drugačije do čisto i toplo, sjajne kose što je rasla iz bijele, bijele kože lubanje, kroz tu sam kosu često prolazila prstima, uz meku put. Možda ju je prljavština što se skupljala oko nje mogla zagušiti, ali ne i okužiti.

Odšuljala sam se do vratiju niše. Njezina spavaonica, koja je sada moja, tada je imala samo željezni krevet s golim oprugama pod prugastim madracom, a povremeno bi preko njega prebacila tanki bijeli prekrivač, ali najčešće su na njemu bile samo plahte i deke. Nama se to činilo najnormalnijim načinom života, velike debele bijele šalice za kavu, uvijek okrnute; istrošeni ručnici; cipele s rupama; zelenkaste naslage na našim zubima, sve dok jednog dana otac nije rekao: »Pere li ijedna od vas ikad zube?«

Povremeno se i znala pojaviti koja četkica za zube, možda čak dvije, tri, pa čak i prah s kojim smo ih mogle istrljati, ali te bi stvari ubrzo pale nekamo na pod, zametnule se ili jednostavno nestale, i život se nastavljao svojim tokom, prekriven gustim sivim oblakom. Majka je sve prala na ruke u kadici u kuhinji, baš kao je što to činila i naša baka, sve do svoje smrti.

Tisuću devetsto četrdeset sedma. Devetsto četrdeset osma. Nosile smo plahte u dvorište u velikoj pletenoj košari; ruke su joj bile natečene od cijedenja. Voljela sam se igrati s daskom za riflanje. Prostirale smo plahte na konop, a ja sam držala drugi kraj da ne padne u blato, voljela sam to, trčati između čistih plahti.

Jednom mi je rekla, nedugo prije smrti, ali pazite, sad skačem nekih sedam godina unaprijed, rekla je da je vidjela neko čudno stvorenje između plahti u dvorištu, dva mala crna kopita, htjela je reći da se radilo o nekom đavolskom biću, a oči su joj bile razrogačene. Znala sam da skreće s uma i da će uskoro umrijeti. I jest.

Ali ovo je bilo mnogo prije nego što sam uopće pomislila da bi mogla umrijeti, iako naša baka jest umrla. Kad mi je bilo osam godina još sam mislila da se ljudi vraćaju; smrt nije budila neki dublji strah u meni. Ako me hvatao strah onda je to bilo zbog nje, ili zbog oca koji je noću odlazio na posao, raznoseći telegrame na motociklu, nakon redovnih sati rada u pošti, ili sortirao poštu u Američkoj banci.

Nikada nisam posve razumjela te njegove dodatne poslove, jedino to da ga zbog njih nema kod kuće, jedino to da ima dva posla, a u nedjelju je odlazio s ljudima Svetoga imena, koji su obilazili župu i darivali siromašnu djecu, a toga se sjećam zato što je jedne nedjelje uzeo moje bojice, moje jedine bojice, da ih odnese »siromašnom djetetu« i bio tako razočaran mojom sebičnošću da se na izlasku iz kuće samo podrugljivo osmjehnuo.

Gdje je bio siguran izvor bojica u takvome svijetu? Daleko, daleko, preko kamenjem posutog polja tromosti i lijenosti, u dućanu s jeftinim drangulijama, do kojeg možda godinama neću uspjeti nikoga odvući da mi kupi nove!

On sada nije bio tamo. Jedina svjetlost dopirala je od grijalice. Stajala sam na vratima njezine sobe. Zagledana u grijalicu. Nazirala sam nešto pored nje, nešto bijelo, što se nije dobro vidjelo, bijelo i tamno, svjetlucavo. Znala sam što je to, ali ne i zašto svjetluca.

Zakoračila sam u sobu; u njoj je visio topao zrak utamničen vratima i zatvorenim prozorom, a na krevetu s moje lijeve strane, uzglavlja okrenutog prema meni najbližem zidu, ležala je ona; krevet se nalazio na istom mjestu kao i sada, samo što je bio star i željezni, sav uleknut i škripav, a kad biste se sakrili pod nj u oprugama ste mogli vidjeti naslage prašine; bilo je to čudesno.

Glava joj je bila podignuta, a kosa, još neodrezana i neprodana, bila je duga i tamna, rasuta po golim leđima dok se sva tresla od kašlja, a svjetlost grijalice obasjavala debele, razgranate vene na njezinim nogama i ružičaste gaćice na maloj stražnjici.

Što li to leži pored grijalice, tako opasno, oh, Bože, zapalit će se kao noge stolice koje su se znale osmuditi kad bi ih tko god gurnuo preblizu vatri i zaboravio na njih, a soba je bila ispunjena mirisom plina i plamen gorio u narančastim preljevima, a ja sam se skutrila uz vrata.

Sada mi je bilo svejedno hoće li se ljutiti što sam sišla, hoće li mi reći neka se vratim u svoju sobu, neću ići, ne mogu ići, ne mogu se pomaći.

Zašto to svjetluca?

Bilo je to ono što su nazivali »kotex«, uložak od mekog, bijelog pamuka koji je nosila u gaćicama pričvršćen sigurnosnom iglom kad bi krvarila, u sredini je bio malo ugnječen od toga što je nošen, i potamnio od krvi, dabome, pa ipak taj sjaj, odakle taj sjaj?

Stajala sam kod uzglavlja kreveta i krajičkom oka vidjela kako se podiže u sjedeći položaj. Tako se zakašljala da je morala sjesti.

»Upali svjetlo«, rekla je pijanim glasom. »Navuci zavjese, Triana, i upali svjetlo.«

»Ali ovo«, rekla sam, »ovo.« Primakla sam se bliže, pokazujući prstom na *kotex* uložak, nagrešpan u sredini, tvrd od sasušene krvi.

Bio je pun mravi! Zato je svjetlucao! Oh, Bože, majko, pogledaj! Sav je pun mrava, mravi, gledaj, prijeći će i na onaj tanjur ostavljen pred vrtima, sve vrvi od proždrljivih mrava, premaleni da bismo ih mogli pobiti.

»Mama, pogledaj ga, sav je pokriven mravima, *kotex!*«

Ako to Katrinka vidi, ako Katrinka dopuza i naiđe na to, ako to bilo tko vidi, prilazila sam sve bliže. »Pogledaj«, rekla sam joj.

Ona je kašljala i kašljala. Mahnula je desnom rukom kao da želi reći: »Ostavi to«, ali tako što nisi mogao ostaviti, bio je to uložak prekriven mravima, tek tako bačen u kut. Nalazio se u blizini grijalice. Mogao se zapaliti, a mravi, imala sam potrebu da ih zaustavim. Mravi su se mogli razmiljeli posvuda. Iz svojih sjećanja na stari svijet iz 1948. ili 49. bila sam izbacila mrave, nisam im dala pristupa; oni su proždrali mrtve ptice čim bi pale u travu, u nizu puzali ispod vrata, uz kuhinjski ormarić, u pohodu na ispuštenu kapljicu melase.

»Ah«, istisnula sam s gađenjem. »Pogledaj, majko.« Oh, ne bih to do-dirnula ni za živu glavu.

Ustala je, nesigurna na nogama, i prišla mi odostraga. Sagnula sam se i upirala prstom u to, mršteći se.

Čula sam je za leđima, kako pokušava progovoriti, reći: »Nemoj, nemoj.« Rekla je: »Ne diraj to«, a onda tako jako zakašljala da sam imala osjećaj da će se ugušiti. Zgrabila me za kosu i pljusnula.

»Ali, mama«, rekla sam i pokazala na vatru.

Ponovno me pljusnula, i ponovno, tako da sam podigla ruke da se pokrijem, udarac za udarcem pljuštao je po mojoj ruci. »Prestani, majko!«

Spustila sam se na koljena, na pod po kojem je grijalica bacala razigrani odsjaj, iako su daske bile prašnjave a šelak star, i osjetila sam miris plina i vidjela krv, skrutnutu krv pokrivenu mravima.

Ponovno me udarila. Podigla sam desnu ruku. Vrisnula sam.

Zaustavila sam se u padu i zamalo to dodirnula, a mravi su se uskomešali, uspani-čili, jurcali amo-tamo mravljom brzinom po skrutnutoj krvi. »Mama, prestani!«

Okrenula sam se; nisam željela to podići, ali netko je morao.

Stajala je nadvijena nada mnom, teturava, tankih ružičastih gaćica navučeni visoko na mali trbuh, upalih grudiju sa smeđim bradavicama, kose zamršene nad licem, kašljući i bijesno odmahujući

rukom neka se maknem, neka odlazim, a onda je podigla koljeno i bosim me stopalom žestoko šutnula u trbuh. Žestoko. Jako, jako. Nikad dotad nisam doživjela ništa slično! To nije bila bol. Bio je to smak svijeta.

Ponestalo mi je zraka. Ponestalo mi je zraka. Nisam bila živa. Nisam mogla pružiti ruku za svojim dahom i pronaći ga. Osjetila sam bol u trbuhu i grudima a nisam imala glasa da vrištim i mislila sam da ću umrijeti, da ću umrijeti, da ću umrijeti. Oh, Bože, da je učinila tako što, šutnula si me, htjela sam joj reći - šutnula si me, nisi to htjela učiniti, ne vjerujem da si htjela, majko! Ali, nisam mogla disati, a kamoli progovoriti, znala sam da ću svakog časa umrijeti i okrznula sam rukom vrelu grijalicu, zažareni metal grijalice.

Zgrabila me za rame. Vriscnula sam. Vriscnula. U mahovima sam hvatala dah i vrištala, vrištala - i sada sam vrisnula, kao i tada, ali sada - taj uložak što svjetluca mravima i bol u želucu i potreba za povraćanjem što se diže s vriskom, nije bilo ničeg drugog... Nisi htjela, nisi... Nisam mogla ustati.

Ne. Prestani!

Stefan.

Njegov glas. Nezemaljski, ali čujan.

Hladna kuća sadašnjice. Zar je u njoj manje muke?

On je stajao zguren pored kreveta sa stupovima. Bili smo u sadašnjosti, četrdeset šest godina nakon onog trenutka, a svi iz tog sjećanja već su bili u grobu, osim mene i one bebe na katu koja je odrasla tako puna nepovjerenja i mržnje prema meni da je od toga nisam mogla spasiti, a on, naš gost, moj duh - presavinuo se i uhvatio za izrezbaren stup mahagonij-skog kreveta.

Da, molim te, neka se sve vrati, moji čipkasti pokrivači za krevete, moje zavjese, moja svila, ja nikada, moja majka, ona to nije mislila, nije mogla... bol, nisam u stanju disati, uvreda, uvreda, uvreda i mučnina, ne mogu se pomaći!

Povraćanje.

Ne! Dosta je, rekao je.

Desnom je rukom zagrlio stup kreveta i ostavio violinu na velikom mekom madracu, povrh pokrivača od pahuljice. Objema se rukama uhvatio za stup i zaplakao.

»To je sitnica«, rekla sam, »nije navalila na mene nožem.«

»Znam, znam«, odgovorio je kroza suze.

»A pomisli na nju«, rekla sam, »tako gola, kako je samo ružno izgledala, i šutnula me, snažno, bosom nogom, bila je pijana, a ja sam opekla ruku na grijalici!«

»Prestani!« molio me. »Triana, prestani.« Obje je ruke prinio licu.

»Zar ne možeš to pretvoriti u glazbu«, rekla sam, približivši mu se.

»Zar ne možeš načiniti vrhunsku umjetnost od nečeg tako osobnog i sramotnog i vulgarnog kao što je to, kao što je to!«

A on je plakao. Isto kao što sam vjerojatno ja tada plakala.

Violina i gudalo ležali su na pokrivaču.

Jurnula sam prema krevetu, zgrabila ih - violinu i gudalo - i odmakla se od njega.

Bio je zatečen.

Lice mu je bilo mokro i blijedo. Zurio je u mene. Na tren mu nije bilo jasno što sam učinila, a onda mu se pogled prikovao za violinu i shvatio je.

Podigla sam violinu do brade; znala sam kako; podigla sam gudalo i zasvirala. Nisam razmišljala što radim, nisam uopće mislila niti se bojala neuspjeha; počela sam svirati, puštati da gudalo, lagano zaustavljeno između dva prsta, prelijeće strunama. Osjetila sam miris konjske dlake i smole gudala, oćutjela kako mi lijevi prsti topću po vratu violine umirujući otkucaje žica, i divlje prevukla gudačicom, a iz tih zamaha i bubnjanja prstiju izvila se pjesma, skladna pjesma, ples, pijani suludi ples, u kojem je jedan ton tako brzao za drugim da um nije mogao upravljati njima, đavolski ples, kao onaj davni pijani piknik, kad je Lev plesao a ja svirala i svirala, kad su gudalo i moji prsti poigrali bez prestanka. Bilo je slično kao tada, i više, bila je to pjesma, poludjela, vratolomna disonantna seoska pjesma, divlja, divlja, kao pjesme s Visočja i mračnih planinskih predjela, kao bijesni, nadnaravni plesovi iz sjećanja i snova.

Pjesma je ušla u mene... *Volim te, volim te, mama, volim te, volim te, volim te.* Bila je to pjesma, stvarna istinska blještava i vrištava i ječuća pjesma što se izvijala iz stradivarija, nenapukla, klizila je dok sam se ja ljuljala naprijed natrag, a gudalo divlje pililo i moji prsti poskakivali. Voljela sam je, voljela, ovu neškološanu mračnu i rustičnu pjesmu, moju pjesmu.

Ispružio je ruku prema violini.

»Vrati mi je!«

Okrenula sam mu leđa. Svirala sam. Časak sam zastala, a onda prevukla gudalom u dugom, žalobnom jauku; odsvirala sam najtužniju najsporiju misao, tamnu i umilnu, i u mislima je odjenula i učinila lijepom i vidjela je u parku s nama, začesljane smeđe kose, lica tako lijepog; nijedna od nas nikad nije bila tako lijepa.

Godine i godine omatale su se oko svega toga ali nisu značile ništa dok sam svirala.

Vidjela sam je kako plače u travi. Željela je umrijeti. Za vrijeme rata, dok smo bile vrlo male, Rosalinda i ja, uvijek smo hodale uz nju, držeći je za ruku, a jedne su nas večeri slučajno zaključali u mračnom muzeju

Cabilda. Nije je bilo strah. Nije bila pijana. Bila je puna nade i snova. Nije bilo smrti. Bila je to pustolovina. Smijala se kad nas je čuvar došao osloboditi.

Oh, povuci gudalo dugim potezom, neka poteku duboki tonovi, tako duboki da te podiđe jeza pri pomisli što to stvara takav zvuk. Ispružio je ruku. Šutnula sam ga! Šutnula sam ga kao što je ona šutnula mene, samo što sam ga ja udarila koljenom, tako da je zateturao.

»Daj mi je!« zahtijevao je, boreći se da zadrži ravnotežu.

Svirala sam i svirala, tako glasno da ga nisam mogla čuti, ponovno sam se okrenula od njega, vidjela sam samo nju, *Volim te, volim te, volim te.*

Rekla je da želi umrijeti. Bile smo u parku, ja sam bila djevojčica a ona se namjeravala utopiti u jezeru. U tom su se jezeru utapali studenti - bilo je dovoljno duboko. Od svijeta Avenije, od tramvaja, skrivali su nas hrastovi i vodoskoci. Ona se kanila baciti u sluzavu vodu i utopiti.

Tako je rekla, a očajna Rosalinda, lijepa petnaestogodišnja Rosalinda, lica uokvirenog sjajnim savršenim kovrčama, molila ju je i molila da to ne čini. Meni su se već pod haljinom nazirale grudi, ali nisam nosila grudnjak. Nikad ga nisam nosila.

Četrdeset godina kasnije, ili više, eto me gdje stojim tu. I sviram. Sjekla sam i sjekla gudalom po žicama. Udarala nogom. Izvlačila sam zvuk, tjerala je da ječi, tu violinu, uvrćući je amo-tamo.

U parku, pokraj prljave sjenice, gdje su se uvijek zadržavali i pišali starci, pohotno piljeći, vrebajući s mlitavim penisom u ruci - Ne

obaziri se na njih - u blizini sjenice ljuljala sam Katrinku i malu Faye, u onim malim drvenim ljuljačkama kakve su u to vrijeme postojale za djecu, s pomičnom šipkom da ne ispadnu, ali i do tamo je dopirao smrad urina, i obje sam ih ljuljala, naizmjenice, gurnem Faye, pa gurnem Katrinku, a ti me mornari nisu htjeli pustiti na miru, ti momci, jedva stariji od mene, golobradi mornari kojih je u to vrijeme uvijek bilo u luci. Možda Englezi ili momci sa sjevera, ne znam, obično bi šetali duž Kanala i pušili, najobičniji momčići.

»Je li ti to mama? Što joj je?«

Nisam odgovorila. Htjela sam da odu. Nisam ni pomišljala da im odgovorim. Samo sam zurila preda se i njihala ljuljačke.

On nas je istjerao van, tata; rekao je: »Morate je izvući iz kuće, moram je dobiti van i počistiti, ne mogu to više podnositi, vodite je«, a znale smo da je pijana, bazdila je na alkohol, a on nas je natjerao da je izvedemo; Rosalinda je kazala: »Mrzit ću te dok sam živa«, i zajedno smo je ugurale u tramvaj, a ona je kimala i drmusala se, pijana i napola drijemajući, dok se tramvaj drndao prema gradu. Što li su ljudi tada mislili o njoj, o toj gospođi s četiri kćeri; zacijelo je imala na sebi neku pristojnu haljinu, ali jedino čega se Ja sjećam je njezina kosa, lijepo začešljana unatrag otkrivajući sljepoočice, a usnice naškublje-ne, i kako se stresla i probudila pa ispravila, da bi joj odmah potom brada opet pala na grudi, a pogled staklen, dok se mala Faye čvrsto držala nje, čvrsto, čvrsto.

Mala Faye, glave naslonjene na maminu suknju, mala Faye, koja nije dovodila mamu u pitanje, i Katrinka, ozbiljna, postićena i bez riječi, samo je gledala preda se ukočenim pogledom, već je bila u osjetljivoj dobi.

Kad je tramvaj stigao do parka rekla je: »Evo nas!« Pošle smo za njom prema prednjim vratima, jer su nam bila bliža. Sjećam se. Preko puta, crkva Svetog Imena, a na drugoj strani prekrasan park s vitičastim ogradama i vodoskocima i zelenom, zelenom travom, kamo nas je prije stalno vodila.

Ali nešto nije bilo u redu. Tramvaj je stajao. Ljudi u drvenim sjedalima zurili su u nas. Ja sam stajala na pločniku i gledala gore. Radilo se o Rosalindi. Rosalinda je sjela na stražnje sjedalo i gledala kroz prozor, hineći da nije s nama, ignorirajući majku, a majka je

rekla tako damskim glasom da čovjeku nikad ne bi palo na pamet da je pijana: »Rosalinda, mila, hajdemo.«

Vozač je čekao. Stajao je, kako su to činili u ono vrijeme, kod prednjeg stakla tramvaja, ispod kojeg su bile kontrole, dva dugmeta, i čekao, a svi u tramvaju su zurili. Uхватила sam Faye za ruku. Malo je nedostajalo da se izgubi u prometu. Katrinka je mrzovoljno sisala palac, okruglih obraza, plavokosa, izgubljena, prazno zagledana u ono što se zbiva.

Majka se zaputila u stražnji dio tramvaja. Rosalinda se nije mogla opirati. Morala je ustati i pošla je.

A sada, u parku, dok je majka prijetila da će se utopiti i bacila se na travu jecajući, Rosalinda ju je molila i molila da to ne čini.

Mornari su govorili: »Koliko ti je godina? Je li ti ono majka? Što joj je? Čekaj, daj da ti pomognemo s tom malom.«

»Ne.«

Nije mi trebala njihova pomoć. Nije mi se sviđao način na koji su me gledali. Trinaest. Nisam imala pojma što hoće! Nisam znala što im je da se tako guraju oko mene i dvoje male djece, a tamo prijeko, ona je ležala postrance, a ramena su joj se tresla. Mogla sam čuti njezine jecaje. Glas joj je bio ugodan i mek dok joj se bol po svoj prilici stišavala, bilo mi je muka od toga što je Rosalinda pokušala ostati u tramvaju, što je majka pijana, što ju je otac istjerao iz kuće, što je pijana, što želi umrijeti.

»Vrati mi je!« urlao je on, »daj mi violinu.«

Zašto je ne može uzeti? Nisam imala pojma. Nije me bilo briga.

Nastavljala sam i nastavljala s tim kaotičnim plesom, i cupkala nogama, šepirila se u hodu kao gluhonijema Johnny Belinda u filmu, na vibracije violine koje je mogla samo osjetiti, rasplesane noge, rasplesane ruke, rasplesani prsti, divlji, ludi, *kerry** ritam, kaos. Plesati po podu spavaće sobe, plesati i svirati i puštati da gudalo zaroni ulijevo, a onda se obrušiti njime, dok prsti pronalaze svoj vlastiti put, a gudalo svoj vlastiti ritam, da, jače, jače, kao što su dobacivali na pikniku, neka teče, jače, jače.

Izbaci to iz sebe, neka teče. Svirala sam i svirala.

Zgrabio me i nije puštao. Nije bio dovoljno snažan da me savlada.

Povukla sam se prema prozoru i zagrlila violinu privinuvši gudalo na grudi.

»Vrati je«, rekao je.

»Ne!«

»Ti ne znaš svirati. To violina svira; ona je moja, moja je.« »Ne.«

»Vrati mi je, violina je moja!« »Prije ću je razbiti!«

Tako sam je čvrsto držala da je počela pucketati, nisam željela da konjić pukne, ali on nije mogao znati kako čvrsto je držim. Njemu sam se zacijelo činila kao sami laktovi i razrogačene oči, dok sam je tako držala.

»Ne«, rekla sam, »već sam je svirala, već sam je jednom svirala ovako, svirala svoju pjesmu, svoju verziju pjesme.«

»Nisi, lažljiva kučko! Daj mi violinu, vrag te odnio, kažem ti, moja je! Ne možeš uzeti tako nešto.«

Sva sam drhtala, zureći u njega. Ispružio je ruku prema meni, a ja sam se skupila u kut i još čvršće je držala.

»Razbit ću je!«

»Ti to ne bi učinila.«

»Zašto ne bih? Ionako nije ovozemaljska, je li tako? Duh je, baš kao i ti? Želim je ponovno svirati. Želim... je samo držati. Ne možeš je uzeti...«

Podigla sam je i opet položila pod bradu. Ispružio je ruku i ja sam ga ponovno šutnula. Dok se pokušavao povući udarila sam ga po nogama. Položila sam gudalo na strune i zasvirala divlji krik, a onda polako, zatvorenih očiju, ne obazirući se na njega, čvrsto je držeći svakim prstom i svakim djelićem svog bića, svirala sam, svirala nježno i polako, možda uspavanku, za nju, za sebe, za Roz, za moju ranjenu Katrinku i moju krhku Faye, pjesmu o sutonu poput one stare majčine pjesme, koju nam je čitala blagim glasom prije nego što se rat završio i otac vratio kući. Čula sam kako se ton diže, bogat, zaobljen ton; ah, tako se to radi, upravo tako - tako se spušta gudalo, ne zacrtavajući u svijesti pritisak na strune, a onda jedna misao slijedi drugu. *Majko, volim te, volim te, volim te.* On se nikada neće vratiti

* Kerry - pokrajina u Irskoj.

kući, nema rata, i mi ćemo uvijek biti zajedno. Ovi viši tonovi bili su tako tanani i čisti, tako svijetli pa ipak tužni.

Nije uopće bila teška, ova violina, samo malo me boljela ramena kost, i osjetila sam vrtoglavicu, ali pjesma me vodila. Nisam znala tonove, nisam znala melodije. Poznavala sam samo ove lutajuće misli o melankoliji i boli, te drage beskrajne galske tužbalice koje su se slijevale jedna u drugu, i pjesma je tekla, dragi Bože, tekla je, tekla je kao - kao što?... kao krv, kao krv na prljavoj krpi na podu. Kao krv, neprekidan tok krvi iz ženskog krila i ženskog srca, ne znam. U posljednjoj je godini neprekidno krvarila, baš kao i ja potkraj mog plodnog života, a sada bez djece, više ih ne mogu roditi, u ovoj dobi, kao živa krv, neka teče.

Neka teče.

Kakva je to glazba bila!

Nešto mi je dodirnulo obraz. Bile su to njegove usne. Podigla sam lakat i odgurnula ga, prema krevetu. Bio je nespretan, bespomoćan, uhvatio se za stup i sijevao očima na mene dok se batrgao da ostane na nogama.

Prestala sam, samo su se još posljednji tonovi ljeskali. Dobri Bože, proveli smo svu dugu noć u našim lutanjima, ili je to bio samo mjesec, da, mjesec u lovor-višnjama i golema zatiruća tama one kuće u susjedstvu, zid suvremenog svijeta koji može zasjeniti ali nikad uništiti ovaj raj.

Tuga koju sam osjećala zbog nje, bol, bol za njom u tom trenutku kad me šutnula, osmogodišnju djevojčicu, ovdje, u ovoj sobi, bol koji sam osjetila, nošen tonovima plovio je zrakom. Bilo je dovoljno da podignem gudalo. Bilo mi je to *prirodno*.

Stajao je uz udaljeni zid, u strahu od mene.

»Vrati je ili ćeš mi to platiti, upozoravam te!«

»Jesi li plakao zbog mene? Ili zbog nje?«

»Vrati je!«

»Ili samo zbog te gadosti? Zbog čega?«

Je li to bila ona djevojčica što ne može doći do zraka, uspaničena, pa se drži za trbuh, a rukom je okrnula usijani metal otvorene grijalice, oh, to je tako mala tuga u svijetu punom užasa, pa ipak, od svih sjećanja nije bilo nijednog tajnijeg, groznijeg, prešućivanijeg. Zapjevušila sam. »Želim svirati.« Ovaj put sam otpočela tiho, shvativši kako je zapravo jednostavno tek blago prelaziti gudalom po žici A i G, i stvoriti pjesmu samo na toj niskoj žici, ako poželim, a

onda pustiti da se blagi stržući zvuk izdigne i ispremiješa s tim; oh, plači, plači za promašenim životom, čula sam kako govore tonovi, i slijedom uzastopnih zamaha pustila ih da iznenade i izraze moju dušu, da, pridite mi, recite mi, neka moj um posegne kroz vas da bi pronašao samoga sebe; nakon onog plača u parku nije poživjela ni godinu dana, čak ni godinu dana, kosa joj je bila duga i smeđa, a onog je posljednjeg dana nitko nije otpratio do izlaznih vrata.

Mislim da sam svirajući pjevala. Zbog koga si plakao, Stefane, pjevala sam. Zbog nje ili zbog mene, ili zbog zapuštenosti i ružnoće? Kako li je to godilo mojoj ruci, prsti su mi bili tako gipki i precizni, kao da su sitna kopita što topću po žicama, a glazba se oslanjala na moje uho, bez basa ili violinskog ključa, nikakvih nota za zvuk, to su samo staromodni neprikladni znakovi, u stanju sam sama voditi ovaj ton, pa ipak biti zapanjena i ponesena njime kao što me poj violine uvijek ponese, s tom razlikom što je ova sada u mojim rukama!

Vidjela sam njezino tijelo u lijesu. Ogrubjela poput uličarke.

Pogrebnik je rekao: »Ta se žena ugušila vlastitim jezikom!« Otac je kazao nama: »Bila je tako neishranjena da joj je lice potamnijelo i urušilo se, morao je staviti previše šminke. Oh, ne, pogledaj, Triana, ovo ne valja, pogledaj, Faye je neće prepoznati.«

A čija je to haljina bila? Neka tamnocrvena haljina, grimizna. Nikad nije imala takvu. Haljina tete Elvije, a ona uopće nije voljela tetu Elviju. »El-via je rekla da nije mogla pronaći ništa drugo u ormaru. Tvoja je majka imala što za obući. Nema sumnje u to da je imala dosta odjeće. Zar nije?«

Bio je tako lagan, taj instrument, tako lagan za držati na ramenu, lagan za tap, tap, tap, iztaptati bujicu zvuka, nekako domaći, zagrljiv, prisan, kao što je to bio brđanima koji bi ga uzeli i zaplesali uz njega još u djetinjstvu, prije nego što su naučili čitati i pisati, možda čak i govoriti, predala sam mu se, a i on meni.

Haljina tete Elvije, ali to se činilo kao svetogrđe, ne veliko, samo neoprostivo, posljednja neukusna ironija, gorak, gorak čin zanemarivanja. Zašto joj ja nisam kupila neku haljinu, oprala je, pomogla joj, natjerala je da ustane? Što to nije bilo u redu sa mnom? Glazba je nosila optužbu i kaznu, u jednom jedinom neprekinutom i usklađenom strujanju.

»Je li ona uopće imala odjeću?« hladno sam upitala oca. Crni, svileni kombine, toga se sjećam, da, kad bi sjedila pod svjetiljkom s cigaretom u ruci, crni svileni kombine za ljetnih noći. Odjeću? Kaput, jedan stari kaput.

Oh, Bože, pustiti je da tako umre. Meni je bilo četrnaest godina. Bila sam dovoljno stara da joj pomognem, da je volim, vratim u normalan život.

Neka se riječi tope. U tome i leži nadarenost violine, neka riječi teku; neka veliki, zaobljeni zvuk priča priču.

»Vrati mi je!« vikao je Stefan. »Ili ću te odvesti sa sobom, upozoravam te.«

Zaprepaštena, prestala sam. »Što si rekao?« Nije odgovorio.

Zapjevušila sam ispod glasa, i dalje s lakoćom držeći violinu između ramena i brade. »Kamo?« upitala sam sanjarski. »Kamo ćeš me odvesti?« Nisam čekala da mi odgovori.

Svirala sam tihu melodiju kojoj nije bilo potrebno svjesno vodstvo, samo umilni tonovi što su se kotrljali jedan za drugim, s takvom lakoćom kao poljupci po dječjim ručicama, vratu, obrazima, kao da držim malu Faye na rukama i ljubim je i ljubim je, tako sićušnu, dobri Bože, majko, Faye je ispala kroz rešetke krevetića, pogledaj! Podigla sam je. Ali to je bila Lily, zar ne? Ili Katrinka, sama u mračnoj kući s malenom Faye, kad sam se vratila izvana.

Povraćaj po podu.

I što je nastalo od nas? Kamo je Faye otišla?

»Mislim... mislim da bi možda trebala početi nazivati neke brojeve«, kazao je Karl. »Tvoje sestre Faye nema već dvije godine. Čini mi se... čini mi se da se neće ni vratiti.«

»Vratiti.« Vratiti, vratiti, vratiti.

To je i liječnik rekao dok je Lily ležala nepomična pod maskom s kisikom. »Neće se vratiti.«

Neka glazba to otplače i gnoj isteče, neka ublaži bol ovog napada, dajući mu novi oblik.

Otvorila sam oči, nastavljajući svirati, gledala u stvari oko sebe, blistav svijet, nepoznat i začudan, nisam stvarima nadijevala imena pri pogledu na njih, samo sam zamjećivala njihove oblike kao neumitne i blistave pod odsjajem s prozora, toaletni stolić uljepšan

volanom od cvjetaste tkanine, iz mog života s Karlom, a na njemu Levova slika, i njegovog lijepog sina, Christophera, visokog, najstarijeg, svijetle kose kakva je Levova i Chelsina.

Stefan se zaletio prema meni.

Ščepao je violinu, a ja je nisam puštala. »Slomit će se!« rekla sam i istr-gla mu je iz ruku. Čvrsta, a u isti mah lagana, samo ljuštura, nabijena titravim životom, kao cvrčkova košuljica prije nego što je odbaci, ostavi za sobom, lomnija od stakla.

Povukla sam se prema prozoru. »Razbit ću je, i kome od nas će to više naškoditi?«

Unezvjerio se.

»Ti ne znaš što je duh«, rekao je. »Ti ne znaš što je smrt. Bulazniš o smrti kao da je to kolijevka. To je smrad, mržnja i trulež. Tvoj muž, Karl, sada je prah. Prah! A tvoja kći, tijelo joj nabreklo od plinova i...«

»Ne«, rekla sam. »Imam je, ovu violinu, i mogu je svirati.«

Prišao mi je. Dostojanstveno se uspravio, lica razblaženog čuđenjem, ali samo na tren. Na njegovim tamnim, glatkim obrvama nije bilo mrštenja, a bademaste oči s crnim trepavicama zurile su u mene.

»Upozoravam te«, rekao je, a glas mu je postao dublji, čvršći, iako mu oči nikad nisu bile tako otvorene i pune boli. »To što držiš u rukama dolazi od mrtvih«, dodao je. »Držiš stvar koja potječe iz mog carstva i nije tvoja. Ne vratiš li je, povest ću te sa sobom. Odvest ću te u moj svijet, u moja sjećanja i bol, i tada ćeš tek saznati što je bol, ludo jedna, kučko bezvrijedna, kradljivice, ti pohlepno, mislima zatrpano, očajno ljudsko biće; povrijedila si sve koji su te voljeli, pustila ih da umru, i Lily, ozlijedila si je, sjeti se toga, njezinog kuka, kosti, sjeti se toga, njezinog lica kad je podigla pogled prema tebi, bila si pijana i položila je na krevet, a ona je bila...!«

»Povest ćeš me u carstvo mrtvih? A to nije pakao?«

Lilyjino lice. Pregrubo sam je bacila na krevet; lijekovi su joj bili na-grizli kosti. U svojoj sam je žurbi ozlijedila, bila je podigla pogled, ipak ga podigla, ugledala me, ćelava, povrijeđena, uplašena, plamičak svijeće od djeteta, lijepa u bolesti i u zdravlju; bila sam pijana, dobri Bože, za to ću gorjeti u paklu, zauvijek, jer sama ću raspirivati plamen vlastitog prokletstva. Duboko sam udahnula. Nisam to ja učinila, nisam.

»Ali jesi, te si noći bila gruba s njom, gurnula si je, bila si pijana, ti koja si se zaklela da nikada nećeš dopustiti da dijete propati ono što si ti propatila s pijanom majkom...«

Podigla sam violinu i spustila gudalo u žigošućem jauku na E žicu, visoku žicu, metalnu žicu, možda su sve pjesme samo neki oblik jauka, osmišljenog vriska; violina koja se diže u svoje čarobne visine prodorna je poput sirene.

Nije me mogao zaustaviti, jednostavno nije bio dovoljno snažan; ruka mu je zatrepkala na mojoj, nije mogao. Duše, prikazo, violina je snažnija od tebe!

»Rastrgala si koprenu«, tvrdio je. »Upozoravam te. Ta stvar koju držiš u rukama pripada meni, a ni ona ni ja nismo od ovoga svijeta i ti to znaš. Vidjeti je, to je jedno, poći sa mnom, drugo.«

»I što ću vidjeti kad pođem s tobom? Takvu bol da ću ti je vratiti? Dolaziš ovamo i nudiš mi beznade u zamjenu za očaj, i još misliš da ću plakati za tobom?«

Grizao je usnicu, oklijevao, nije htio da ono što je kanio reći zazvuči banalno.

»Da, vidjet ćeš da... ono što bol čini različitom... to je... oni...«

»Tko su to oni? Tko su to oni, što su tako strašni da su te mogli izbaci iz života i natjerati da uzmeš ovu violinu sa sobom i dođeš k meni, pod krinkom tješitelja, i tako me dotučeš da vidim sva ona uplakana lica, moju majku, oh, ti, mrzim te - najgora sjećanja.«

»Uživala si u tome da samu sebe mučiš, stvarala vlastite zagrobne slike i pjesme, žudnim ustima pjevala zov smrti. Misliš li da se smrt sastoji od cvijeća? Vрати mi moju violinu. Jauci glasnicama, a meni vrati moju violinu.«

Majka, u snu, dvije godine nakon što je umrla. »Bilo je to samo cvijeće, mala moja.«

»Hoćeš reći, da nisi mrtva?« povikala sam u snu, ali tada sam shvatila da je ta žena laž, da to nije ona, znala sam po krivom osmijehu, nije to moja majka, moja je majka uistinu mrtva. Ta je prevarantica bila više nego okrutna kad je rekla: »Cijeli pogreb bio je lažan«, kazala je, »ono što si vidjela bilo je cvijeće.«

»Makni se od mene«, prošaptala sam.

»Violina je moja.«

»Ja te nisam pozvala!«

»Jesi.«

»Ne zaslužujem te.« »Zaslužuješ.«

»Glava mi je bila puna molitvi i tlapnji, sam si to rekao. Polagala sam sjećanja na grob, a ta su sjećanja imala latice. Kopala sam grobove po svojoj mjeri. Ti si me vratio natrag, vratio me onom nerazblaženom i neuokvirenom, tako da mi se smutilo u glavi. Od tebe mi je ponestalo daha! A sada mogu svirati, mogu svirati ovu violinu!«

Okrenula sam se od njega i zasvirala, gudalo se dizalo i spuštalo u sve ljupkijoj pjesmi. Moje su ruke znale kako! Da, one su znale.

»Samo zato što je to moja violina, zato što nije stvarna, rospijoj, vrati je!«

Odmakla sam se od njega i zasvirala dublju, oporu melodiju, ne obazirući se na njegove opetovane pokušaje da mi uzme violinu. A onda sam stala, drhteći.

Uspostavio se onaj magični spoj između moga uma i mojih ruku, moje namjere i mojih prstiju, moje volje i mog umijeća; hvala Ti, Gospodine, dogodilo se.

»To dolazi od moje violine, zato što je moja!« usprotivio se.

»Ne. Već samo to što mi je ne možeš uzeti dovoljno govori. Pokušaj. Ne možeš. Možeš prolaziti kroz zidove. Umiješ je svirati. Ponio si je sa sobom u smrt, u redu. Ali, ne možeš mi je uzeti. Snažnija sam od tebe. Imam je. Ostaje opipljiva, pogledaj. Slušaj, svira! Što ako ju je na neki način usud namijenio meni? Jesi li ikad pomislio na to, ti zli grabežljivi stvore, jesi li ikad ikoga volio, prije ili nakon smrti, dovoljno volio da pomisliš da možda...«

»Nečuveno«, uzvratio je. »Ti si nula, odabrana nasumce, jedna od stotina, ti si primjer osobe koja se svemu divi a sama ništa ne stvara, samo jedna...«

»Oh, kako si to pametno smislio. Lice ti je puno boli, kao i Lillyjino, kao i majčino.«

»Zbog tebe«, prošaptao je. »Ne činiš pravo, bio bih se maknuo, otišao, da si me zamolila. Prevarila si me!«

»Ali nisi otišao, htio si mene, kinjio me, nisi odlazio sve dok već nije bilo prekasno i ti mi postao potreban; kako se usuđuješ dirati tako duboke rane, a sada imam ovo i snažnija sam od tebe! Nešto u meni polaže pravo na ovu violinu i neće je pustiti. Znam je svirati.«

»Ne, ona je dio mene, isto koliko i moje lice ili moj kaput, moje ruke, ili moja kosa. Mi smo duhovi, ta stvar i ja, ne možeš ni zamisliti što su nam učinili, nemaš prava, ne možeš se postaviti između mene i tog instrumenta, ne možeš ni pojmiti ovo prokletstvo, a oni...«

Ugrizao se za usnu; imao je izraz čovjeka koji bi se svakog trena mogao onesvijestiti, tako je probljedio, sve je krvi nestalo iz njega, ali to čak nije ni bila krv. Rastvorio je usta.

Nisam mogla podnijeti da ga vidim povrijeđena. Nisam. Činilo mi se to mojom posljednjom greškom, krajnjom nepravdom, zadnjim porazom, vidjeti ga povrijeđena, Stefana, koga sam jedva poznavala i koga sam pokrala. Ali, nisam mu htjela vratiti violinu.

Pustila sam da mi se oči zamagle. Nisam osjećala ništa, prostrano, pro hladno prazno ništa. Ništa. U mislima sam čula glazbu, ponavljanje one glazbe koju sam stvarala. Pognula sam glavu i zatvorila oči. Sviraj ponovno...

»Onda dobro«, rekao je. Probudila sam se iz te praznine i pogledala ga, čvršće stisnula violinu.

»Tvoj izbor«, kazao je, podignutih obrva, lica ispunjena čuđenjem.
»Kakav izbor?«

11

Svjetlo u sobi se zamutilo, glatko lišće za zavjesama izgubilo oblik. Miris ove sobe i svijeta više nije bio isti. »Kakav izbor?«

»Da pođeš sa mnom. Sada si u mojoj sferi, sa mnom si! Ja imam svojih prednosti i slabosti, nemam moć da te odvedem u smrt, ali mogu te opčiniti i porinuti u stvarnu prošlost, isto kao što bi to mogao anđeo, isto kao što to može tvoja svijest. Sama si me dovela do toga, ti si me natjerala.«

Oštar vjetar zapuhnuo mi je kosu unatrag. Nestalo je kreveta. I zidova. Bila je noć, nazirala su se stabla, a onda nestala. Bilo je hladno, jaka, štipajuća studen, i gorjela je vatra! Pogledaj, golem, zasljepljujući požar na pozadini neba.

»Oh, Bože, ne vodiš me valjda tamo!« rekla sam. »Ne tamo! Oh, Bože, ta kuća u plamenu, taj strah, taj stari dječji strah od vatre! Ah. Razmrskat ću tu violinu na komadiće...«

Ljudi su vikali, vrištali. Zvonila zvona. Cijela je noć pulsirala konjima, kočijama, ljudima što su jurili amo-tamo, prema vatri i od nje, bio je to golem požar.

Buknuo je u velikoj, dugoj, pravokutnoj kući na pet katova, i svi su zidovi na gornjem katu rigali plamen.

Bila je to svjetina iz prošlosti, žene s podignutom i ukosnicama pričvršćenom kosom, u dugim lelujavim haljinama što su se rascvjetavale pod grudima, muškarci u dugim jaknama do koljena, svi prestravljeni.

»Dobri Bože!« povikala sam. Bilo mi je hladno i vjetar me šibao po licu. Zapuhnuo me pepeo i nekoliko se iskrica zabilo u haljinu. Ljudi su trčali s vjedrima vode. Na sve strane se čulo vrištanje. Na prozoru goleme kuće ugledala sam sićušne likove; bacali su stvari tamnoj gomili koja ih je hvatala. Dokotrljala se velika slika, kao tamna poštanska marka nalijepljena na vatru, i ljudi su potrčali da je uhvate. Cijeli je trg bio pun ljudi koji su gledali i vikali i kukali i tražili pomoć. S gornjih su katova bacali stolice. Netko je bacio kroz prozor golemu tapiseriju koja je glomazno padala u nespretnom zavežljaju.

»Gdje smo? Reci mi.«

Pogledala sam odjeću ljudi koji su protrčavali mimo nas. Meke, lepršave haljine iz prošlog stoljeća, prije nego što su se pojavili korzeti, a muškarci, muškarci u kaputima s velikim džepovima, i pogledaj! Čak i košulja zaprljanog čovjeka koji je ležao na nosilima, nagorjela i poprskana krvlju, imala je velike meke nabrane puf-rukave.

Vojnici su nosili šešire velikog oboda, posuvraćene i naherene.

Velike, drndave, škripave kočije prilazile su vatri koliko se dalo, vrata se otvarala i iskakali muškarci da pomognu. Bio je to pravi juriš muškaraca iz prostog puka i gospode.

Čovjek do mene skinuo je svoj težak kaput i prebacio ga oko pogurene, uplakane žene čija je haljina bila poput dugog, izokrenutog ljljiana od uvele svile, a goli vrat djelovao prozebalo kad se veliki kaput spustio na nj da ga pokrije.

»Zar ne želiš unutra!« kazao je Stefan. Prodorno me pogledao. Drhtao je. Nije bio neosjetljiv na to što je prizvao! Drhtao je, ali je bio bijesan. I dalje sam držala violinu, nikad je neću pustiti. »Hajde, zar ne želiš! Pogledaj, vidiš?«

Ljudi su nalijetali na njega, gurali nas, činilo se da nas ne zamjećuju, pa ipak su udarali u nas kao da zauzimamo stvarnu težinu i prostor u njihovom svijetu, iako je bilo očito da nije tako; čini se da je to priroda iluzije: privlačna prisutnost, isto tako nabijena životom kao i rika vatre. Ljudi su trčali prema vatri i od nje, a onda je prema nama krenuo dojmljiv čovjek, niska rasta, kozičav i sjedokos, pa ipak pun autoriteta i lako raspalji-ve srdžbe, nemarnog i u isti mah energičnog držanja, malim okruglim crnim očima oštro zureći u Stefana.

»Dobri Bože«, rekla sam, »znam tko ste.« Na tren je bio u sjeni, a onda se pomakao u punu svjetlost požara koja je otkrila da je namršten.

»Stefane, zašto smo ovdje?« upitao je čovjek. »Zašto opet to?«

»Ona je uzela moju violinu, Maestro!« kazao je Stefan, boreći se da dade oblik svojim krhkim riječima. »Uzela ju je.«

Niski je čovjek zavrteo glavom; kad je s neodobravanjem zakoračio unatrag progutala ga je gomila, njega i njegovu uprljanu svilenu kravatu, mog anđela čuvara, mog Beethovena.

»Maestro!« povikao je Stefan. »Maestro, ne ostavljajte me!«

Ovo je Beč. To je drugi svijet, a vjetar, to nisu oštri obrisi lucidnog sna, ovo se proteže sve do oblaka, i pogledaj, pumpaju vodu, vjedra, golemi mokri pločnik zrcali treperenje vatre, polijevaju vodom, a kroz gornje prozore klizi očajnički navrat-nanos prikupljeni slijed ogledala, čak lusteri, što zveckaju u daljini, niz ljestve, iz ruke u ruku.

Iz donjeg prozora kulja vatra. Ljestve se prevrću. Vrisci. Neka se žena presavija i zapomaže.

Pritrčava stotinjak ljudi, ali vatra gruva iz svih donjih prozora i moraju se povući. Zgrada će eksplodirati od požara. Vatra proždire visoki krov iznad petog kata! U lice mi udara zapuh čađe i iskri.

»Maestro«, uspaničeno doziva Stefan. Ali onog je lika nestalo.

Okrenuo se, srdit, usplahiren, glavom mi dajući znak da dođem. »Dođi, želiš vidjeti vatru, zar ne, želiš je vidjeti, red je da vidiš kad sam prvi put zamalo poginuo zbog onoga što si mi uzela, dođi...«

Stajali smo unutra.

Hodnik s visokim stropom bio je pun dima. Nad nama su se sablasno izdizali lukovi, sablasno samo zbog dima, ali inače stvarni, stvarni kao i taj zrak pun čađi što nas je gušio.

Oslikano pogansko nebo nad nama, isprekidano lukovima, bilo je puno božanstava što su se borila da zapnu za oko, da bijesnu bojom, mišićima, krilima. Stubište je bilo golemo, mramorno, bijelo, s trbušastim kratkim stupićima na balustradi, Beč, barok, rokoko, nije tu bilo pariške tana-nosti, ni engleske strogosti, ne, bio je to Beč - gotovo ruski u svom preo-bilju. Pogledaj, kip se izvrnuo na pod, izokrenute mramorne halje, bojeno drvo. Beč, na samoj granici Zapadne Europe, a ovo, jedna od njegovih naj-velebnijih palača. »Da, tako je. Vidiš kako znaš«, rekao je. Usne su mu zadrhtale. »Moj dom, moja kuća! Kuća moga oca.« Njegovo se šaputanje odjednom izgubilo u prasku, stampedu nogu.

Sve ovo oko nas također će pocrnjeti, ovi visoki parteri od krvavo crvenog baršuna, zlatne resice, i kamo god pogledam rezbarije - drvo, u bijelo i zlatno obojeno drvo, izrezbareno u teškom bečkom stilu, drvo koje će gor-jeti i ispuštati miris stabala, kao da nikada nije bilo među ovim dragocjeno ukrašenim zidovima, s muralima koji prikazuju domaćinsku sreću ili ratnu pobjedu, u pravokutnim okvirima od materijala obilježenih prolaznošću.

Vrelina je lizala tu gomilu što je živjela na oslikanim zidovima, izbraz-dane stupove, rimske lukove. Pogledaj, čak su i lukovi od drveta, drveta oslikanog tako da izgleda kao mramor. Dabome. Ovo nije Rim. Ovo je Beč.

Razmrskalo se staklo. Krhotine su letjele zrakom, vrtložeći se i padajući zajedno s iskrama, svuda oko nas.

Niza stepenište su s mukom silazili muškarci, povljenih nogu, Ispruženih lakata, tegleći težak tabernakl od bjelokosti, srebra i zlata, samo što im nije ispao, a onda su ga ponovno digli, uz viku i psovke. Ušli smo u veliku odaju. Oh, Bože, prekasno je za ovaj veličanstveni prizor. Previše ga je nestalo, plamen je prenezasitno gladan.

»Stefane, dođi, brzo!« Čiji je to glas?

Posvuda su kašljali, muškarci i žene, kašljali su kao i ona, moja majka, samo što je ovdje bilo dima, stvarnog, gustog, jezovitog dima kakav prati goleme požare. Spuštao se, silazio iz svog prirodno lebdećeg položaja uz strop.

Ugledala sam Stefana. Ne onog koji je stajao do mene, ne onog koji je čvrstu, nesmiljenu ruku držao na mom ramenu, ne moga duha koji me se držao čvrsto kao da mi je ljubavnik. Vidjela sam živog Stefana,

sjećanje od krvi i mesa, s otmjeno visokim ovratnikom i prslukom, u bijeloj košulji na volane, a sve je to bilo umrljano čađom dok je na drugom kraju goleme sobe razbijao staklo velike kristalijere i hitro vadio violine, te ih dodavao čovjeku koji ih je dodavao drugom, a onda kroz prozor, dolje.

Ovdje je čak i zrak bio neprijateljski, težak, zlokoban. »Požuri.« Ostali su se sagibali da pokupe što uspiju. Stefan je gurnuo jednu violinu na elegantnu, pozlaćenu stolicu. Vikao je i psovao. Drugi su izlazili kroz prozore, noseći što se dalo, čak i note. Note su se rasule, razderale u zapuhu propuha i dima - sva ta glazba.

Na visokom svodu, iznad lukova, oslikani bogovi i božice crnjeli su i mreškali se. Oslikana šuma ljuštila se sa zidova. Na pozadini bijelih drvenih zidnih medaljona za koje se hvatao čađav veo, dizale su se iskre u golemom, prekrasno zakovitlanom stubu.

U stropnoj je štukaturi nastala velika pukotina, kao da ju je netko raznio puškom, i pomiješana sa svjetlošću što je zlokobno prodirala kroz nju je sukljala gola vatra.

Uhvatila sam ga za ruku, stisnula se uza nj, gurnula nas oboje uza zid, zureći u te plamene jezike što su za nečim tragali.

Posvuda slike, ogromne, uokvirene, ukomponirane u zidove, muškarci i žene s bijelim perikama što bespomoćno i hladno pilje u nas; pogledaj ih, ona tamo počinje se spiralno uvijati i napuštati okvir, odjednom prasak, i gle, čak i stolice, tako umjetnički osmišljene, s povijenim i uvijek spremnim nogama, sve je to uništeno, ona gore pukotina riga dim, riga ga, a on se kovrča i želi vratiti uvis, pa se širi duž stropa da bi zauvijek zastro rokoko Elizejske poljane.

Muškarci su se ustrčali da pokupe čela i violine koji su ležali porazba-cani po sagu s uzorkom ruža, rasuti instrumenti, kao da su ih odbacili oni koji su pobjegli među zadnjima. Nakrivljen stol. Ovo je plesna dvorana, tako je, taj pod i aranžmani s hranom, još uvijek blistavi, kao da će svakog časa netko doći i malo zagristi. Dim se poput koprene spuštao na stenjući stol za banket. Srebrnina, srebrnina i voće.

Iz svijeća na lusteru koji se ljujljao curio je vreli vosak, slijevao se po sagovima, stolicama, instrumentima, čak i na lice dječaka koji je vrisnuo, podigao pogled a onda pobjegao, sa zlatnim rogom u rukama. Vani je gomila urlala kao da je na paradi.

»Za Boga miloga, čovječe«, povikao je netko. »Zidovi se ruše pod plamenom, sami zidovi!«

Kroz sobu su bljesnule ulaštene čizme i neka prilika s kukuljicom na glavi, s koje se cijedila voda, projurila je mimo nas, vlažno mi dodirnuvši desnu ruku, i podigla veliku mokru ponjavu prema Stefanu da ga pokrije i zaštititi, a onda podigla lutnju s poda i pojurila prema prozoru i ljestvama pod njim.

»Stefane, hajde!« zazvao je.

Lutnje je nestalo, spuštена je dolje. Čovjek se okrenuo, niz lice mu se cijedila voda, bilo je zažareno, ispružio je ruke prema čelu koji je Stefan podigao i dodao mu.

Zgradom se prolomio žestok tresak.

Blještala je nepodnošljivo jarka svjetlost, kao da je Sudnji dan. Malo podalje, iza vratiju s lijeve strane, divljala je vatra. Najudaljeniji se prozor odrekao zavjesa u siktaju plamena i dima, iskrivljene su šipke padale na pod, poput kopalja.

Pogledaj te lijepe instrumente, ta glazbena čuda, tako savršeno izrađena da im nikada kasnije, uz svu tehnologiju svijeta elektronike, neće biti ravnih. Netko je nagazio na violinu. Netko je zgnječio violu, ah, taj sveti predmet, slomljen.

Sve ovo ovdje će izgorjeti!

Luster se opasno ljuljao u pogubnoj maglici dima, a iznad njega cijeli je strop vidljivo podrhtavao.

»Hajde!« rekao je onaj čovjek. Jedan drugi zgrabio je malu violinu, možda dječju, i pobjegao preko prozorske daske, a treći, s visokim ovratnikom i čupavom kosom, srušio se na koljena, na parket u obliku riblje kosti, ispruživši ruku duž saga. Kašljao je, gušio se.

Mladi Stefan, razbarušene kose, elegantnog kaputa posutog iskricama, iskricama stvarnog plamena što su polako zamirale, prebacio je onu mokru tkaninu preko čovjeka koji se gušio od kašlja. »Ustani, ustani! Joseph, hajde, umrijet ćeš ovdje!«

Uši mi je ispunio prasak. »Prekasno je!« vrisnula sam. »Pomozi mu! Ne napuštaj ga!«

Stefan, moj duh, stajao je do mene i smijao se, držeći mi ruku na ramenu. Dim je razvukao veo između nas, oblak u kojem smo stajali, nezemaljski, na sigurnom, čudovišno odvojeni od svega; njegovo lijepo lice nije bilo

ni dana starije od onog drugog lika i podrugljivo me gledalo, ali bio je to

jadan način da prikrije svoju patnju, na neki način nedužna maska, usprkos svojoj nepodnošljivoj boli.

A onda se okrenuo i prstom pokazao onu udaljenu, užurbanu sliku i priliku samoga sebe, mokru, gdje više dok je dvojica, netom ušla kroz prozor, vuku iz dvorane, a onaj izgubljeni čovjek još uvijek je pipkao u mraku, grebao po sagu, znam, znam, ne može disati. Umirao je. Bio je to onaj čovjek kojeg je nazvao Josephom. Umro je, za njega je prekasno. Dragi Bože, pogledaj. Između nas se srušila greda.

S kristalijera su na sve strane letjele krhotine. Posvuda sam vidjela ostavljene violine i blistave trube. Veliki rog s ventilima. Prevrnut poslužav-nik sa slatkišima. Pehari što blješte, ne, plamte pod svjetlošću vatre.

Mladi Stefan, potpuno izvan sebe u tom trenutku, borio se sa svojim spasiteljima, pružao ruku, molio da ga puste da spasi još jednu, još jednu violinu s polica, pustite me!

Pružio je ruku za još jednom, za ovom, ovim stradivarijem, dugim stra-divarijem; blistavi komadi stakla pali su s police dok je povlačio violinu slobodnom desnom rukom, a njega vukli odatle. Uhvatio ju je, isto tako i gudalo.

Osjetila sam kako duh pored mene uvlači dah; zar ne može gledati svoju vlastitu čaroliju? Ja nisam mogla odvratiti pogled.

Iznenadno pucketanje počelo je gutati strop. U velikom hodniku iza nas netko je vrisnuo. Gudalo, Stefan je morao i njega ponijeti, i da, violinu, a onda je naišao krupan, mišićav muškarac i u bijesu i strahu pograbio Stefana i prebacio ga preko prozorske daske.

Vatra se dizala, baš kao iz one grozne kuće na Aveniji kad sam bila dijete, u tom mračnom mjestu s jednostavnijim lukovima i nemaštovitijim sjenkama, blijed, priprost američki odjek ove velebnosti.

Vatra se hranila, gutala i širila praveći od sebe pokrov. Noć je bila crvena i blještava, i nitko nije bio na sigurnom, ništa nije bilo na sigurnom; čovjek izgubljen u dimu kašljao je i umro, a vatra je prilazila sve bliže i bliže. Otmjene pozlaćene sofe nedaleko nas zahvatio je plamen, kao da je izašao iz same tapetarije. Sve zavjese

pretvorile su se u bukjinje, a svi prozori u bezoblične portale prema crnom i praznom nebu.

Zacijelo sam počela vrištati.

Stajala sam, i dalje čvrsto držeći sablasnu violinu, sliku i priliku one koju je upravo spasio.

Više nismo bili u kući. Hvala Bogu.

Stajali smo na pretrpanom trgu. Kako li je taj užas osvjetljavao noć!

Dame u dugim haljinama trčale su jedna drugoj ususret, plakale, grlile se, pokazivale.

Mi smo stajali pred velikom zapaljenom kućnom fasadom, nevidljivi za uplakane, izbezumljene muškarce koji su i dalje trčali da bi izvukli predmete na sigurno. Na sve te stolice presvučene baršunom srušit će se zid. Past će i na kaučeve izvučene van i razbacane uokolo, na slike, pogledaj ih, polomljeni okviri, razderani veliki portreti.

Stefan je provukao ruku ispod moje kao da mu je zima, svojim je bijelim dlanom pokrio moj kojim sam držala violinu, ali nije mi je pokušao uzeti. Drhtao je naslonjen na mene. Izgubio se u tom prizoru. Vjetar je raznosio njegov turobni šapat nad metežom pred nama.

»I tako si je vidjela kako pada«, prošaptao mi je na uho. Uzdahnuo je.

»Vidjela si je kako pada, posljednja velika ruska kuća u prekrasnom Beču, kuća koja je preživjela Napoleonove puške i vojnike,

Metternichove urote i njegovih sveprisutnih uhoda, posljednja velika ruska kuća koja je imala svoj vlastiti potpuni orkestar, s glazbenicima spremnim zasvirati Beethove-nove sonate čim bi se osušila tinta na notnom papiru, ljudima koji su mogli svirati Bacha zijevajući, ili Vivaldija dok im ne bi izbile graške znoja, noć na noć, i tako se živjelo, sve dok jedna svijeća, molim te lijepo, jedna jedina svijeća nije dodirnula komadić svile, a pakleni je propuh poveo kroz svih pedeset soba. Kuća moga oca, blago moga oca, snovi moga oca, za njegove ruske sinove i kćeri koji, plešući i pjevajući na ovoj granici Istoka i Zapada, nikad nisu ni vidjeli rodnu Moskvu.«

Stisnuo se uza me, boreći se sa sobom, desnom me rukom čvrsto uhvatio za rame, a lijevu i dalje držao položenu na moju ruku, violinu i srce.

»Vidi, pogledaj te palače oko nas, prozore s arhitravima. Vidiš li gdje si? Nalaziš se u središtu glazbenog svijeta. Nalaziš se tamo gdje će se po malim kružocima uskoro pročitati Schubert i umrijeti dok si dlanom

o dlan udario, nikada ne saznajući za mene, u mojoj potištenosti, uvjeravam te da će biti tako, i kamo se Paganini još nije usudio doći zbog straha od kritike. Beč i kuća moga oca. Bojiš li se vatre, Triana?»

Nisam odgovorila. Nanio je bol sebi isto koliko i meni. Toliko je patio da je bio sav kao u groznici.

Ja sam plakala, ali za mene je plakanje postalo nešto tako uobičajeno da bih to ubuduće možda trebala prestati spominjati. Plakala sam. Plakala i gledala kako odlaze kočije i odvoze očajne ljude, žene s bundama prebačenim preko ramena, što mašu kroz prozore tih kočija s velikim, vitkim, elegantnim kotačima, a konji bučni i neposlušni usred sveg tog kaosa.

»Gdje si, Stefane? Gdje si sada? Izašao si iz sobe, ali gdje si? Ne vidim te, živog tebe!«

Bila sam ošamućena, da, ali osim njega i onoga što mi je uspio pokazati, bile su to samo slike prošlih stvari. Znala sam to, u djetinjstvu bih pri pogledu na takvu vatru bespomoćno vrištala. E pa, djetinjstva više nije bilo a ovo je bila noćna mora za ženu koja oplakuje, bio je to prizor za tiho jecanje i osipanje svake unutrašnje snage.

Ledeni vjetar kovitlao je plamen; jedno krilo kuće doslovno je odletjelo, zidovi se rasuli i prozori kloparali u letu, a krov eksplodirao u izljevnu tmastog dima. Ta je golema masa izgledala kao veliki lampion. Udar zraka odgurnuo je gomilu. Ljudi su popadali.

Zapomagali.

Posljednji na propast osuđen lik skočio je s krova, sićušan obris udova bačenih u žuti, usplamtjeli zrak. Svjetina je vrisnula. Neki su potrčali prema toj sitnoj, padajućoj, crnoj silueti čovjeka, bespomoćnom, otpisanom čovjeku, samo da bi ih vreli udar zasljepljujućeg požara odbacio natrag. Prozori nižeg kata rasprsnuli su se u usplamtjele cvjetove.

Poprskao nas je još jedan snažan pljusak iskri, tako da sam ih osjetila na kopcima i na kosi. Zaštitila sam sablasnu violinu. Iskre su prhnule prema nama, teške, sa zadahom razaranja, prštale po gomili oko nas, po nama, po ovoj viziji i ovom snu.

Prekini viziju. Ovo je varka. Uvijek si znala prekinuti svoje lucidne snove, prije nego što te ovaj tako ščepao da si pomislila kako si umrla i uronila u to. Prekini ovo.

Oštro sam se zagledala u prljavi kamen kojim je bila popločena ulica. Zaudaralo je na konjski izmet. Osjećala sam bol u plućima od oštrog zraka, dima. Pogledala sam visoke, višekratne, duge, pravokutne palače oko nas. Stvarne su, stvarne, te barokne fasade, i nebo iznad njih, dobri Bože, pogledaj kako se vatra diže sve do oblaka, već po tome se vidi kolika je to katastrofa - iako bi bilo strašno čak i da se radilo o samo jednoj žrtvi, a kamoli ovolikima. Udahnula sam smrad vatre, plačući pritom. Rukama sam hvatala iskre koje su zamirale na studenom vjetru. Kapci su me boljeli od vjetra, više nego od iskri. Pogledala sam Stefana, mog Stefana, duha, koji je zurio mimo mene, kao da je i sam prikovan ovom paklenom vizijom, oči su mu bile staklaste, usta meka, nježni mišići lica trzali se kao da se očajnički bori protiv onoga što vidi - Zar se to ne može promijeniti. Zar se ono nije moglo promijeniti. Zar je to moralo biti uništeno?

Okretao se uokolo i pogledavao me, uhvaćen u tom trenutku očaja. Samo tuga. Njegove su me oči pitale: Vidiš li ti to?

Gomila se i dalje gurala preko nas, ne videći nas; mi nismo bili dio te mahnitosti, nikakva prepreka, samo dva lika što su u savršenoj sućuti mogla osjetiti i vidjeti ono što je sadržavao taj svijet.

Neka kretnja u prolazu privukla mi je pogled, poznat lik.

»Ah, tu si«, uskliknula sam. Bio je to živi Stefan, u daljini, vidjela sam ga, mladi Stefan iz života, u elegantnom kaputu s visokim ovratnikom, što se pri dnu ljevkašto širio, daleko od vatre, a glazbala svuda oko njega. Neki se starac prignuo da ga poljubi u obraz, zaustavi njegove suze.

Živi je Stefan držao violinu, spašenu violinu, mladi Stefan, u prljavoj mokroj elegantnoj odjeći. A onda se pojavila neka žena, u zelenom svilenom ogrtaču obrubljenom krznom, koji je podigla i zaogrnila ga. Mladić je skupljao dragocjene instrumente koje je spasio.

Pogodio me snažan udar, kao od vjetra, ali ne iz ove vizije. Sanjaš, da, probudi se. Ali ne možeš. Znaš da ne možeš.

»Dabome da ne možeš, bi li uopće htjela?« prošaptao je Stefan, a njegova je ruka bila hladna na mojoj, koja je držala stvarnu violinu. A što je bilo s onom igračkom koju je mladić spasio? Kako smo dospjeli u sve ovo?

Ali, krajičkom oka primijetila sam nešto što me žestoko protreslo.

Nedaleko nas stajao je Maestro, isto onoliko živ u tome svijetu koliko i mi. Malo odvojen od gomile, s izrazom neke užasavajuće prisnosti, približavao nam se tako da sam mogla vidjeti čuperke njegove prosjede crne kose, gdje rastu iz niskog čela, i njegove žive crne oči kako plešu po nama, i napučena bezbojna usta, Bože moj, moj čuvar, bez kojeg uopće ne bih mogla zamisliti život.

Od ovoga se nisam željela zaštititi.

»Stefane, čemu ovo sada!« kazao je Beethoven, onaj čovječuljak kojeg sam poznavala, čovjek kojeg cijeli svijet poznaje s namrštenih poprsja i dramatičnih crteža na kojima mu vjetar nosi kosu, kozičav i ružan, pa ipak vatren, duh isto tako kao i mi. Prikovao je pogled za mene, prikovao ga za svog visokog avetinjskog učenika.

»Maestro!« zavapio je Stefan, čvršće me stisnuvši, dok je vatra i dalje gorjela, a noć se zgušnjavala od povika i zvonjave. »Ukrala ju je! Pogledajte je. Pogledajte. Ukrala je moju violinu! Natjerajte je da mi je vrati, Maestro, pomozite mi!«

Ali čovječuljak je samo srdito zurio u nas, vrtio glavom kao maločas, a onda se okrenuo, prezirno se osmjehujući i gundajući, bijesan, pa se ponovno udaljio i opet ga je progutala gomila, mrkli metež ljudi koji su zamorili i zapomagali, kaos svuda oko nas, i u svemu tome srditi Stefan koji me čvrsto drži, pokušavajući svojom rukom obujmiti violinu.

Ali bila je moja.

»Okrenuo mi leđa?« začudio se. »Maestro!« zakukao je. »Oh, Bože, što si mi učinila, Triana, dokle si me dovela! Što si učinila! Da ga vidim i da on ode od mene...«

»Sam si rastvorio ta vrata«, rekla sam.

Tako ranjeno lice. Bespomoćno. Ma kakve se emocije smjenjivale na njegovom licu, uvijek je ostajalo lijepo. Odmaknuo se od mene, unezvje-ren, lomeći prste, uistinu ih lomeći, zagledan u pobijeljele zglobove, a

onda se s izmučenim pogledom zapiljio u golemu ljušturu kuće koja se rušila.

»Što si učinila?« ponovno je povikao. Zagledao se u mene, pa u violinu. Usnice su mu drhtale, a lice bilo oblito znojem. »Plačeš, zbog čega? Zbog mene? Zbog nje? Zbog sebe? Zbog njih?«

Pogledao je s desna na lijevo, pa onda opet straga.

»Maestro!« zazvao je, pogledom pretražujući noć. Odmaknuo se, izba-civši donju usnu, jecajući. »Vrati je«, prosiktao je na mene. »Vrati je. U dva stoljeća nikad nisam vidio sjenu kakva sam i sam, nikada, a sada odjednom! A ta je sjena Maestro i ta mi sjena okreće leđa! Maestro, trebam vas, trebam vas...«

Maknuo se od mene, ali ne namjerno; bio je to samo nesvjesni ples njegovih očajničkih kretnji, njegovih pretražujućih pogleda.

»Daj mi je, vještice!« rekao je. »Sad si u mom svijetu. Ove su stvari utvare, i ti to znaš.«

»A ti isto tako, i on također«, rekla sam jedva čujnim, napuklim, čak izgubljenim, ali nepopustljivim glasom. »Violina je u mojim rukama i ne, neću odustati od nje. Neću.«

»Što hoćeš od mene?« povikao je. Prsti su mu bili ispruženi, ramena povijena, tamne, ravne obrve bezizražajne, zbog čega su oči pod njima postale još izražajnije.

»Ne znam!« rekla sam. Zaplakala sam. Pokušala sam doći do zraka i uspjela, a onda sam shvatila da mi ne treba i to mi nije bilo dovoljno i bilo mi je svejedno. »Želim violinu. Želim nadarenost. Svirala sam je. U svojoj sam je kući svirala, osjetila sam kako joj se predajem.«

»Ne!« zaurlao je, kao da će poludjeti u ovoj sferi u kojoj smo on i ja stajali sami, neprimijećeni od svih tih opipljivih bića što su jurila i dozivala.

Odjednom se bacio na mene i zagrlio me. Spustio mi je glavu na rame. Podigla sam pogled iz njegove svilenkaste kose što mi se divlje razlila po licu. Podigla sam pogled i zagledala se mimo njega i ugledala mladog Stefana, a tamo uz njega stajao je živi Beethoven, nagnut, srdit i pun ljubavi, kose u užasnom neredu, zgužvane odjeće, držao je svog mladog učenika za ramena dok je ovaj ridao i pokazivao violinom kao da je to najobičnija palica, dok su se drugi plačući spuštali na koljena ili sjedali na hladan kamen.

Pluća su mi bila puna dima, ali nisam se obazirala na to. Iskre su se neprekidno vrtložile oko nas, ali u njima nije bilo vatre da nas užga.

On me držao, drhtureći, pazeći da ne zdrobi dragocjenu violinu.

Slijepo me držao, zabio čelo u moje rame.

Čvrsto držeći violinu, podigla sam lijevu ruku prema njegovoj glavi, osjetila lubanju pod gustom, mekom, svilenkastom kosom, dok su mi tijelo potresale prigušene ritmičke vibracije njegovih Jecaja.

Vatra je blijedjela, svjetina se gubila; hladnoća je postala pro hladna, ne hladna, svjež a od slanog morskog zraka. Stajali smo sami, ili na velikoj udaljenosti. Nestalo je vatre. Svega je nestalo.

»Gdje smo?« prošaptala sam mu na uho. Činilo se da je u transu, ali i dalje me držao. Osjećala sam miris zemlje; osjećala sam miris starih, pljesnivih stvari, osjećala sam miris... Osjećala sam z adah tek umrlih, odavno mrtvih, ali povr h svega miris čistog morskog zraka koji je sve to odnosio, čak i dok se na tren zadržavalo u mojim nosnicama.

Netko je tanano svirao violinu. Izvlačio iz nje čistu čaroliju. Odakle ta okretna rječitost?

Je li to moj Stefan? Taj koji je svirao bio je neki vragolan, goleme snage i samopouzdanja, što je poskakivao i hujao kroz pjesmu, kako se činilo zato da bi izmamio strah a ne suze.

Ali, svirka je probadala noć poput najbritkije oštrice. Bila je oštra i dopirala niotkuda, iz tame.

Bila je nestašna, zlorada, čak puna srdžbe, ta pjesma.

»Stefane, gdje si? Gdje mi to sada stojimo?« Moj me duh samo čvrsto držao kao da ne želi ni vidjeti ni znati. Teško je uzdahnuo, kao da ta mahnita pjesma ne dodiruje njegovu krv, ne ispunja životom njegove sablasne udove, kao da ga ne može zavesti, sada, u smrti, onako kako je mene zavela.

Ponovno su nas preplavili topli vjetrovi s mora, i zrak je ponovno bio pun morske vlage, mogla sam osjetiti miris mora, i shvatila sam što vidim u daljini:

Gomilu sa svijećama u rukama, likove u plaštevima, likove sa sjajnim cilindrima, u dugim haljinama, s bogato nabranim suknjama što su se blago vukle po tlu, ruke u tamnim rukavicama gdje štite slabašni, titravi plamen. Mjestimice, svjetla su se rojila i osvjetljavala cijeli skup pomnjivih, ozbiljnih lica. Glazba je prvo bila krhka a onda je snažno provalila, u poplavu, u napad.

»Gdje smo?« upitala sam. Taj miris, bio je to miris smrti, smrtne truleži. Oko nas bili su mauzoleji i kameni anđeli. »Ovo su grobovi, pogledaj, mramorni grobovi!« rekla sam. »Stojimo na groblju. Tko to svira? I tko su ovi ljudi?«

On je samo plakao. Naposljetku je podigao glavu. Zbunjen, gledao je u udaljenu gomilu i činilo se da je tek sad glazba doprla do njega, da ga je probudila.

Udaljena solo violina razigrala se u ples, ples kojem sam znala ime ali ga se nisam mogla sjetiti, ruralni ples koji u svakoj zemlji u sebi nosi upozorenje na razaranje svojstveno samozaboravu.

Nije se odmakao, samo je malo popustio stisak i pogledavši me preko ramena, progovorio.

»Na groblju smo, istina je«, kazao je. Bio je umoran i iscrpljen od plača. Ponovno me zagrlio, pazeći na violinu, da je ne povrijedi, i ništa u njegovom držanju ili ponašanju nije ukazivalo na to da bi je pokušao uzeti.

Gledao je, kao i ja, udaljenu gomilu. Kao da je udisao snagu one po-cupkujuće glazbe.

»Ah, ovo je Venecija, Triana«, poljubio me u uho. Tiho je prostenjao, kao kakva ranjena životinja. »To je groblje na Lidu. I što misliš, tko to svira, radi dojma, iz počasti, iz kaprica? A grad pod Metternichom prepun uhoda, jer Habsburška monarhija nikad više neće dopustiti novu Revoluciju ili novog Napoleona, ta vlada cenzora i diktatora; tko to ovdje svira, rugajući se samom Bogu, na svetom tlu, pjesmom koju nitko ne bi posvetio.«

»Da, u tome se slažemo«, prošaptala sam. »Ovo nitko ne bi posvetio.« Od tih tonova su me kao i uvijek podilazili srsi. Došlo mi je da zasviram, da uzmem violinu, kao da je ovo kakva seoska veselica i može se pridružiti svaki guslač. Kakva drskost!

Bila je poput čelika, ta pjesma, ali, koje li vještine, koje okretnosti, kakva bezgranična nježna snaga, a sada je uklizila u dopadljivost.

Osjetila sam kako mi srce zastaje, kao da me violina moli, moli onako kako me molio Stefan za ovu violinu koju sam još uvijek držala u ruci, moli za nešto drugo, mnogo dragocjenije, za sve, za sve stvari.

Odmakla sam pogled od raštrkanih svijeća i lica. Mramorni anđeli nisu nikoga štitili u noći što je kapala po nama. Ispružila sam ruku i dodirnula mramornu grobnicu s trokutastim zabatom i vratašcima.

Ovo nije san. Ovo je isto tako opipljivo kao i Beč. Ovo je stvarno mjesto. Lido, rekao je, otok nadomak Venecije.

Podigla sam pogled prema njemu, a on ga spustio na mene, i doimao se gotovo mило, i začuđeno. Učinilo mi se da se osmjehnuo, ali nisam bila sigurna. Svijeće su bacale slab odsjaj, a i bile su daleko. Sagnuo se i poljubio me u usta. Ugodan drhtaj.

»Stefan, jadni Stefan«, prošaptala sam, i dalje ga ljubeći.

»Čuješ ga, zar ne, Triana?«

»Čujem? Potpuno će me zarobiti«, uzvratila sam. Otrla sam obraz.

Vjetar nije bio tako studen kao u Beču. Nije štipao za obraze, u njemu je bilo samo svježine i blagog daha raspadanja, iz morskih dubina i groblja. Zapravo, zadah mora kao da se isprepleo sa zadahom groblja, u zajedničkoj objavi da je to naprosto prirodno.

»Tko je taj virtuoz?« upitala sam. Namjerno sam ga ponovno poljubila. Nije se opirao. Ispružila sam ruku i dodirnula mu čelo, onaj pregib pod satenskim obrvama preko kojeg su se tako ravno i gusto navukle.

Meka,

začešljana kosa. Vrlo tanka, ravna i tamna, divlja ali ne gusta, a njegove su

trepavice s veseljem poigravale uz dlan moje ruke.

»Tko to tako svira?« upitala sam ga. »Sviraš li to ti, možemo li se probiti kroz gomilu? Željela bih te vidjeti.«

»Oh, nisam to ja, mila, ne, premda bih se možda mogao ogledati s njim, uskoro ćeš vidjeti, ali dođi, pogledaj sama. Ja stojim tamo, vidiš? Promatrač. Štovatelj. Sa svijećom u ruci, slušam i drhturim sa svima ostalima dok on svira, taj genije, uživam u uzbuđenju koje budi u nama, uživam u prizoru groblja i svijeća, što misliš, tko je to, koga bih to došao slušati, tako daleko od Beča, po opasnim talijanskim cestama - pogledaj moju prljavu kosu, moj iznošeni kaput. Zbog koga bih prešao sav taj put? - ako ne zbog čovjeka koga su nazivali đavlom, opsjednutim, Maestrom, Paganinijem.

Ugledala sam živog Stefana, zažarenih obraza, zagledanog u dvije identične svijeće, iako sam nije imao svijeću, prstima desne ruke stiskao je lijevo zapešće, slušajući.

»Samo ti razumiješ...« rekao je duh pored mene. Uzeo je moje lice u svoje ruke i okrenuo ga od živih. »Samo ti razumiješ... postoji razlika.«

»Shvaćam«, rekla sam. »Ti zaista želiš da vidim te stvari, želiš da shvatim.«

Zavrtio je glavom kao da je to nepodnošljivo, previše zastrašujuće, a onda zamuckujući rekao: »Ja nikada nisam gledao u to.«

Glazba se stišala; noć se zatvorila pa rastvorila, u drugačijoj nijansi svjetlosti.

Okrenula sam se. Pokušala sam vidjeti grobove, gomilu. Ali dogodilo se nešto posve drugo.

Nas dvoje, duh i putnica - ljubavnica, progoniteljica, kradljivica, ma što da sam bila - nas smo dvoje bili nevidljivi promatrači, bez uporišta, iako sam ja čvrsto osjećala violinu u svojim rukama, a leđa su mi bila čvrsto naslonjena na njegovu bradu, a moje grudi, među kojima sam s poštovanjem držala violinu, pokrivene njegovim rukama. Usne su mu bile na mom vratu. Imala sam osjećaj da mi se riječi razlijevaju po koži.

Pogledala sam naprijed.

»Želiš li da vidim...?«

»Bog neka mi pomogne.«

12

Bio je to uski kanal; gondola je zaokrenula iz Kanala Grande u prugu tam-nozelene vode što je zaudarala, između redova palača zbijenih jedna uz drugu, s prozorima ukrašenim maurskim lukovima, s kojih se sva boja izlila u tamu. Velebne, bahate fasade raskošnih rojeva zgrada što su se dizale iz vode; koja arogancija, koja ljepota, ovo: Venecija. Njezine zidine na oba kraja grada bile su tako natopljene morem i obložene algama da je čovjek pomišljao kako se Venecija u zloslutnom častohleplju izdigla iz dubina, po-dastirući noćni trulež mjesečevoj svjetlosti.

Sada sam prvi put shvatila izduženost gondole, prepredenu crnu pokretljivost ovog dugonosog čamca koji se mora hitro probijati između kamenih obala, pod fenjerima što se ljuljuškaju i bacaju slabu svjetlost.

Mladi je Stefan sjedio u gondoli i uzbuđeno razgovarao s Paganini-nijem.

Sam Paganini doimao se ushićenim. Paganini, s velikim orlovskim nosom i golemim izbuljenim očima, kako ga prikazuju na mnogim slikama, nezanemarivo prisustvo na kojem je dramatičnost s lakoćom nadvladala ružnoću i stvorila neodoljiv magnetizam.

U našem nevidljivom prozoru na taj svijet, duh pored mene se stresao. Poljubila sam prste na svom ramenu.

Venecija.

Na visokom prozoru zaklepetale su žaluzine i nastvorile se u noć, poput savršenog žutog četverokuta iz kojeg je neka žena bacila cvijeće, vičući na talijanskom, a po laticama se prosipala svjetlost dok su padale po virtuozu, i njena rečenica odzvanjala osebnim tavanskim krešendom:

»Blagoslovljen bio Paganini, što bez nagrade svira mrtvima!« Ta je rečenica zalepršala zrakom poput ogrlice, zadržane na okupu težinom riječi »mrtvima«.

I drugi su se pridružili ovom poviku. Otvarali su se kapci na prozorima. Negdje uz sam krov, likovi u trku iz košara su prosipali ruže na zelenu vodu pred čamcem.

Ruže, ruže, ruže.

Smijeh se razmilio mokrim kamenim blokovima; vrata su oživjela pri-tajenim načuljenim ušima. Po uličicama su klizili obrisi, a preko mosta je pretrčao čovjek baš kad je gondola prolazila ispod. Na samoj sredini mosta stajala je žena i naslonila se, razgolivši grudi pred svjetlošću fenjera u prolazu.

»Došao sam učiti kod tebe«, rekao je Stefan u gondoli, Paganiniju.

»Došao sam sa zavežljajem na ramenu, bez očeva pristanka. Morao sam te čuti vlastitim ušima, i nije to bila đavolja glazba, prokleti bili oni koji to govore, bila je to čarolija, da, drevna, to je vjerojatno točno, ali nema đavola u njoj.«

Iz pogrbljenog Paganinijevog lika izvio se grohotan smijeh, i bjeloočnice mu zasjale u mraku. Pored njega, žena se priljubila uza nj, poput grbe što je izrasla duž njegove lijeve strane, i samo se nekoliko crvenih kovrča izmigoljilo niz njegov kaput.

»Knežević Stefanovskv«, rekao je veliki Talijan, idol, bajronovski svirač bez premca, romantična ljubav šiparica, »čuo sam o vama i vašem talentu, o vašoj kući u Beču, u kojoj sam Beethoven predstavlja svoja djela, čak i to da vas je jednom Mozart došao podučavati. Znam tko ste, bogati Rus. Vaše zlato potječe iz bezdanog kovčega u carskim rukama.«

»Nemojte me krivo shvatiti«, kazao je Stefan, blago, s poštovanjem, s očajanjem. »Imam novaca da vas dobro platim za te satove, signore Paganini. Imam i violinu, svoju vlastitu, mog voljenog stradivarija. Nisam se usudio donijeti tu violinu, jer sam išao poštanskom kočijom, dan i noć da dođem ovamo, došao sam sam. Ali novaca imam. Morao

sam vas prvo čuti, uvjeriti se da ćete me primiti, da ćete me držati dovoljno vrijednim...«

»Ali, kneževiću Stefanovsky, zar vas ja moram poučiti tradiciji careva i njihovih kneževa? Vaš vam otac neće dopustiti da učite kod seljaka Nicco-loa Paganinija. Vaš je usud služiti caru, kao što je to uvijek bilo u vašoj obitelji. U vašoj je kući glazba tek razbibriga, oh, nemojte se naći povrijeđeni, znam da i sam Metternich«, povjerljivo se nagnuo prema Stefanu, »sretni mali diktator, osobno svira violinu i to dobro, i ja sam svirao za njega. Ali, da jedan knez postane ovo što sam ja.

Kneževiću Stefanovskv, ja živim od ovoga, od svoje violine!«

Pokazao je na instrument u kovčegu od politira-nog drveta, koji mi se učinio kao mali lijes. »A vi, moj lijepi ruski mladiću, morate živjeti u skladu s ruskom tradicijom i ruskim dužnostima, čeka vas vojska. Odlikovanja. Služba na Krimu.«

Odozgo povici pohvale. Baklje u pristaništu. Žene u šuškvim haljinama što trče uz novi, strmiji most. Ružičaste bradavice u noći, steznici rastvoreni poput ukrasnog omota da ih izlože.

»Paganini, Paganini.«

Ponovno ruže, padaju na njega, a on ih miče sa sebe i zabrinuto gleda u Stefana. Ona krupna, zaogrnuti žena, nalik na grbu na njegovu tijelu, u mraku bijelom rukom poseže među Paganinijeve noge, i prsti poigravaju kao da su njegovi intimni dijelovi lira, ako ne violina. Čini se da on to i ne primjećuje.

»Vjerujte mi, želim vaš novac«, kaže Paganini. »Potreban mi je. Da, sviram mrtvima, ali čuli ste o mom burnom životu, parnicama, neprilikama. Ali ja sam seljak, kneže, i nisam se spreman odreći svojih lutalačkih pobjeda da bih se u nekom bečkom salonu zakopao s vama - ah, kritični Bečani, Bečani kojima je sve dosadno, Bečani koji nisu Mozartu dali čak ni kruh nasušni; jeste li ga poznavali, Mozarta? Ne, a vi ne možete ostati sa mnom. Metternich je već jamačno, na zahtjev vašeg oca, poslao nekoga da vas traži, još ću biti optužen za kakvu odvratnu izdaju zbog svega ovoga.«

Stefan je bio slomljen, pognute glave, obraza obješenih od bola, a duboko usađene oči sjale su svjetlošću koja se odbijala od ustajale ali ljeska-ve vode.

Unutrašnjost:

Venecijanska soba, neuredna, sa zidovima na kojima se boja napuhala od vlage, kutevi potamnjeni, a na visokom požutjelom stropu još samo izbljedjeli ostaci rasplesanih poganskih božanstava što su plamtjela nova i blještava prije nego što ih je ugušilo propadanje u Stefanovoj bogatoj venecijanskoj palači. Duga zavjesa, komad tamnog prašnjavog baršuna boje burgundca i u njega zapetljan saten duboko zelene boje, obješen s visoke kuke i napola izbačen kroz uski prozor, vidjela sam oker zid palače nasuprot, tako blizu da bi je čovjek, da poželi, mogao dodirnuti preko uličice i zakucati na njene zelene drvene kapke.

Na nepospremljenom krevetu hrpe odjeće od vezenog sukna i zgužvanih lanenih košulja sa skupom *reticella* čipkom, stolovi prepuni pisama s polomljenim voštanim pečatima, a tu i tamo vidjele su se dogorjele svijeće. Posvuda buketi uvelog cvijeća.

Ali, pogledaj:

Stefan svira! Stefan stoji nasred sobe, na sjajnom venecijanskom naljenom podu, i svira, ne ovo, našu sablasnu violinu, već drugu, nedvojbeno od istog majstora. A oko Stefana pleše Paganini, svirajući varijacije koje se sprdaju sa Stefanovom temom, natjecanje, igra, duet, možda rat.

Stefan je svirao sjetni *Adagio*, Albinonijev, u G molu, za gudače i orgulje, samo što ga je on pretvorio u solo, krećući se od jednog dijela do drugog, svojim bolom zaogrnuvši izgorjelu kuću, kroz glazbu sam nejasno nazirala palaču u plamenu, usred bečke studeni, sva se njena ljepota pretvorila u žar. Glazba se rastvarala, polagana, postojana, i toliko je očarala i samog Stefana da se činilo kako uopće ne primjećuje onaj lik što hopše oko njega.

Kakva glazba! Činila se kao vrhunac boli koju je moguće izraziti a zadržati savršeno dostojanstvo. Nije u njoj bilo optužbe. Govorila je o mudrosti i produbljenoj tuzi.

Osjetila sam kako mi naviru suze, moje suze koje su poput ruku što plješču, znak mog suosjećanja s njim, s tim dječakom-muškarcom što je stajao tamo, dok je talijanski genije oko njega izvodio svoj ples Cvili-drete.

Paganini je rasplitao nit za niti iz *Adagga*, da bi ih zavitlao u hir, lakr-dijanje prstiju što su tako brzo prelijetali strunama da ih je bilo nemoguće pratiti, a onda bi se savršenom preciznošću spustio da

uhvati upravo onu frazu koju je Stefan u svom sjetnom ritmu bio tek započeo. Paganinijeva se vještina doimala kao čarobnjaštvo, kako se uvijek govorilo, a u svemu tome - u ovom samotnom, otmjeno vitkom liku koji je nastavljaio svirati kao da u svojoj boli ništa ne zamjećuje, i Paganiniju, posprdnom plesaču koji povlači mrtvački pokrov za blistave niti - nije bilo ničeg disonantnog, već nečeg potpuno novog i veličanstvenog.

Stefanove su oči bile zatvorene, glava nakrivljena. Po njegovim su bogato nabranim rukavima bile mrlje, možda od kiše, fina čipka *punto in aria* na manšetama poderana, čizme poprskane sasušanim blatom, ali kretnje ruke bile su savršene. Nikada njegove tamne, ravne obrve nisu bile tako glatke i lijepe, a kad je počeo svirati onaj dio ovog slavnog komada namijenjen orguljama, pomislila sam kako će mi srce prepući zbog njega, čak se i Paganini uključio, skliznuo u taj najbolniji dio samo da bi zasvirao sa Ste-fanom, bio njegova jeka, plakao iznad i ispod njega, s poštovanjem.

A onda su se obojica zaustavili, onaj visoki, dječaćkog lika, s krajnjim je čuđenjem gledao u drugog.

Paganini je pažljivo položio violinu na pokrivače s resama i jastuke is-prevrnutog kreveta, u zlatnim i ponoćno plavim bojama. Njegove velike, iskolačene oči bile su velikodušne, a osmijeh demonski. Činilo se da će u svom ushitu svakog trena zagrliti Stefana. Trljao je ruke.

»Da, nadaren, jesi, jesi! Nadaren!«

Ti nikada nećeš tako svirati! To mi je moj duh šaptao na uho, čak i dok se cijelim svojim tijelom naslanjao na moje, preklinjući me za utjehu. Nisam ništa odgovorila. Neka se slika odvrti dalje.

»Znači, poučavat ćete me«, kazao je Stefan, na besprijekornom talijanskom, talijanskom Salierija i njemu sličnih, čudnom talijanskom Nijemaca i Engleza.

»Poučavati te, da, da, hoću. A ako budemo morali otići odavde i to ćemo učiniti, premda znaš što bi to za mene značilo u ovakva vremena, kad Austrija čini sve da moju Italiju zadrži u šakama, znaš i sam. Ali, reci mi nešto.«

»Što?«

Maleni se čovjek s golemim očima nasmijao; šetkao je gore-dolje; njegove su potpetice klik-klakale po nauljenom podu, ramena gotovo

pogrblje-na, obrve duge, na krajevima uvijene, kao da su našminkane za pozornicu.

»Što ću te učiti, dragi kneževiću? Jer, ti znaš svirati, da, ti to znaš. Ti umiješ svirati. Što mogu donijeti učeniku Ludwiga van Beethovena? Talijansku lakoću, možda, talijansku ironiju?«

»Ne«, odgovorio je Stefan šaptom, pogleda prikovana za čovječuljka koji je koračao amo-tamo. »Srčanost, Maestro, sposobnost da odbacim sve drugo. Oh, tako me žalosti da vas moj učitelj nikada neće čuti.«

Paganini je zastao, napuživši usnice. »Misliš, Beethoven.«

»Gluh je, sada je previše gluha da bi mogao čuti čak i najviše tonove, previše gluha«, blago je rekao Stefan.

»I tako ti on ne može dati srčanost?«

»Ne, krivo ste me razumjeli!« Stefan je držao posuđenu violinu na kojoj je maločas svirao i zagledao se u nju.

»Stradivari, dakle, dar za mene, isto tako dobar kao i tvoj, ne?« kazao je Paganini.

»Doista, možda i bolji, ne znam«, odgovorio je Stefan. Vratio se na ono o čemu je govorio. »Beethoven može svakoga poučiti srčanosti. Ali on je sada skladatelj, gluhoća ga je natjerala na to, znate i sami, napadala je njegove uši sve dok više nije mogao svirati, i ostavila ga vezana za pero i tintu kao jedini način stvaranja glazbe.«

»Ah«, uzvratio je Paganini, »zahvaljujući tome smo bogatiji. Tako bih volio barem jednom ga vidjeti, makar iz daljine ili da on mene gleda dok sviram. Ali, *učinim li tvog oca svojim neprijateljem, nikada neću čak ni ući u Beč. A Beč je... pa, nakon Rima, postoji... Beč.*«

Paganini je uzdahnuo. »Ne mogu staviti na kocku to da izgubim Beč.«

»Ja ću se pobrinuti za to!« kazao je Stefan ispod glasa. Okrenuo se i pogledao kroz uski prozor, prelazeći očima po kamenim zidovima. Kako je jadno izgledalo ovo mjesto u usporedbi s poput bombonijere sređenih hodnika koje je odnio dim, ali bilo je potpuno u venecijanskom stilu. Crvenka-stosmeđi baršun sklupčan na podu, satenske cipele razbacane uokolo -razrezana breskva i iscijedena sva romantika.

»Znam«, rekao je Paganini. »Shvaćam. Da Beethoven još svira u *Argentincu* i *Schonbrunnu*, da je otišao u London i da ga proganjaju žene, možda bi bio poput mene, ne baš za komponiranje, ali uvijek u

središtu pozornosti, čovjek koji se osamljuje s glazbom, čovjek svirke.«

»Da«, kazao je Stefan, okrenuvši se. »Vidite, upravo sviranje je ono što me zanima.«

»Palača tvog oca u Petrogradu je legenda. On će se ubrzo vratiti tamo. Zar možeš okrenuti leđa takvim udobnostima?«

»Ja je nikada nisam vidio. Moja je kolijevka Beč, rekao sam vam to. Jednom sam dremuckao na kauču dok je Mozart izvodio ludorije na klavijaturi; imao sam osjećaj da će mi srce iskočiti iz grudiju.

Pogledajte. Živim unutar tog zvuka, zvuka violine, a ne - kao moj veliki učitelj - pišući note, za sebe, ili za druge.«

»Usudio bi se postati skitnica«, kazao je Paganini, a smijeh mu se na tren sledio. »Očito da, premda ja to ne mogu sebi predstaviti. Vi Rusi. Ja te neću...«

»Ne, nemojte me odbiti.«

»Ne odbijam te. Samo, riješi to kod kuće. Moraš! Ta violina o kojoj govoriš, koju si izvukao iz vatre, vrati se kući po nju, a s njom ponesi i očev blagoslov, u protivnom će nas progoniti, ti nemilosrdni bogataši, govoriti da sam omađijao ambasadorovog sina i odvuкао ga od njegovih dužnosti prema Caru. I sam znaš što su sve kadri učiniti.«

»Moram dobiti očevu privolu«, ponovio je Stefan, kao da to pokušava zapamtiti.

»Da, i onog stradivarija, dugog stradivarija o kojem si govorio. Donesi ga. Nije mi želja da ti ga uzmem. Pogledaj, vidiš i sam što imam. Ali želio bih zasvirati i na tom instrumentu. Želim čuti kako ga ti sviraš. Donesi ga i s njim blagoslov svoga oca, a s govorkanjima ćemo već izaći na kraj. Možeš putovati sa mnom.«

»Ah!« Stefan je zagrizao usnu. »Obećavate mi to, signore Paganini? Imam dovoljno novaca, ali to nije bogatstvo. Sanjate li o ruskim kočijama i...«

»Ne, ne, dječaće. Ne slušaš me. Rekao sam da ću ti dopustiti da ideš sa mnom i budeš tamo gdje sam i ja. Nije mi namjera postati tvoj sluga, kne-že. Ja sam lutalica! Eto to sam, shvaćaš. Virtuoz! Sva su mi vrata otvorena zbog moje svirke; ne moram dirigitirati, skladati, posvećivati, ukrašavati svoje izvedbe vrištećim sopranima i guslačima koji se nasmrt dosađuju u parketu. Ja sam Paganini! A ti ćeš biti Stefanovskv!«

»Donijet ću je, donijet ću svoju violinu, donijet ću pristanak svoga oca!« kazao je Stefan. »Za njega novac koji će mi davati neće predstavljati ništa.«

Otvoreno se osmjehnuo, a čovječuljak mu se približio i zasuo mu lice poljupcima, možda u talijanskom stilu, ili posve ruskom. »Hrabri, lijepi Stefan«, kazao je.

Stefan, zbunjen, vratio mu je dragocjeni dar, violinu. Pogledao je u svoje ruke pune prstenja s draguljima. Rubini, smaragdi. Skinuo je jedan i pružio ga.

»Ne, sinko«, odbio je Paganini. »Ne želim ga. Želim živjeti, svirati, ali nije potrebno da me potkupljuješ kako bi zadobio moje obećanje.« Stefan je potapšao Paganinija po ramenu i poljubio ga. Čovječuljak se zatresao od smijeha.

»A ta violina, moraš je donijeti. Ah, moram vidjeti tog dugog stradivarija, kako ga zovu, moram ga zasvirati.«

Ponovno Beč.

Odmah sam ga prepoznala već zbog čistoće, svaka je stolica bila pozlačena i obojena u bijelo i zlatno, parketi na podovima besprijekorni. Stefanov otac, i njega sam smjesta prepoznala, dok je sjedio u stolici pored vatre, s ruskim pokrivačem od medvjedeg krzna prebačenim preko krila, pogleda podignutog prema sinu, i u ovoj sobi violine u svojim kovčezima kao i prije, iako ovo nije bila veličanstvena palača kao ona što je izgorjela, već privremeno boravište.

Da, tu smo se smjestili prije povratka u Petrograd. Odjurio sam natrag. Okupao sam se i poslao po čistu odjeću prije nego što sam ušao na gradska vrata. Gledaj, slušaj.

Uistinu je izgledao drugačije, dotjeran, u blještavoj odjeći onog doba, elegantan crni kaput s lijepim dugmetima, naškrobljen bijeli ovratnik i svileni kravata, više nema pletenica ni ničeg sličnog, kosa mu je sjajna, još uvijek duga od puta, kao naznaka skorog odvajanja od svega ovoga, poput kose rock pjevača našeg vremena koja jednakom žestinom izvikuje riječi Krist i Odmjetnik.

Bojao se svoga oca, koji ga je s negodovanjem gledao odozdo, kod vatre:

»Virtuoz, lutajući svirač! Misliš li da sam u kuću dovodio velike glazbenike zato da bih te poučio tome da trebaš pobjeći s tim prokletim đavoljim Talijanom! S tim prevarantom koji izvodi trikove

prstima umjesto da svira prema notama! Ne usuđuje se svirati u Beču! Neka ga Talijani pojedu. Oni koji su izumili kastrate, tako da im ima tko proizvoditi vatromete nota, arpeđa i beskonačnih krešenda!«

»Oče, molim te, saslušaj me. Ti imaš pet sinova.«

»Ah, nećeš mi to učiniti«, kazao je otac, a njegova se sijeda kosa pokazala tankom kad se otkotrljala na ramena satenskog kućnog ogrtača. »Prestani! Kako se usuđuješ, ti, najstariji.« Ton mu je međutim bio blag. »Znaš da će Car uskoro zatražiti tvoju vojnu službu; mi služimo caru) Čak i sada,

moj povratak u Petrograd ovisi o njemu.« Spustio je glas, sućutno ga smek-šao, kao da su mu godine što ih dijele dale mudrost zbog koje žali svoga sina. »Stefane, Stefane, imaš dužnosti prema svojoj obitelji, prema Caru; ne možeš uzeti igračke koje sam ti dao za razonodu i pretvoriti ih u opsesiju!«

»Ti ih nikada nisi smatrao igračkama, naše violine, naše klavire, dao si donijeti najbolje instrumente za Beethovena, dok je još mogao svirati...«

Otac se nagnuo naprijed u velikoj, francuskoj stolici s bijelim okvirom, preširokoj i prenezagrapnoj da bi bila išta doli habsburška. Okrenuo je leđa velikoj, bogato ukrašenoj peći, koja se penjala uza zid prema neizbježno oslikanom stropu, u kojoj je vatra bila zarobljena sjajnim, bijelo glaziranim pločama išaranim zlatnim viticama.

Osjećala sam je, osjećala kao da smo ja i moj sablasni vodič u toj sobi, vrlo blizu onima koje smo tako dobro vidjeli. Širio se miris kolača; veliki, višekrilni prozori; ovdje je vlaga bila čista, kao magla na moru.

»Da«, kazao je otac, očito se trudeći da bude razuman i blag. »Istina je da sam dovodio najveće glazbenike da te poučavaju i razonode i učine tvoje djetinjstvo razigranim.« Slegnuo je ramenima. »Pa i sam sam rado svirao violončelo s njima, dobro znaš! Dao sam sve za tebe i za tvoju braću i sestre, kao i moji roditelji za mene... na mojim su zidovima prije nego što su izgorjeli visjeli slavni portreti, ti si uvijek imao najbolju odjeću, i konje u staji, da, najbolje pjesnike da ti čitaju, i da, Beethovena, jadnog, tragičnog Beethovena, držim ga uz nas zbog tebe, i zbog sebe, i zbog onoga što jest.

»Ali nije u tome stvar, sine. Car je taj koji zapovijeda tobom. Mi nismo bečki trgovci! Mi ne zalazimo u taverne i kavane što bruje naklapanjima i klevetama! Ti si knežević Stefanovsky, moj sin. Prvo će te poslati u Ukrajinu, kao i mene. I morat će proći neophodan broj godina prije nego što pri-jedeš u odgovorniju vladinu službu.«

»Ne.« Stefan je zakoračio unatrag.

»Oh, nemoj si otežavati položaj«, umorno je kazao njegov otac.

Sijeda griva visjela mu je oko drhturavih obraza. »Toliko smo izgubili, toliko; prodali smo sve što je spašeno, tako barem izgleda, da bismo mogli otići iz ovog grada u kojem sam jedino bio sretan.«

»Oče, neka ti onda vlastita bol bude poukom. Ja ne mogu, ne želim se odreći glazbe ni zbog jednog cara, ma gdje bio. Ja nisam rođen u Rusiji. Rođen sam u odajama u kojima je svirao Salieri, pjevao Farinelli. Prekli-njem te. Želim svoju violinu. Samo mi to daj. Daj mi je. Pusti me da odem bez novca i pronesi glas da nisi mogao zauzdati moju tvrdoglavu prirodu. Na tebe neće pasti nikakva ljaga. Daj mi violinu i otići ću.«

Na očevom se licu dogodila jedva primjetna, prijeteća promjena. U blizini su se začuli koraci. Ali njih su dvoje obraćali pažnju samo jedan na drugog.

»Ne pre nagluj se, sine.« Otac Je ustao, a medvjedi pokrivač pao na pod

zastrt sagom. Djelovao je kraljevski u onom antenskom ogrtaču, podstavljenom krznom, prstiju pokrivenih dragim kamenjem.

Bio je Stefanove visine, nimalo seljačke krvi kako se čini, samo mješavina nordijskog i slavenskog, koja je stvorila divove poput Petra Velikog, možda, tko će znati, ali ovo je u svakom slučaju bila prava plemićka krv.

Otac mu se približio, a onda okrenuo i stao razgledati blistave, lakirane instrumente koji su ležali na komadima pokućstva čija su vrata bila oslikana bujnim rokoko vrtovima. Zidovi prekriveni svilom, uokvirenom tankim zlatnim letvicama što su se dizale prema oslikanom svodu.

Bili su to gudači instrumenti. Zadrhtala sam već pri samom pogledu na njih. Nisam prepoznavala ovu violinu.

Otac je uzdahnuo. Sin je čekao, očito odgojen da ne plače, što bi učinio da je bio sa mnom, što i je činio sada sa mnom, u ovoj

nevidljivosti iz koje smo promatrali. Čula sam ga kako uzdiše, ali onda je vizija sve prekrila i čvrsto preuzela.

»Ne možeš otići, sine«, kazao je otac, »juriti svijetom s tim prostim čovjekom. Ne možeš. I ne možeš uzeti svoju violinu. Srce mi se slama što ti to moram reći. Ali to su puke sanje, neće proći ni godina dana a ti ćeš se vratiti i moliti za oprost.«

Stefan je jedva obuzdavao glas, zagledan u svoju baštinu.

»Oče, čak ako se i ne slažemo, taj je instrument moj, ja sam ga izvadio iz zapaljene sobe, ja...«

»Sine, taj je instrument prodan, kao i svi Stradivarijevi instrumenti, svi klaviri i klavi-čembalo na kojem je svirao Mozart, sve je prodano, uvjeravam te.«

Stefanovim se licem razlio šok koji sam i sama osjetila dok sam gledala. Duh u bezobrisnoj tami pored mene bio je i sam previše tužan da bi zbijao šalu s tim, samo se čvršće privio uza me, drhteći kao da je sve to previše za njega, ovaj uskuhali oblak, i ne može ga otpuhati natrag u kotao s čarobnim napitkom.

»Ne... Ne, nisu prodane, ne violine, ne... ne ona violina koju sam...«

Sve više je blijedio i krivio usta, a ravne tamne obrve su se spojile, na rubu mrštenja. »Ne, ne vjerujem ti, zašto, zašto mi lažeš!«

»Obuzdaj svoj jezik, moj najdraži sine«, kazao je visoki sjedokosi čovjek, jednom rukom naslonjen na stolicu. »Prodao sam ono što sam morao da bih mogao otići odavde i vratiti se našoj kući u Petrogradu. Nakit tvoje sestre i tvoje majke, slike, sam Bog će ga znati što sve ne, kako bih spasio što se dade, za sve vas, od onoga što smo imali i što moramo zadržati. Violine sam prodao trgovcu Schlesingeru prije četiri dana. Uzet će ih kad odemo. Bio je toliko ljubazan da...«

»Ne!« povikao je Stefan. Rukama se uhvatio za glavu. »Ne!« urlao je.

»Ne moju violinu. Ne, ne možeš prodati moju violinu, ne možeš prodati dugog stradivarija!«

Okrenuo se, izbezumljena pogleda, i počeo pretraživati gornju ploču dugih, oslikanih kredenaca, gdje su pomno ležali instrumenti na svilenim jastucima, a čela bila naslonjena na stolice i slike poslagane za transport.

»Kažem ti, gotovo je!« povikao je otac. Okrenuvši se zdesna nalijevo pronašao je svoj srebrni štap i podigao ga desnom rukom, prvo za okrugli držak a onda po sredini.

Stefan je okom pronašao violinu. Potrčao je prema njoj. I ja sam je ugledala.

Svim srcem sam pomislila, da, uzmi je, nosi je, spasi je od ove grozne nepravde, tog glupog obrata sudbine, ona je tvoja, tvoja... Stefane, uzmi je!

A sada si mije ti uzela. U bezdanom mraku, poljubio me u obraz, bio je previše pogođen da bi se borio sa mnom. *Gledaj što će se dogoditi.*

»Ne diraj je, da je nisi uzeo«, kazao je otac, približavajući se sinu.

»Upozoravam te!« Zavrtio je štap tako da je njegov ukrašeni držak stršao u zraku poput palice.

»Da se nisi usudio razbiti je, ne stradivarija!« rekao je Stefan.

U ocu je prasnula srdžba. Prasnula je na te riječi, na glupost te pretpostavke, na dubinu nespোরазума.

»Ti, moj ponos«, rekao je, spustivši glavu i odlučno koračajući prema njemu. »Majčin miljenik, Beethovenov anđeo, ti, ti misliš da bih ja razbio instrument s ovim! Samo ga dirni pa ćeš vidjeti što ću učiniti!« Stefan je posegnuo za violinom, ali se štap obrušio na njegova ramena. Zateturao je pod udarcem, presavinuo se, povukao. Srebrni ga je štap ponovno pogodio, ovaj put po lijevoj strani glave i iz uha mu je šiknula krv.

»Oče«, povikao je.

Ja sam podivljala u našem nevidljivom skloništu, podivljala od želje da navalim na oca, da ga zaustavim, vrag ga odnio, da nisi više udario Stefana, nećeš, nećeš.

»Nije više naša, rekao sam ti«, povikao je otac. »Ali ti jesi moj, moj sin, Stefan!«

Stefan je ispružio ruku i štap je fijuknuo zrakom.

Zacijelo sam vrisnula, ali to je bilo daleko od uplitanja. Štap je tako udario Stefana po lijevoj ruci da je jauknuo i povukao ruku na grudi, zatvorivši oči.

Nije vidio udarac koji se spustio na njegovu desnu ruku kojom je pokrio onu ranjenu. Štap ga je opalio po prstima.

»Ne, ne, ne moje ruke, ne moje ruke, oče!« zaurlao je.

Strka u kući. Povici. Glas mlade žene: »Stefane!«

»Prkosiš mi«, vikao je starac. »Kako se usuđuješ!« Lijevom je rukom pograbio sina za rever, a ovaj je bio u takvom šoku od boli da je samo

napravio grimasu, nesposoban obraniti se, i gurnuvši ga tako da se rukama uhvatio za kredenc ponovno je spustio štap na njegove prste. Ja sam zatvorila oči. *Otvori ih, pogledaj što radi. Postoje instrumenti od drveta i oni od krvi i mesa, a pogledaj što on meni čini.*

»Oče, prestani!« povikala je žena. Vidjela sam je odozada, vitko biće što je krenulo prema njima, labuđeg vrata i golih ruku, u dugoj ampir haljini od zlataste svile.

Stefan se uspravio. Nestalo je zbunjenosti i bola. Odmaknuo se nekoliko koraka i zapiljio u krv što je tekla iz njegovih slomljenih prstiju. Otac je stajao podignuta štapa, spreman ponovno udariti.

A sada se Stefanovo lice promijenilo; nestalo je sve sućuti, kao da ona nije ni moguća na takvoj maski bijesa i osvete.

»Ti to meni činiš!« povikao je. Zavitlao je svojim raskrvarenim neupotrebljivim rukama. »To činiš mojim rukama!«

Zapanjen, otac je zakoraknuo unatrag, ali mu se lice tvrdoglavo ukočilo. Vrata sobe bila su načičkana onima koji su gledali, braćom, sestrama, slugama, nisam mogla znati.

Mlada im je žena pokušala prići, ali joj je starac naredio: »Vera, ne mijesaj se!«

Stefan je poletio na oca i poslužio se onim što mu je preostalo, koljenom, šutnuo ga je na vreću emajliranu peć, a onda podigao vrh čizme i udario ga u prepone, na što je starac ispustio štap i pao na koljena, pokušavajući se zaštititi.

Vera je vrisnula.

»Ti to meni radiš!« uralo je Stefan, »Ti to meni radiš, to mi radiš«, iz ruku mu se cijedila krv.

Sljedeći udarac nogom zahvatio je starca ispod brade i bezživotno ga odbacio na tepih. Stefan je ponovno šutnuo, a ovaj je put čizma okrnula glavu, i još jednom.

Okrenula sam se. Nisam željela gledati, nisam. *Ne, gledaj sa mnom, molim te.* Bio je to tako blag glas, tako molećiv. *Mrtav je, znaš, mrtav tamo na podu, ali tada to nisam znao. Pogledaj, ponovno ga udaram. Pogledaj. Njegovo se koljeno ne diže iako sam ga pogodio točno tamo kamo je tvoja majka udarila tebe, šutnuo sam ga u trbuh, vidiš... a on je već bio mrtav, vjerojatno od udarca u bradu, nikad neću znati.*

Ocoubojica, Ocoubajica, Ocoubajica.

Ljudi su potrčali prema njemu, ali tu se stvorila Vera, ispruživši ruke da im zapriječi put. »Ne, nećete ni pipnuti moga brata!«

To je Stefanu dalo vremena da se ogleda oko sebe, dok mu je iz ruku i dalje curila krv, i u tom je djeliću vremena otrčao do najbližih vrata, od-gurnuvši zaprepaštene sluge, sjurivši se niz mramorne stube.

Ulice. Je li ovo Beč?

Odnekud je nabavio ogrtač, zavoj za ruke. Bio je tat što se šulja uza zidove. Ulica je bila stara i krivudava.

O nježna droljo, što misliš, ostalo mi je nešto zlata. Ali vijesti su naelektrizirale Beč. Ubio sam svoga oca. Ubio sam svoga oca.

Ovo je bio Graben, onakav kakav danas više nije: prepoznala sam ga po zavojitim uličicama, taj dio grada u kojem je živio Mozart, u kojem je danju uvijek bilo živo. Ali ovo je bila noć, kasno noću.

Stefan je čekao u sjeni dok se iz gostionice, uz iznenadnu provalu gromoglasnog smijeha, nije pojavio neki čovjek.

Zatvorio je vrata na topao svijet unutra, pun zadimljenih lula i mirisa slada i kave, na zvuke razgovora i hihota.

»Stefane!« prošaptao je. Prešao je ulicu i uhvatio Stefana za ruku.

»Bježi iz Beča. Naređeno je da te na licu mjesta ubiju. Sam je Car dao Metter-nichu pismeno dopuštenje. Grad je pun ruskih vojnika.«

»Znam, Franz«, kazao je Stefan, plačući kao dijete. »Znam.«

»A tvoje ruke,« nastavio je mladić, »što im se dogodilo?«

»Oh, ne dovoljno, ni izdaleka dovoljno, omotane su, iskrivljene, slomljene a nenamještene, sa svime je gotovo, ovo je kraj.« Stajao je ukočen, zagledan u tanku prugu Nebesa. »Oh, Gospode Bože, kako se to moglo dogoditi, Franz, kako? Kako sam došao dotle, a samo prije godinu dana bili smo svi u sali za bal i svirali, i čak je i Maestro bio tamo, i rekao kako uživa gledati ples naših prstiju! Kako?«

»Stefane, reci mi«, kazao je mladi čovjek po imenu Franz, »nisi ga stvarno ti ubio? Lažu, sve su izmislili. Nešto se dogodilo, ali Vera kaže da su nepravедno...«

Stefan nije mogao odgovoriti. Zatvorio je oči, stisnuo usta. Nije se usudio odgovoriti. Odmaknuo se od prijatelja i dao u bijeg, plašt je lepršao za njim, čizme odzvanjale po oblom kamenu kojim je bila popločena ulica.

Trčao je i trčao, a mi smo išli za njim, i postao je sićušan u noći, a nad sve su se nadvile zvijezde i nestalo je grada.

Bila je to tamna šuma ali mlada, nježna, s niskim bjelogoričnim stablima i lišćem koje je šuštal pod Stefanovim čizmama. Bečka šuma, koju sam tako dobro poznavala s jedne slike i iz tolikih knjiga i skladbi. U nizini je ležao gradić u koji se potajno ušuljao Stefan, držeći ruke u krvavim prljavim zavojima privijene uz tijelo, povremeno zgrčivši lice od boli, ali se boreći protiv toga, dok je ulazio u glavnu ulicu a zatim na trg. Bilo je kasno, dućani su bili zatvoreni, a meni su se uličice u svojoj tišini učinile kao iz slikovnice. Hitao je onamo kamo je naumio. Stigao je do malog dvorišta čija vrata nisu bila zaključana i neprimijećen ušao.

Kako se doimala minijaturnom ova arhitektura malog grada nakon palača u kojima smo gledali užase.

U prohladnoj noći ispunjenoj mirisom borova i zapaljenih peći, on se zagledao u jedan osvijetljen prozor.

Iznutra je dopirala čudna pjesma, bez sluha, više kao dreka, ali veoma radosna i puna žara. Bio je to poj gluha čovjeka.

Poznavala sam to mjesto, poznavala ga s crteža, znala sam da je tu nekoć živio i pisao Beethoven, a kako smo se približavali vidjela sam ono što je i Stefan vidio penjući se uz nekoliko stepenica - unutra je bio Maestro i njihao se za radnim stolom, umakao pero u tintu, mahao glavom, toptao nogom, pa križao note, sav kao u transu, u svom dragocjenom, neditnutom djeliću svemira u kojem je sklapao zvukove onako kako onima koji čuju možda nikad ne bi palo na pamet ili to čak ne bi tolerirali.

Kosa ovog velikog čovjek bila je slijepljena, prošarana sijedim vlasima koje prije nisam primijetila, kozičavo je lice bilo zajapureno, ali mu je izraz bio opušten i otvoren, nije na njemu bilo ni traga zlovolje. Ponovno se zaljuljao naprijed-natrag i zapisao nešto. Pjevušio je onu tugaljivu toptavu melodiju koja mu je zacijelo bila stalni oslonac.

Mladi je Stefan prišao vratima, otvorio ih i ušao, netremice gledajući Maestra, sakrivši povijene ruke za leđa, a onda mu se približio i kleknuo do Beethovenove ruke.

»Stefane!« povikao je ovaj, hrapavo i glasno. »Stefane, što je?« Stefan je pognuo glavu i briznuo u plač a onda je odjednom, ne razmišljajući, podigao krvave zavojke kao da njima želi dodirnuti Maestra.

»Tvoje ruke!« Maestro je bio izvan sebe. Ustao je i pritom prevrnuo tintu, tražeći nešto po stolu. Bilježnicu za razgovor, ne pločicu za razgovor, to je tražio, suputnika svojih gluhih godina pomoću kojeg je razgovarao s ljudima.

Ali onda je s užasom spustio pogled i shvatio da Stefan ne može pisati, dok je ovaj klečao, potresen, drhturio i vrtio glavom moleći da ga poštedi objašnjavanja.

»Stefane, tvoje ruke, što su ti učinili, moj Stefane!«

Stefan je podigao ruku da ga ušutka, podigao je, očajan. Ali, bilo je prekasno. U svojoj zaštitničkoj panici Beethoven je usplahirio susjedstvo.

Stefan je morao bježati. Na tren je privinuo Maestra uza se, snažno ga poljubio u usta, i nestao kroz sporedna vrata upravo u Času kad su se ona do njega otvorila.

Ponovno se dao u bijeg, ostavljajući Beethovena da urla od boli.

Sobičak, ženski krevet.

Stefan leži sklupčan u svojim uskim hlačama i čistoj košulji, lice mu je utonulo u jastuk, usta otvorena, lice vlažno ali smireno.

Ona, krupna žena s licem djevojčice, bucmasta i poprilično nalik meni, samo mlada, svježim mu je zavojima previjala ruke. Vidjelo se da ga obožava, njegovo smireno lice, prebijene prste koje je držala u rukama, jedva susprežući suze. Bila je to žena koja ga je voljela.

»Morate otići iz Beča, kneževiću«, rekla je, na bečkom njemačkom, glatkom i kultiviranom. »Morate!«

Nije se pomakao. Njegove su oči propustile malo svjetlosti ili možda ispustile djelić bjeloočnica, što se učinilo poput same smrti, s tom razlikom što je on disao.

»Stefane, slušaj me!« Sada mu se obratila prisno. »Sutra je pogreb tvog oca. Njegovo će tijelo počivati u Van Meck grobnici, a znaš što kane, kane, s njim pokopati i tvoju violinu.«

Otvorio je oči, zagledao se u svijeću iza nje, u glineni tanjur na kojem je stajala, tanjur u kojem se već bila nakupila lokvica voska. A onda se zagledao u nju, okrenuvši se, a iza njega se ustobočilo priprosto, tvrdo drveno uzglavlje. Ovo je bilo najsirotinjskije mjesto na koje nas je dosad doveo. Jednostavan sobičak, možda iznad dućana.

Njegove su se zamućene oči zagledale u njezine. »Zakopati violinu. Berthe... kažeš?«

»Da, dok se ne pronade ubojica, nakon čega će njegove ostatke prenijeti u Rusiju. Sada je zima; znaš da ionako ne bi mogli putovati do Moskve. A Schlesinger, trgovac, ipak ju je platio. Znaš, to je stupica za tebe, misle da ćeš doći po nju.«

»Glupost«, kazao je Stefan. »Ludost.« Sjeo je, podigao koljeno, uzeo zabadati stopalo u zgrudani madrac. Kosa mu se rasula, isto kao i sada, satenasta, nepočešljana. »Stupica za mene! Zakopati violinu u lijes s njim!«

»Psst, ne budi tako glup. Misle da ćeš je ti doći ukrasti prije nego što zapečate kovčeg. Ne dođeš li, ostala bi u grobu dok se ne pojaviš, i oni te ne uhvate. Ili bi zauvijek ležala s tvojim ocem, sve dok te ne bi našli i pogubili zbog tvog zločina. Odvratno; tvoje sestre i braća očajni su, i ne slažu se svi s tom okrutnošću prema tebi.«

»Ne...« promrmljao je, razmišljajući, možda se ponovno prisjetivši da mora bježati. »Berthe!« prošaptao je.

»Braća tvoga oca su ta koja potpiruju vatru osvete - kako samo pušu i huču - da violinu treba zakopati s onim koga si ubio, tako da je više nikada, nikada ne možeš svirati. Zamišljaju da si je čak spreman ukrasti od Schlesingera.«

»I jesam«, prošaptao je.

Oboje ih je uznemirila neka buka. Otvorila su se vrata i pojavio se oni-zak čovjek okrugla lica, zdepast, krupan, zaogrnut kratkim crnim plaštem, u nepobitno gospodskoj košulji. Djelovao je kao Rus, taj čovjek, obrazi su mu bili tako okrugli, oči malene. Bilo je u njemu nečega od onih Rusa koje čovjek danas viđa. Preko ruke je imao prebačen dug plašt i čistu odjeću koju je položio na stolicu. Plašt je bio s kapuljačom.

Kroz male naočale sa srebrnim okvirom zagledao se u ovog mladca na krevetu i u djevojku koja se nije čak ni okrenula da ga pozdravi.

»Stefane«, kazao je. Skinuo je cilindar i zagladio preostalu sijedu kosu koja je prekrivala ružičastu ćelu. »Kuća je pod prismotrom. U svakoj ulici su. Čak su i Paganinija u Italiji ispitivali o svemu ovome, a on je tvrdio da te uopće ne poznaje.«

»Morao je«, * promrmljao je Stefan. »Jadni Paganini. Što me briga za to, Hans. Vrlo važno.«

»Stefane, donio sam ti plašt, dugi plašt s kapuljačom i nešto novaca da se možeš izvući iz Beča.«

»Kako si došao do toga?« sa strepnjom je upitala Berthe. »To sad nije važno«, odgovorio je čovjek i samo je letimično pogledao, »osim što ti želim reći da nisu svi u tvojoj obitelji ledena srca.«

»Vera, moja sestra, vidio sam je. Vidio sam što je učinila kad su me pokušali uhvatiti, stala je pred njih. Oh, mila moja Vera.«

»Vera kaže da moraš otići, u Ameriku, na portugalski dvor u Brazilu, bilo kamo, ali otići nekamo gdje ti mogu pravo namjestiti ruke i gdje ćeš moći živjeti, jer bez toga ti nema života! Brazil je daleko. Ima i drugih zemalja. Čak i Engleska, pođi tamo - u London, ali moraš izaći iz Habsburškog carstva, moraš. Znaš, i mi smo u opasnosti zbog toga što ti pomažemo.«

Mlada se žena rasrdila. »Dobro znaš što je učinio za tebe!« rekla je.

»Ja ga se ne kanim odreći.« Prebacila je srdit pogled na Stefana, a on ju je pokušao pogladiti rukama u zavoju ali se zaustavio, bilo je to nalik životinji što šapom maše po zraku, oči su mu se odjednom zamaglile od boli ili pukog očaja.

»Ne, jasno da ga se nećemo odreći«, složio se Hans. »On je naš dječak, naš Stefan, oduvijek je to bio. Samo hoću reći da je pitanje dana kad će te pronaći. Beč nije velik. A ti, s tim tvojim rukama poput motki, što možeš? Zašto si još tu?«

»Moja violina«, kazao je Stefan slomljenim glasom. »Ona je moja, a nije sa mnom.«

»Zašto ne bi ti otišao po nju?« dobacila je mlada žena bucmastom čovječuljku, ovlaš ga pogledavši. Omotala je gazom Stefanovu lijevu ruku. »Ja? Da odem po violinu?« začudio se čovjek.

»Zašto ne bi mogao ući u kuću? Ne bi ti bilo prvi put. Da vidiš jesu li stolovi sa slatkišima postavljeni kako treba. Da provjeriš *linzer* kolačiće. Pravo je čudo da kad god netko umre u Beču svi ostali ne pomru od prežderavanja kolačima. Otiđi s pekarima da osobno provjeriš jesu li kolači dobro napravljeni, to je bar jednostavno, a onda se iskradi gore, pa u sobu u kojoj je odar i uzmi violinu. Ako te zaustave? Reci da tražiš nekoga od obitelji da čuješ što se zapravo dogodilo, toliko si volio tog dječaka. Svi to znaju. Idi po violinu.«

» 'Svi to znaju' «, ponovio je. Upravo te su riječi uznemirile starčica i on je prišao prozoru i zagledao se van. »Da, svi znaju da je provodio pijane sate s mojom kćeri, kad god mu se to prohtjelo.«

»I davao mi prekrasne stvari, koje još uvijek imam i imat ću ih i na dan svog vjenčanja!« uzvratila je ona ogorčeno.

»Ima pravo«, umiješao se Stefan. »Moram sam poći. Ne mogu ostati ovdje i oboje vas dovoditi u opasnost. Sjetit će se i doći ovamo, postaviti će straže...«

»Ne mora biti«, usprotivila se ona. »Svaki sluga u kući i trgovac koji je prodavao tvojoj obitelji volio te, obožavao, a i sve one Francuskinje, to smeće koje je došlo s osvajačem, njih drže pod prismotrom, da, zna se da si k njima zalazio, ali ne i pekarevoj kćeri. Ipak, istina je ono što otac kaže, moraš otići. I sama sam ti to rekla. Moraš ići. Ne odeš li iz Beča, samo je pitanje dana kad će te uhvatiti.« Stefan se duboko zamislio. Pokušao se nasloniti na desnu ruku, i brzo shvatio da ne može pa se navalio na drveno uglavlje. Strop je bio nizak iznad njegove glave, prozor malen na debelom zidu. On se doimao tako živopisno usred svega toga, predug, preizostrenih crta, prelijep, prežestok za tako malu sobu.

Mlada slika moga duha koji hoda prostranim odajama i širokim ulicama.

Kći se okrenula ocu.

»Pođi tamo i uzmi violinu!« rekla je.

»Sanjaš!« odgovorio je on. »Luda si od ljubavi. Ti si glupa pekareva kći.« »A ti, koji želiš biti fini gospodin s kavanom na Ringstrasse, ti se ne usuđuješ.«

»Jasno da se ne usuđuje«, ozbiljnim glasom se umiješao Stefan.

»Osim toga, Hans ne bi znao koju violinu treba uzeti.«

»Leži u lijesu!« kazala je ona. »Rekli su mi.« Zubima je pregrizla zavoj, razderala ga na dva dijela i još jednom zavezala ispod zapešća. Već je opet bio krvav. »Oče, donesi mu je.«

»U kovčegu!« prošaptao je Stefan. »Pokraj njega!« Glas mu je bio pun prezira.

Bila bih zatvorila oči, ali nisam imala takvu kontrolu ni nad jednim fizičkim tijelom. Ja sam držala tu violinu, onu o kojoj su razgovarali. Bila mi je u rukama i razmišljala sam, dakle ova stvar, ta stvar koju slijedimo kroz njezinu krvavu povijest, u ovom času, bit će 1825., ili

nešto kasnije, u ovom času već leži u lijesu! Je li poštropljena svetom vodom, ta stvar, ili će to doći tek prilikom posljednjeg pomazanja, uz rekvijem, i hoće li se to zbivati u bečkoj crkvi sa zlatno šećernim anđelčićima?

Čak je i meni bilo jasno da starčić ne može uzeti violinu. Ali sav se upinjao da se obrani, pred njima oboma, pred svojim vlastitim srcem, okretao se, hodao amo-tamo, grickao usnu, a naočale su bljeskale.

»Ta ne može se tek tako ući u sobu u kojoj leži knez u lijesu... »

»Berthe, on ima pravo«, blago je kazao Stefan. »Ne mogu mu dopustiti da se upusti u takvo što. Osim toga, kad bi to mogao učiniti? Što da radi, važno uđe, ščepa violinu iz mrtvačeva zagrljaja i izjuri s njom?« Berthe je podigla pogled; njena je crna kosa bila okvir bijelom licu, pametne oči molećive. Imala je duge trepavice i puna, putena usta.

»Tijekom noći bit će trenutaka kad će soba biti gotovo prazna«, rekla je. »Znaš i sam. Kad muškarci budu spavali. Ona nekolicina će moliti kronicu, i vrlo je vjerojatno da će imati zatvorene oči. Dakle, oče, ti tada dolaziš da baciš pogled na stolove s hranom. Tada će čak i Stefanova majka spavati.«

»Ne!« usprotivio se Stefan, ali njezine su riječi naišle na plodno tlo. Zagledao se preda se, zaokupljen planom koji je smišljao. »Pridem lijesu, uzmem je od njega, ona leži s njim, moja violina...«

»Ti to ne možeš učiniti«, kazala je Berthe. »Nemaš je čime uhvatiti.« Bila je užasnuta. »Da ti nije palo na um da prideš toj kući!« Nije ništa rekao. Ogledao se oko sebe, još jednom se pokušao poduprijeti o ruke, a onda se brzo ispravio od boli. Vidio je odjeću koja je ležala, spremna. Vidio plašt.

A onda: »Reci mi, Hans, reci mi istinu, je li mi Vera poslala novac?« »Da, a i tvoja majka zna za to, no kažeš li to ikome sa mnom je gotovo; nemoj se slučajno time hvalisati pred nekim tajnim prijateljem. Učiniš li to, ni tvoja sestra ni tvoja majka neće imati moći da me zaštite.«

Stefan se gorko osmjehnuo i kimnuo.

»Jesi li znao«, kazao je Hans, povukavši naočale na korijen svog kusa-stog nosa, »da je tvoja majka mrzila tvog oca?«

»Jasno da jesam«, odgovorio je Stefan, »ali ja sam je sada povrijedio mnogo gore nego što je on to ikad učinio, nije li tako?«

Nije čekao da starčić smisli odgovor. Spustio je noge s kreveta. »Berthe, ne mogu sam navući čizme.«

»Kamo ćeš?« Pritrčala je krevetu da mu pomogne. Pomogla mu je da navuče svaku čizmu, a zatim da se uspravi. Dala mu je onaj njegov crni vuneni kaputić, svjež i čist, kojeg mu je jamačno poslala sestra. Bucmasti ga je starčić pogledao s tugom i žaljenjem. »Stefane, vaša je kuća sa svih strana okružena vojnicima, ruskom stražom, Metternichovom osobnom stražom, posvuda je policija. Slušaj me.« Starac mu je prišao i položio ruku na njegovu pozlijedenu, a kad je Stefan napravio bolnu grimasu i povukao ranjenu ruku, zaustavio se s ispričavanjem, postidjen.

»Nema veze, Hans. Toliko si učinio za mene. Hvala ti. Bog to ne može ne vidjeti. Nisi ti ubio mog oca. A vidim da me i majka blagosilja. Ovo je najbolji plašt moga oca, podstavljen ruskom lisicom, vidiš? Eto, kako ona misli na mene. Ili ti je to dala Vera?«

»Bila je to Vera! Ali, slušaj me. Još noćas moraš napustiti Beč. Uhvate li te, neće ti suditi. Pobrinit će se da budeš mrtav prije nego što uspiješ išta reći, ti ili itko tko je vidio što ti je učinio.«

»Meni je već suđeno, ovdje«, kazao je Stefan, dodirnuvši svoj kaput povijenom rukom. »Ja sam ga ubio.«

»Otiđi iz Beča kako sam ti rekao. Nađi nekog liječnika koji ti još može izliječiti prste. Možda ih je moguće spasiti. Za nekoga tko svira poput tebe postoje i druge violine. Prijeđi more, pođi u Rio de Janeiro, otiđi u Ameriku, ili istočno od Istanbula, gdje te nitko neće pitati tko si. Imaš li u Rusiji prijatelja, s majčine strane?«

Stefan je zavrtio glavom, smješkajući se. »Sve su to Carevi rođaci ili njegova kopilad«, kazao je tiho se nasmijavši. Bilo je to prvi put u ovom avetinjskom životu da sam vidjela ovog Stefana kako se uistinu smije. Na tren je djelovao bezbrižno, a radost mu je zbrisala s lica sve bore i učinila da, kako to već biva s radošću, sav zrači.

Bio je pun neizrečene zahvalnosti za uzrujanog starčića. Uzdahnuo je i ogledao se sobom. Djelovalo je to kao posve spontan postupak nekoga tko bi uskoro mogao umrijeti pa se s ljubavlju zagleda u sve one jednostavne stvari.

Berthe mu je povezala volane na košulji, podigla ovratnik. Zavezala bijelu svilenu kravatu. Uzela je crni vuneni šal i omotala mu ga oko

vrata, izvukavši njegovanu, sjajnu kosu i puštajući je da se raspe. Bila je duga ali podšišana.

»Daj da ti je odsječem...« kazala je. Da se bolje prikrije? »Ne... nije važno. Prikrit će me plašt i kukuljica. Nema više vremena. Pogledaj, ponoć je. Dugo, posmrtno bdijenje zacijelo je otpočelo.« »Nećeš valjda!« vrisnula je.

»Hoću! Zar ćeš me odati?«

Pomisao na to ju je osupnula, osupnula i njezinog oca. Znavrtili su glavom, bez riječi prisegavši da im takvo što nije ni na kraj pameti.

»Zbogom, mila, da barem imam kakvu sitnicu da ti ostavim...«

»Ostavljaj mi sve što će mi ikad biti potrebno«, blago je odgovorila.

U njezinom je glasu bilo pomirenosti sa sudbinom. »Ostavljaj mi sate o kojima druge mogu samo maštati ili čitati u romanima.«

Ponovno se osmjehnuo. Nikada ga ni u jednom okruženju nisam vidjela tako opuštena. Pitala sam se bole li ga ruke, jer zavoji su već i opet bili krvavi.

»Žena koja mi je namjestila ruke«, rekao je Berthi, ostajući kod onoga što je započeo, »za naplatu mi je uzela sve prstenje. Nisam je mogao spriječiti. Ali, ovo je za mene posljednja topla soba noćas, posljednji trenutak bez hitnje. Berthe, poljubi me i odlazim. Hans, ne mogu te moliti za blagoslov, ali molim te za poljubac.«

Sve troje se zagrlilo. Stefan je ispružio ruke kao da bi s tim batrljcima mogao podići plašt, ali ga je Berthe preduhitrila, pa su mu ga oboje zajedno prebacili preko ramena i navukli mu kapuljaču na glavu. Meni je bilo zlo od straha. Znala sam što slijedi. Nisam to željela vidjeti.

13

Predvorje velike kuće. Pozlaćeno drvo, neizbježan ukras njemačkog baroka, na zidovima dvije freske okrenute jedna drugoj, muškarac i žena s napu-dranim perikama.

Stefan je uspio ući, s rukama uguranim pod kaput, i upravo je odrješito razgovarao na ruskom s dva stražara koja su bila zbunjena i nesigurna u pogledu ovog lijepo odjevenog gospodina koji je došao odati posljednju počast pokojniku.

»Je li Herr Beethoven ovdje? Sada?« oštrim je glasom upitao Stefan na ruskom. Time im je htio zaokupiti pažnju. Stražari su govorili

samo njemački. Naposljetku se pojavio čovjek iz osobne Careve garde.

Stefan je besprije korno odigrao svoju ulogu, ne izvukavši ruke ispod ogrtača izveo je dubok, ruski naklon, tako da je plašt pao oko njega po popločenom podu, a luster osvjetljavao taman, gotovo redovnički lik. Rekao je na ruskom: »Dolazim od grofa Raminskog iz Petrograda, da odam posljednju počast pokojniku.« Njegovo samopouzdanje i držanje bili su savršeni. »A također i da prenesem jednu poruku Herr van Beethovenu. Upravo za mene je Herr Beethoven napisao kvartet što mi ga je poslao knez Stefanovsky. Ah. Molim vas da mi dopustite da provedem nekoliko časaka s mojim dobrim prijateljem; ne bih želio u ovo doba uznemiravati obitelj, a rečeno mi je da će počasna straža biti cijelu noć, da mogu navratiti kad hoću.«

Krenuo je prema vratima.

Ruski su stražari poprimili ukočeno držanje, a njemački časnici i sluge s perikama povodljivo učinili isto.

Sluge su pošle za stražarima koji su pohitali otvoriti vrata.

»Herr Beethoven je prije nekog vremena otišao kući, ali Ja vas mogu otpratiti do sobe u kojoj leži knez«, kazao je ruski časnik, vidljivo pun strahopoštovanja prema ovom visokom, dojmljivom glasniku.

»Možda ne bi bilo zgorega da probudim...«

»Nikako. Rekao sam vam već, ne želim ih uznemiravati u ovo doba noći«, usprotivio se Stefan. Pogledom je preletio kuću kao da mu to velebno zdanje nije baš nimalo poznato.

Krenuo je uza stube, a teškim krznom postavljen ogrtač razigrano je plesao nad petama njegovih čizama.

»Mlada kneginjica«, započeo je, pogledavši preko ramena ruskog stražara koji je požurio za njim, »je moja prijateljica iz djetinjstva. Javit ću joj se u neko pristojnije doba. Dopustite mi samo da bacim pogled na kneza i izmolim molitvu.«

Rus je zaustio da nešto kaže, ali bili su stigli do vratiju. Bilo je prekasno za riječi.

Soba s odrom. Golema, zidova prekrivenih bijelo zlatnim viticama, zbog kojih su bečke sobe tako nalik šlagu; visoki stupovi s pozlaćenim ukrasima; dugačak niz prozora, svaki smješten duboko, pod zaobljenim lukom ispod pozlaćenog svodnog tjemena, i isto takav

niz zrcala koja kao da ih podražavaju, sa suprotne strane, a pri dnu, dvostruka vrata kroz koja smo upravo ušli.

Lijes je stajao na velikom postolju prekrivenom bogato nabranim baršunom, a tu, tik uz lijes, u maloj pozlaćenoj stolici sjedila je žena brade klonule na grudi, usnula. Njen goli zatiljak otkrivao je jedan jedini niz crnih perli, haljina podignutog struka, u ampirskom stilu, bila je u dubokoj crnini.

Kolica za lijes bila su zatrpana i okružena prekrasnim buketima. Iz mramornih žardinijera porazmještenih po cijeloj sobi prštali su dostojanstveni ljiljani i ozbiljne ruže postavši dijelom zagušujućeg sobnog dekora.

Bijelo bojene stolice u francuskom stilu bile su postavljene u nekoliko redova, a njihova je uzvišena tamnozeleno ili crvena damast presvlaka bila u oštroj opreci s nespretno izrađenim bijelim njemačkim okvirom. Gorjele su svijeće, zasebno i u svijećnjacima, i u velikom lusteru, masivnom predmetu od zlata i stakla zalivenom pravim, bijelim pčelinjim voskom, poprilično nalik onome što se srušio u Stefanovoj kući.

Tisuću plamenova plaho je titralo u tišini.

U stražnjem dijelu sobe sjedili su redovnici, naglas, na latinskom moleći kronicu, *sotto voce*, svi u jedan glas. Nisu podigli pogled kad je ušao čovjek s kapuljačom i krenuo prema lijesu.

Na dugom, pozlaćenom kauču spavale su dvije žene, mlada, tamnokoša, izražajnih Stefanovih crta naslonila je glavu na rame one druge, obje su bile u crnini, privremeno odmaknutog vela. Na vratu one starije caklio se broš. Njezina je kosa bila srebrnasto bijela. Ona mlada se meškolljila u snu kao da se prepire s nekim, ali nije se probudila čak ni kad je Stefan prošao pored njih, premda na stanovitoj udaljenosti. *Moja majka.*

Žalobni ruski stražar nije se usudio zaustaviti odlučnog plemića koji je drsko prišao postolju.

Sluge kod otvorenih vrata slijepo su stajale, nalik voštanim figurama u onom svom prednapoleonskom plavom satenu i perikama s repićem.

Stefan je zastao pred postoljem. Samo dva koraka iznad njega spavala je ona mlada žena, u maloj pozlaćenoj stolici, jedne ruke spuštene u lijes.

Moja sestra Vera. Drhti li mi glas? Pogledaj je, kako ga oplakuje. Vera. A pogledaj i u sam lijes.

Naša nas je vizija ponijela bliže. Bila je natopljena mirisom cvijeća, teškim, opojnim mirisom ljiljana i drugih cvjetova. Svijećni vosak; bio je to sveprožimajući, omamljujući miris male kapelice iz mog djetinjstva, u ulici Prytania, te čahure svetosti i sigurnosti u kojoj smo klečale uz majku kod kićene pregrade, a bogate gladiole na oltaru činile neuglednima naše buke-tiće lantana.

Tuga. Oh, srce moje, kolika tuga.

Ali, nisam mogla razmišljati ni o čemu osim o ovom pred sobom. Bila sam posve uz Stefana u ovom njegovom pokušaju, skamenjena od straha. Lik s kapuljačom bešumno se popeo uz prve dvije stepenice postolja. Čak su mi i udarci mog vlastitog srca bili nepodnošljivi. Nijedno od mojih sjećanja nije moglo zastrti ovu bol, ovu nesreću, ovaj strah pred neizbježnim, strah od okrutnosti, razorenih snova.

Pogledaj mog oca. Pogledaj čovjeka koji je uništio moje ruke.

Leš je djelovao okrutno, ali samo na neki izbljedjeli, sasušeni, beznačajni način, njegove su slavenske crte u smrti bile zamjetljivije, rubovi lica ogrubjeli, obrazi upali, nos lažno sužen, možda zahvatom ukopnika, usta prenacrvenjena, povijenih kutova, bez daška života da im dade onaj blagi osmijeh u koji su se tako lako razvlačila prije nego što ga je ponijela srdžba ili što se doveo do ovoga.

Bilo je pretjerano našminkano, to lice, a i tijelo mu je bilo neumjereno odjeveno, s krznom i draguljima, raznobojnim gajtanima i baršunom, kiće-no u ruskom stilu, gdje sve mora blještati da bi se vidjelo koliko vrijedi. Njegove su ruke, sa svim onim prstenjem, poput tijesta ležale na prsima, držeći križ.

A tamo, uz njega, u satenu je ležala violina, *naša* violina, nad kojom se njihala Verina usnula ruka.

»Stefane, nemoj!« rekla sam. »Nema načina da je uzmeš.« Prošaptala sam u našoj bdijućoj tami. »Ona je dodiruje. Stefane.«

Ah, strahuješ za moj život dok gledamo tu staru sliku. Pa ipak mi ne želiš vratiti moju violinu. Gledaj sad kako ću umrijeti za nju.

Pokušala sam odvratiti pogled. Natjerao me da gledam. Bili smo u samom središtu zbivanja, nismo mogli biti ničega pošteđeni. Osjećala sam kako mu srce tuče u onom nevidljivom obliku i kad mi je

okrenuo glavu prema tom prizoru, osjetila grčevit znojan stisak njegove drhtave ruke.

»Gledaj«, bilo je to sve što mi je mogao reći. »Gledaj nekoliko posljednjih sekundi mog života.«

Onaj lik zaogrnut plaštem, s kukuljicom na glavi, popeo se na zadnje dvije stepenice postolja. Staklastim, umornim, tamnim očima zagledao se u mrtvog oca. A onda je ispod plašta izvirila bezprsta zavijena ruka kojom je poduhvatio violinu i gudalo, te ih hitro pridržao drugom, isto tako obo-galjenom, i privio na grudi.

Vera se probudila.

»Stefane, nemoj!« prošaptala je. Bljesnula je očima slijeva nadesno, u znak upozorenja. Očajnički mu je dala znak neka ide. Okrenuo se. Prozrela sam stupicu. Kroz vrata drugih odaja nahrupila su njegova braća. Neki je muškarac pritrčao da odvuče Veru koja je vrištala. Pružila je ruku prema Stefanu. Uspaničeno je urlala.

»Ubojico!« povikao je čovjek koji je ispalio prvi metak i pogodio, ne samo Stefana u grudi već i violinu. Čula sam kako se kala drvo. Stefan se ukočio od užasa.

»Ne, nećete!« povikao je. »Ne!« Metak za metkom pljuštao je po njemu i po violini. Jurnuo je. Potrčao je na sredinu sobe, dok su se meci zabijali u njega. Sada su pucala ne samo lijepo odjevena gospoda već i stražari, meci su prštali po njemu i po violini. Stefanovo je lice bilo zažareno. Ništa nije moglo zaustaviti onaj lik koji smo promatrali. Ništa.

Vidjeli smo kako otvara usta i hvata zrak, kako stišće oči, dok plašt vijori za njim, a on juri niza stube, s violinom i gudalom u zagrljaju, na sigurnom, nema krvi, nikakve krvi, osim one na zavojima, kad gle! Ruke.

Ruke su bile bez povoja i zdrave, nije ni bilo potrebe za zavojima. Ponovno su imale one duge, savršene prste. Čvrsto su držale violinu. Stefan je pognuo glavu pod naletom vjetra, prošavši kroz prednja vrata - ja sam zaustavila dah. Na vrata je bio navučen teški zasun a on to nije čak ni primijetio. Prasak pištolja, vrisci, ti su se zvuci uzdigli u hrapav disonantni val, a onda zamrli iza njega.

Jurio je niz tamnu ulicu, udarajući potplatima o sjajni neravni kamen, samo bi povremeno bacio pogled da vidi jesu li violina i gudalo na sigurnom u njegovim rukama, a zatim se svom svojom mladalačkom

snagom dao u trk, sve dok nije napustio oblim kamenjem popločeno središte grada, trčeći, trčeći.

Svjetla su bila još samo mutne mrlje u daljini. Da li se to magla oplita-la oko fenjera? Kuće su se uzdizale u nepomućenom mraku. Napokon se zaustavio nemajući kamo dalje. Naslonio se na zid koji se ljuštio, plašt je pao naprijed stvarajući jastuk za njegovu glavu, na trenje zatvorio oči. Violina i gudalo bili su na sigurnom, neoštećeni među njegovim bijelim prstima. Na mahove je hvatao dah i osvrtao se da vidi slijedi li ga tko.

Ništa nije odzvanjalo kroz noć. U tami su promicali likovi, ali bili su nejasni i nerazpoznatljivi, previše udaljeni od svjetla što je tu i tamo sjalo nad vratima. Je li primijetio maglicu što se kovitlala po tlu? Je li to bilo uobičajeno za bečke zime? Promatralo su ga grupice nerazaznatljivih likova. Jesu li za njega to bile samo noćne gradske skitnice i ništa više?

Ponovno se dao u bijeg.

Tek kad je prešao široku, jarko obasjanu Ringstrasse, s nizovima svjetala i krajnje ravnodušnim svijetom što se tuda muvao kasno u noći, i dokopao se otvorenih predjela izvan grada, ponovno je zastao i po prvi put se zagledao u svoje izliječene ruke, nepovijene i zdrave - u violinu. Podigao ju je prema odsjaju gradskih svjetala na nebu da vidi kako je čitava, neoštećena, bez ijedne jedine ogrebotine. Dugi Stradivari. Njegov. I gudalo koje je toliko volio.

Pogledao je prema nebu, i natrag prema gradu iz kojeg je otišao. S uzvisine na kojoj je stajao vidio je grad koji je svoja mutna zimska svjetla toplo nudio niskim oblacima. Bio je zbunjen, ushićen, zapanjen.

Mi smo postali materijalni. Okruživao nas je dah borove šume i studenog zraka namirisanog dimom udaljenih dimnjaka.

Stajali smo u šumi, nedaleko od njega ali ipak predaleko da bismo ga ikad mogli utješiti, tog Stefana od prije više od stotinu godina, što je stajao tamo dok mu se dah maglio na hladnoći, tako brižno držeći instrument, zagledan u misteriju koju je ostavio za sobom.

Nešto je tu bilo opako krivo, i on je to znao. Nešto je bilo tako čudovišno krivo da ga je uhvatio jad kojem nije bilo kraja.

Moj duh Stefan, moj vodič i pratilac, tiho je zastenjao premda onaj udaljeni lik nije. Taj je lik u daljini i dalje imao ljudsku boju, bio živo

materijalan, i upravo je pregledavao svoju odjeću ne bi li pronašao tragove metaka. Pregledavao je glavu i kosu. Netaknuto, sve. Sve je na svom mjestu.

»On je duh, još od onog prvog pucnja«, rekla sam, »a ne zna to!«
Tiho sam uzdahnula. Pogledala sam svog Stefana, a onda onaj udaljeni lik koji se doimao nedužnijim, bespomoćnijim, mlađim, već zato što nije bilo nikoga da ga utješi i što nije imao držanje odrasla čovjeka. Duh pored mene progutao je slinu, navlažio usnice.

»Ti si umro u onoj sobi«, rekla sam.

Osjetila sam u sebi takvu parajuću bol da sam ga jedino željela voljeti, potpuno upoznati svim svojim bićem, zagrliti. Okrenula sam se i poljubila ga u obraz. On je prignuo glavu spreman na još poljubaca, naslonio svoje hladno, tvrdo čelo na moje, a onda pokazao na udaljenog tek rođenog duha tamo.

Udaljeni, tek rođeni duh pregledavao je svoje izliječene ruke, svoju violinu.

»*Requiem aeternam dona eis Domine*«, gorko je rekao moj pratilac.

»Meci su raznijeli i tebe i violinu«, kazala sam.

Izbezumljen, udaljeni se Stefan naglo okrenuo i počeo trčati kroz šumu. Stalno se osvrtao.

»Bože moj, mrtav je a ne zna.«

Moj se Stefan samo osmjehnuo, ruke položene na moj zatiljak.

Putovanje bez karte i odredišta.

Slijedili smo ga na njegovim suludim lutanjima, kao kroz užasnu maglu Hamletove »neotkrivene zemlje.«

Mene je obuzela žestoka studen. U sjećanju sam stajala uz Lilyjin grob, ili je to bio majčin grob? Bilo je to u onom užasnom razdoblju koje čovjeka guši, prije nego što se javi tuga, kada je sve puki užas.

Pogledaj ga, mrtav je i luta, luta.

Išao je kroz ljupke, male njemačke gradiće kosih krovova i krivudavih uličica, a mi za njim - oboje ponovno bez tijela, usidreni samo u zajedničkom kutu gledanja. Prelazio je goleme pustopoljine i ponovno zalazio u svijetle šume. Nitko ga nije vidio! Ali on je čuo šuškanje duhova koji se skupljaju: pokušao je vidjeti što se to miče iznad, ispod, pored njega.

Jutro.

Spustio se u glavnu ulicu malog gradića, prišao mesarevom štandu, obratio mu se, ali ovaj ga nije ni čuo ni vidio. Dodirnuo je kuharicu po ramenu, pokušao je prodrmati, pa iako je tu svoju kretnju jasno vidio u nekom dubokom sukobu između namjere i činjenica, ona nije ništa osjetila.

Pojavio se svećenik u dugoj crnoj halji, nazivajući dobar dan uranilim kupcima. Stefan ga je zgrabio, ali ga svećenik nije ni vidio ni čuo. Obuzela ga je jarost dok je gledao kako ulice vrve seljacima. A onda se uozbiljio, očajnički pokušavajući svemu tome dati neki smisao. Sada je jasnije vidio da u blizini lebdi smrt. Vidio je ono što su mogli biti samo duhovi, tako su izlomljeni i rascjepkani bili njihovi ljudski oblici, i zapiljio se u njih s užasom, onako kako bi to učinilo živo biće.

Stisnula sam oči; vidjela sam mali pravokutnik Lilyjina groba. Vidjela sam kako zemlja pada po malom bijelom lijesu. Karl je zavapio: »Triana, Triana, Triana!« a ja sam po tko zna koji put ponovila: »Uz tebe sam!« Karl je rekao: »Moj rad je nesređen, nedovršen, pogledaj samo, Triana, knjiga još nije gotova, nije spremna - gledaj, gdje su papiri, pomози mi, sve je upropašteno...«

Ne, odlazi od mene.

Gledaj taj lik što zuri u druge sjenke koje nailaze kao da su privučene njegovim sjajem. Bilo ga je strah; pretraživao je njihova iščezavajuća lica. Povremeno bi zazvao imena ljudi koje je poznavao u djetinjstvu, molećivo, a onda bi s uvrnutim, mahnitim pogledom umuknuo.

Nitko nije čuo njegov zov.

Prostajala sam, a lik do mene čvrsto me držao, kao da i on jedva podnosi pogled na svoju vlastitu izgublenu dušu, živu i lijepu u onom plaštu, sjajne kose, usred gomile koja mu je izgledom sasvim pristajala a nije ga mogla vidjeti.

S naporom se smirio. Suze su mu navrle na oči, dajući im onaj blistav, dramatičan izraz kakav prati zaustavljene suze. Podigao je violinu i zagledao se u nju. Digao ju je na rame.

Zasvirao je. Zatvorio je oči i prepustio se svom strahu u divljem plesu koji bi polučio Paganinijev pljesak, u negodovanju, tužbalici, naricaljki i, otvorivši oči dok je gudalo klizilo, dok nas je glazba parala, on je polako shvatio da ga nitko, nitko na trgu ovog gradića, nitko ni u blizini ni u daljini ne može čuti.

Na trenutak je počeo blijedjeti. Držeći violinu u desnoj a gudalo u lijevoj ruci, prinio je ruke ušima i pognuo glavu, i dok je iz njegovog lika nestajalo boje sav je zadrhtao i širom otvorio oči. Zrak oko njega vrtložio se sve vidljivijim duhovima.

Zavrtio je glavom, napučio usne kao dijete prije nego što će zaplakati. »Maestro, Maestro!« prošaptao je. »Vi ste zatočenik svoje gluhoće, a ja tuđe. Maestro, ja sam mrtav! Maestro, sada sam isto onako sam kao i vi! Maestro, oni me ne čuju!« Urlao je te riječi.

Jesu li prolazili dani?

Godine?

Privila sam se uz mog Stefana, vodiča po ovom tmastom svijetu, drh-tureći premda nije bilo stvarne hladnoće, gledajući kako onaj lik ponovno kreće dalje, te povremeno podiže violinu k uhu i svira u mahnitom izljevu tonova, da bi opet zastao obuzet bijesom, stisnutih zuba, drhtave glave.

Možda opet Beč. Nisam znala. Neki talijanski grad. Možda Pariz. Tko će znati. Pojedinosti iz toga vremena u mojoj su glavi bile mješavina svega onoga što sam pročitala i izmaštala.

On je nastavljao hodati.

Nebo nad njim postalo je ne toliko kazalo prirode, koliko baldahin nad jednim postojanjem odvojenim od prirode, veliko crno tkanje u koje su se zaplele nemarno razbacane zvijezde, poput dragulja na udovičkom velu. U zoru katkad, tkanje bi se razgrnulo.

Na groblju otmjenih grobova ovaj se lutalica zaustavio. Mi smo ponovno bili nevidljivi, u njegovoj blizini. Zagledao se u grobove, čitao imena. Prišao je Van Meck grobnici. Pročitao očevo ime. S kamena obrisao debelu naslagu prljavštine i mahovine.

Vrijeme više nije bilo vezano za satove. Izvukao je svoj džepni sat i zagledao se u nj, ali kazaljke mu nisu ništa govorile.

Drugi su se duhovi skupljali u neravnomjernoj tami, znatiželjni, privučeni čvrstinom njegovih kretnji i njegovim živim bojama.

Zapiljio se u njihova lica.

»Oče?« prošaptao je. »Oče?«

Duhovi su se povukli, kao da su baloni na vjetru, vezani labavom uzi-com koju je moguće povući udesno ili ulijevo tek jednim potezom konopca što ih vezuje za zemlju.

Sada mu se licem prelila potpuna spoznaja. Bio je mrtav, neopozivo mrtav. Ne samo da je bio mrtav već i izdvojen od svakog drugog duha nalik sebi!

Pretraživao je uzduh i tlo u potrazi za drugom sablasti koja je imala osjećaje - i vlastitu volju, bila isto tako puna jada. Nije je pronašao. Je li sve ono što se zbilo vidio onako kao što smo moj Stefan i ja sada vidjeli?

Da, ti i ja sada vidimo ono što sam ja vidio tada - ono što sam vidio, shvaćajući samo to da sam mrtav, ali ne i zašto još uvijek hodam po zemlji i što da radim u tom nesretnom prokletstvu - znajući samo to da putujem od jednog mjesta do drugog, da me ništa ne vezuje ni ne sputava ni ne tješi, znajući samo to da sam postao nitko!

Ušetali smo u neku crkvicu za vrijeme mise. Bila je u njemačkom stilu ali jednostavnijem, iz ranijeg razdoblja, prije nego što je rokoko preplavio Beč. Gotički lukovi izvijali su se iz stupova nad kojima su bile rozete. Kamen je bio krupan i neuglačan. Župljani su bili seljaci, a stolica tek nekoliko, tu i tamo pokoja.

Njegov se izgled nije promijenio. I dalje je bio čvrsta višebojna vizija. Promatrao je udaljeni ritual kod oltara, ispod krvavo crvenog baldahina koji su pridržavali gotički sveci, izgladnjeli, ispijeni, ranjivi, nimalo prikladni za potporanj.

Svećenik je podigao okruglu bijelu posvećenu hostiju, magičnu oblat-nu, čudesno ukusno tijelo i krv. Osjetila sam miris tamjana.

Zazvonila su sićušna zvonca. Pastva je mrmorila na latinskom.

Stefanov ih je duh hladno gledao, drhtureći, kao što bi čovjek osuđen na smrt gledao ljude koji su došli vidjeti njegov put prema vješalima. Ali nije bilo vješala.

Ponovno je izašao van, na vjetar, pa uzbrdo, hodajući onim hodom koji zamišljam kad slušam drugi stavak Beethovenove *Devete*, to uporno korača-nje. Uzbrdo, uzbrdo, kroz šume, uzbrdo, uzbrdo, samo je koračao. Učinilo mi se da vidim snijeg i kišu, ali nisam bila sigurna. Jednom kao da se lišće zakovitlalo oko njega i stajao je pod pljuskom tog žutog lišća što je padalo, a jednom je doteturao do ceste da mahne kočiji koja se nije obazirala na nj.

»Ali, kako je to počelo?« upitala sam. »Kako si probio barijeru? Kako si postao ovo snažno, uporno čudovište koje me muči?« željela sam

znati. U mraku što nas je zaogrnuo osjetila sam njegov obraz i njegove usne.

Oh, kakvo nemilosrdno pitanje. Ti imaš moju violinu. Budi mirna, gledaj. Ili mi je smjesta vrati. Zar nisi vidjela dovoljno da ti bude jasno kako je ona moja, kako pripada meni, jer sam je prenio preko granične crte u ovu sferu svojom vlastitom krvlju, a ti je držiš tako da je ne mogu uzeti; bogovi su ljudi, ako postoje, kad dopuštaju tako što. Bog na Nebu je čudovište. Uči iz onoga što vidiš.

»Ti uči, Stefane«, rekla sam. Još jače sam stisnula violinu.

To je iz njega izmamilo samo bespomoćan uzdah, dok je stajao uz mene u mrklom mraku u kojem smo lebdjeli, ruku i dalje ovijenih oko mene, čela na mom ramenu. Stenjao je kao da mi povjerava svoju bol, nekim tajnim kodom, rukama pokrivajući moje, dodirujući drvo i strune violine ali ne pokušavajući je uzeti. Osjećala sam kako njegove usne klize po mojoj kosi, kako pronalaze zavijutak moga uha, i još više od toga, osjećala sam kako se pritišće uza me, žudan, drhtureći, neodriješen. U mojoj senutri digla vrelna kao da nas želi oboje zagrijati.

Ponovno sam se zagledala u lutajućeg mladog duha.

Padao je snijeg.

Mladi ga je duh gledao i primijetio da ne pada na njegov plašt, na njegovu kosu, već kao da proljeće mimo njega; pokušao ga je uhvatiti rukom. Smješkao se.

Nogom je ostavio trag u snijegu. Je li uistinu imao osjećaj da ga gazi ili je to bio tek osjećaj nastao voljom, na osnovu sjećanja? Njegov je dugi plašt bio tamna sjenka pod lepršavim snijegom, zabačene kapuljače, a oči su treptale pod bijelom bešumnom poplavom s Nebesa.

Odjednom ga je preplašio neki duh - prozirna lutalica izašla iz šume, žena u bijednim ritama, koja je očito uživala u tome da izaziva strah, ali se obranio. To ga je uzdrimalo. Iako je to učinio jednim jedinim udarcem ruke, sav se tresao i dao se u bijeg. Snijeg je postajao gušći i na tren mi se učinilo da ga uopće ne razabirem, a onda se pojavio, vidljiv, taman, pred nama.

Opet smo bili na groblju, prepunom velikih i malih grobova. Zastao je na vratima. Zagledao se unutra. Vidio lutajućeg duha kako promiče, u

razgovoru sam sa sobom, poput luda čovjeka, paučinasta utvara stršeće kose i lelujavih udova.

Pružio je ruku i gurnuo vrata. Je li to bio privid? Ili je bio dovoljno snažan da pomakne nešto materijalno? Nije to provjeravao već je jednostavno prošao kroz visoku ogradu, pa niz vjetrovitu stazu koju još nije zavio snijeg, po šušlavom otpalom lišću, crvenkastom i žutom.

Ispred njega, uz skroman grob s jednostavnim nadgrobniim kamenom u obliku piramide, okupila se omanja skupina ožalošćenih. Plakali su i naposljetku otišli, jedan po jedan, svi osim neke postarije žene koja je pronašla mjesto za sjesti na rubu obližnjeg raskošnijeg spomenika, pokraj isklesanog kipa umrlog djeteta! Umrlog djeteta! Začudila sam se.

Umrlo je dijete bilo izrađeno od mramora i u ruci je držalo cvijet. Vidjela sam svoju kćer - no bila je to tek prolazna slika - moja Lily nije imala spomenik a i ovo je groblje bilo u nekoj drugoj zemlji - pa sam se ponovno spustila u ovaj prizor, s našim lutajućim duhom što se zagledao u udaljen, tugujući lik - u ženu što je na glavi imala crnu kapicu s dugim saten-skim trakama, ženu u širokim, teškim, nabranim suknjama, suknjama iz razdoblja kasnijeg od onog kad je Vera u svojoj nježnoj haljini potrčala preko sobe da spasi brata.

Je li duh shvaćao? Prošla su desetljeća. Duh je samo gledao u tu ženu i prošao ispred nje, provjeravajući svoju nevidljivost, zamišljeno mašući glavom. Je li se sada već pomirio s krajnjim užasom besmislenog postojanja?

Odjednom mu je pogled pao na grob oko kojeg su se bili okupili oni što su došli na posljednji ispraćaj! Vidio je samo jedno ime uklesano na piramidi.

I ja sam ga vidjela.

Beethoven.

Iz ustiju mladog Stefana oteo se takav jauk da je pravo čudo što nije probudio sve mrtve iz groba! I ponovno je, držeći instrument u jednoj a gudalo u drugoj ruci, pritisnuo pesnice uz glavu i zapomagao, zapomagao. »Maestro! Maestro!«

Ucviljena žena nije ništa čula, ništa primijetila. Nije vidjela duha koji se bacio na zemlju, grebući rukama, puštajući da se violina otkotrlja.

»Maestro, gdje ste? Kamo ste nestali? Kad ste umrli? Tako sam usamljen! Maestro, to sam ja, Stefan, pomozite mi. Izložite moj slučaj Bogu! Maestro!«

Agonija.

Angor am'mi.

Stefan pored mene je zadržao, a meni se bol iz grudiju poput vatre proširila na srce i pluća. Mladić je ležao pred zapuštenim grobnim kamenom, pored cvijeća što ga je ostavila ona žena. Jecao je. Šakama je udarao po tlu.

»Maestro! Zašto nisam završio u paklu! Ili je ovo pakao? Maestro, gdje su duhovi prokletih, je li ovo prokletstvo, Maestro, što sam učinio? Maestro...« Sada je to bila tuga, čista tuga. »Maestro, moj voljeni učitelju, moj voljeni Beethovenu.«

Njegovi su jecaji bili suhi, prigušeni.

Ucviljena je žena ostala zagledana u kamen s imenom Beethoven. Prstima je vrlo sporo premetala zrnca jednostavne crno-srebrne krunice. Bila je to ona sumorna vrsta krunice kakvu su koristile opatice kad sam bila djevojčica. Vidjela sam kako pomiče usne. Lice joj je bilo usko, vrlo izražajno, oči napola zatvorene u molitvi. Sijede trepavice, jedva vidljive, pogled prikovan kao da uistinu meditira o svetim otajstvima. Koja je vidjela pred sobom?

Ona nije čula nikakav plač; bila je sama, ljudsko biće; i on je bio sam, duh. A svuda uokolo padalo je žuto lišće i stabla pružala mršave, gole grane prema beznadnom nebu.

Naposljetku se sabrao. Podigao se na koljena, a onda na noge i podigao violinu, čisteći je od zemlje i pokojeg lista. Pognuo je glavu u savršenom priznanju žalosti.

Činilo se da žena beskrajno dugo moli. Gotovo sam čula njezine molitve. Govorila je Zdravo Marijo na njemačkom. Stigla je do pedeset četvrtog zrnca, posljednje Zdravo Marijo, ili Ave, posljednje desetice. Zagledala sam se u mramorni kip djeteta pored nje. Glupa, glupa podudarnost, ili njegovo podilaženje meni, da mi je tako prikazao tu scenu, s tim djetetom u mramoru i ženom u crnom. A krunica, upravo onakva krunica kakvu smo Rosalinda i ja jednom potrgale svadajući se nakon majčine smrti, »Moja je!«

Ne budi tašta luda. Upravo tako je bilo. Misliš li da sam to izvukao iz tvoje glave, sve te nesreće koje su mi ukliještile dušu i učinile me ovim što sam?

Pokazujem ti tko sam, ništa nisam izmislio. U meni je takva bol da je mašta ništavna u usporedbi s njom; natopljena je usudom koji bi te trebao naučiti strahu i sućuti. Vrati mi moju violinu.

»Jesi li se ti naučio sućuti iz ovoga?« upitala sam. »Ti koji želiš izludje-ti ljude svojom glazbom?«

Njegove su usne dodirnule moj vrat, ruka se čvrsto uhvatila za moju. Mladi je duh otro lišće sa svog krznom podstavljenog ogrtača, baš kao što bi to učinio kakav čovjek, i zapanjeno gledao kako pada na zemlju. Ponovno se zagledao u ime:

Beethoven.

A onda se sagnuo da uzme svoju violinu i gudalo i ovog je puta podigavši instrument da bi zasvirao započeo poznatu temu, temu koju sam znala svim svojim srcem, prvu glazbenu temu koju sam zapamtila u životu. Bila je to glavna melodija iz Beethovenovog jedinog koncerta za violinu i orkestar - divna, divna raspjevana melodija koja se čini previše radosnom da bi to bio onaj isti Beethoven iz herojskih simfonija i mističnih kvarteta, melodija koju je čak i nenadarena tuka poput mene mogla zapamtiti u samo jednu večer, dok sam gledala onog starog genija kako je svira.

Stefan ju je svirao meko, ne spominjući bol, samo počast. Za vas, Maestro, glazba koju ste vi napisali, ova živahna melodija za violinu koju ste napisali kad ste bili mladi, prije nego što se na vas spustio užas tišine i odvojio vas od cijelog svijeta, tako da ste morali stvarati glazbu koja je bila čudovišna u tom vakuumu.

Bila bih mogla zapjevati tu melodiju zajedno s njim. Kako se savršeno izdizala iz struna i kako joj se udaljeni duh prepustio, jedva primjetno zi-bajući tijelo, izlazeći iz melodije i vraćajući se u nju da bi preuzeo orkestralne dijelove i utkao ih natrag u solo, baš kao što je nekoć davno činio za Paganinija, s jednim drugim glazbenim djelom. Naposljetku je došao do onog dijela koji se naziva kadenca, kada violinist isprepliće dvije teme ili sve teme i svira ih zajedno, kad se teme sudaraju, ispremiješane u orgiji mašte, kojoj je potpuno pustio na volju - svjež, blistava svirka, ispunjena nježnim spokojem. Lice mu se stišalo u pomire-nosti sa sudbinom. Svirao je i svirao i postepeno sam osjetila kako se i moje tijelo opušta u Stefanovom zagrljaju. Odjednom sam shvatila što sam mu pokušavala reći:

Bol je mudra. Bol ne plače. Bol se javlja tek dugo nakon užasa pri pogledu na grob, užasa uz bolesnički krevet, bol je mudra i smirena. Muk. Prestao je. Ton je još časak lebdio zrakom a onda zamro. Samo je šuma i dalje pjevala svoju uobičajenu nijemu pjesmu, sićušnim živim instrumentima previše raznolikim da bi ih itko mogao pobrojati - ptice, lišće, cvrčak pod listom paprati. Zrak je bio sivkast, podatan, vlažan i lijepio se za nas.

»Maestro«, prošaptao je. »Neka vječita svjetlost sja na Vas...« Otro je obraz. »Neka vaša duša i duša svih umrlih u vjeri, počiva u miru.« Ucviljena žena, nekako teška s onom crnom kapicom i golemim suknjama, polako je ustala sa sjedala pored mramornog djeteta. Pošla je prema njemu! Vidjela ga je! Odjednom je pružila ruku prema njemu. Progovorila je na njemačkom. »Hvala vam na ovome«, rekla je. »Divni mladiću, na toj izvanrednoj svirci s toliko osjećaja.«

On je samo zurio u nju.

Bilo ga je strah. Mladog je duha bilo strah. Zbunjeno ju je gledao. Nije se usuđivao progovoriti. Ona ga je pogladila po licu i ponovno progovorila.

»Mladiću«, rekla je. »Blagoslovljeni ste. Hvala vam na tome što ste baš danas svirali, od svih dana. Toliko volim tu glazbu. Uvijek sam je voljela. Tko god njega ne voli, kukavica je.«

Činilo se da on nije u stanju odgovoriti.

Ona se uljudno povukla, odvrativši pogled da mu ostavi njegovu privatnost, i krenula nazad, puteljkom.

Na to ju je zazvao: »Hvala vam, gospodo.« Okrenula se i kimnula.

»Ah, i to baš danas. Jer vjerojatno posljednji put dolazim ovamo. Zna- te, uskoro će preseliti ostatke. Staviti će ga u novu grobnicu, sa Schubertom.« »Sa Schubertom!« prošaptao je. Nije mogao doći k sebi od iznenađenja.

Schubert je umro mlad. Ali kako je ova izolirana imitacija ljudskog bića to mogla znati, lutajući eterom?

Nije bilo potrebe da se to glasno izrekne. Svi smo to znali, svi mi - ta žena iz sjećanja, mladi duh, ovaj duh što me držao i ja. Schubert, skladatelj, umro je mlad, samo tri godine ili čak manje nakon što je posjetio Beethovena na samrtnoj postelji.

Zaprepašten, mladi ju je duh gledao kako odlazi s groblja.

»I tako je počelo!« prošaptala sam. Gledala sam mog vidljivog duha, moćnog duha.

»Kako duhovi postaju vidljivi?« upitala sam. »Ja mogu vidjeti ženu što sjedi uz mramorno dijete, ali možeš li ti vidjeti svoj tamni, tajni dar koji ti omogućava da prelaziš granicu smrti? Možeš li? Jesi li ikada prije gledao ove pouke?«

Nije mi htio odgovoriti.

14

Nije mi odgovorio.

Pun strahopoštovanja, mladi je duh čekao dok žena nije zamakla iz vida, a onda, hodajući uz grob, podigao pogled prema djeliću neba koji je vidio, zimskog bečkog neba, gotovo jednolično sivog, a onda se svečano okrenuo natrag prema grobu.

Oko njega su se okupili razbarušeni umrli, u većem broju i prepredeniji nego prije. Oh, koji je to prizor bio, ti mrtvaci!

Vidim li ikoga kome bih se mogao obratiti? Ti misliš da tvoja Lily luta tminom, tvoj otac, tvoja majka? Ne. Pogledaj moje lice. Pogledaj što donosi spoznaja, a izolacija učvršćuje. Gdje su ti mrtvi koji su mi slični, ma kakvi bili njihovi grijesi ili moji? Čak ni čudovišta pogubljena zbog dokazanih grijeha ne prilaze mi da me prime za ruku. Ja stojim odvojen od svih, vidiš, od tih utvara. Pogledaj moje lice. Pogledaj, pa ćeš vidjeti gdje je to započelo. Zagledaj se u mržnju.

»Ti se zagledaj u nju«, povikala sam. »Ti uči iz nje!«

Vidjela sam ga samo na tren. Taj uspravni lik. Otvrdlo lice, zazor prema lutajućim, bezobličnim mrtvima, hladan pogled spušten na grob. Suton.

Oko nas se uzdizalo drugo groblje; bilo je novo, puno velebnih spomenika, više iz razmetljivosti, i jamačno je tu negdje stajao spomenik - ah, da, Schubertu i Beethovenu, njihovi su se isklesani likovi uzdizali kao da su prijatelji, premda su se u životu jedva poznavali - i u tom je monumentalnom okruženju, mladi, vidljivi Stefan zasvirao burnu Beethovenovu sonatu uplećući u nju svoj način, a grupica mladih žena zagledala se u nj, očarana, jedna se čak rasplakala.

Plać. Čula sam je kako plače. Čula sam njezin plač i on se isprepleo s plačem violine, sve dok lice duha nije bilo preliveno tugom isto kao i

njezino, i dok je bolno držala ruke na svom struku on je krvario uvojite tonove, od čega druge samo što se nisu onesvijestile, gledajući u nj.

Nisu se nimalo razlikovale od Paganinijevih obožavateljica na Lidu, dok je taj magijski violinist, zacijelo bezimen i sada odjeven posve u skladu s krajem stoljeća, svirao za žive i za mrtve, podigavši pogled i zaustavivši ga na rasplakanoj ženi.

»Bila ti je potrebna njihova bol, hranio si se njome!« rekla sam.

»Crpio si snagu iz nje. Prestao si s onom svojom luđačkom, mrtvačkom pjesmom, zapjevao si nesebičnu melodiju i tada su te mogli vidjeti.«

Brzopleta si i nemaš pravo. Nesebičnu, kako da ne. Kad sam ja uopće bio nesebičan? A ti, jesi li ti sada nesebična kad imaš svoju violinu? Je li nesebičnost ono što osjećaš dok promatraš ovaj prizor? Nisam se hranio njenom boli, ali joj je bol otvorila oči i one su me ugledale, a i oči drugih su se otvorile, i iz mene je navrla pjesma, moj dar, dar koji mije bio dan u mom prirodnom životu, odnjegovan tamo, tamo usmjeren. Ti nemaš takvog dara. Imaš samo svoju violinu! Tisi kradljivica, isto kao što je to bio moj otac, kradljivica isto kao i ona vatra koja nije bila sažgala!

»K tijekom cijele te tirade držiš se za mene. Osjećam tvoje usne. Osjećam tvoje poljupce. Osjećam tvoje prste na svom ramenu. Zašto? Čemu nježnost dok sipaš mržnju u moje uho? Čemu ta mješavina ljubavi i srdžbe? Koje dobro ti ja to mogu dati, Stefane? Ponavljam ti, prati svoju vlastitu priču. Neću ti vratiti instrument da njime izluđuješ ljude. Ma što mi pokazao. Neću.«

Stao mi je šaptati na uho.

Tjera li te to na razmišljanje o tvom mrtvom mužu? O tome kako su ga lijekovi učinili impotentnim, što ga je ponižavalo? Sjeti se njegovog lica, njegovog oronulog lica i hladnog staklastog sjaja u njegovim očima. On te mrzio. Znala si da je bolest napokon uzela maha.

Ja te ne držim zato što te volim. A ni on te nije držao zbog toga. Držim te zato što si živa. Tvoj te muž smatrao guskom koja ima lijepu kuću koju može napuniti drangulijama, drezdenskitanjuri, starinski pisaći stolovi s lijepim intarzijama, pozlaćeni broncom; pokazivao ti je francuski kristal i laštio lustere, zatrpavao tvoje krevete jastucima presvučenim brokatom. A ti, ti si to progutala, s onim svojim osjećajem za junaštvo, ponosna zbog toga što si se bila spremna udati za bolesna čovjeka, krhkog čovjeka, zbog

toga si dopustila da tvoja voljena sestra Faye ode. Nisi je uzela u zagrljaj, nisi je zaustavila. Nisi vidjela kad je uzela očeve dnevnike i prevrtala, prevrtala, prevrtala stranice! Nisi vidjela kako prelazi pogledom potkrovlje i zaustavlja ga na vratima sobe u kojoj ste ti i tvoj novi muž Karl ležali u krevetu. Nisi vidjela njezinu nemoć zbog toga što ju je iz vlastite kuće istisnula ova nova drama, Karl, imućan čovjek, kojim si se ti hranila isto onako kao što kažeš da se ja hranim tvojom nesrećom. Nisi vidjela kako se pretvara u siročje, dotučena pisanom osudom, razočaranjem, neodobravanjem tvoga oca. Nisi vidjela njezinu bol!

»A ti vidiš moju?« pokušala sam mu uzvratiti udarac. »Ti vidiš moju bol? Tvrdiš da je tvoja veća od moje, zato što si vlastitom rukom ubio svog oca? Ja nemam dara za takve zločine, baš kao ni za violinu. Ali to nam je zajedničko, taj dar za patnju, da, i za oplakivanje, da, i ta strast prema veličanstvenom, potpunom otajstvu glazbe. Misliš da možeš iscijediti iz mene sućut kad me tjeraš na sjećanja o Faye koja ne mogu podnijeti? Ti suludo, mrtvo biće. Da, vidjela sam Fayinu bol, da, jesam, jesam, pustila sam je da ode, istina je, pustila sam Faye da ode, pustila sam je! Udala sam se za Karla. I to je povrijedilo Faye. Njoj sam bila potrebna!«

Plaćući, pokušala sam se otrgnuti od njega. Nisam se mogla pomaći. Mogla sam samo držati violinu da je ne uzme i okrenuti glavu. Željela sam biti sama dok plačem. Željela sam zauvijek plakati. Nisam željela ništa doli plakati, i samo one zvuke koji su vječito, zauvijek, odjek plača, kao da je plač jedini zvuk u kome ima istine ili prava na postojanje.

On me poljubio ispod brade, pa po vratu. Njegovo je tijelo govorilo o nježnoj potrebi, o popustljivom strpljenju i dragosti, njegovi su prsti obuhvatili moje lice s obožavanjem, i pognuo je glavu kao da se stidi. Slomljenim je glasom izgovorio moje ime:

Triana!

»Vidjela sam da te ljubav puni snagom«, rekla sam, »ljubav prema Maestru. Ali, kada si počeo njih izluđivati, tjerati ih da pate?« upitala sam. »Ili je do takvog preokreta došlo isključivo zbog mene, Triane Becker, beznačajne, nenadarene žene u bijelo obojenoj kući na Aveniji; zacijelo nisam prva. Komu služiš? Zašto me budiš iz snova o prekrasnom moru? Misliš li da služiš čovjeku čiji ti je nadgrobni spomenik donio takvu užasnu bol da si stekao materijalni oblik?«

Zastenjao je kao da me moli da prestanem.

Nisam htjela popustiti.

»Misliš da si služio Bogu kojem si se molio? Kad si počeo stvarati bol, ako se bol ne bi pojavila sama, dovoljno snažna da stvori tebe?«

Uobličio se još jedan prizor. Tramvaji su tandrkali po tračnicama.

Žena u dugoj haljini ispružena na ležaju putenih oblina - nazovimo to *art moderne*. Prozor je bio obrubljen vitražom karakterističnim za to vrijeme. U blizini je stajao fonograf, njegova okruglasta igla zaustavljena, tanjur za ploče prašnjav.

Umjesto njega svirao joj je Stefan.

Ona je slušala, a u očima su joj blistale suze, oh, da, nužne suze, vječite suze, na koncu konca, zašto suze ne bi bile tako česte u ovoj priči kao bilo koja obična, svakodnevna riječ. Neka se tinta pretvori u suze. Neka se papir razmoči od njih.

Ona je slušala, a u očima su joj blistale suze, i promatrala mladića u kratkoj, pristaloj modernoj jakni, kako se razmeće svojom slabašnom sa-tenskom kosom kao da je se nikad neće odreći, iako je do sada već zacijelo shvatio da može mijenjati oblik, i svira za nju božanski instrument.

Bila je to blistava pjesma kojoj nisam znala imena, možda njegova vlastita, što je ponirala u disonancu karakterističnu čak i za glazbu s početka našeg stoljeća, uvijanje, udaranje, tutanj negodovanja prirode i smrti. Ona je plakala. Položila je glavu na zeleni baršun, graciozno stvorenje, kao da je oslikana na staklu u svojoj lakomislenoj haljini, šiljastim cipelama, s mekim uvojcima crvene kose.

Prestao je. Spustio je milozvučno oružje. Nježno ju je pogledao, prišao joj i sjeo na zavojitu sofú, do nje. Poljubio ju je, da, vidljiv i opipljiv kao što je bio i meni, a njegova je kosa pala na nju, kao i na mene, čak i sada u ovoj eteričnoj bezprostornoj tmíni iz koje smo promatrali.

Obratio se toj ženi na sofí suvremenijim njemačkim, koji mi je bilo lakše razumjeti.

»Prije mnogo godina«, kazao je, »veliki je Beethoven imao tužnu prijateljicu po imenu Antoine Brentano. Nježno ju je volio, vrlo nježno, kao i mnoge druge ljude. Psst. Ne vjeruj lažima koje pričaju o njemu. Mnoge je on ljude volio. A kada bi nju obuzela bol, tu Madame Brentano, dolazio bi u njezinu bečku kuću, ne govoreći

nikome ništa. Svirao bi i svirao za nju -na klaviru - satima, da joj olakša bol. Ta bi se glazba probijala kroz zidove do nje, tješila je, blažila njezinu patnju. A onda bi isto tako tiho otišao, ne javljajući se nikome. Voljela ga je zbog toga.«

»Kao što ja volim tebe«, kazala je mlada žena.

Je li sada bila mrtva, možda već odavno mrtva ili samo prastara?

»Jesi li je izludio?«

Ne znam! Gledaj. Ti ne priznaješ dubinu svega toga!

Ona je ispružila gole ruke i ovila ih oko duha, oko nečeg materijalnog, naizgled muškog i punog strasti prema njoj, uzavrelog za njenom ma-ženom i paženom puti, za suzama koje je otirao svojim sablasnim jezikom, kretnjom koja je odjednom bila tako čudovišna da mi se cijela slika zamračila.

Lizao je njezine oči, njezine slane suze, njezine oči. Prestani!

»Pusti me!« povikala sam. Odgurnula sam ga. Petama sam ga udarala po nogama. Zbacila sam glavu i čula udarac svoje lubanje o njegovu!

»Pusti me!« kazala sam.

Vrati mi moju violinu i pustit ću te! Oči, Jesu li Lilyjine oči još uvijek u staklenki? Pustila si da je rasjeku, sjećaš se, a zašto, da bi samu sebe uvjerila kako je nisi ti ubila, svojim nemarom ili glupošću. Oči. Sjećaš se? Oči, oči tvoga oca; bile su otvorene kad je umro i tvoja te teta Bridget upitala, Želiš li ih zatvoriti, Triana, i dodala kako je to čast zatvoriti mu oči, i pokazala kako treba položiti ruku...

Otimala sam se ali se nisam mogla izvući.

Začula se glazba, puna bubnjeva, nešto jezovito i divlje, a u pozadini se izdizala njegova violina.

Jesi li uopće pogledala oči svoje majke onog dana kad si je pustila u smrt, umrla je od napada kašlja, curo nemarna, mogli ste je spasiti, tijelo joj je još bilo mlado, bila je samo nasmrtno izmorena od života i od vas, od sve te svoje prljave djece i onog djetinjastog preplašenog muža!

»Prestani!«

Odjednom sam ga vidjela, mog otmičara. Bili smo vidljivi. Oko nas se skupljala svjetlost. Odvojio se od mene. Ja sam držala violinu i dobacivala mu srdite poglede.

»Vrag neka te nosi sa svim tim tvojim vizijama«, kazala sam. »Da, da, priznajem, ja sam ih sve pobila, jesam, ja sam kriva; ako je Faye mrtva i leži pod ledinom, to sam ja učinila! To je moje djelo! Što ćeš

učiniti s violinom ako ti je vratim? Ponovno neku izluđivati? Jestli njezine suze? Prezirem te. Moja je glazba bila moja radost. Moja je glazba bila transcendirana! Što je tvoja, osim boli i pakosti?»

»A zašto ne?» odgovorio mi je. Prišao mi je i uhvatio me rukama za vrat, izdajnički za grlo. Jedva sam podnosila da me itko dirne na tom mjestu, čak i netko koga volim, u toj osjetljivoj točki na vratu, ali nisam htjela nasjesti na njegov štos i odgurnuti ga.

»Imaš li snage da me ubiješ?» upitala sam. »Jesi li i tu moć donio u ovaj bezdan, moć da ubiješ, onako kako si ubio svoga oca? Onda to učini. Možda smo na vratima smrti, a ti si bog koji drži vagu kojom će izvagati moje srce. Je li ovo neki oblik konačnog računa?

Sastavljenog od svih stvari koje sam voljela u životu?»

»Ne!« Ali bio je potresen, ponovno je plakao. »Ne. Pogledaj me! Zar ne vidiš što sam? Ne vidiš li što mi se dogodilo? Zar ne shvaćaš?

Izgubljen sam. I svatko tko hoda bezdanom istim korakom kao ja, korača sam kao i ja! Mi koji smo vidljivi, moćni duhovi, a zacijelo ih mora biti još, mi ne možemo međusobno komunicirati - Da ti dovedem tvoju Lily? Bih da mogu! Tvoju majku? Za tren oka, samo da znam kako, da, dođi, utješi kćer koja je tugovala za svojom majkom cijeloga života, posve uzaludno. A s tobom, s tobom sam putujući kroz bol, pred zapaljenom kućom svoga oca po prvi put vidio Beethovenovu sjenku! Njegovog duha! On je došao *zbog tebe, Triana!*«

»Ili zato da tebe zaustavi, Stefane«, rekla sam, potrudivši se da mi glas zvuči blago.«Da obuzda tvoju magiju. To tvoje čarobnjaštvo naivno je ali moćno. Ova je violina načinjena od drveta, a ti od žive puti, isto kao i ja, premda je jedno od nas živo a drugo je stvorila požuda što ne zna za oprost...«

»Ne!« prošaptao je. »Nije to požuda. Nikako.«

»Pusti me. Ne zanima me je li to ludilo, san ili čini, želim otići od tebe!« »Ne možeš.«

Osjetila sam promjenu. Rastapali smo se. Samo je violina zadržala svoj oblik u mojim rukama. Ponovno smo nestali. Nismo imali obrisa. Prizor je potonuo; ona jezovita glazba i dalje je tutnjala.

Neki je čovjek klečao s rukama na ušima, ali Stefan gudač nije mu dao mira, nadglasao je polugole bubnjare s kožom boje kave, što su

udarali po bubnjevima, pogleda prikovanog za opakog violinista, kojeg su pratili i u isti mah strepili pred njim, udarajući ritam. Bljesnuo je još jedan prizor, žena udara pesnicama o njegov nepopustljiv avetinjski oblik, a on ne prestaje svirati naričuću tužaljku. Pojavilo se školsko dvorište s visokim olistalim stablima u kojem djeca plešu kolo oko njega, gudača, kao da je Mačak u čizmama, a učiteljica viče i pokušava ih dozvati, ali njegova neprekidna svirka zaglušuje njezin glas.

Što li sam sad vidjela? Likove kako se grle u mraku, njihov me šapat udario u lice. Vidjela sam ga kako se smješka, a ponuđena žena zastrla je treperenje njegovog obraza.

Ljubiti ih, izluđivati, na kraju je bilo posve svejedno, jer svi su umrli! A ja nisam. Ja nisam. A ova je violina moje besmrtno blago i ja ću te iščupati iz života, povući u ovaj pakao sa sobom, zauvijek, ako mi je ne vratiš.

No bili smo došli do jednog određenog mjesta. Prizori više nisu bili nejasni. Nad naše se glave nadvio strop. Bio je to hodnik.

»Stani, pogledaj ove bijele zidove«, rekla sam, uspaničena tim užasnim *deja vu*. »Ovo mi je poznato.«

Prljave bijele pločice, a iz daljine je dopirala demonska rugalica violine, sada to nije bila toliko glazba koliko kreštava, neprekidna muka.

»Ovo sam mjesto vidjela u snu«, rekla sam, »ove bijelo popločene zidove, pogledaj, te metalne ormariće. Pogledaj, velike parne strojeve. I vrata, gledaj!«

U jednom dragocjenom trenutku, još dok smo stajali kod zardalog ulaza, vratila mi se veličanstvena ljepota tog sna, sna u kojem je postojao ne samo ovaj sumorni podzemni prolaz s tunelom na kojem su bila vrata, već i palača od prekrasnog mramora, a prije toga divno more i duhovi što plešu iz pjene, koji mi se sada nisu činili onako nesretnima kao one utvare koje smo gledali s užasom, već kao slobodna, dobra bića što se hrane sjajem i veličinom valova - kao same nimfe života. Po tlu razbacane ruže. »Vrijeme je.«

Pa ipak, jedino što smo sada vidjeli bila su vrata na tamnom tunelu, a strojevi su kloparali i on svirao svoju violinu, tamo unutra, u tom mračnom tunelu, i sada nitko nije govorio, a onaj mrtav čovjek, ne, umirući, pogledaj, umirući, krvario je iz zapešća.

»Ah, ti si ga doveo do toga, nije li tako? I to bi me trebalo poučiti da popustim? Nikada.«

Istjerao sam mu vlastitu glazbu iz glave, istjerao je svojom glazbom! I to mi je postalo igrom. U tvom slučaju, bio bih istjerao Maestra i Malog genija Mozarta, ali tebi se sviđalo to što sam svirao. Za tebe glazba nije bila dobrota, lažljivice. Glazba je bila samosažaljenje. Glazba je za tebe bila održavanje incestuoznog odnosa s mrtvima! Jesi li pokopala svoju malu sestru Faye u svojim mislima? Jesi li je smjestila u mrtvačnicu, bezimenu, pripremajući bučan, bogat pogreb? S Karlovim novcem možeš joj kupiti lijepi lijes, tvojoj sestri, koju je snašla takva studen i osama u sjenci vašeg mrtvog oca, pa ipak, to je još uvijek bila tvoja sestrice što je gledala kako tvoj novi muž zauzima mjesto u kući, blaženi plamen koji si tako lako zanemarila!

Okrenula sam se iako me on čvrsto držao nevidljivim rukama. Snažno sam ga gurnula koljenom, možda isto onako snažno kao što je on šutnuo svog oca. Odgurnula sam ga objema rukama. U djeliću sekunde sam ga vidjela.

Nestalo je svih drugih slika oko nas. Nije bilo bijelih pločica ni klopara-nja strojeva. Nestalo je čak i smrada, i glazbe. Nije bilo jeke koja bi nam javljala da smo u zatvorenom prostoru.

On se odmakao od mene, onaj Stefan koji mi se približio u New Orle-ansu, kao da pada, a onda se ponovno bacio naprijed, pokušavajući se domoći violine.

»Ne, nećeš.« Ponovno sam ga odbacila koljenom. »Nećeš, nećeš! Nećeš to više nikome činiti, sad je u mojim rukama, i sam Maestro te pitao zašto! Zašto, Stefane? Dao si mi glazbu, to je istina, ali upravo ti mi daješ savršeno opravdanje da ti oduzmem vrelo tvoga dara.« Objema sam rukama podigla violinu i gudalo. Podigla sam bradu. On je prinio prste usnama.

»Triana, preklinjem te. Ne znam značenje onoga što govoriš, ni onoga što ja govorim. Molim te. Ona je moja. Umro sam zbog nje. Uzet ću je i otići. Riješit ćeš me se. Triana!«

Je li to pod mojim nogama bio tvrdi pločnik? Kakva će nas živopisna tlapnja sada okružiti, što ću još otkriti? Obrisi zgrada u magli. Vjetar što štipa za obraze.

»Još samo jednom mi se pojavi od krvi i mesa i kunem ti se da ću ti je smrskati o glavu!«

»Triana«, rekao je šokirano.

»Prije ću je razbiti«, rekla sam. »Kunem ti se.«

Čvrsto sam držala violinu, podigla gudalo i zamahnula njime tako da je uzmaknuo, povrijeđen i prestrašen.

»Ne, ne možeš«, ponavljao je. »Triana, molim te, molim te, vrati mi violinu. Uopće mi nije jasno kako si je uzela. Ne znam kakva je ovo pravda, kakva ironija. Uхватила si me na trik. Ukrala si mi je. Triana! Oh, Bože, i to baš ti, od svih njih.«

»Što bi to trebalo značiti, mili moj?«

»Da ti... da ti imaš uho da čuješ takve melodije, takve teme...«

»Istina je, stvarao si čudesne melodije i teme, i sjećanja. Ali cijena tvoje zabave vrlo je visoka.«

Zavrtio je glavom u bespomoćnom, divljem poricanju.

»Eh, kakve sam melodije stvarao za tebe, bilo je u njima svježine, gotovo života, stajao sam ispred tvog prozora, podigao pogled i ugledao tvoje lice, i osjetio ono što ti nazivaš ljubavlju, i ne mogu se sjetiti... «

»Misliš da će me ta taktika smekšati? Rekla sam ti da imam razlog za ovo. Više nećeš progoniti ljude. Ja imam violinu, a u njoj kao daje sva tvoja snaga. Pravila možda nećemo nikad znati, ali ona je u mojim rukama i ti nisi dovoljno snažan da mi je uzmeš.«

Okrenula sam se. Ovo je uistinu bio tvrd pločnik. Ovo je bio studen zrak.

Potrčala sam. Je li to bio zvuk tramvaja?

Osjetila sam kako u trku udaram o kamen kojim je bila popločana ulica. Zrak je bio leden, oštar, neugodan. Nisam vidjela ništa osim bijelog neba, bezličnih ogoljelih stabala i zgrada koje su jedva vidljive i samotne bile nalik golemim duhovima.

Trčala sam i trčala. Boljela su me stopala; nisam više osjećala nožne prste. Od studeni su mi potekle prazne suze. Probadalo me u grudima. Bježi, bježi, iz ovog sna, iz ove vizije, pronađi sebe, Triana.

Ponovno sam začula tramvaj, vidjela svjetla. Stala sam, srce mi je udaralo.

Ruke su mi tako ozeble da su me počele probadati. Lijevom sam rukom uhvatila violinu i gudalo, a prste desne stavila u usta da ih zagrijem. Sisala sam ih, ispucanih, prozebljih usana. Bože! Ovo je paklena studen. Vjetar mi je prodirao kroz odjeću.

Na sebi sam imala jednostavnu, laganu odjeću u kojoj sam bila kad me oteo. Baršunastu tuniku i svilu.

»Probudi se!« povikala sam. »Pronađi svoje mjesto. Vрати se tamo kamo spadaš!« urlala sam. »Završi ovaj san. Završi ga.«
Koliko sam puta to učinila, vratila se iz mašte, sanjarenja ili noćne more da bi zatekla samu sebe na sigurnom, u krevetu s četiri stupa, u osmerokutnoj sobi, dok vani Avenija diše prometom. Ako je ovo ludilo, ne prihvaćam ga!

Radije bih živjela sa svom svojom boli nego s ovim! Ali, bilo je to prematerijalno!

Okolo mene su se uzdizale moderne zgrade. Dva su se tramvajava približila zavojitim tračnicama, izdužena, moderna, u jednom komadu, a preda mnom je nešto blještalo, no bio je to samo kiosk što se otvarao usprkos hladnoći, njegova pokretna krila već načičkana raznobojnim časopisima.

Potrčala sam prema njemu. Zapela sam o tramvajsku tračnicu. Ovo mi je mjesto bilo poznato. Pala sam i spasila violinu tako što sam se okrenula postrance, pa sam laktom, umjesto violinom, udarila u kamen.

Digla sam se.

Svijetleći znak preda mnom ispisivao je riječi koje sam već bila vidjela.

HOTEL IMPERIAL. Bio je to Beč moga vremena, mog trenutka, današnji Beč. Nemoguće da sam ovdje, ne, nemoguće. Ne mogu se probuditi nigdje drugdje već tamo odakle sam krenula.

Udarala sam nogama. Zaplesala u krug. Probudi se!

Ali, ništa se nije promijenilo. Bila je zora i Ringstrasse se budila, Stefana je posve nestalo, pločnicima su hitali obični građani. Vratar se pojavio na vratima velikog, elegantnog hotela u kojem su odsjele takve veličine kao kraljevi i kraljice, i Wagner i Hitler, prokleti bili obojica, i sam Bog će ga znati tko je još sve odsjeo u njegovim kraljevskim sobama koje sam jednom vidjela. Bože, pa ja sam tu. Ja sam tu. Ostavio si me ovdje.

Obratio mi se neki čovjek, na njemačkom.

Bila sam pala na kiosk i iskrivila jedno krilo s časopisima. Sudarili smo se, ta lica s časopisa i trapava žena u glupavoj ljetnoj svilenj suknji, s violinom i gudalom u ruci.

Dohvatile su me pouzdane ruke.

»Oprostite, molim vas«, rekla sam na njemačkom A onda na engleskom. »Tako mi je žao, jako žao. Silno mi je žao. Nisam htjela... Oh, molim vas.«

Ruke. Nisam ih mogla pomaći. Ledile su se. »Je li to tvoja igra?« povi-kala sam, ne obraćajući pažnju na lica što su se skupljala oko mene. »Dovesti ih do toga da se smrznu i umru, učiniti meni ono što je tvoj otac učinio tebi! E, pa nećeš!«

Imala sam želju udariti Stefana. Ali vidjela sam samo ljude koji su bili previše sabrani i ravnodušni da bi bili išta drugo doli posve stvarni.

Podigla sam violinu. Podigla sam je do brade i zasvirala.

Još jednom, ovoga puta zato da bih prekapala po stvarnosti, da bih saznala, da bih pustila svoju dušu da otkrije prihvaća li je stvarni svijet.

Čula sam tu glazbu, bila je posve u skladu s mojim najdubljim, bezazlenim željama, čula sam kako se izdiže s vjerom punom ljubavi.

Još uvijek pomalo nejasan, stvarni je svijet bio upravo onakav kakav mora biti - kiosk, ljudi koji se skupljaju, automobil koji se zaustavlja.

Ja sam svirala. Bilo mi je svejedno. Ruke su mi se zagrijale od svirke, jadni Stefan, jadni Stefan. Iz usta mi je izlazila para. Svirala sam i svirala. Mudra bol ne traži odštetu od života.

Odjednom su mi se prsti ukrutili. Bilo mi je previše hladno, uistinu, istinski, stvarno hladno.

»Uđite, gospođo«, kazao je čovjek što je stajao do mene. Došli su i drugi. Neka mlada žena skupljene kose. »Uđite, uđite«, govorili su.

»Ali, kamo? Gdje smo? Želim svoj krevet, svoju kuću, probudila bih se, samo kad bih znala kako da se vratim u svoj krevet i u svoju kuću.«

Mučnina. Ovaj se svijet zatamnjavao na uobičajen način, bila sam omamljena od hladnoće, gubila sam svijest.

»Violina, molim vas, violina, nemojte je uzeti«, rekla sam. Nisam mogla vidjeti svoje prste, ali nju sam mogla vidjeti, to dragocjeno drvo. Pred sobom sam vidjela svjetla, plesala su kao što svjetla znaju plesati na kiši, samo što nije bilo kiše.

»Da, da, dušo. Pomoći ćemo vam. Samo je vi držite. Uz vas smo. Sad ste na sigurnom.«

Pređa mnom je stajao postariji čovjek i mahao glavom, dajući upute onima oko mene. Stariji čovjek dostojan poštovanja, pravi starac

europske kulture, sijede kose i brade, takvo neobično europsko lice kao da potječe iz daleke, daleke bečke povijesti, prije strašnih ratova.

»Ostavite mi violinu u rukama«, rekla sam.

»Imate jako vrijedan instrument, dušo«, rekla mi je neka žena. »Smjestite zovite liječnika. Podignite je. Nježno, pazite kako je dižete! Evo, dušo, sve je u redu.«

Žena mi je pomogla da prođem kroz rotirajuća vrata. Šok topline i svjetlosti. Mučnina. Umrijet ću a neću se probuditi.

»Gdje smo? Koji je danas dan? Moje ruke, treba mi nešto toplo za njih, dajte mi tople vode.«

»Uz vas smo, dijete drago, sve je u redu, mi ćemo vam pomoći.«

»Zovem se Triana Becker. Iz New Orleansa sam. Nazovite tamo. Nazovite mog obiteljskog odvjetnika, Gradyja Dubossona. Pošaljite nekoga da mi pomogne. Triana Becker.«

»Učinit ćemo to, dijete drago«, rekao je sjedokosi starac. »Učinit ćemo to za vas. Sada se samo odmarajte. Ponesite je. Ne dirajte violinu. Pazite da je ne povrijedite.«

»Da...« rekla sam, očekujući da će se sva životna svjetlost odjednom ugasiti, da je ovo zapravo smrt, što se pojavila isprepletenu s maštom, neostvarivim nadama i podlim čudima.

Ali, smrt nije došla. A oni su bili nježni i blagi.

»Uz vas smo, dušo.«

»Da, ali tko ste vi?«

15

Kraljevski apartman. Golem, u bijelim i zlatnim bojama, zidovi obloženi brokatom. Na stropu kružna štukatura bež boje. Kakva umirujuća ljepota! Po stropovima neizbježne vitice što stvaraju dojam šlag pjene, u svakom kutu veliki starinski grb. Samo je krevet bio moderan, po veličini i čvrstoći. Iznad njega sam vidjela zlatni filigran što je prikazivao konje u trku. Bila sam ušuškana u bijelo presvučenu perinu - apartman prikladan za Princezu od Walesa ili kakvu ludu milijarderku.

Ležala sam u polusnu, u onom plitkom snu koji slijedi pretjeranu iscrpljenost, mreži uznemirenosti koja čovjeku ne da da potone, nervoznom snu u kojem je svaki zvuk izoštren i iritira kožu.

Soba je bila zagrijana na suvremen, ugodan način. Dvostruki prozori priječili su ulaz bečkoj studeni, prozori sa skupocjenim zavjesama. Otvoriti ih nije bio tako lak pothvat. Toplina je strujala iz prikrivenih ili nezamjetljivih izvora, ispunjavajući golemi prostor sobe.

»Madame Becker, grof Sokolosky poziva vas da budete njegova gošća u ovom hotelu.«

»Možete me zvati prvim imenom.« Jesu li se to moje usne pomakle? Pogledala sam u stranu, u dvostruki zlatasti zidni svijećnjak na kojem su jarko sjale dvije žarulje u obliku svijeća, a s ulaštene mjedi visjele staklene kapi. »Zahvalite gospodinu, ali neće biti potrebno.« Trudila sam se da zvučim razgovijetno.« Molim vas, ako ikako možete, nazovite ono ime koje sam vam dala - mog odvjetnika, Gradyja Dubossona.«

»Madame Becker, to je već učinjeno. Poslali su vam novac. Gospodin Dubosson dolazi po vas. Vaše vam sestre šalju pozdrave. Silno im je laknulo kad su saznale da ste ovdje, u dobrim rukama.«

Koliko dugo me nije bilo? Osmjehnula sam se. Sjetila sam se jedne drage scene iz stare ekranizacije Dickensove *Božićne pjesme*, Alastair Sim, britanski glumac, rasplesani škrtac koji se na božićno jutro budi kao posve nova osoba. »Ne znam koliko sam dugo bio među duhovima.« Vrlo, vrlo sretan završetak.

Bio je tu bijeli pisaći stol, stolica presvučena svilom ponoćno plave boje, visoka lončanica, trake prozorskog zaslona razmaknute da propuste sivu svjetlost.

»Ali, grof bi svakako želio da budete njegova gošća. Čuo je da svirate stradivarija.«

Razrogačila sam oči. Violina!

Bila je uz mene, na krevetu. Držala sam prebačenu ruku preko struna i gudala. Ugniježdila se u jastuku pored mene, tamno smeđa i blistava na svoj onoj posteljnoj bjelini.

»Tu je, madam«, kazala je žena, na besprijekornom engleskom, zanimljivijem zbog njenog austrijskog naglaska. »Uz vas je.«

»Žao mi je što sam izazvala toliko neprilika.«

»Nisu to nikakve neprilike, madam. Grof je pogledao violinu, nije je dirao, shvatit ćete. Ne bi to učinio bez vašeg dopuštenja.« Taj je austrijski naglasak mekši od njemačkog, tečniji, razmišljala sam. »

Grof je kolekcionar takvih glazbala. Moli vas da budete njegova gošća. Madam, bit će to čast za njega. Biste li sada nešto večerali?« Stefan je bio u kutu.

Blijed, pogrbljen, izbljedio, kao da je iz njega istekla sva boja, zurio je u mene, nejasan obris u izmaglici.

Zinula sam i sjela privinuvši violinu uza se.

»Nemoj izbljediti, Stefane, nemoj postati isti kao i oni!« rekla sam.

Njegovo se lice, tužnog poraženog izraza, nije promijenilo. Lik je bio slabašan, titrav. Sjedio je naslonjen uza zid, obraza položenog na damast-nu oblogu, nogu prekrivenih na parketu, kunjajući u izmaglici i sjenci.

»Stefane! Ne daj da ti se to dogodi. Nemoj otići!«

Ogledala sam se lijevo i desno, misleći da ću možda ugledati izgubljene umrle, turobne sjenke, bezumne duše.

Visoka me žena pogledala preko ramena. »Nešto ste rekli, madame Becker?«

»Ne. Govorila sam duhu«, odgovorila sam. Zašto ne bih završila s tim? Zašto ne bih otvoreno rekla? Ovi ljubazni Austrijanci po svojoj prilici ionako misle da sam sasvim skrenula. Pa što onda? »Ne razgovaram zapravo ni sa kim, osim ako ste i vi u stanju vidjeti onog čovjeka tamo u kutu.«

Potražila ga je pogledom, ali ga nije otkrila. Ponovno se okrenula meni. Osmjehnula se. Silno se trudeći da bude uljudna, osjećala se vrlo nelagodno i nije znala što da učini za mene.

»To mi je od studeni, od tolikog napora, od puta«, rekla sam.

»Nemojte grofa, mog domaćina, zamarati time. Moj odvjetnik dolazi?«

»Sve je sređeno«, odgovorila je. »Ja sam Frau Weber. Ovo je gospodin zadužen za prijem gostiju, Herr Melniker.«

Pokazala je nadesno. Bila je lijepa žena, otmjeno stasita, crne kose začesljane u punđu, povučene od lijepog lica. Herr Melniker bio je također mlad, ledeno plavih očiju koje su me zabrinuto gledale.

»Madam«, rekao je.

Frau Weber mu je poniknuvši glavom i podigavši ruku pokušala dati znak da bi to moglo pričekati, ali on je nastavio. »Madam, znate li kako ste dospjeli ovamo?« »Imam putovnicu«, odgovorila sam. »Moj

je odvjjetnik donosi.« »Da, gospođo. Ali, kako ste ušli u Austriju?«

»Ne znam.«

Pogledala sam u Stefana, blijedog, otupjelog od očaja, lica bijelog kao kreč, samo su mu oči bile zažarene dok mi je uzvraćao pogled.

»Frau Becker, sjećate li se možda ičega što ste...« Zaustavio se.

»Možda bi bilo dobro da sada večera«, kazala je Frau Weber, »možda malo juhe. Imamo odličnu juhu za vas, i vina. Biste li popili malo vina?«

Zamukla je. Oboje su se ukočili. Stefan je gledao samo u mene.

Tupkajući je zvuk prilazio sve bliže. Šepavi čovjek sa štapom.

Poznavala sam taj zvuk. Zapravo mi se sviđao, lupkanje, povlačenje noge, pa opet lupkanje.

Uspravila sam se u sjedećem položaju. Frau Weber je žurno popravila jastuke oko mene. Spustila sam pogled i otkrila da na sebi imam svileni kućni ogrtač, zavezan oko vrata, a ispod njegov spavaćicu od mekog bijelog flanela. Izgledala sam smjerno. Bila sam čak i čista. Pogledala sam u svoje ruke, a onda, shvativši da sam pustila violinu brzo sam je opet zgrabila.

Moj tragični duh nije, međutim, načinio nikakvu naglu kretnju. Nije se ni pomakao.

»Madam, na sigurnom ste, grof je u salonu, biste li ga primili?«

Ugledala sam ga na otvorenim vratima; bila su to debelo podstavljena dvokrilna vrata obložena kožom bež boje kako između soba ne bi prodirao nikakav zvuk kad su zatvorena. Stajao je na njima s drvenim štapom, onaj sjedokosi starac kojeg sam vidjela dolje na pločniku, bijele brade i brkova, staromodan i zapravo lijep, poput onih dragih glumaca iz starih, crno-blje-lih filmova, u potpunosti je pripadao divnom Starom svijetu.

»Jeste li dobro, dijete moje?« upitao je. Hvala Bogu, na engleskom.

Bio je jako udaljen. Kolike su ove prostorije, ogromne kao i one u Stefanovoj palači.

Eksplzija. Plamen. Stari svijet.

»Jesam, dobro je, hvala«, odgovorila sam. »Hvala Bogu da govorite engleski. Moj njemački je jako slab. Hvala vam na svemu što ste učinili za mene. Ne bih vam željela biti na teret.«

Što još reći? Grady može platiti račune. Grady može sve razjasniti. To je ono što novac donosi, drugi su ti koji objašnjavaju. Karl me naučio

tome. Kako da kažem da mi gostoprimstvo, pomoć ovog čovjeka, nisu potrebni?

Bilo je nekih važnijih, tananijih stvari koje je trebalo reći.

»Molim vas, uđite«, kazala sam. »Tako mi je žao, silno žao...«

»Zbog čega vam je žao, dijete moje?« upitao je.

Šepajući je krenuo prema krevetu. Tek sada sam primijetila da su na donožju kreveta vitičaste intarzije. A u daljini, luster druge sobe. Da, prava palača, Hotel Imperial.

Starac je oko vrata imao nekakav medaljon, a kaput mu je bio obrubljen crnim baršunom. Nejednoliko mu je visio s ramena. Bijela mu je brada djelovala netom počešljano.

Stefan se nije pomakao. Gledala sam u Stefana i on je gledao u mene. Poraz i tuga. Vidjela sam to već po načinu na koji je nakrivio glavu, po tome kako se naslonio na zid, kao da onaj djelić njega koji mu je još preostao itekako poznaje umor, sve više ga poznaje i sve teže se drži na okupu. Usne su mu se jedva primjetno micale dok me gledao, lice je govorilo licu, njegovo mojem.

Herr Melniker je žurno dogurao do grofa veliki, plavim baršunom presvučeni naslonjač, jednu od mnogobrojnih bijelo-zlatnih sjedalica porazba-canih u neizbježnom rokoko stilu.

Sjeo je na uljudnoj udaljenosti.

Zapahnuo me ugodan miris.

»Topla čokolada«, rekla sam.

»Da«, uzvratila je Frau Weber i stavila mi šalicu u ruku.

»Tako ste ljubazni.« Lijevom sam rukom držala violinu. »Možete li, molim vas, tanjurić staviti tamo.«

Starac me promatrao sa zadivljenim čuđenjem, onako kako su me stariji znali promatrati kad sam bila djevojčica, onako kako me promatrala jedna stara opatica na dan moje prve pričesti. Kako dobro se sjećam njezinog izbornog lica i zanesenog izraza. Bilo je to u staroj bolnici Milosrdnih sestara, onoj koju su srušili. Bila je sva u bijelom, prastara, i rekla je: »Danas si čista, tako čista.« Odveli su me u obilazak bolesnika, kao što se to u ono vrijeme činilo na dan prve pričesti. Kamo li sam stavila tu kronicu?

Vidjela sam kako mi šalica s čokoladom drhti u rukama. Pogledala sam nadesno, prema Stefanu.

Gucnula sam, savršene temperature. Na dušak sam ispila cijelu šalicu guste čokolade ukrašene šlagom. Osmjehnula sam se. »Beč«, rekla sam.

Starčeve su se obrve skupile. »Dijete, to što vi posjedujete veliko je blago.«

»Oh, da«, rekla sam. »Znam, stradivari, dugi Stradivari i ovo gudalo od *pernambuca*.«

Stefan je stisnuo oči. Ali, on je ionako bio slomljen. *Kako se usuđuješ?*

»Ne, gospođo, nisam mislio na violinu, iako je ovo izvanredan instrument, daleko savršeniji od ijednog kojeg sam prodao ili koji mi je bio ponuđen. Mislio sam na vaš glazbeni dar, na to što ste odsvirali vani, na tu glazbu koja nas je sve izmamila iz hotela. Bio je to... bio je to naivni zanos. To je uistinu dar.«

Uplašila sam se.

S punim pravom. Na kraju krajeva, tko kaže da si to u stanju izvesti i sama? Bez moje pomoći? Vratila si se u svoj svijet s mojom violinom? Ne, neće ići. Nemaš dara; bila si zajahala vjetar mog čarobnjaštva a sada ćeš ponovno puzati. Ti si ništa.

»Vidjet ćemo«, rekla sam Stefanu.

Ostali su se zgledali. Kome li se to obraćam u praznom kutu?

»Nazovite ga anđelom«, rekla sam, podigavši pogled prema grofu i pokazavši na kut. »Vidite li ga kako stoji tamo, taj anđeo?«

Grof je pogledom preletio sobu. Ja za njim. Tek sad sam primijetila elegantni toaletni stolić s ogledalima koja su se dala podesiti, kakav bi pristajao nekoj dami, mnogo ljepši od mog kod kuće. Ugledala sam orijentalne tepihe istrošene plave i rđaste boje; pogled mi je ponovno pao na tanke, svijetle trake prozorskih zaslona oko kojih se spuštala teška brokatna svila.

»Ne, dušo«, kazao je grof. »Ja ga ne vidim. Mogu li vam reći svoje ime? Mogu li i ja biti vaš anđeo?«

»To možda ne bi bilo loše«, kazala sam, prebacivši pogled sa Stefana na starca. Starac je imao veliku glavu i valovitu kosu. Imao je iste onakve ledeno plave oči kao i mladi Melniker. Bilo je na njemu neke biseraste bjeline stare dobi, ali pogled njegovog oka bio je živahan ispod bijelih trepavica.

»Možda biste vi mogli biti moj dobri anđeo«, rekla sam, »jer mislim da je ono zli anđeo.«

Kako možeš govoriti takve laži. Ukrala si moje blago. Slomila si mi srce. Pridružila si se svima onima koji su mi nanijeli toliku patnju.

I ponovno, duhove se usnice nisu pomakle, onaj sklupčani položaj nije se promijenio, iz njega je zračila slabost i nedostatak hrabrosti. »Stefane, ne znam što da radim s tobom. Kad bih barem znala što bi bilo najbolje, što bi bilo najbolje...«

Kradljivice.

Ostali su nešto šaputali.

»Frau Becker«, rekla je žena, »ovo je grof Sokolosky. Oprostite što vam ga nisam odmah predstavila. Grof već dugo živi ovdje s nama, u našem hotelu, i jako ga raduje vaš dolazak. Ove sobe rijetko otvaramo, upravo zato da bi poslužile u ovakvim prilikama.«

»Ali, o kakvoj prilici je riječ?«

»Dijete drago«, kazao je grof, prekinuvši je, ali vrlo blago, nezlona-mjerno i smireno, kako to dopušta stara dob. »Biste li mi ponovno zasvirali? Je li drsko od mene što vas to molim?«

Ne! Samo tašto i nepotrebno!

»Oh, ne sada«, brzo je dodao grof, »kad ste bolesni i kad vam je potrebna okrepa i odmor i da što prije dođu vaši prijatelji, ali kad budete osjetili da možete, ako budete bili raspoloženi... samo još jednom za mene, ta glazba. Ta glazba.«

»Kako biste je opisali, grofe?« upitala sam.

Reci joj, trebat će joj!

»Ušuti!« srdito sam pogledala Stefana. »Ako je tvoja, kako to da nemaš snage da je povratiš? Zašto je onda u mojoj moći? Oh, gluposti, oprostite mi, oprostite mi zbog svega ovoga. Oprostite mi zbog ovog glasnog razgovora s izmišljenim likovima, zbog budnog sanjanja...«

»Ne, u redu je«, kazao je grof. »Nadarenima se ne postavljaju pitanja.«

»Zar sam tako nadarena? Što ste čuli?«

Stefan se podrugljivo, prezirno nasmijao.

»Znam što sam ja čula dok sam svirala«, dodala sam s ispričavanjem, »ali rado bih znala što ste vi čuli.« Grof se zamislio.

»Nešto čudesno«, uzvratio je. »Posve novo.« Nisam ga prekidala.

»Nešto puno oprosta?« Nastavio je. »Nešto u čemu je bilo mješavine zanosa i gorke nepopustljivosti...« Zamislio se, a onda nastavio. »Kao

da su u vas ušli Bartok i Čajkovski i stopili se u jedno, umilni modernist i tragični modernist, vaša mi je glazba prizvala cijeli jedan svijet... svijet prošlosti, prije ratova... kad sam bio dječak, još zapravo premlad da bih shvaćao uz-višenost toga svijeta. Ali, sjećam ga se. Sjećam ga se.«

Prešla sam rukom preko svoga lica.

Hajde, reci mu, nisi sigurna bi li to mogla ponoviti. Ne znaš da li bi mogla. Ja znam. Ne bi.

»Tko to kaže?« upitala sam Stefana.

Uspravio se, prekrižio ruke i u svom bijesu čak zadobio žešću boju.

»Oh, uvijek se radi o patnji, nije li tako, maloj ili velikoj? Pogledaj samo, kako odjednom sjaš! Čim si u mene usadio klicu sumnje! A što ako upravo to što tebe izazivam meni daje snagu?«

Tebi ništa ne može dati snagu. Sad si izvan moje moći i taj je instrument samo mrtvo drvo u tvojim rukama; to je sasušeno drvo, to je prastari instrument, ti ga ne možeš svirati.

»Frau Weber«, rekla sam.

Zapanjeno se zagledala u mene, uznemireno pogledavajući čas u naizgled prazan kut, čas u mene, kimajući zaštitnički i s ispričavanjem.

»Da, Frau Becker.«

»Imate li kakvu haljinu koju bih mogla navući na sebe, nešto pristojno, široko? Rado bih zasvirala. Ruke su mi se zagrijale, tako zagrijale.«

»Možda je još prerano«, kazao je grof. Pa ipak se svom težinom naslonio na štap i pipkajući po zraku za Melnikerovom rukom pokušavao ustati. Sav se ozario od očekivanja.

»Da, svakako«, uzvratila je Frau Weber. Podigla je haljinu što je ležala u podnožju kreveta, jednostavnu bijelu vunenu haljinu što se blago širila pri dnu.

Spustila sam noge na pod. Bila sam bosa, a parket je bio topao i kućna haljina dopirala sve do stopala, a zatim sam pogledala u strop, u tu prekrasnu štukaturu, te ukrase i tu ljepotu, tu sanjarsku kraljevsku sobu.

Uzela sam violinu.

Ustala sam. Ona je navukla haljinu na mene i ja sam pažljivo provukla desnu ruku kroz dugi, široki rukav, a zatim premještajući violinu i gudalo, isto ponovila s lijevom.

Dali su mi i papuče ali ih nisam htjela. Pod je bio mekan i topao. Pošla sam prema otvorenim vratima. Spavaonica mi se nije činila pravim mjestom za sviranje, bilo to objavljenje ili poraz nisam ga željela ovdje dočekati.

Ušla sam u prostrani salon i zapanjeno se okrenula da vidim golemi portret carice Marije Terezije. Prekrasan radni stol, stolice, sofe. I cvijeće. Pogledaj. Sve to svježe cvijeće, kao za umrle.

Nisam mogla skinuti pogled s njega.

»To je od vaših sestara, madam, karte još nisam otvorila, ali nazvala je vaša sestra Rosalinda. Zvala je i vaša sestra Katrinka. Vaše su mi sestre rekle da vam napravim toplu čokoladu.«

Osmjehnula sam se, a onda tiho nasmijala.

»Da li mi se javila još koja sestra?« upitala sam. »Jeste li možda zapamtili još koje ime? Moju sestru po imenu Faye?« »Ne, madam.« Prišla sam stolu na sredini sobe na kojem je stajala velika vaza s cvijećem i zagledala se u mnoštvo ispremiješanih cvjetova, ne znajući ime nijedne jedine biljke, nijedne jedine vrste, čak ni Običnih ružičastih ljiljana između čijih su latica virili debeli, od peluda otežali prašnici.

Stari je grof prišao sofi uz pomoć mladog čovjeka. Okrenula sam se i sa svoje desne strane ugledala Stefana koji je stajao na vratima spavaće sobe.

Samo naprijed, u neuspjeh! Uprskaj sve, pokvari. Baš me zanima. Želim vidjeti kako ćeš odustati od stida!

Podigla sam desnu ruku na usne. »Oh, Bože«, rekla sam, s više poštovanja nego što Francuzi kažu *Mon Dieu*. Bila je to istinska molitva.

»Kako se počinje? Koja je formula, koje pravilo? Kako da odbacim ono što uopće ne poznajem?«

Umiješao se drugi glas, »*Hajde, kreni!*«

Stefan se okrenuo, šokiran. Na licu sam mu vidjela da sav kipti od bijesa.

Pogledom sam preletila prostoriju. Vidjela sam zbunjenog grofa, smetenu Frau Weber, plahog Melnikera, a onda duha koji je krenuo prema nama i otvorio vrata predsoblja, što mi je bilo jasno da su ostali vidjeli, ali nisu vidjeli duha, pa su po svoj prilici pretpostavili da je to od propuha.

Taj je duh ušao na način na koji je hodao u životu, tako sam barem čula, ruku zabačenih na leđa, prljav kao da je izašao iz groba, čipke pune mrlja i poderane, s ostacima mrtvačke maske još uvijek na licu. Niša je bila otvorena prema predsoblju. Vidjela sam kako se tamo skupljaju živi ljudi.

Maestro. Stefanu je prepuklo srce. Potekle su mu suze.

Oh, bilo mi ga je tako žao.

Ali, *Maestro* je bio nemilosrdan, odnosio se prema njemu prisno, no bilo je očito da neće trpjeti prigovora.

»Stefane, uistinu me zamaraš time što me dovlačiš natrag zbog takvih stvari!« kazao je. »Vraćaš me u ovo vrijeme zbog toga! Triana, zasviraj violinu za mene. Jednostavno to učini.«

Zagledala sam se u nizak, nepopustljiv lik na drugom kraju sobe.

»Oh, čini mi se da je ovo veličanstveno ludilo«, rekla sam, »ili možda samo inspiracija.«

Duh je sjeo na stolicu, sijevajući pogledom u mom smjeru.

»Zar ćete me moći čuti?« upitala sam.

»Oh, za boga miloga, Triana«, kazao je, nestrpljivo odmahnuvši rukom.

»U smrti nisam gluh! Nisam otišao u pakao. Ne bih bio ovdje da jesam.« Grohotno se nasmijao. »Bio sam gluh za života. Sada nisam živ. Kako bih mogao biti živ? A sada zasviraj violinu. Zasviraj je tako da zadrhte! Tako da naplatiš svaku grubu riječ koju ti je itko ikad uputio, svaku nepravdu. Ili je zasviraj zbog čega ti hoćeš.« Nekako se skupio. »Nije važno zbog čega ćeš svirati. Neka to bude zbog uvrede ili zbog ljubavi. Obrati se Bogu ili najtananim dijelom sebe, ali sviraj.«

Stefan je plakao. Ja sam pogledavala čas jednog čas drugog. Oni ljudi u sobi bili su mi posve nevažni. Nisam razmišljala o tome hoće li mi ikad više biti stalo do njih.

Ali onda mi je palo na pamet da upravo zbog njih moram svirati.

»Hajde, zasviraj«, kazao je Beethoven, sućutnijim glasom. »Nisam htio biti onako grub. Zaista nisam. Stefane, ti si moj izgubljeni učenik.«

Stefan je okrenuo glavu prema okviru vrata i naslonio je na podignutu ruku. Odvratio je lice.

Zapanjena publika smrtnika, čekala je.

Pogledala sam ih, jednog po jednog; pokušala sam se usredotočiti na smrtnike a ne na duhove. Pogledala sam preko niše prema onima koji su čekali u hodniku. Herr Melniker pošao je zatvoriti vrata.

»Ne, ostavite ih otvorena.«

Počela sam.

Nije bila nimalo drugačija, ta lagana, mirišljava, sveta stvar, koju je izradio čovjek koji nije ni slutio kakvu čaroliju uobličuje iz kore drveta, ni sanjao kakvu moć oslobađa u zagrijanom podatnom drvetu dok ga je savijao u željeni oblik.

Dopusti mi da se vratim u kapelicu, majko. Da se vratim našoj Gospi od Trajne Pomoći. Daj da kleknem tamo pored tebe, u nedužnoj polutami, prije boli. Daj da te uhvatim za ruku i kažem ti, ne koliko mi je žao što si umrla, već jednostavno i jedino to da te volim, da te sada volim. Ovom ti pjesmom darujem svoju ljubav, kao onim pjesmama koje smo pjevali u svibanjskoj procesiji, pjesmama koje si voljela, a Faye, Faye će se vratiti kući, Faye će nekako shvatiti koliko si je voljela, hoće, vjerujem u to, dušom to znam.

Oh, majko, tko bi bio mislio da u životu ima toliko krvi? Tko bi to uopće pomislio, ali naš je jedini pravi posjed ono što zaista volimo; sviram za tebe, sviram tvoju pjesmu, pjesmu tvog zdravlja i tvoje snage, sviram za oca i za Karla, a doći će vrijeme kada ću imati dovoljno snage da sviram i za bol, no sada je večer i mi smo u ovom spokojnom utočištu, među dobro znanim svecima, a ulice će biti prelivene svjetlošću što polagano blijedi dok se budemo vraćale kući, Rosalinda i ja poskakivat ćemo ispred tebe, i osvrutati se da vidimo tvoje nasmiješeno lice; oh, toga se želim sjećati, zauvijek se želim sjećati tvojih krupnih očiju boje lješnjaka i tvog osmijeha tako punog netaknute sigurnosti. Majko, nije ničije djelo, zar ne, to što smo se svi rasuli, ili uvijek postoji neka krivnja, i postoji li možda neki način da se napokon vidi s onu stranu svega toga? Pogledaj, pogledaj te hrastove što su uvijek savijali grane nad mojom glavom, cijelog mog života, ove mahovinom zarasle cigle po kojima hodamo, pogledaj nebo koje je sada grimizno kao što može biti samo u našem raj. Osjećaš li toplinu svjetiljki, vatre, i eno očeve slike na kaminu, »Vaš tata u ratu.«

Sada čitamo, tiskamo se jedna uz drugu, zauvijek ćemo ostati u krevetu. To nije grob. Krv može poteći iz mnogih stvari. Sada to znam.

Postoji krv i krv. Ja krvarim za tebe, da, istina ja, svojevolumno, a ti si krvarila za mene.

...I neka se ta krv stopi.

Spustila sam glazbalo. Bila sam sva oblivena znojem. Ruke su mi bri-djele a u ušima brujalo od pljeska.

Stari je grof ustao. Oni što su stajali u hodniku nagnuli su u sobu.

»Kao da ste pisali po zraku«, kazao je grof. Pogledom sam potražila duhove. Nije ih bilo.

»Dođite, moramo snimiti tu glazbu. To je instinkt, to nije naučeno. To je dar prirode, a nije naplatio uobičajenu cijenu.« Grof me poljubio.

»Gdje si, Stefane?« prošaptala sam. »Maestro?«

Nisam vidjela nikoga osim ljudi što su se tiskali oko mene.

A onda Stefanov glas koji mi je nešto šaptao; njegov dah na mom uhu.

Još nisam završio s tobom, opaka curo, koja si mi je oduzela! To nije tvoj dar! Nije! To su vještija posla.

»Ne, ne, griješiš, nisu to vještija posla«, rekla sam, »bilo je to nešto što se oslobodilo, raspetljalo, sunulo, poput noćnih ptica što u suton jatimice prhnu ispod mosta. I Stefane, ti si bio moj učitelj.«

Grof me poljubio. Je li čuo moje riječi?

Lažljivice, lažljivice, kradljivice.

Okrenula sam se oko sebe. Maestro je sasvim sigurno otišao. Nisam se usuđivala zazvati ga. To jest, nisam se usuđivala jer nisam znala kako bih ga pozvala, ni njega, ni Stefana.

»Maestro, pomoz mi«, prošaptala sam.

Grof me privinuo na grudi. Osjetila sam vonj njegove stare kože, ugodan, bio mi je dobro znan u toj svojoj starosti, sličan mirisu kože moga oca prije nego što je umro, mirišljav od čistog pudera, jamačno posutog ispod odjeće. Usne su mu bile vlažne i meke i sijeda kosa meka. »Maestro, molim vas, ne ostavljajte Stefana ovdje...«

Jače sam stisnula violinu. Držala sam je objema rukama, čvrsto, čvrsto, čvrsto.

»Sve je u redu, drago moje dijete«, kazao je grof. »Oh, kakav ste nam dar dali!«

Kakav ste nam dar dali. Što je to bilo, ta orgija zvuka, taj izljev koji mi je postao tako prirodan da ga uopće nisam dovodila u sumnju? Taj trans u koji sam mogla utonuti, pronalazeći tonove i odapinjući ih iz sebe određenim potezima volje, prstima što su željno poigrali? Odakle je dolazio taj dar, ta pjesma što me obujmljivala razmatajući se, ta mogućnost da je gledam kako se diže i spušta na mene poput mekog pokrivača u kolijevci? Glazba. Sviraj. Ne razmišljaj. Ne sumnjaj. I ne sumnjaj i ne brini zbog toga što razmišljaš i sumnjaš. Samo sviraj. Sviraj onako kako želiš i otkrivaj zvuk.

Stigla je moja mila Rosalinda, sva ošamućena zbog toga što se našla u Beču, zajedno s Gradyjem Dubossonom, i prije nego što smo otišli zbog nas su otvorili *Theater an der Wien*, i svirala sam u maloj oslikanoj dvorani u kojoj je nekoć svirao Mozart, u kojoj se nekoć izvodila *Čarobna frula*, u zgradi u kojoj je živio i stvarao Schubert - skućenom, veličanstvenom malom kazalištu u kojem su balkoni bili nekako strmo i pogibeljno nagurani uz strop - a nakon toga sam jednom svirala u otmjenoj sivoj bečkoj Opernoj kući, tek nekoliko koraka od hotela, a grof nas je odveo na selo da vidimo njegovu staru kuriju, vrlo sličnu seoskom imanju kakvo je imao Maestrov brat, Johann van Beethoven, »zemljoposjednik«, kome je Maestro u pismu onako duhovito odgovorio, »Ludwig van Beethoven, mozgoposjednik.«

Šetala sam Bečkom šumom, ugodnom, mekih boja. Bila sam živa žena što šeće sa svojom sestrom.

Od kuće su stizali izvještaji ekipe znanstvenika koja je dovršavala Karlov rad. Knjiga o Sv. Stefanu bila je već na korekturi u izvrsnoj izdavačkoj kući koju je Karl jako poštovao. Spremno su je prihvatili. Bila sam oslobođena svega toga. Taj je dio posla obavljen onako kako je želio. Roz i Grady putovali su sa mnom.

Glazba mi je potpuno pripala i koncerti su se smjenjivali jedan za drugim. Grady je velik dio vremena provodio na telefonu, u dogovorima. Sav novac smo davali zakladama za obitelji nepravedno i mučki ubijenih u ratovima. Prvenstveno za Židove, u sjećanje na moju prabaku, koja je u Americi zamijenila svoje židovstvo katoličanstvom, a ako i ne samo zbog nje onda zbog pravde, jer davali smo raznoraznim zakladama.

U Londonu sam snimila prve ploče.

Ali prije toga sam bila u Petrogradu, i u Pragu, održala mnoštvo koncerata po ulicama, tek onako, neplanirano, jer uživala sam u njima kao kakva školarka što se zavrti na prstima pred svakim izlogom.

Obožavala sam ih.

Prilikom svakog poniranja u glazbu pričala sam zrcima krunice o svom djetinjstvu, o dragim godinama, obojenim najnježnijim tonovima ljubičastog i crvenog. Sjećala sam se samo radosnih otajstava. »I anđeo Gospodnji navijesti Mariji i ona začu po Duhu Svetomu.«

Pričala sam i svirala s neustrašivom snagom neporaženog i neokaljanog djetinjstva.

Kod kuće, Karlova se knjiga tiskala uz velike troškove jer svaku kolor fotografiju osobno su nadgledali najbolji stručnjaci na tom području. Noću sam spavala na finim plahtama. I budila se s pogledom na prekrasne gradove.

Kraljevski su apartmani postali sastavni dio života za Rosalindu i mene. Domalo nam se pridružio i Glenn. Bogate trpeze s lanenim stolnjacima do poda, zatrpane srebrninom i teškim vilicama. Otmjena stubišta i hodnici s orijentalnim tepisima, to su bili prostori kojima smo se kretali.

Ali nikada nisam puštala violinu od sebe. Nisam je mogla vječito držati u ruci, bilo bi to ludilo, ali nisam skidala pogled s nje, zurila sam u nju čak i dok sam sjedila u kadi, pazila neće li je zgrabiti neka nevidljiva ruka i odvući u vakuum.

A noću sam ležala pored nje, violina i gudalo bili su dobro zamotani u meku vunenu dječju dekiću i vezani za mene kožnim remenjem, za što nije znao nitko osim mene; a najveći dio dana držala sam je u ruci ili pored svoje stolice.

Nije se mijenjala. Ljudi su je razgledavali, govorili da je neprocjenjiva, original, molili me da im dopustim zasvirati je. Nisam to mogla učiniti. Nitko to nije smatrao sebičnim, već shvatljivim.

U Parizu, gdje smo se našli s Katrinkom i njenim mužem Martinom, kupili smo Katrinki elegantne kapute i haljine - sve moguće torbice i cipele s visokom petom kakve ni Roz ni ja ne bi mogle nositi. Rekle smo Katrinki neka se ona muči na tolikim petama za sve nas. Smijala se.

Katrinka je slala svojim kćerima, Jackie i Julie, pakete s prekrasnim

stvarima. Doimala se oslobođenom velikog, tragičnog tereta. Gotovo uopće nismo spominjale prošlost.

Glenn je bio u stalnoj potrazi za starim knjigama i snimkama europskih pop zvijezda. Rosalinda se nije prestajala smijati. Martin i Glenn obilazili su stare, slavne kafiće, kao da bi uistinu mogli sresti Jean-Paul Sartrea, samo ako se dovoljno potrude. Martin je neprekidno bio na telefonu, i dalje trgujući nekretninama, sve dok ga nisam zamolila da preuzme vođenje svih naših poslova.

To je uvelike skinulo teret s Gradyja, iako smo ga i dalje trebali.

Smijeh. Jesu li se Leopold i mali Wolfgang ikad toliko smijali? A nemojmo zaboraviti da je tu bila i jedna djevojčica, sestra za koju se govori da je svirala isto tako nadareno kao i njezin brat, čudo od djeteta. Sestra koja se udala i stvarala djecu, radije nego simfonije i opere.

Nitko nije bio sretniji od nas, u stalnom pokretu.

Smijeh je ponovno bio naš prirodan način sporazumijevanja.

Zamalo su nas izbacili iz Louvrea, toliko smo se smijali. Daleko od toga da nam se nije svidjela Mona Lisa. Jest, samo smo bili silno uzbuđeni i prštali od života. Dolazilo nam je da izljubimo nepoznate ljude, užas jedan, ali smo ipak bili toliko pametni da smo ljubili i grlili jedni druge.

Glenn je hodao ispred nas i smeteno se smješкао, a onda se i on počeo glasno smijati, jer bila je to prevelika količina sreće da bi je čovjek tek tako odbacio.

U Londonu nas je posjetio moj bivši muž Lev, sa ženom Chelsea, mojom nekadašnjom prijateljicom, a sada napola sestrom, i tamnokosim blizancima, starinski pristojnim, i visokim, plavokosim, prekrasnim starijim sinom Christopherom. Pri pogledu na tog dječaka došlo mi je da zaplačem, njegov me smijeh silno podsjećao na Lily.

Dok sam svirala, Lev je sjedio u prvom redu koncertne dvorane. Svirala sam za Leva, za sretna vremena, i kasnije je rekao da je bilo kao na onom pijanom pikniku prije mnogo godina - samo drskije, ambicioznije, proživljenije. Bila sam omamljena starom ljubavlju. Ili ljubavlju koja ne umire. On je na tu temu izrekao nekoliko domišljatih, učenih riječi.

Prisegli smo da ćemo se ponovno naći - svi - u Bostonu.

Ta djeca, ti dječaci puni života, činili su mi se na neki način mojim potomcima, potomcima Levovog ranog gubitka, borbe i ponovnog rođenja, a i ja sam bila dio toga. Jesam li ih mogla proglasiti svojim nećacima?

Imala sam nastupe u Manchesteru, Edinburgu, Belfastu. Prihod od tih koncerata ponovno je išao za potomke Židova nestalih u ratu, za progonjene Rome, katolike u Sjevernoj Irskoj, za oboljele od bolesti koja je ubila Karla, ili od leukemije koja je ubila Lily.

Ljudi su nam nudili druge violine. Želim li u nekoj posebnoj prilici svirati ovog sjajnog stradivarija? Bismo li uzeli ovog guarnerija? Želimo li kupiti ovog kratkog stradivarija i izvanredno *Tourte* gudalo? Prihvaćala sam poklone. *Kupovala druge violine. Znala* bih se zagledati u njih u grozničavoj znatiželji. Kako bi zvučale? Kakav bi to bio osjećaj svirati ih? Da li bih bila u stanju izvući ikakav ton iz guarnerija? Iz ijedne od njih?

Promatrala sam ih, pakirala i nosila s nama, ali nijednu nisam pipnula. U Frankfurtu sam kupila drugog stradivarija, kratkog, izvanrednog, usporedivog s mojim, ali nisam se usudila ni dodirnuti strune.

Bio je na prodaju, nije imao nikoga tko bi ga volio; bio je strahovito skup, ali što je to bilo za nas, u našem blaženom blagostanju kojem nije bilo kraja?

Violine i gudala putovali su s prtljagom. Dugog sam stradivarija držala kod sebe - mog stradivarija - zamotanog u baršun, a zatim spremljenog u posebnu vreću, zajedno s gudalom. Nisam ga htjela stavljati u kovčeg. Tu sam vreću nosala posvuda.

Pogledom sam tražila duhove.

Vidjela sunčev sjaj.

Moja krsna kuma, teta Bridget, pridružila nam se u Dublinu. Nije joj se svidjela tamošnja studen. Tek je došla, a već se vratila kući, na Mississippi. Smijali smo se.

Ali, glazba joj se svidjela, pljeskala je i toptala nogama dok sam svirala, što je prilično šokiralo ostale u sobi - ili dvorani, ili slušaonici, ili kazalištu, gdje bilo. Ali bio je to naš dogovor, ja sam baš voljela da se tako ponaša.

U Irskoj su nam se pridružili mnogi rođaci i druge tete, a kasnije i u Berlinu. Pošla sam na hodočašće u Bonn. Drhtala sam pred Beethovenovim vratima.

Pritisla sam glavu na hladni kamen i zaplakala, kao Stefan na grobu. Mnogo sam se puta sjetila Maestrovih tema, melodija Malog genija ili Ludog Rusa, te zaronila u njih da otvorim svoje vlastite brane, ali kritičari jedva da su ikad primijetili, tako loša sam bila u izvođenju tuđih djela, toliko bez kontrole i discipline.

Ali bili su to trenuci nepomućenog zanosa. I budala je morala vidjeti o čemu se tu zapravo radi; samo bi luđak uvukao tugu ili oprez u to.

U takvim trenucima - dok je u Covent Gardenu sipila kišica - a ja hodala, kružeći na mjesečini, a automobili čekali sa svjetlima pred kojima je titrala izmaglica, kao da udišu i izdišu zajedno sa mnom - nisam mogla ništa drugo do biti sretna. Ne dovoditi ništa u pitanje.

Biti svjesna o čemu se tu radi. Znati to. Znati da ću se jednoga dana možda morati svega toga sjećati sa zadovoljne udaljenosti, i činit će mi se to tako sanjarskim i živopisnim i božanstvenim kao one posjete kapelici ili trenuci kad sam ležala u majčinom zagrljaju dok je ona okretala stranice zbirke poezije, pod svjetlošću svjetiljke koja nije razgrtala nikakvo zlo, jer se ono još nije doselilo k nama.

Otputovali smo u Milano. U Veneciju. U Firencu. Grof Sokolosky pridružio nam se u Beogradu.

Osobito sam voljela svirati u operi. Nije mi bilo važno da to bude plaćeno. Ako su mi mogli osigurati odgovarajuću dvoranu, dolazila sam, sama bih je plaćala, i svake je večeri bilo drugačije, nepredvidivo, svake je večeri to bila radost a bol je bila pohranjena na sigurnom, unutar radosti, i svake su me večeri snimali tehničari što su trčali uokolo sa zvučnicima, slušalicama na ušima, žicama omatali pozornicu, a ja gledala lica onih koji mi plješću.

Gledala sam i pokušavala razabrati svako lice, ne izostaviti nijedno, susresti se s toplinom svakog lica, nakon što bih odsvirala melodiju, nisam si dopuštala da se ponovno zavučem u bol i plahost, i da se stišćem u sebe kao da je prošlost moja kućica, a ja puž preslab za ovaj uspon, previše vezan za staru stazu ružnoće, previše pun prezira prema samom sebi.

Neka me firentinska krojačka učinila lijepom, široke suknje od baršuna i meke tunike od finih materijala, koje su mi ostavljale ruke slobodnima, u svilenim puf rukavima, dok sam svirala, ne sprečavajući čvrstinu kretnji i ne raspršujući čaroliju, a prikrivajući debljinu koju sam toliko mrzila, tako da sam se u kratkim filmskim

prikazima koje sam bila prisiljena pogledati činila samoj sebi kao slap kose, boje i zvuka. Veličanstveno.

A kad bi došao trenutak da zakoračim pod reflektore i zagledam se u tamu gledališta, znala sam da su moji snovi samo moji.

Ali, dakako, nadolazila je i mračnija muzika. Krunica ima Radosna, Slavna i Žalosna otajstva. Majko, spavaj. Lezi mirno. Neka ti bude toplo. Lily, zatvori oči. Oče, sve je prošlo, disanje se stišalo i umirile se zjenice tvojih očiju. Zaklopi ih. Bože, čuju li oni moju glazbu?

A ja sam tragala za jednom određenom mramornom palačom, nije li tako, jer sam posjetivši sve te operne kuće - Venecija, Firenca, Rim - shvatila da je mramorna palača iz mojih čudnih snova zacijelo opera, sada sam već prepoznavala ono središnje stepenište iz snova, čija su se građa i oblik ponavljali u svim tim veličanstvenim zdanjima sagrađenim s pompom i vjerom, središnje se stubište dizalo do odmorišta, a onda račvalo na desno i lijevo, da bi se uskomešana gomila optočena draguljima mogla popeti do mezanina.

Gdje li je bila ta palača iz mojih snova, palača s toliko različitih uzoraka mramora da se mogla mjeriti s bazilikom Sv. Petra? Što li je značio taj san? Je li to bilo nešto što je tek slučajno isteklo iz njegove izmučene duše, to što mi je dao da vidim Rio, mjesto njegovog posljednjeg zločina, prije nego što je došao k meni i u mojoj duši otkrio oštar trn povezan s tim mjestom? Ili je to bila samo izmišljotina kojom je moja mašta nadopunila njegova sjećanja, zajedno s onim pjenušavim, čudesnim morem što je iznjedrilo onolike rasplesane utvare?

Nigdje nisam vidjela takvu opernu kuću, takvu ljepotu.

U New Yorku sam nastupila u Lincoln centru i u Carnegie Hallu.

Moji su koncerti sada bili rascjepkani na programe različitog trajanja. Što znači da sam s vremenom mogla, ne izmorivši se, svirati kroz duže vrijeme, a bujica glazbe postala je složenija, njezin raspon širi i cijeli koncert skladnije povezan.

Nisam voljela slušati snimke svojih nastupa. To su obavljali Martin, Glenn, Rosalinda i Katrinka. Rosalinda, Katrinka i Grady sklapali su ugovore, pregovarali.

Bile su to vrlo neobične stvarce: naše kazete, naši CD-i. Na njima je bila glazba jedne žene koju nitko nije učio, koja uopće nije znala čitati note, osim do-re-mi-fa-so-la-ti-do, koja nijednu pjesmu nije odsvirala

dvaput, koja po svoj prilici ne bi ni znala ponoviti istu pjesmu - a kritičari nisu časili časa da to istaknu. Kako ocijeniti takve izvedbe, improvizacije koje se u Mozartovo vrijeme nisu mogle sačuvati, osim ako su bile zapisane perom i tintom, a sada su se mogle sačuvati zauvijek, s istim onim poštovanjem koje se odavalo »ozbiljnoj glazbi«!

»Nema tu zapravo ničeg od Čajkovskog, ni od Šostakovića! Ne, ni od Beethovena! Nema tu ni Mozarta.«

»Ako volite glazbu koja je gusta i slatka kao malinov sirup, možda će vam se svidjeti improvizacije gospođe Becker, ali ima nas koji od života tražimo nešto više od palačinki.«

»Ona je iskonska, vrlo je moguće da zapravo pati od manične depresije, možda čak i padavice - to zna samo njezin liječnik - ona sama očito ne zna kako to izvodi, ali rezultat je neosporno očaravajući.«

Pohvale su me zabavljale - genijalna, čarobnica, mađioničarka, glazbena naiva - i bile vrlo daleko od pravih korijena glazbe u meni i od onoga što sam znala i osjećala. Ali, doživljavala sam ih kao poljupce utisnute u lice, unosile su veselje u naša putovanja i mnoge su od njih tiskane na omotima naših CD-a i kazeta, koji su se sada prodavali u milijunima primjeraka.

Selili smo od hotela do hotela, iz hira, zato što bi nas pozvali, katkad slučajno, katkad jer nam je jednostavno tako došlo.

Grady nas je upozoravao da previše trošimo. Ali morao je priznati da je prodaja ploča već nadmašila iznos koji mi je Karl ostavio. A taj se iznos udvostručavao. A ploče će se možda zauvijek prodavati.

Nismo mogli stisnuti remen. Nije nam se dalo. Katrinka se osjećala sigurnom! Jackie i Julie pohađale su najbolje škole kod kuće i sanjale o tome da nakon toga odu u Švicarsku.

Otišli smo u Nashville.

Željela sam čuti *bluegrass* gudače i svirati za njih. Potražila sam genijalnu *bluegrass* izvođačicu Alison Krauss, čiju sam glazbu toliko voljela. Htjela sam položiti cvijeće pred njezina vrata. Možda će prepoznati ime Triana Becker.

Moj zvuk međutim sve je manje bio *bluegrass*, a nije više bio ni galski. Bio je to europski zvuk, bečki i ruski, epski zvuk, barokni zvuk - sve to stopljeno u jedno - let dugokosih glazbenika, kako su nekoć zvali klasične majstore, prije nego što su to obilježje preuzeli

hipiji nalik na Isusa Krista. Ali, na koncu konca, i ja sam bila jedna od njih.

Bila sam glazbenica.

Bila sam virtuoz.

Svirala sam violinu. Jednostavno je spadala u moje ruke. Voljela sam je. Voljela je. Voljela je.

Nisam imala potrebu da se susretnem s vrhunskom Leilom Josefowicz, Vanessom Mae, ili mojom dragom Alison Krauss. Čak ni s velikim Isaacom Sternom. Nisam imala hrabrosti za to. Jedino za čim sam imala potrebu bilo je to da zadržim uvjerenje kako mogu svirati.

Ja mogu svirati. Možda će i oni jednoga dana čuti za Trianu Becker. Smijeh.

Odzvanjao je hotelskim sobama u kojima smo se okupljali da ispijemo šampanjac, i sladili se dezertima preliveanim čokoladom i šlagom, a ja sam noću ležala na podu zagledana u luster, onako kako sam to voljela činiti kod kuće, a svakog jutra i večeri...

...Svakog jutra i večeri zvali smo doma da čujemo ima li kakvih vijesti od Faye, naše izgubljene sestre, naše voljene izgubljene sestre. Spominjali smo je u intervjuima na stepenicama čikaškog kazališta, u Detroitu, San Francisku.

»...naša sestra Faye, već dvije godine je nismo vidjeli.«

Gradyjev je ured u New Orleansu bio zatrpan pozivima ljudi koji nisu bili Faye i nisu je nikad vidjeli. Nisu mogli točno opisati njezino malo tijelo savršenih proporcija, njezin razigran osmijeh, njezin topao pogled, sićušne ruke, tako čvrste i okrutno obilježene malim palcima zbog alkohola koji je zatrovao tamnu vodu u kojoj se borila da preživi, tako sitna, tako bolesna.

Ponekad sam svirala za Faye. Sjedila sam sa sićušnom Faye na širokom kamenu iza kuće na Aveniji Sv. Charlesa, u rukama je držala mačku, smješkala se, nesvjesna svega, neuništiv đavolak, nesvjesna pijane žene unutra, nesvjesna svađa i urlika, zvuka povraćanja iza zahodskih vrata. Svirala sam za Faye, koja je voljela ležati na patiju i osjećati kako se kiša suši na vrtnom kamenju obasjanom suncem.

Faye koja je ponirala u takve tajne, dok su se drugi svađali i optuživali.

Bilo je trenutaka tijekom naših putovanja koji su ostalima iz naše male skupine znali biti teški. Zato što ja jednostavno nisam mogla prestati svirati. Očito sam poludjela, rekao je Glenn. Stigao je dr. Guidry. Jednom prilikom je moj svak Martin natuknuo da bi možda trebalo provjeriti ne uzimam li drogu, Katrinka je urlala na njega. Nije bilo droge. Nije bilo vina. Bila je samo glazba.

Bilo je to nalik gudačkoj izvedbi *Crvenih cipelica*. Svirala sam, svirala i svirala dok svi u apartmanu nisu pozaspali.

Jednom su me čak odveli s pozornice. Mislim da su to učinili za moje dobro jer jednostavno nisam prestajala budući da je publika tražila jedan bis za drugim. Onesvijestila sam se, no ubrzo sam došla k sebi. Otkrila sam izvanredan film, *Besmrtni ljubljani*, u kojem izvrstan glumac Gary Oldman jako dobro tumači Beethovena kojeg sam cijelog života obožavala, i u svome ludilu vjerojatno čak i uspjela vidjeti. Zagledala sam se u oči velikog glumca Gary Oldmana. Uspio je uhvatiti ono nespoznatljivo. Uspio je uhvatiti onu epsku crtu o kojoj sam sanjala, izdvojenost koju sam poznavala i ustrajnost koju sam učinila sastavnim dijelom svoje svakodnevnice.

»Pronaći ćemo Faye!« rekla je Rosalinda. U hotelskim smo blagovaonicama prepričavali sve lijepo što nam se desilo. »Digla si toliku buku da Faye to mora čuti i vratiti se! Svakako će poželjeti da sada bude s nama...«

Katrinku je uhvatilo šaljivo raspoloženje i pričanje dosjetki. Sada joj ništa nije moglo pokvariti raspoloženje - ni porez, ni hipoteka, ni starost, ni smrt, niti to gdje će djevojke studirati i troši li njezin muž isuviše našeg novca - ništa je nije uznemiravalo.

Bio je to Uspjeh Na Suvremeni Način. Uspjeh koji je moguć, rekla bih, jedino u današnje vrijeme kad ljudi širom svijeta mogu snimati, gledati i slušati - čak svi istovremeno - improvizacije jednog violinista.

Uvjerili smo sami sebe da Faye zacijelo sudjeluje u svemu ovome zajedno s nama, da je na neki način negdje uz nas, zato što smo toliko pružali ruke prema njoj. Faye, dođi kući. Faye, nemoj biti mrtva.

Faye, gdje si? Faye, zabavno je voziti se limuzinom, živjeti u prekrasnim sobama; zabavno je probijati se kroz gomilu pred vratima garderobe, zabavno je.

Faye, publika nas tako voli! Faye, sada će zauvijek biti toplo.

Jedne sam noći u New Yorku stajala iza kamenog grifona, mislim da je to bilo na krovu hotela Ritz-Carlton. Gledala sam dolje na Central park. Puhao je ledeni vjetar, kao u Beču. Mislila sam na majku. Sjetila sam se kako me jednom bila zamolila da molim krunicu s njom i počela razgovarati sa mnom o svom piću - to nikada ni pred kim nije spominjala - rekla mi je da je to potreba koja vrije u krvi, da ju je imao njezin otac, i njegov otac. Moli krunicu. Zatvorila sam oči i poljubila je. *Agonija u vrtu*. Te sam noći na ulici svirala za nju.

A uskoro će se napuniti moja pedeset peta godina. Doći će listopad i meni će biti pedeset pet godina.

A onda je naposljetku - što sam znala da se mora dogoditi - stigao onaj neizbježni trenutak.

Kako ljubazno od Stefana i kako krajnje naglo i nepromišljeno što je to osobno napisao, svojom vlastitom sablasnom rukom, ili je možda ušao u ljudsko tijelo da bi napisao ta slova?

Danas nitko nema tako savršen rukopis, dugi odrješiti potezi pera namočenog u otmjenu ljubičastu tintu - na pergamentu, ni više ni manje, novom, dakako, ali isto tako čvrstom kao da je onaj iz njegovog vremena.

Nije okolišao.

»Stefan Stefanovsky, vaš stari prijatelj, ima čast pozvati vas na dobrotvorni koncert u Rio de Janeiru, i bit će mu vrlo drago da vas vidi. Svi troškovi puta i boravka u hotelu Copacabana, u Riu, bit će plaćeni za vas i vašu obitelj. Svi ostali dogovori i pojedinosti, prema vašoj želji. Molim nazovite priloženi broj na račun domaćina, kad god vam bude odgovaralo.«

Katrinka je preko telefona saznala pojedinosti. »U kojem kazalištu? *Te-atro Municipaie?*«

Zvuči suvremeno, sterilno, pomislila sam.

Dao bih ti Lily da mogu.

»Ne kaniš valjda otići tamo?« upitala je Roz. Pila je već četvrtu pivu, sva se smekšala i raznježila, prebacila ruku preko moga ramena. Ja sam napola dremuckala naslonjena na nju i zirkala kroz prozor.

Nalazili smo se u Houstonu koji, kad bolje razmislim, ima tropsku klimu, veliku opernu i baletnu kuću i publiku koja nas je prihvatila toplo i bez rezerve.

»Da sam na tvom mjestu ne bih išla tamo«, rekla je Katrinka.

»U Rio de Janeiro?« upitala sam. »Ali, to je prekrasan grad. Karl ga je želio posjetiti. Želio je tamo dovršiti svoju knjigu o Sv. Sebastijanu, svom svecu, svom...«

»Području izučavanja«, nadopunila me Roz. Katrinka se nasmijala.

»E pa, s njegovom je knjigom sve sređeno«, nadovezao se Glenn, Rozin muž. »Upravo su nam je poslali. Grady kaže da sve ide po planu.« Glenn je navukao naočale natrag na nos. Sjeo je i prekrižio ruke.

Ja sam se zagledala u pisamce. Dođi u Rio.

»Sve mi je jasno po izrazu tvog lica; nemoj ići!«

Jednostavno sam zurila u taj komad papira; ruke su mi bile znojne i drhtave. Njegov rukopis, njegovo ime i prezime.

»O čemu vi svi govorite, za Boga miloga?« upitala sam.

Razmjena pogleda. »Ako se ne može sjetiti ovaj čas, sjetit će se«, rekla je Katrinka.

»Ona žena koja ti je pisala, ona stara prijateljica sa Berkeleya, koja ti je rekla...«

»Da je Lily...« upitala sam, »ponovno rođena u Riu?«

»Da«, uzvratila je Roz, »zbog toga ćeš se osjećati jadno odeš li tamo. Sjećam se kad je Karl htio ići. Rekla si da si oduvijek željela vidjeti Brazil, ali to jednostavno ne bi mogla podnijeti, sjećaš se? Čula sam te kad si rekla Karlu...«

»Ne sjećam se da sam mu to rekla«, uzvratila sam. »Sjećam se samo da ja nisam htjela ići a on jest. Sada moram ići.«

»Triana«, umiješao se Martin, »nigdje nećeš pronaći reinkarnaciju Lily.«

»Ona to zna i sama«, primetnula je Roz.

Katrinkino je lice opet bilo oličenje sumorne, dobro uvježbane patnje. Nisam to željela gledati.

Ona je bila tako bliska Lily. U ono vrijeme Roz nije bila s nama na Berkeleyu i u San Francisku. Ali Katrinka je bila uz njezin krevet, uz lijes, na groblju - sve je to prošla.

»Nemoj ići«, rekla je Katrinka hrapavim glasom.

»Idem iz drugog razloga«, odgovorila sam. »Ne vjerujem da je Lily tamo. Vjerujem da, ukoliko Lily stvarno postoji, nema potrebe za mnom, inače bi došla u...«

Umuknula sam. Vratile su mi se njegove riječi što su ujedale, pune mržnje.

Bila si ljubomorna, ljubomorna što se tvoja kći pokazala Susan a ne tebi, priznaj! To ti je bilo na pameti. Zašto se tvoja kći nije tebi javila? Izgubila si pismo, nikad nisi odgovorila na njega, iako si znala da su Susanine namjere iskrene i koliko je voljela Lily, koliko je vjerovala...

»Triana?«

Podigla sam pogled. U Rozinim je očima bila sjenka straha, onog straha koji smo poznavale u teškim vremenima, prije nego što se pred nas podastrto sve što smo željele.

»Ne brini, Roz. Ne pokušavam pronaći Lily. Taj čovjek... Nešto mu dugujem«, rekla sam.

»Kome, tom Stefanu Stefanovskom?« upitala je Katrinka. »Ljudi s kojima sam tamo razgovarala nisu nikad uopće čuli za njega. Hoću reći, taj poziv stoji, ali nemaju pojma o kojem se čovjeku...«

»Ja ga dobro poznajem«, rekla sam. »Zar se ne sjećate?« Ustala sam od stola. Podigla sam violinu, koja je uvijek bila tek nekoliko centimetara od mene, i sada je ležala oslonjena o stolicu.

»Violinist iz New Orleansa!« uskliknua je Roz.

»Da, to je Stefan. On je taj. I zato želim poći tamo. Osim toga... svi kažu da je to prekrasan grad.«

Je li moguće da je to ono mjesto iz snova? Lily bi znala izabrati raj.

»*Teatro Municipale...* to zvuči nekako sumorno«, rekla sam. Je li netko to već bio rekao?

»To je opasan grad«, nadovezao se Glenn. »Spremni su te ubiti zbog teniska. Prepun je sirotinje koja gradi daščare po brijegovima. A plaža Co-pacabana? Izgrađena je prije nekoliko desetljeća.«

»Prekrasna je«, prošaptala sam.

Nisu me čuli. Držala sam violinu u ruci. Prebiralala sam po strunama.

»Oh, molim te, nemoj sada početi svirati. Poludjet ću«, rekla je Katrinka. Nasmijala sam se. Roz za mnom.

»Hoću reći, ne baš u svakom trenutku«, zabrerala je Katrinka s objašnjenjem.

»Nema veze. Ali ja želim ići. Moram ići. Stefan me zamolio da dođem.«

Rekla sam im da ne moraju sa mnom. Ali tu se ipak radilo o Brazilu i tako su, kad smo se ukrcali u avion, svi jedva čekali da vide taj

egzotičan, legendarni svijet prašuma i golemih plaža, i taj *Teatro Municipale* koji je zvučao kao veliko betonsko zdanje.

Uopće nije izgledao tako, dabome.

Znate i sami.

Brazil nije druga zemlja. To je drugi svijet, u kojem snovi poprimaju drugačije oblike i ljudi se svakodnevno dodiruju s duhovima, a sveci i afrička božanstva ispremiješani su na Zlatnim oltarima.

Znate što sam tamo pronašla. Dabome...

Bilo me strah. Ostali su to primijetili. Osjećali. Istina je da me sve to podsjetilo na Susan, i to ne samo na njezino pismo, već i na ono što mi je rekla nakon Lilyjine smrti. Stalno sam premetala njezine riječi po glavi, to kako mi je nakon Lilyjine smrti rekla da je Lily znala da će umrijeti. A ja sam se trudila da to sakrijem pred njom. Lily je, međutim, rekla Susan: »Znaš što, ja ću umrijeti.« I smijala se i smijala. »Znam to jer moja mama zna, i jako se boji.«

Ali, ja ti to dugujem, Stefane. Tvojim tamnim nasrtajima dugujem samu srž moje snage. Ne mogu ti to odbiti.

I tako sam se prisilila da se osmijehnem. Nikom nisam ništa rekla. Pa što ako smo razgovarali o mom umrlom djetetu? A i odavno su me prestali pitati kako sam dospjela u Beč. Ništa od toga nisu povezivali s ludim gudačem.

I tako smo krenuli na put, ponovno smijeh, a ispod toga strah, strah poput sjenki u dugoj, smeđoj šupljini kuće kad je majka pila a djeca spavala u ljepljivoj vrućini, a ja premirala od straha da će se kuća zapaliti i da ih ja neću uspjeti izvući, a otac je bio negdje, nisam znala gdje, i cvokotali su mi zubi iako je bilo toplo i mrakom letjeli komarči.

17

Pospani i tromi nakon dugog leta na jug, preko ekvatora, iznad Amazone pa dolje, prema Riu, bili smo ošamućeni dok su nas kombiji vozili kroz dugi crni tunel, ispod planine Corcovado zarasle prašumom. Koja krasota -granitni Krist na vrhu, raširenih ruku - odlučila sam da prije nego što odem svakako moram vidjeti tog Krista.

Sada sam povazan nosila violinu u novoj podstavljenoj ljubičastoj vreći koju sam mogla objesiti na rame.

Nije nam se žurilo da vidimo sva čudesa ove zemlje - *Sugarloaf Mountain*, i stare habsburške palače ostale iz vremena njihovog bijega pred Na-poleonom, i ne bez razloga, jer gađao je Stefanov Beč.

Nešto mi je dodirnulo obraz. Osjetila sam uzdah. Nakostriješila mi se svaka dlačica na tijelu. Nisam se pomakla. Kombi se nastavio drmusati.

Kad smo izašli iz tunela, zrak je bio svjež a nebo golemo i darežljivo plavo.

Čim smo zašli u gusti promet Copacabane, osjetila sam kako mi se koža ježi, imala sam osjećaj da je Stefan uz mene; oćutjela sam kako mi je nešto dotaklo obraz i jaće zagrlila violinu u mekoj zaštitnoj baršunastoj vreći, pokušavajući se oduprijeti tom napadu ustreptalih živaca i gledati oko sebe.

Copacabana je bila pretrpana visokim zgradama i pješačkim zonama punim dućana, sa štandovima po ulicama, biznismenima muškog i ženskog roda koji su nekamo žurili, turistima što su se vukli s noge na nogu. Imala je ritam *Ocean Drivea* u Miami Beachu ili središta Manhattana, ili *Market Streeta* u San Francisku, u podne.

»Ali, stabla«, rekla sam. »Pogledajte, posvuda ta golema stabla.« Uzdizala su se uspravna, zelena, šireći se u suncobrane valovito obrubljene krupnim zelenim lišćem, tvoreći laku ugodnu sjenu na toj teškoj vrućini. Nikad ni u jednom gradu s tako gustim prometom nisam vidjela toliko bujnog zelenila, a ta su stabla bila posvuda, dizala se iz prljavih pločnika, nimalo zbunjena sjenom nebodera, gužvom na asfaltu.

»Bademova stabla, gospođo Becker«, kazao je naš vodič, visok, vrete-nast mladić, vrlo blijed, žute kose i prozračno plavih očiju. Zvao se Antonio. Govorio je s onim naglaskom koji sam čula u snu. Bio je Portugalac.

Nalazili smo se tamo. Nije bilo sumnje da smo u mjestu pjenušavog mora i mramorne palače. Ali kako će se sve to razvijati?

Osjetila sam kako me zapahnuo silan, vreo šok kad smo izašli na plažu i zaokrenuli; valovi su bili niski, ali bilo je to more iz mojih snova, savršeno. Vidjela sam ga unedogled, ispred i iza nas, ruke

planine što ga obuj-mljuju, odvajajući ga od drugih mnogobrojnih plaža Rio de Janeira.

Naš vodič ugodna glasa, Antonio, govorio je o bezbrojnim plažama što se nastavljaju jedna na drugu, prema jugu, duž Atlantika i kako je to samo jedna od mnogih u gradu koji ima jedanaest milijuna stanovnika. Planine su se uzdizale ravno iz nizine. U kolibicama sa slamnatim krovovima načičkanim uz pijesak prodavala su se hladna pića. Posvuda su se gurali automobili i autobusi, pokušavajući izbjeći gužvu. A more, more je bilo golem zelenoplavi ocean naizgled bezgraničan, iako je to zapravo bio zaljev na čijem su se obzoru dizala druga brda, koja nismo vidjeli. To je more bilo jedna od najljepših Božjih luka.

Rosalinda je bila ushićena. Glenn nije prestajao slikati. Katrinka je s jedva primjetnom zebnjom zurila u beskonačan niz muškaraca i žena odjevenih u bijelo što su lunjali širokim pojasom žućkastog pijeska. Nikada još nisam vidjela tako golemu, tako prekrasnu plažu.

Bio je tu nogostup ukrašen uzorkom koji sam vidjela u svojim snovima - čudni oblici, a sada sam vidjela da je to mozaik.

Naš vodič Antonio govorio je o čovjeku koji je dao izgraditi cijelo to dugo Atlansko šetalište, duž plaže, s tim mozaicima koji se najbolje mogu vidjeti iz zraka. Spominjao je mnoga mjesta koja bismo mogli posjetiti, govorio o toplini vode, o Novoj Godini i Karnevalu, tim osobitim danima zbog kojih se svakako moramo vratiti.

Auto je skrenuo ulijevo. Pred nama se izdizao hotel. *Copacabana Palace*, velebno starovremensko bijelo zdanje na sedam katova, s velikom terasom na drugom katu, obzidanom pravim rimskim lukovima. Bila sam sigurna da su iza tih golemih lukova dvorane za konferencije i balove. Bilo je nekog britanskog dostojanstva u toj ugodnoj bijeloj fasadi.

Barok, slabašan, posljednji odjek baroka, ovdje, usred svih tih modernih stambenih nebodera što su se nagurali uz njega ali mu ne mogu nauditi.

Nasred kružnog prilaza hotelu rasla su stabla badema sa širokim, sjajnim, zelenim listovima, ali ne prevelikim, kao da ih je priroda željela održati po ljudskoj mjeri. Osvrnula sam se. Drveće se redalo duž bulevara, pružalo u oba smjera. Bila su to ona ista, lijepa stabla kao u središtu grada.

Jednostavno je bilo nemoguće sve to obuhvatiti pogledom. Zadrhtala sam, čvrsto držeći violinu.

A pogledaj nebo ponad mora, kako se samo brzo mijenja, kako se brzo kreću goleme skupine oblaka. Oh, Bože, kako se nebo diže.

Sviđa ti se ovdje, mila?

Ukočila sam se. A onda se smjesta kratko nasmijala, u znak obrane, ali osjetila sam kako me dodirnuo. Kao da me dotakao savijenim prstima po obrazu. Osjetila sam kako me nešto vuče za kosu. Mrzila sam to. Ne diraj moju dugu kosu. Moj veo. Ne diraj me!

»Ne prepuštaj se ružnim mislima!« kazala je Roz. »Ovo je pre-kra-sno!«

Ušli smo u klasičan kružni prilaz zgradi, zaokrenuli i stali pred ulazom, a domaćica hotela je izašla da nas pozdravi - Engleskinja, po imenu Felice, vrlo lijepa i od prvog časa ugodna i šarmantna, onakva kako Englezi uvijek djeluju, poput neke vrste koja se uspjela sačuvati od suvremene opsesije djelotvornošću koja je zagadila nas ostale. Izašla sam iz kombija i vratila se malo natrag da vidim cijelu fasadu hotela.

Ugledala sam jedan prozor iznad glavnog luka na katu sa dvoranama.

»To je moja soba, zar ne?«

»Oh, da, gospođo Becker«, odgovorila je Felice. »Točno na sredini zgrade, baš na sredini hotela. Predsjednički apartman, kako ste željeli. I apartmani svih vaših gostiju na istom su katu. Uđite, zacijelo ste umorni. Kod vas je duboka noć, a eto, ovdje je podne.«

Rosalinda je plesala od radosti. Katrinka je u blizini otkrila draguljarnicu s poznatim brazilskim smaragdima. Vidjela sam da hotel ima dva krila s dućanima: mala knjižara puna portugalskih naslova. I neizostavni *American Express*.

Nekoliko se hotelskih nosača bacilo na naše torbe.

»Strahovito je vruće«, rekao je Glenn. »Hajde, Triana, idemo unutra.« Stajala sam kao skamenjena.

Zašto ne, mila?

Pogledala sam gore u prozor, prozor koji sam vidjela u svojim snovima kad se pojavio Stefan, prozor kroz koji sam znala da ću jednog dana gledati na ovu plažu i ove valove, valove koji su sada bili slabašni, ali koji će vjerojatno narasti u točno onakvu pjenu. Ništa nije bilo preuveličano.

Uistinu, ovo mi se činilo najvećom lukom ili zaljevom koji sam ikada vidjela, ljepšim i većim od San Franciska.

Poveli su nas unutra. U dizalu sam zatvorila oči. Osjetila sam ga pored sebe, dodir njegove ruke.

»Dakle? Zašto baš ovdje?« prošaptala sam. »Zašto je ovo bolje?«
Saveznici, draga moja.

»Triana, prestani razgovarati sa sobom«, kazao je Martin, »ljudi će pomisliti da si stvarno luda.«

»Zar je to sad uopće važno?« usprotivila se Roz.

Naši su nas domaćini na sve strane obasipali pažnjom, uputama, hladnim pićima i ljubaznim riječima.

Zaputila sam se u dnevnu sobu predsjedničkog apartmana. Pošla sam ravno prema malom četvrtastom prozoru. Bio mi je poznat. Točno sam znala kako se otvara. Otvorila sam ga.

»Saveznici, Stefane?« upitala sam. Govorila sam tiho, kao da mrmljam Zdravo Marijo zahvalnosti. »A tko su ti saveznici, i zašto ovdje? Zašto sam upravo to vidjela, kad si se prvi put pojavio?«
Nikakvog odgovora, samo nalet čistog povjetarca, povjetarca kojeg ništa ne može pokvariti, što je nahrupio mimo mene, u sobu, preko konvencionalnog namještaja i tamnog saga, nahrupio s te goleme plaže, pokraj tamnih likova što su lijeno šetkali pijeskom ili mirnim plićakom. Iznad svega toga visjeli su veličanstveni oblaci.

»Je li ti poznato *sve* što sam sanjala, Stefane?«

Radi se o mojoj violini, mila moja. Ne želim ti nauditi. Ali moram je dobiti natrag.

Ostali su bili zaokupljeni torbama, prozorima i svojim vlastitim vidicima; u moj su apartman dogurali kolica *room servicea*.

Pomislila sam da je ovo najčišći, najmirisniji zrak koji sam ikad udisala i zagledala se preko pučine, u strmu granitnu planinu što se okomito uzdizala iz plavetnila. Vidjela sam savršeno ljeskav obzor. Prišla mi je Felice, domaćica hotela. Pokazala je litice u daljini. Govorila mi neka imena. Dolje su brujali autobusi, između nas i plaže. Nije mi smetalo. Toliko je ljudi bilo odjeveno u široku odjeću kratkih rukava da se činila kao narodna nošnja. Bilo je tu ljudi svih boja kože. Iza mojih leđa pjevušili su meki portugalski glasovi.

»Želite li možda da odnesem violinu...«

»Ne, uvijek je držim uz sebe«, rekla sam.

On se nasmijao.

»Jeste li čuli ovo?« upitala sam Engleskinju.

»Nešto ste čuli? Oh, soba je vrlo tiha kad zatvorimo prozore. Bit ćete ugodno iznenađeni.«

»Ne, mislila sam na glas, na smijeh.«

Glenn mi je dodirnuo lakat. »Nemoj misliti na te stvari.«

»Oh, oprostite«, začuo se glas. Okrenula sam se i ugledala prekrasnu tamnoputu ženu valovite kose i zelenih očiju kako zuri u mene, bila je miješane rase i daleko nadmašivala ono što obično nazivamo ljepotom.

Bila je visoka, golih ruku, duge kose nalik Kristovoj i osmijeha sačinjenog od krvavo crvenog ruža i bijelih zubiju.

»Oprostite? Zbog čega?«

»Oh, ne možemo sada o tome razgovarati«, požurila se da kaže Felice.

»Dospjelo je u novine«, rekla je božica valovite kose skupivši ruke kao da će me zamoliti za oprost. »Gospođo Becker, ovo je Rio. Ljudi vjeruju u duhove i vaša je glazba ovdje jako omiljena. Vaše se kazete prodaju u tisućama primjeraka. Ovdje su ljudi duboko duhovni i nemaju zlih primisli.«

»Što je dospjelo u novine?« upitao je Martin. »Da je odsjela u ovom hotelu? O čemu je riječ?«

»Ne, to da ćete odsjesti u ovom hotelu bilo je za očekivati«, nastavila je visoka tamnoputa žena zelenih očiju. »Hoću reći, tužna priča o tome da ste došli ovamo u potrazi za dušom svog djeteta, to je dospjelo u novine. Gospođo Becker...« Ispružila je ruku. Toplo je uhvatila moju.

Iako je dodir njezine ruke bio topao, podišla me jeza, u valovima.

Osjetila sam slabost pri pogledu u njezine oči.

Pa ipak, u svemu je tome bilo nečeg strahovito uzbudljivog.

Strahovito uzbudljivog.

»Gospođo Becker, oprostite, ali nismo mogli zauzdati glasine. Žao mi je što vam ovo nanosi bol. Dolje su se već okupili novinari...«

»Pa, morat će otići«, kazao je Martin. »Triana se mora naspavati. Let je trajao preko devet sati. Mora se naspavati. Sutra navečer ima koncert, jedva uopće ima vremena...«

Okrenula sam se i pogledala u more. Osmjehnula sam se, okrenula prema njima i uzela ruke mlade tamnopute žene u svoje.

»Vi ste narod s razvijenim osjećajem za duhovno«, rekla sam. »Katoličkog, afričkog i indijanskog porijekla, s vrlo razvijenom duhovnošću, tako sam barem čula. Kako se zovu rituali koji su ovdje uvriježeni? Zaboravila sam.«

»*Mogambo, candomble*.« Slegnula je ramena, zahvalna što sam prešla preko one neugodne teme. Felice, Britanka, stajala je po strani, uznemirena.

Moram priznati - ma koliko bili radosni kamo god došli - negdje u pozadini netko je uvijek bio uznemiren. A sada je to bila ta Engleskinja koja se bojala da će me nešto uvrijediti, što nije bilo moguće.

Nije moguće? Misliš li da je ona ovdje, tvoja kći?

»To mi ti kaži«, prošaptala sam. »Ona nije tvoja saveznica, nemoj me pokušavati navesti da to pomislim.« Pogledala sam u pod i rekla to ispod glasa.

Ostali su se povukli. Martin ih je ispratio.

»Što želiš da kažem tim prokletim reporterima?«

»Istinu«, odgovorila sam. »Jedna stara prijateljica mi je rekla da je Lily ponovno rođena ovdje.« Ponovno sam se okrenula prozoru i mirišljavom naletu povjetarca. »Oh, Bože, pogledaj to more, pogledaj. Ako se Lily vratila, u što sumnjam, zar bi bilo čudo da je izabrala ovakvo mjesto? Čuješ li taj njihov govor? Jesam li ti pričala o dvije djevojčice, Brazilijanke, koje je voljela, koje su onih posljednjih godina živjele u našoj blizini?«

»Upoznao sam ih«, odgovorio je Martin. »Bio sam tamo. Bile su iz Sao Paula. Neću dopustiti da te uznemiravaju takvim stvarima.«

»Reci im da tražimo Lily, ali da ne očekujemo da ćemo je naći ma u kojem ljudskom biću, reci im nešto lijepo, reci im nešto što će napuniti tu njihovu koncertnu dvoranu u kojoj ću svirati. Pođi.«

»Ionako je već rasprodana«, uzvratio je Martin. »Ne želim te ostaviti samu.«

»Neću moći zaspati dok se ne smrači. Ovo je sve skupa previše, prelijepo, presavršeno blistavo. Martine, jesi li ti umoran?« »Ne, ne osobito. Zašto, što bi?« Pomislila sam. Rio.

»Rado bih otišla gore, u prašumu,« rekla sam, »na vrh Corcovada. Pogledaj nebo, kako je vedro. Imamo li vremena za to, prije nego što se

smračí? Želim vidjeti tog Krista raširenih ruku, tamo gore. Šteta što ga odavde ne vidimo.«

Martin je sve organizirao telefonski.

»To je zapravo lijepa zamisao«, rekla sam, »da se Lily vratila živa, po-lažući pravo na dug život i to na ovakvom mjestu.« Zatvorila sam oči i pomislila na nju, na moje blistavo malo biće, ćelavo i nasmiješeno, ugnijež-đeno u mom zagrljaju, sa zadignutim malim bijelim ovratnikom na kariranoj haljini, tako da smo je u toj njenoj steroidnoj bucmastosti, u njenoj dražesnoj okruglosti, zvali

»Humpty«*.

Čula sam njezin smijeh, tako jasno kao da je upravo zajašila Leva, koji je ležao na leđima, na prohladnoj travi ružičnjaka u Oaklandu. Katrinka i Martin tog su nas dana fotografirali. Ta slika još negdje postoji, možda je kod Leva - Lev leži na leđima, a Lily mu sjedi na grudima, malog okruglastog lica ozareno okrenutog nebesima.

Katrinka je snimila toliko sjajnih slika.

Oh, Bože, prestani.

* Humpty Dumpty - Jaje, poznati lik iz engleskih dječjih pjesmica.

Smijeh.

Ne možeš od toga napraviti ugodna sjećanja, ne ne možeš, previše te boli i onda pomisliš, možda te mrzi, zbog toga što si je pustila da umre, možda te i tvoja majka mrzi zbog toga, a eto tu si, u zemlji duhova.

»Ovo ti mjesto daje snagu? Ti si budala. Violina je moja. Prije ću je spaliti nego što ću ti je dati.«

Martin je izustio moje ime. Jamačno je cijelo vrijeme stajao iza mene i čuo me govoriti u prazno, ili je možda vjetar prigušio moje riječi. Automobil je bio spreman. Antonio nas je čekao. Odvest ćemo se do uspinjače. S nama su bila dva tjelohranitelja, oba policajci, koji su u slobodno vrijeme unajmljeni da nam pruže zaštitu, a uspinjača će nas povesti gore kroz prašumu, pa ćemo zatim pješice do Kristova spomenika na samom vrhu planine.

»Jesi li sigurna«, upitao je Martin, »da nisi preumorna za to?«

»Uzbuđena sam. Uživam u ovom zraku, moru, svemu oko sebe...«

Da, kazao je Antonio, ima dovoljno vremena da stignemo do uspinjače. Neće se smračiti još sigurno kojih pet sati. Ali, pogledajte, oblaci, nebo se zatamnjuje, nije baš idealan dan za Corcovado.

»Ovo je moj dan«, rekla sam.«Idemo. Vozit ću se naprijed s vama«, kazala sam Antoniju. »Želim vidjeti sve što mogu.«

Martin i dva tjelohranitelja smjestili su se u stražnji dio.

Tek smo bili krenuli kad sam primijetila novinare, natrpane fotoaparatom, nagurane pred vratima, nekolicina u žučnoj prepirci s domaćicom hotela, Felice, koja nije ničim odavala da smo na nekoliko koraka udaljenosti.

Nisam znala mnogo o njihovoj uspinjači, osim da je stara, kao drveni tramvaji New Orleansa, i da će nas odvući na vrh planine, baš kao i uspinjače u San Francisku. Mislim da sam čula da povremeno zna biti vrlo opasno voziti se njome, ali sve mi je to bilo svejedno.

Požurili smo iz kombija prema uspinjači, baš kad se spremala krenuti. Unutra je bila tek omanja grupica ljudi, kako se činilo uglavnom Europljana. Čula sam razgovore na francuskom, španjolskom, i onom što je zacijelo opet bio andeoski, melodični portugalski.

»Bože«, rekla sam, »ulazimo u prašumu.«

»Da«, uzvratio je Antonio, naš vodič. »Šuma se stere sve do vrha planine, prekrasna je, ali to nije prvobitna šuma...«

»Pričajte mi«, kazala sam. Zadivljena, pružila sam ruku da dodirnem голу zemlju, vozili smo se tako blizu, promicali pored paprati što je rasla iz pukotina, ispod stabala nadvijenih nad prugu.

Ostali su čavrljali i smješkali se na tu zgodnu uspinjaču.

»Ovdje je bila plantaža kave, znate, a onda, kad je taj čovjek došao u Brazil, taj bogataš, držao je kako treba vratiti prašumu i dao je ponovno zasaditi. Ovo je nova šuma, tek joj je pedesetak godina, ali to je naša prašuma, nas iz Ria, posađena za nas. Sve ovo što vidite brižljivo je zasađeno prema njegovoj zamisli.«

Djelovala je tako divlje i netaknuto kao bilo koji tropski raj koji sam ikad vidjela. Srce mi je uzbuđeno udaralo.

»Jesi li ovdje, kućkin sine?« došapnula sam Stefanu.

»Što si rekla?« upitao je Martin.

»Razgovaram sa sobom, molim krunicu, Zdravo Marijo, za sreću.

Slavno otajstvo: *Isus ustaje iz mrtvih.*« »Ah, ti i tvoja Zdravo Marijo.«

»Što time hoćeš reći? Pogledaj, crvena zemlja, potpuno crvena!« Dizali smo se, zaokrećući polako, okuku za okukom, kroz duboke usjekline u planini a onda smo izbili u visini krošnji mekih, gustih, snenih stabala.

»Oh, navlači se magla«, rekao je Antonio, tužno se osmjehnuvši s ispričavanjem u glasu.

»Ništa zato«, uzvratila sam. »Prekrasno je, to vrijedi vidjeti za svakog vremena, ne mislite? Dok se vozim ovako, uz planinu, prema nebu i Kristu, misli mi se oslobađaju svega ostalog.«

»Dobro je to«, kazao je Martin. Bio je zapalio cigaretu. Nije bilo Kat-rinke da mu kaže neka je ugasi. Antonio nije pušio i nije mu smetalo, a u svojoj se uslužnosti doimao pomalo zbunjenim što ga je Martin upitao je li pušenje dozvoljeno.

Uspinjača se zaustavila; pokupila je neku ženu s mnoštvom zavežljaja. Bila je tamnoputa, u mekim, razgaženim cipelama.

»Zar je ovo nešto kao autobus?«

»Oh, da, na neki način«, zapjevušio je Antonio, »neki ljudi rade tamo gore, drugi idu amo-tamo, osim toga tu su neka od najsiromašnijih naselja...«

»Naselja straćara«, umiješao se Martin. »Čuo sam za njih, ali nećemo onamo.«

»Ne, nema potrebe.«

Ponovno smijeh. Po svemu sudeći, nitko ga drugi nije čuo. »Dakle, tako si oslabio, ha?« prošaptala sam. Spustila sam prozor! Nagnula sam se kroz otvoreni prozor, ne obraćajući pažnju na Martinova upozorenja. Vidjela sam kako nam ususret dolaze olistale grane, osjećala miris zemlje. Govorila sam u vjetar. »Više nisi u stanju postati vidljiv ni postići da te itko drugi čuje?«

Ono najbolje čuvam za tebe, ljubavi moja, za tebe koja si se smiono zaputila labirintima moga uma, još dok sam svirao po njima, zapjevavši svoju večernjicu odbijanju zvona u meni koje nisam nisam čuo. Za tebe ću stvoriti još čuda.

»Lažljivče i varalico«, rekla sam, prigušena kloparanjem uspinjače.

»Družiš se s olinjalim duhovima?« Uspinjača je ponovno stala.

»Ona zgrada«, rekla sam. »Pogledajte, tamo desno je prekrasna kuća, što je to?«

»Ah, da«, odgovorio je Antonio s osmijehom. »Na povratku možemo svratiti da je pogledamo. Zapravo, smjesta ću nazvati.« Izvukao je mobitel. »Naručit ću kombi da se popne i sačeka nas tamo, ako želite. Svojevremeno je to bio hotel. Sada je napušten.«

»Oh, da«, rekla sam, »moram ga vidjeti.« Okrenula sam se, ali bili smo zašli za okuku. Uspinjali smo se sve više.

Naposljetku smo došli do zadnje stanice i do gomile turista koji su čekali da se spuste. Zakoračili smo na cementirani zaravanak.

»No, evo nas«, kazao je Antonio. »Sad ćemo stepenicama do Krista.«

»Stepenicama!« ponovio je Martin.

Iza nas, tjelohranitelji su se premještali s noge na nogu, rastvorivši prsluke kaki boje tako da svi mogu vidjeti njihove crne pištolje u koricama. Jedan od njih mi se osmjehnuo, blago i s poštovanjem.

»Nije tako strašno«, uzvratio je Antonio. »Istina, ima mnogo stepenica, ali isprekidane su, na svakoj, kako vi to kažete?... etapi, je odmorište gdje možete popiti nešto hladno. Zaista želite sami nositi violinu? Nećete da ja...?«

»Uvijek je sama nosi«, kazao je Martin.

»Jednostavno moram na vrh«, rekla sam. »Vidjela sam to na filmu, jednom kao dijete, ovog Krista s raširenim rukama. Kao na križu.« Krenula sam naprijed.

Kako je bilo divno, ljudi opušteni, lijeni, posvuda dućančići sa svakojakim drangulijama i pićima u limenci, a turisti dokono sjede za porazba-canim metalnim stolovima. Sve je imalo neku zrelu mekoću na toj jari, a nad planinom su se u zapusima skupljali pramenovi magle.

»To su oblaci«, kazao je Antonio. »Usred oblaka smo.«

»Veličanstveno!« povikala sam. »Ograda, prekrasno je izvedena, talijanska, ne? Martine, pogledaj kako je sve ispremiješano, staro i novo, europsko i s raznih drugih strana.«

»Da, vrlo je stara, ta ograda, a stepenice, vidite i sami da nisu strme.« Prolazili smo jedno odmorište za drugim.

Sada smo koračali savršenom gustom bjelinom. Vidjeli smo jedni druge i svoja stopala na tlu, ali jedva išta drugo.

»Oh, ovo nije pravi Rio«, kazao je Antonio. »Morate se vratiti kad bude sunca, ništa se ne vidi.«

»Gdje je Krist, u kojem smjeru?« upitala sam.

»Gospodo Becker, stojimo u samom podnožju kipa. Odmaknite se korak i pogledajte gore.«

»Kad samo pomislim da stojimo usred nebesa«, rekla sam. *Da, da, kako da ne!*

»Magla k'o magla, ako mene pitaš«, kazao je Martin, ali mi se toplo osmjehnuo. »Imaš pravo, čudesna je to zemlja, čudesan grad.« Pokazao je udesno gdje su se oblaci raspršili pa se u nizini vidio golemi grad, veći od Manhattana i Rima, kako se prostire pod nama. Oblaci su se ponovno zgusnuli.

Antonio je pokazao prema gore.

Odjednom se dogodilo jedno sasvim obično čudo, malo ali zapanjujuće.

Golemi granitni Krist pomolio se iz bijele maglice, tek nekoliko koraka od nas, njegovo lice iznad nas, ukružene ruke ispružene, ne da bi zagrlile već da bi bile razapete; a potom je tog lika opet nestalo.

»Gledajte, gledajte«, rekao je Antonio, ponovno pokazavši u tom smjeru.

Nad svijet se spustila potpuna bjelina, a onda se odjednom Kristov lik opet pojavio, jer maglica se razišla. Došlo mi je da zaplačem i jesam.

»Kriste, je li Lily ovdje? Reci mi!« prošaptala sam. »Triana«, umiješao se Martin.

»Molitva je normalna stvar. Osim toga, ja i ne želim da ona bude ovdje.« Odmakla sam se nekoliko koraka, da bih Ga vidjela bolje, mog Gospodina, jer oblaci su se još jednom rastvorili i zatvorili.

»Pa i nije tako loše po oblačnom danu kao što sam mislio«, kazao je Antonio.

»Oh, ne, božanstveno je«, uzvratila sam.

Misliš da će ti to pomoći? Kao i kad si izvukla krunicu ispod jastuka, one noći kad sam te ostavio?

»Imam li ja još uopće ikoji skriveni kutak uma?« Izrekla sam to jedva pomičući usne, riječi su se pretvorile u gotovo besmislen mrmor. »Zar nisi ništa naučio iz našeg mračnog putovanja? Ili si već potpuno izopćen iz prirode, poput onih sablasti što su se vukle za tobom? Nije bilo predviđeno da vidim tvoj Rio, je li tako, samo svoja vlastita sjećanja kojih se nisi mogao nasititi. Ljubomoran si što mi se toliko svidio? Što te sputava? Snaga te izdaje i ti sve više mrziš, mrziš...«
Čekam trenutak tvog konačnog poniženja.

»Oh, to sam trebala odmah znati«, prošaptala sam.

»Molim te nemoj tako glasno govoriti Zdravo Marijo«, rekao je Martin, kao usput. »To me podsjeća na moju tetu Lucy i na to kako nas je svake večeri u šest tjerala da slušamo molitvu na radiju, klečeći na drvenom podu!«

Antonio se nasmijao. »To je baš katolički.« Ispružio je ruku i taknuo Martinovo i moje rame. »Prijatelji, sprema se kiša. Želite li biti u hotelu prije nego što počne, trebali bismo odmah krenuti prema uspinjači.«

Pričekali smo da se oblaci još jednom razidu. Golemi strogi Krist ponovno se ukazao. »Ako je Lily našla svoj mir, Gospodine«, kazala sam, »ne tražim da mi to kažeš.«

»Ne vjeruješ valjda u te gluposti«, rekao je Martin.

Antonio je bio šokiran. On dabome nije mogao znati da me moji vječito, svakodnevno kore u tom smislu.

»Vjerujem da Lily, ma gdje bila, sada nema potrebu za mnom. Vjerujem to za sve one koji su stvarno mrtvi.«

Martin nije slušao.

Ponovno se pojavio naš Krist, ruku ukočenih kao da su na križu, na završetku krunice.

Požurili smo prema uspinjači.

Naši tjelohranitelji, što su stajali naslonjeni na balustradu, zgnječili su limenke s pićem i bacili ih u košaru za otpatke, te krenuli za nama.

Dok smo stigli do uspinjače magla je već bila puna vlage. »Je li to na prvoj stanici?« upitala sam.

»Da, da, začas smo tamo«, odgovorio je Antonio. »Naručio sam auto.

Uzbrdo je jako strmo, ali put dolje nije tako težak, znate, tako da možemo sve polako razgledati ako želite, nema veze ako i počne kišiti, premda mi je žao da nije vedro.«

»Meni se baš sviđa ovo vrijeme.«

Tko li se koristio tom prvom stanicom uspinjače? Onom pored napuštenog hotela?

Tu se nalazilo parkiralište. Zacijelo ima ljudi koji se dovezu dovde, ako imaju male, jake automobile, pa onda uspinjačom do vrha. Ali nije bilo nikakvog skloništa.

Golemi hotel oker boje bio je čvrsto zdanje, ali posve zapušteno.

Zastala sam, očarana, i zagledala se u nj. Nad ovim dijelom nisu visjeli oblaci i pružao se pogled na grad i na more, koji je svojevremeno pucao s ovih prozora iza sada čvrsto zatvorenih drvenih kapaka.

»Oh, kakvo mjesto...«

»Eh, da«, kazao je Antonio, »bilo je tu planova, svakojakih planova, i možda... pogledajte onamo, kroz ogradu.« Ugledala sam šetalište, vrt, podigla pogled prema izbljedjelim oker žaluzinama na prozorima, crijepom pokrivenom krovu. Kad samo pomislim da bih mogla... zaista bih mogla... samo da poželim...

U meni se javila želja, želja koju nisam osjetila ni na jednom od naših putovanja, da ovdje pronađem utočište, da povremeno dođem tu iz New Orleansa i nadišem se čistog zraka ove šume. Činilo mi se da na zemlji nema ljepšeg mjesta od Rija.

»Dođite«, kazao je Antonio.

Opšetali smo hotel. Široka cementna ograda štitila nas je od ponora klanca. Mogli smo vidjeti svu veličinu zgrade i njezin položaj nad dolinom. Srce mi se paralo od tolike ljepote. Pod nama su se pružala stabla banana, u ravnoj liniji, niz obronak planine, svejedno za drugim, kao da slijede istu žilu ili vrutak, a sa svih strana dizalo se bujno zelenilo i nad našim se glavama njihale krošnje. S druge strane ceste, iza nas, šuma je bila strma, mračna, gusta.

»Ovo je pravi raj.«

Zastala sam, bez riječi. Moje je držanje sve govorilo. Samo tren. Nije trebalo ništa reći. Bile su dovoljne kretnje. Muškarci su nastavili hodati, pušaći, razgovarajući. Nisam ih čula. Ovdje vjetar nije puhao kao na vrhu. Oblaci su se spuštali, ali polako, prorijeđeni. Bilo je tiho, mirno, a dolje su ležale tisuće kuća, zgrada, tornjeva, ulica i ona čudesna spokojna ljepota beskrajne plave vode.

Lily nije bila tu. Lily je otišla, isto tako sigurno kao što je otišao Maestrov duh, kao što odlazi većina duhova, kao i Karlov duh, majčin duh, nema sumnje. Lily je imala pametnija posla nego da se vraća k meni, da bi me tješila ili mučila.

Nemoj biti tako sigurna.

»Pripazi s tim tvojim trikovima«, prošaptala sam. »Od tebe sam naučila kako svirati iz boli. Uvijek to mogu ponoviti«, kazala sam.

»Nije me lako zavarati, to bi trebao znati.«

Sledit će ti se krv od onoga što ćeš vidjeti i ispustit ćeš violinu, preklinjat ćeš me da je uzmem, sama ćeš je odbaciti! Ustuknut ćeš pred svim čemu si se toliko divila! Nećeš to moći podnijeti.

»Mislim da nije tako«, kazala sam. »Ne zaboravi kako sam ih dobro sve poznavala, koliko sam ih voljela, koliko sam voljela njihovu bolesničku postelju i svaku najmanju pojedinost. Njihova lica i oblici savršeno su urezani u mom sjećanju. Ne pokušavaj to kopirati. Sukobit će se moje mentalne slike s tvojima.«

Uzdahnuo je. Osjetila sam povlačenje, odmicanje, čežnju od koje me zateblo po rukama i vratu. Učinilo mi se da čujem zvuk plača.

»Stefane«, rekla sam, »pokušaj ne prijanjati ni za mene ni za ovo već...«

Proklinjem te. Prokleta bila.

»Stefane, zašto si izabrao mene? Jesu li i druge tako voljele smrt, ili samo glazbu?«

Martin mi je dodirnuo ruku. Upro je prstom. Niže dolje, na cesti, Antonio nam je davao znak da dođemo.

Spust je bio dug. Tjelohranitelji su nas držali na oku.

Magla je otežala od vlage, ali nebo je bilo vedro. Vjerojatno je to uvijek tako. Magla se istopi u kišu i postane providna.

Pred nama se pružala mala čistina i u pozadini nešto što je naličilo staroj betonskoj cisterni, a oko nje, u krug poslagane odbačene plastične vrećice, tako se činilo, jarko plave, obične vrećice kakve dobijete u dućanu. Nikad ih još nisam vidjela u toj boji.

»To su njihovi darovi«, kazao je Antonio.

»Čiji?«

»Plemena *Mogambo*, ovo je *candomble*. Vidite? U svakoj je vrećici dar nekom bogu. U jednoj je riža, u drugoj nešto drugo, možda žito, postavljene su u krug. Vidite? Bile su tu i svijeće.«

Bila sam ushićena. Pa ipak nije me preplavio nikakav osjećaj nadnaravnog, samo čuđenje nad ljudskim bićima, čuđenje nad vjerom, čuđenje nad ovom šumom što je stvorila malu zelenu kapelicu za ovu čudnu brazilsku religiju, tako ispremiješanu s katoličkim svecima da bi bilo nemoguće razmrsiti o kojim se sve tu ritualima radi.

Martin je bio taj koji je postavljao pitanja. Kad su se počeli ovdje okupljati? Kako to izgleda?

Antonio se trudio da nađe prave riječi... ritual pročišćenja.

»Bi li to moglo *tebe* spasiti?« prošaptala sam. Stefanu, dakako. Nikakvog odgovora.

Oko nas se pružala samo šuma, blistava šuma po kojoj se slijevala kiša. Čvrsto sam privinula dobro zaštićenu violinu, kako baš nimalo vlage ne bi moglo prodrijeti do nje, i zurila u stari krug čudnih jeftino plavih vrećica i dogorjelih svijeća. A zašto ne plave vrećice? Zašto ne? Zar su se u starom Rimu svjetiljke u hramu bitno razlikovale od svjetiljki po kućama? Plave vrećice s rižom, sa žitom... za duhove. Ritualni krug. Svijeće.

»Jednu stavljaju... znate, u sredinu«, borio se Antonio s engleskim, »vjerojatno zato da se pročisti.«

Ni glasa od Stefana. Ni šapta. Pogledala sam kroz zelenu mrežu nad sobom. Kiša mi je bešumno prekrivala lice.

»Vrijeme je da krenemo«, kazao je Martin. »Triana, moraš se naspavati. Naši domaćini su najavili da već rano ujutro dolaze po tebe. Čini se da su silno ponosni na taj *Teatro Municipale*.«

»Ali, to Je naša opera«, kazao Je Antonio kao da ih opravdava, »velebna.

Na većinu ljudi zaista ostavi dojam. A nakon koncerta će biti previše ljudi.«

»Da, da, rado ću poći ranije«, rekla sam. »Puna je prekrasnog mramora, nije li tako?«

»Ah, znači čuli ste za nju«, odgovorio je. »Veličanstvena je.« Vozili smo se natrag po kiši.

Antonio je sa smijehom priznao da za svih ovih godina koliko vodi turiste nikada nije vidio prašumu po kiši, pa je to doživljaj i za njega. Ja sam se osjećala obavijenom ljepotom i više me nije bilo strah.

Činilo mi se da znam što je Stefan naumio. U meni se počela oblikovati misao koja mi je gotovo sličila na plan.

Začela se još u Beču, kad sam svirala za one ljude u hotelu Imperial. Nisam zaspala.

Kiša se izlila u more.

Sve je bilo sivo, a zatim tama. Jarka svjetla određivala su široke granice *Copacabana Boulevarda* i *Avenide Atlantike*.

U pastelnoj spavaćoj sobi s klima uređajima, možda sam malo zaku-njala promatrajući kako siva naelektrizirana noć zapečaćuje prozore.

Satima sam ležala, zagledana u ono što se predstavljalo kao stvarni svijet otkucavajućeg sata, u ovoj predsjedničkoj spavaonici predsjedničkog apartmana, zagledana kroz providne zatvorene kapke. Zagrlila sam violinu, sklupčala se uz nju, držala je onako kao što je moja majka držala mene, kao što sam ja držala Lily, kao što smo se Lev i ja, Karl i ja, gnijezdili jedno uz drugo.

U jednom trenutku panike zamalo sam uzela telefon da nazovem svog muža Leva, svog zakonito vjenčanog muža, kojeg sam se tako glupo odrekla. Ne, to bi mu samo nanijelo bol, i njemu i Chelsea.

Pomisli na ona tri dječaka. Osim toga, otkud mi ta ideja da bi se on htio vratiti, moj Lev? Ne bi napustio nju i djecu. Ne bi to smio učiniti, niti bih ja smjela razmišljati o tome, čak ni poželjeti.

Karl, budi uz mene. Karl, knjiga je u dobrim rukama. Karl, posao je obavljen. U radnom stolu sam pronašla još neke fotografije. »Počivaj s mirom, Karl, svi materijali su sređeni.«

Čula sam glasno lupanje.

Probudila sam se.

Zacijelo sam bila zaspala.

Nebo je bilo vedro i crno s onu stranu prozora.

Negdje u dnevnoj sobi ili blagovaonici vjetar je otvorio prozor. Čula sam kako lepeće, lupa. Bio je to prozor u dnevnoj sobi, onaj na samoj sredini hotela.

S čarapama na nogama i violinom u ruci, krenula sam mračnom spavaonicom u dnevnu sobu i osjetila jak zapuh pročišćavajućeg vjetra.

Pogledala sam van.

Nebo je bilo vedro, posuto zvijezdama. Pijesak je bio zlatast pod električnom svjetlošću duž obje strane bulevara. More je divljalo na nepreglednoj plaži.

More se valjalo u bezbrojnim staklastim valovima što su se preklapali, a pod svjetlošću s obale krijesta svakog vala na trenutak je bila gotovo zelena da bi voda zatim ponovno postala crna i preda mnom se izdigao veličajan ples uspjenušanih likova.

Gledaj, događa se to duž cijele plaže, sa svakim valom.

Ponovilo se to jednom, dvaput, s desne i s lijeve strane. Stajala sam zagledana u jednu veliku plesnu skupinu za drugom. Donosio ih je val za valom i pružali su ruke prema obali, prema zvijezdama ili prema meni, ne znam.

Ponekad je val bio tako širok i pjena tako gusta da bi se raspršio u osam ili devet gipkih, ljupkih likova, s glavama, rukama, titravim strukom, prije nego što bi se obrušio natrag i na njegovo se mjesto dovaljao sljedeći.

»Vi niste duše ukletih ni spašenih«, rekla sam. »Oh, vi ste samo lijepi. Isto onako lijepi kao u onom proročanskom snu. Poput prašume u planini, poput oblaka što plove pred licem Gospodnjim.

»Lily, ti nisi ovdje, mila moja, nisi više vezana ni za jedno mjesto, čak ni za ovako lijepo. Osjetila bih da si ovdje, nije li tako?«

Ponovno se javila ona misao, taj napola osmišljen plan - ta napola smišljena molitva kojom ću se obraniti od njega.

Dovukla sam stolicu i sjela do prozora. Vjetar mi je otpuhivao kosu od lica.

Val za valom donosio je plesače, nijedan nije bio isti, svaka skupina nimfi bila je drugačija, baš kao i moji koncerti, a ako je u tome i bilo nekog reda znali su to samo geniji teorije kaosa. Povremeno bi neki plesač toliko narastao da su mu noge postale tolike da se činilo kako je spreman za bijeg.

Gledala sam to sve do jutra.

Nije mi potreban san da bih mogla svirati. Ionako sam luda. Biti još luđa može biti samo bolje.

Stiglo je svitanje, a s njim i užurban promet, ljudi su se vrzmali poda mnom, dućani otvarali vrata, kotrljali se autobusi. Valove su načičkali kupači. Ja sam stajala na prozoru, vreća s violinom visjela mi je o ramenu.

Prenuo me zvuk.

Okrenula sam se, poskočila. Ali bio je to samo hotelski teklić s buketom ruža u rukama.

»Madam, već nekoliko minuta kucam.«

»Nema problema, nisam čula od vjetra.«

»Dolje je grupica mladih. Toliko im značite da su doputovali iz daleka da vas vide. Oprostite, madam.«

»Ne, rado ću im se javiti. Uzet ću ruže i mahati im. Znat će da sam to ja kad me vide s ružama, a onda ću i ja prepoznati njih.«

Prišla sam prozoru.

Sunce je žarilo po vodi; smjesta sam ih ugledala, tri vitke djevojke i dva mladića koji su dlanom zaklonivši oči pogledom pretraživali pročelje hotela, a onda me jedan ugledao, ugledao ženu sa smeđim šiškama i smeđom kosom koja u ruci drži crvene ruže.

Podigla sam ruku da im mahnem. Mahala sam i mahala. Gledala sam kako poskakuju.

»Postoji jedna tradicionalna pjesma na portugalskom«, rekao je teklić. Nešto je petljao oko malog frižidera pod prozorom, provjeravajući pića i temperaturu.

Ona djeca dolje skakutala su. Dobacivala su mi poljupce. Da, poljupce.

I ja sam njima dobacila poljupce.

Povukla sam se, dobacujući poljupce sve dok se nije činilo kako je taj trenutak došao do vrhunca, a onda sam pustila da se prozor zatvori. Okrenula sam se, violina je poput grbe bila na mom ramenu, ruže u mom naručju. Srce mi je tuklo.

»Ta pjesma«, rekao je on, »mislim da je bila popularna u Americi. Zvala se 'Ruže, ruže, ruže.'«

18

Bio je to hodnik s grčkim meandrom na podu, zlatnim ukrasima, smeđim mramorom.

»Prekrasno, oh, Bože«, rekla je Roz, »nikada još nisam vidjela ništa slično. Je li sve to mramor? Pogledaj, Triana, crveni mramor, zeleni, bijeli...«

Smješkala sam se. Meni je to bilo poznato. Vidjela sam.

»To je dakle bilo u zakutcima tvog sjećanja?« prošaptala sam svom tajnom duhu, »I nisi mi to kanio pokazati, onda kad si pohitao k mom krevetu?«

Ostalima se ovo zacijelo učinilo kao pjevušenje. Nije mi odgovorio. Uхватила me golema tuga zbog njega. Oh, Stefane!

Stajali smo podno stepeništa. S lijeve i desne strane bili su kipovi brončanih lica. Balustrada je bila od mramora, zelenog i jasnog kao more na popodnevnom suncu, sa četvrtastim, bucmaštim stupićima, a stepenište se granalo kao u svim takvim opernim kućama, iza nas, dok smo se penjali stepenicama, ostala su troja vrata od brušenog stakla

nad kojima su bili polukružni svjetlarnici ukrašeni lepezasto postavljenim letvicama.

»Kroz njih ulazi publika?«

»Da, da«, rekla je ona vitka, Mariana, »kroz njih. Sve je rasprodano. Neki ljudi već čekaju. Zato sam vas povelala kroz pokrajnja vrata. A imamo i iznenađenje za vas, osobito iznenađenje.«

»Zar išta može biti veće iznenađenje od ovoga?« upitala sam.

Svi smo se zajedno popeli stepeništem. Katrinka je odjednom djelovala pogođeno i tužno. Vidjela sam kako su se njezin i Rozin pogled susreli.

»Da je barem Faye ovdje!« rekla je.

»Nemoj to govoriti«, kazala je Roz, »opet će početi misliti na Lily.«

»Dame moje«, umiješala sam se, »nemojte se uznemiravati, nema trenutka u danu kad ja ne razmišljam o Faye i o Lily.«

Katrinka je odjednom djelovala potreseno i Martin joj je prišao i zagrlio je, više zato da je zaustavi, da joj dade znak da se ponaša neumjesno, iako ju je tobože tješio, Martin, koji je uvijek bio tu da zavede red.

Kad smo zaokrenuli i krenuli lijevim stepeništem ugledala sam prostrani polukat i tri veličanstvena prozora od bojenog stakla.

Mariana mi je nježnim glasom govorila nazive pojedinih likova, baš kao i u snu. Lucrece, draga ženica pored mene, smješkala se i povremeno ponešto dodala o njihovom značenju u svijetu glazbe, poezije ili kazališta.

»A tamo, tamo dolje, u onoj udaljenoj dvorani su murali«, rekla je.

»Da, da, a u onoj s druge strane morate vidjeti...«

Ja sam nepomično stajala dok je sunce lijevalo kroz te slike u staklu, mimo tih jedrih polugolih ljepotica s uzdignutim simbolima, okruženih vijencima i naborima sukna.

Podigla sam pogled i ugledala slike, daleko na gornjem katu.

Pomislila sam kako će moja duša umrijeti s mirom i ništa mi nije bilo važno osim onoga što je bilo važno i u snu - ni odakle mi je to došlo, ni zašto, već samo to da postoji, to mjesto, da ga je netko izgradio ni iz čega i eto, još uvijek stoji, ta palača, za nas, u svom svojem veličanstvenom sjaju.

»Sviđa vam se?« upitao je Antonio.

»Uopće ne mogu iskazati koliko«, odgovorila sam s uzdahom.

»Pogledajte gore, one okrugle ploče na zidu, ta brončana lica, ono je Beethoven.«

»Da, da«, ljupko se nadovezala Lucrece, »svi su tu, svi veliki operni skladatelji, pogledajte, Verdi, Mozart, tamo je pisac...«

»Goethe.«

»Idemo sada, ne smijete se umoriti. Sutra ćemo vam pokazati ostalo. Idemo, sad slijedi ono osobito iznenađenje.«

Svi su se nasmijali. Katrinka je obrisala lice, srdito gledajući Martina. Glenn mu je prišapnuo neka je pusti na miru.

»Ja noćima ležim budan«, prošaptao je Glenn, »pitajući se gdje je Faye. Pusti je, neka plače.«

»Nemoj privlačiti pažnju na sebe«, kazao je Martin.

Uzela sam Katrinku za ruku. Osjetila sam kako me čvrsto stisla.

»Iznenađenje?« obratila sam se Mariani i Lucrece. »O čemu se radi, mile moje?«

Zajedno smo pošli niz velebno stepenište, uz blješteće staklo, sjajan mramor, zlatne pruge što su se spajale na veličanstveno harmoničnom svodu - zdanje načinjeno ljudskom rukom koje se moglo mjeriti sa samim morem, s onim njegovim uskovitlanim, uzbibanim duhovima, sa samom

šumom na kiši, u kojoj su se stabla banana obrušavala dolje, dolje, dolje, prema proplanku.

»Ovuda, izvolite, pođite ovuda...« vodila nas je Lucrece. »Imamo neobično iznenađenje.«

»Da, mislim da znam o čemu se radi«, kazao je Antonio.

»Ali, nije samo to.«

»A o čemu je riječ?« upitala sam.

»Oh, o najljepšem restoranu na svijetu, a nalazi se ovdje, ispod zgrade opere.«

Kimnula sam i osmjehnula se. Perzijska palača.

Prvo smo morali izaći da bismo mogli ući, i odjednom smo se našli okruženi plavim pločicama, stupovima s bikovima koji su se dodirivali podignutim kopitima, a u fontani je Darije ubijao lava, i posvuda kristalijere pune blistavog stakla, toliko nalik onima u Stefanovoj gorućoj palači.

»Sada pustite mene da plačem«, rekla je Roz. »Na meni je red. Pogledaj, vidiš perzijsku svjetiljku? Oh, Bože, želim zauvijek ostati ovdje.«

»Da, u šumi«, prošaptala sam. »U starom, zapuštenom hotelu, jednu stanicu od Kristova podnožja.«

»Neka plače«, jetko je rekao Martin, zagledan u svoju ženu.

Ali, Katrinka se oraspoložila.

»Oh, ovo je veličanstveno«, rekla je.

»Ovo je trebala biti Darijeva palača, znate.«

»A pogledajte, usred svega tog ljudi jedu«, tiho je kazao Glenn, »gledajte stolove, piju kavu, jedu kolače.« »Hajdemo i mi na kavu i kolače.«

»Ali prvo vam moramo pokazati iznenađenje. Dođite ovuda.« Lucrece nam je dala znak. Ja sam znala o čemu se radi.

Znala sam to kad smo prošli pored starog, izrezbarenog drvenog šanka, pa niz hodnik. Začula sam goleme strojeve.

»Ovo je pogon za zagrijavanje i hlađenje zgrade«, rekla je. »Sve je to vrlo staro.«

»Bože, ovdje nešto strašno smrdi«, primijetila je Katrinka.

A nakon toga nisam ništa čula. Ugledala sam bijele pločice; prošli smo pored metalnih ormarića. Obišli smo goleme strojeve na kojima su bili veliki starinski šarafi, kao u strojarnici kakvog starog broda; nastavljali smo hodati a oko nas se čuo prigušen, ugodan žamor.

Ugledala sam ulaz.

»Naša tajna«, kazala je Mariana. »Podzemni tuneli«

Vedro sam se nasmijala. »Zaista? Uistinu tunel? Kamo vodi?« Prišla sam ulazu. Duša mi je bila puna boli. Mrak, iza tih zahrđalih željeznih šipki na koje sam položila desnu ruku i nahrđavila je, nahrđavila.

Na betonskom se podu ljeskala voda.

»Do palače, ona je točno s druge strane ulice, u staro doba kad je Opera tek bila izgrađena, znali su dolaziti i odlaziti kroz ovaj tajni prolaz.« Naslonila sam čelo na metalne šipke.

»Ovo je božanstveno. Ja se ne vraćam kući«, kazala je Roz. »Nitko me neće natjerati da se vratim kući. Triana, treba mi novaca da mogu ostati ovdje.«

Glenn se nasmijao i zavrtio glavom.

»Dobit ćeš ga, Roz«, rekla sam.

Zagledala sam se u mrak.

»Što vidite unutra?« upitala sam.

»Ne znam!« odgovorila je Katrinka.

»Pa, vlažno je, unutra nešto curi...« kazala je Lucrece.

Dakle nitko od njih nije vidio čovjeka koji je ležao rastvorenih očiju dok mu je iz zapešća tekla krv, i visokog crnokosog duha, prekriženih ruku, što se naslonio na tamni zid i streljao nas pogledom?

Nitko to nije vidio osim lude Triane Becker?

Hajde. Nastavi. Izadi večeras na pozornicu. Zasviraj violinu. Pokaži svoje zle vještičje čini.

Umirući se čovjek pridigao na koljena, zaprepašten, ošamućen, krv mu je tekla po pločicama. Podigao se na noge da se pridruži svom pratiocu, duhu koji ga je izludio, koji ga je lišio njegove glazbe, netom prije nego što je došao meni, svojim mu je živim sjećanjima taj duh oduzeo dušu, i sad je ta koprenasto slabašna duša protiv vlastite volje bila preplavljena svim ovim.

Ne. Bilo je u tome tračka panike.

Ostali su razgovarali. Bilo je vrijeme za kavu, kolače i odmor. Krv. Tekla je iz zapešća mrtvog čovjeka. Tekla mu je niz hlače dok je teturao prema meni.

Nitko drugi to nije vidio.

Pogledala sam mimo leša što je posrtao. Zagledala se u agoniju na Ste-fanovom licu. Tako mlad, tako izgubljen, tako očajan. Tako preplašen od ponovnog, potpunog poraza.

19

Pred koncert bih se uvijek nekako stišala. I tako nitko nije ništa primijetio. Nitko nije rekao ni riječi. Na sve strane susretljivost i ljepota - starinske garderobe, kade s *art deco* pločicama, murali i imena koja je trebalo objasniti - tako da su se ostali bezbolno raspršili. Na mene se spustila tišina. U ovoj velikoj, nepojmljivoj mramornoj palači ja sam sjedila s violinom u rukama. Čekala sam. Čula sam kako se golemo kazalište počinje puniti. Blag topot po stepeništu. Žamor koji postaje sve glasniji.

Moje je tašto, gorljivo srce zakucalo - svirati.

I što ćeš izvesti ovdje? Sto možeš izvesti, razmišljala sam. A onda se ponovno pojavila ta misao, ta slika koju bih možda mogla pohraniti u mislima, pohraniti kao što se pohranjuju otajstva krunice, kako se

obraniti od njega - *Krunidba trnjem* - tako da me ne može oslabiti, ma što učinio, ali kakva je to sad odjednom strašna, bolna ljubav prema njemu, ta užasna tuga, ta bol zbog njega, isto tako duboka i teška kao bol zbog Leva ili zbog Karla, ili zbog obojice?

Naslonila sam glavu na naslonjač baršunom presvučene stolice, pustila da mi vrat sklizne na drveni okvir, držala violinu u vreći, dala znak »ne« na ponuđenu vodu, kavu, hranu.

Gledalište je puno, kazala je Lucrece. »Dobili smo mnogo donacija.«
»Dobit ćete ih još više«, odgovorila sam. »Ovo je prekrasno mjesto; ne smije se dopustiti da propada. Ne ovo, nikako ovo djelo ljudskih ruku.«

Glenn i Roz su razgovarali, svojih blagim, prigušenim, usklađenim glasovima, o ispreplitanju tropskih i baroknih boja, o lakonogim, nježnim europskim nimfama pomiješanim sa zabranjenom raskalašenošću pri izboru kamena, uzoraka, parketa.

»Sviđa mi se... ta vaša odjeća od baršuna, to što imate na sebi«, rekla je srdačna Lucrece, »taj baršun koji imate na sebi zaista je lijep, taj pončo i suknja, gospođice Becker.«

Kimnula sam i šapnula hvala.

Bilo je vrijeme da se zaputim golemim, mračnim, sjenovitim stražnjim prilazom pozornici. Bilo je vrijeme da čujem svoja stopala kako ritmički udaraju po daskama i pogledam gore, visoko, u konopce i koloture, u zastore visoko iznad mene, u galeriju i ljude što zure dolje na mene, i djecu, da, gore je bilo čak i djece, kao da ih je netko prokrijumčario, a slijeva i zdesna, krila pozornice što su budila strahopoštovanje, onako zatrpana ve-levažnim opernim kulisama. Nacrtani stupovi. Sve što čovjek uistinu može vidjeti u kamenu ovdje je bilo ponovljeno crtežom.

I tako, more je zeleno kad se val zakovrča, a mramorna balustrada izgleda kao zeleno more, i eto nacrtane zelene balustrade.

Virnula sam kroz zastor.

Parket je bio dupkom pun, svako sjedalo od crvenog baršuna imalo je svog posjednika punog iščekivanja. Programi... tek napomene o tome kako se ne zna što ću svirati, ili kako i kada ću prestati, i slične stvari... lepršali su zrakom, nakit je lomio svjetlost lusteru, a tri su se velika balkona dizala jedan iznad drugog, svi prepuni likova koji su pokušavali doći do svojih mjesta.

Neki su bili u dolično crnom ili u dugim haljinama živih boja, a drugi u radničkoj odjeći.

U ložama s lijeve i s desne strane pozornice sjedili su uglednici kojima sam bila predstavljena, nakon čega se nikada nisam mogla sjetiti ni jednog jedinog imena, nikada mi to nije bilo važno, nikada nisam željela ništa više od onoga zbog čega sam došla i što sam mogla činiti sama:

Svirati. Svirati jedan sat.

Daj im to, a zatim će nagnuti u foaje, razgovarati o »sophisticiranoj samoukoj«, kako su me počeli zvati, ili o »američkoj glazbenoj naivi«, ili o bucmastoj ženi koja malo pretjerano slični prerano sazrelom djetetu odjevenom u lepršav baršun, i grebe po žicama kao da se bori s glazbom koju svira.

Nisam imala pojma koju ću temu odabrati. Nisam imala pojma kojim ću smjerom. Samo ta misao u mojoj glavi, misao začeta dok sam svirala negdje drugdje.

I pristup u tajni dio mog bića koji je raspršen unutar mene, ta zrnca krunice mog života, krhotine smrti, krivice, srdžbe i bijesa; među te izlomljene krhotine liježem svake večeri i budim se s razrezanim rukama, a ovi mjeseci stvaranja glazbe bili su snoveni predah kojem se ni jedno ljudsko

biće ne može nadati da će potrajati, kakav nijedno ljudsko biće nema pravo očekivati od Raja.

Sudba, sreća, slava, usud.

Skrivena iza ruba golemog zastora zurila sam u lica u prvom redu. »A te baršunaste cipele, tako šiljaste, ne tiskaju vas?« upitala je Lucrece. »Baš ste izabrali pravi trenutak da to pitate«, kazao je Martin. »Ne, pa nosim ih samo jedan sat«, odgovorila sam. Buka iz gledališta zaglušila je naše glasove.

»Daj im četrdeset pet minuta i bit će ushićeni«, kazao je Martin. »Sav novac ide zakladi za održavanje zgrade.«

»Eh, Triana«, primetnuo je uvijek dobrohotni Glenn, »ti se bogami naslušaš savjeta.«

»Itekako«, tiho sam se nasmijala.

Martin nas nije čuo. I bolje. Katrinka je u ovim trenucima uvijek drhtala. Roz se smjestila u krilu pozornice, zajahala stolicu poput kauboja, noge u crnim hlačama ispružila sa strane, a ruke presavila na

naslon ispred sebe, tako da može udobno gledati. Svi su se moji povukli u sjenu.

I nad tehničare se spustila tišina.

Osjetila sam hlađenje koje su pokretali oni strojevi dolje.

Kakva lijepa lica, kakvi lijepi ljudi, od posve svjetloputih do crnoma-njastih, s tako raznolikim crtama lica kakve nikada nigdje nisam vidjela, a bio je tu i velik broj mladih, vrlo mladih, poput onih što su mi došli s ružama.

Odjednom, ne zatraživši dozvolu ni od koga, bez najave, budući da nisam imala orkestra kojem bih morala dati znak i budući da me nitko nije slijedio, osim majstora rasvjete koji je sjedio visoko gore, istupila sam na samu sredinu pozornice.

Moje su cipele stvarale šupalj zvuk po prašnjavim daskama.

Polako sam krenula, dajući reflektoru dovoljno vremena da me slijedi. Pošla sam do samog ruba pozornice i zagledala se u sva ona lica pod sobom.

Čula sam kako se po cijelom gledalištu razliježe tišina, kao da je netko na brzinu povukao buku.

U kašljucanju, u posljednjim šaptima, svi su zvuci napokon zamrli.

Okrenula sam se i podigla violinu.

Šokirana, odjednom sam shvatila da uopće nisam na pozornici već u tunelu. Mogla sam ga nanjušiti, osjetiti, vidjeti. Ispred mene bile su prečke velikih željeznih vrata.

Ovo će biti velika bitka. Prignula sam glavu nad ono za što sam znala da

je violina, ma kakve je čini činile nevidljivom mom pogledu, ma kakve bile te vradžbine što su me dovukle u ovaj prljavi tunel pun vode što zaudara.

Podigla sam gudalo za koje sam znala da mi je zacijelo u ruci.

Sablasne stvari? Igračke duhova? Kako možeš biti tako sigurna?

Krenula sam snažnim zamahom nadolje, ušavši u ono raspoloženje koje sam počela nazivati ruskim, daleko najmilije, u kojem je bilo najviše prostora za tugu.

Noćas to raspoloženje mora uzeti maha da ponese tamnu plimu, i jasno sam začula tonove, sjajne, gdje poput novčića padaju u tamu. Ali vidjela sam tunel.

Kroz vodu je prema meni gacalo dijete, dijete u haljinici na cvjetice, celave glave.

»Stefane, nema ti spasa«, usne mi se nisu pomakle. »Sviram za tebe, moja prelijepa kćeri.« »Majčice, pomози mi.« »Sviram za nas, Lily.« Zastala je kod vrata, priljubila lice o zahrđale željezne šipke, čvrsto ih stišćući debeljuškastim prstićima. Usnica joj je podrhtavala.

»Majčice!« bolno je zajecala. Jecaji su jedan za drugim nahrupljivali negdje iz grudiju, kao kod beba i sasvim male djece. »Majčice, nikad te ne bih pronašla bez njega! Majčice, potrebna si mi!«

Zli, zli duše. Glazba se spustila u negodovanje i pobunu. Neka izađe, neka ta srdžba pokulja.

To je laž, i ti to dobro znaš, ti idiotska sablasti, ovo nije moja Lily.

»Majčice, on me doveo k tebi! Majčice, on me pronašao. Mama, nemoj mi to raditi, mama!«

»Mama! Mama!«

Glazba je grunula naprijed, iako sam ja razrogačenih očiju zurila u vrata za koja sam znala da nisu tu, u lik za koji sam znala da nije tu, tako bolno savršen da mi je ponestalo daha. Natjerala sam se da dišem. Natjerala sam se da udahnem sa svakim potezom gudala. Sviram, da, za tebe, da se nađeš tamo, da, da se možeš vratiti, da, da možemo zaklopiti knjigu, da se stvar rasplete.

Pojavio se Karl. Polako je krenuo prema njoj. Položio je ruke na Lilyjina ramena. Moj Karl. Već oslabio od bolesti.

»Triana«, rekao je promuklim šaptom. Grlo mu je već bilo povrijeđeno cjevčicama kisika koje je toliko mrzio i na kraju odbio primati. »Triana, kako možeš biti tako bezdušna? Ja mogu lutati, ja sam muškarac, ja sam ionako umirao kad smo se sreli, ali ovo je tvoja kći.«

Vi niste tu! Vi niste stvarni, ali ova glazba jest. Čula sam je i učinilo mi se da se nikada nisam vinula u takve visine, kao da sam nahrupila uz planinu, kao da je ovo Corcovado i uspinjem se da vidim kroz oblake.

Ali i dalje sam ih vidjela.

A sada je pored Karla stajao moj otac. »Dušo, odustani od toga«, rekao je. »Ne možeš ti to. Sve je to zlo, grešno, krivo. Triana, odustani. Odustani. Odustani!«

»Majčice.« Moje je dijete razvuklo lice od boli. Haljina na cvjetice bila je posjednja haljina koju sam glačala za nju, za lijes. Otac je rekao da će oni...

Ne... oblaci su prešli Kristovim licem i nije važno je li on inkarnirana riječ ili kip s ljubavlju napravljen od kamena, nije važno, važno je samo njegovo držanje - ruke ispružene za čavle, ili za zagrljaj, neću... Zapanjena, ugledala sam svoju majku. Usporila sam ritam; zauzimam li se ja to za nešto kod njih, razgovaram li s njima, vjerujem li u njih, i sve ovo dajem njima?

Prišla je željeznim vratima, tamne kose skupljene onako kako sam voljela, usana tek dodirnutih laganim ružem, kao da je stvarna. Ali u njenim je očima buktala mržnja. Mržnja.

»Sebična si, pogana, puna mržnje!« kazala je. »Misliš da si me prevarila? Misliš da se ne sjećam? Došla sam one noći, plačući, uplašena, a ti, ti si u strahu stala na stranu moga muža, i on mi je tamo u mraku rekao neka idem, a čula si da plačem. Misliš da to mogu oprostiti, čak i ako sam majka?«

Odjednom se iz Lily izvio preplašen jecaj. Okrenula se i podigla pesnice. »Da nisi napadala moju mamu!«

Oh, Bože. Pokušala sam zatvoriti oči, ali točno ispred mene stajao je Stefan s rukama na violini.

Nije se mogao pomaći, niti je dići, niti izvući iz nje ijedan ton, a ja sam i dalje svirala, o ovom kaosu, ovom užasu, ovom...

Ovoj istini, to reci. Reci. To su obični grijesi, ništa više, nitko nikad nije rekao da si ih ubila oružjem, nisi bila zločinac kojeg love po mračnim ulicama, nisi bila lutalica među mrtvima. To su obični grijesi, i eto što si ti, obična, obična, pogana i sitna, bez tog dara koji si ukrala od mene, kučko, droljo, vrati mi je.

Lily je jecala. Potrčala je prema njemu i počela ga udarati. Vukla ga je za rukav. »Prestani, pusti moju mamu na miru. Majčice.« Digla je ruke.

Naposljedku sam joj se zagledala ravno u oči, ravno u njezine oči i svirala sam o njezinim očima, svirala, ma što govorila, i pritom čula njihove glasove i vidjela njihove kretnje, a onda sam podigla pogled. Nisam imala osjećaj vremena, samo osjećaj kako glazba teče.

Nisam vidjela kazalište koje sam tako silno željela vidjeti. Nisam vidjela duhove koje mi je on tako očajnički prikazivao; podigla sam

pogled, što dalje od svega ovoga, i vidjela prašumu pod nebeskom kišom, vidjela stabla sneno pognutih glava, stari hotel, da, vidjela sam ga, i svirala o njemu, svirala o granama što se pružaju prema oblacima, svirala o Kristu, o njegovim ispruženim rukama, arkadama starog hotela, o prozorima sa žutim kopcima na kojima je kiša ostavila tragove i o kiši, kiši, kiši.

Svirala sam o svemu tome, a onda o moru, oh da, o moru, isto tako začudnom, tom moru što se propinjalo, bacakalo, sjajnom, nevjerojatnom moru sa sablasnim plesačima.

»Eto što ste! Eh, da ste barem stvarni.«

»Majčice!« vrisnula je. Vrištala je kao da joj netko nanosi nepodnošljivu bol.

»Triana, za Boga miloga!« kazao je moj otac.

»Triana«, rekao je Karl. »Neka ti Bog oprost.«

Ponovno je vrisnula. Neću moći zadržati tu melodiju o moru, to prizivanje slavohlepnih valova, i eto, ponovno je skliznula u srdžbu, gubitak, bijes; oh, Faye, gdje si, kako si mogla otići; oh, Bože, tata, ostavio si nas same s mamom, ali neću... neću... mama...

Lily je opet vrisnula!

Prepuknut ću.

Glazba se vinula.

Slika. Postojala je jedna misao, jednostavna, tek dopola oblikovana misao, majušna misao, i sad se pojavila, pojavila s ružnom vizijom svjetlucave krvi na bijelom ulošku što leži pored upaljene grijalice, menstrualne krvi, krvi po kojoj vrve mravi, a onda posjekotina na Rozinoj glavi kad sam zalupila vrata, nakon što se rasula krunica, i krv koju su stalno iznova vadili tati, Karlu i Lily, a Lily je plakala, Katrinka je plakala, krv što je tekla iz majčine glave kad je pala, krv, krv na prljavim ulošcima i na madracima, onda kad uopće nije imala ništa na sebi, a krvarila bez prestanka.

I to je bilo to.

Nemoguće je poreći ono što smo krivo učinili. Nemoguće je poreći krv na svojim rukama i svojoj savjesti! Nemoguće je poreći da je život pun krvi, bol je krv, nepravda je krv.

Ali ima krvi i krvi.

Samo neka krv dolazi od rana koje nanosimo sami sebi i drugima. Ta krv teče svijetla, optužujuća i prijeteći da sa sobom ponese i sam život

ranjenog, ta krv - a kako samo sja, toliko slavljena, ta sveta krv, ta krv što bijaše krv našeg Gospodina, krv mučenika, krv na Rozinom licu i krv na mojim rukama, krv nepravde.

Ali, postoji i drugačija krv.

Krv što teče iz ženine utrobe. Ona nije nagovještaj smrti već samo moćno, plodno vrelo - rijeka krvi koja može, kad hoće, iz sebe iznjedrati cijela ljudska bića, to je krv života, nedužna krv, a upravo to je i bila na onom ulošku, pod mravima što su vrvjeli, sred prašine i prljavštine, tek nedužna krv što teče i teče, kao da žena oslobađa iz sebe svoju tamnu, skrivenu snagu da stvara djecu, oslobađa krepki sok koji pripada njoj i samo njoj.

Upravo tom krvlju sam sada krvarila. Ne krvlju rana koje mi je nanio, ne krvlju njegovih bubotaka i udaraca, ne krvlju ogrebotina njegovih noktiju dok se pokušavao dočepati violine.

O toj krvi sam svirala, puštajući da se moja glazba pretoči u tu krv, da teče kao ta krv; tu sam krv zamišljala u kaležu podignutom pri posvećenju mise, blagotvornu, slatku žensku krv, tu nedužnu krv koja ako je pravi trenutak može pružiti prebivalište duši, tu krv u nama, krv koja oblikuje, krv koja stvara, krv koja otječe i teče, bez žrtve ili kljaštrenja, bez gubitka ili stradanja.

Sada sam je čula, svoju vlastitu pjesmu. Čula sam je i učinilo mi se da je svjetlost oko mene nevjerojatno nabujala. Nisam željela tako jarku svjetlost pa ipak bila je ugodna, ta svjetlost što se dizala sve do zraka za koje sam znala da dopiru odozgo.

I, otvorivši oči, ugledala sam ne samo velebnu dvoranu ispunjenu redovima lica, već i Stefana, a svjetlost je bila točno iza njega, pa ipak je pružao ruke prema meni.

»Stefane, osvrni se!« rekla sam. »Stefane, pogledaj! Stefane!«

I osvrnuo se. Pod tom je svjetlošću bio lik, onizak zdepast lik što je nestrpljivo domahivao Stefanu. Hajde. Dala sam glazbi još jedan, konačni zamah.

Stefane, pođi! Ti si izgubljeno dijete! Stefane! Više nisam mogla svirati. Stefan je sijevao očima na mene. Proklinjao me. Stisnuo ruke u šake. Pa ipak, njegovo se lice promijenilo. Doživjelo je potpunu, naizgled nesvjesnu preobrazbu. Zurio je u mene širom otvorenim, prestravljenim očima.

Svjetlost iza njega blijedjela je dok joj se približavao, tamna sjenka, gubila se čak dok je lebdio iznad mene, mrlja tame beznačajna koliko i sjenke u krilu pozornice.

Glazba je završila.

Vidjela sam kako se gledatelji svi kao jedan dižu na noge. Još jedna pobjeda. Kako je to moguće, Bože? Kako? Nagrađuju to piljenje koje je moj jedini jezik.

Dvorana se prolamala pljeskom.

Još jedna pobjeda.

Nije bilo ni traga ni glasa onim izmišljenim duhovima.

Došao je netko da me povede s pozornice. Zagledala sam se u lica i kimala; nemoj nikoga razočarati, preleti pogledom dvoranu, ulijevo i udesno, baci pogled na najgornje galerije, pa onda na lože, ne podiži tašto ruke, samo se pokloni, još jednom, promrmljaj hvala i oni će znati, hvala iz moje okrvavljene duše.

U jednom posljednjem mutnom bljesku ugledala sam ga, zbunjenog, pognutog, gotovo nevidljivog, izbljedjelog. Nesretno, jadno biće. Ali otkud ta zbunjenost? To neobično čuđenje u njegovim očima. Otišao je.

Netko me je ponovno pridržao, oh baš sam, baš sam sretna što sam okružena tako susretljivim ljudima, uvijek su uza me. Oh sudbino, srećo, slavo, usude.

Stefane, trebao si kročiti u onu svjetlost Stefane, trebao si otići! Iza pozornice, nisam mogla obuzdati plač.

Nikom se to nije činilo nimalo neobičnim. Bljeskali su fotoaparati, novinari zapisivali. Mojim je srcem nedvojbeno zavladao spokoj nad svima onima koje sam izgubila - osim za Faye... i za Stefana.

20

Otišla sam vidjeti *Teatro Amazonas* u Manausu, zato što je to jedinstveno mjesto i jednom sam ga vidjela u filmu. Film se zvao *Fitzcarraldo* i snimio ga je njemački glumac Klaus Kinski, sada mrtav, a Lev i ja smo u onom užasnom razdoblju nakon Lilyjine smrti proveli jednu mirnu večer u kinu, uistinu zajedno.

Ne sjećam se sadržaja, samo te operne kuće i priča koje sam čula o naglom bogaćenju kaučukom i luksuzu tog kazališta, o tome kako je

veličanstveno, premda se ništa ne može usporediti s ovom palačom u Rio de Janeiru.

Osim toga, morala sam što prije održati još jedan koncert. Morala sam. Morala sam vidjeti hoće li se duhovi vratiti. Morala sam vidjeti je li sve okončano.

Prije odlaska u područje Amazone došlo je do male zbrke.

Nazvao je Grady i uporno zahtijevao da se vratimo u New Orleans.

Nije nam htio reći zašto, već je stalno ponavljao da se moramo vratiti kući, sve dok Martin nije uzeo slušalicu i na svoj prigušeno oštar način zatražio da nam kaže o čemu je riječ.

»Slušajte, ako je Faye mrtva, recite nam to. Jednostavno nam recite.

Nije potrebno da se vraćamo u New Orleans kako bismo to čuli.

Recite nam odmah.«

Katrinka je drhtala.

Nakon trenutka koji se činio kao cijela vječnost Martin je rukom prekrivio slušalicu. »Radi se o vašoj teti Anna Belle.«

»Voljeli smo je«, uzvratila je Roz, »poslat ćemo mnogo cvijeća.«

»Ne, nije umrla. Tvrdi da ju je nazvala Faye.«

»Tetu Anna Belle?« uzvratila je Roz. »Teta Anna Belle razgovara s ar-handelom Mihajlom kad god se kupa. Moli ga da joj pomogne da ne padne i opet ne slomi kuk.«

»Daj mi slušalicu«, rekla sam.

Svi smo se natiskali oko telefona.

Upravo ono što sam i očekivala. Teta Anna Belle, koja je bila prošla osamdesetu, mislila je kako je primila poziv usred noći. Nikakvog telefonskog broja. Nije znala ni odakle.

»Kaže da se glas jedva čuo, ali uvjerena je da je to Faye.«

Poruka? Nema poruke.

»Želim se smjesta vratiti kući«, kazala je Katrinka.

Postavila sam još nekoliko pitanja Gradyju. Nejasan glas, navodno Fayin, ne zna se što je rekla, ni gdje je, nikakvih podataka. A što pokazuje telefonski račun? Još nije stigao. Ali kad i jest stigao, bio je zatrpan svim i svačim jer je teta Anna Belle izgubila svoju karticu i netko iz Birminghama, u Alabami, telefonirao je na nju.

»Ništa, organizirajte da netko bude stalno tamo«, kazao je Martin.

»Uz telefon tete Anna Bele i uz onaj kod kuće, za slučaj da Faye stvarno nazove.«

»Ja se vraćam kući«, ponovila je Katrinka.

»Zbog čega?« upitala sam. Spustila sam slušalicu. »Da bi sjedila tamo i iz dana u dan čekala hoće li ponovno nazvati?« Moja me sestra pogledala.

»Znam«, prošaptala sam. »Prije nisam znala, ali sada mi je jasno. Tako sam ljuta na nju.« Muk.

»Učiniti tako što...« kazala sam.

»Ne govori stvari koje ćeš zažaliti«, rekao je Martin.

»Možda i jest bila Faye«, umiješao se Glenn. »Slušaj, i sam sam prilično ljut, spreman sam otići kući i uopće mi ne bi smetalo da sjedim u ulici Sv. Charlesa 2524 i čekam da Faye nazove. Otići ću. Vi nastavite putovati. Ali ne mislim da se to može tek tako prepustiti teti Anna Belle. Triana, vi otidite u Manaus. Ti i Martin i Roz.«

»Da, još tamo ćemo otići«, kazala sam. »Toliki smo put prešli i ova mi se zemlja tako silno sviđa. Idem u Manaus. Moram.«

Katrinka i Glenn su otputovali.

Martin je ostao da bi organizirao sve oko dobrotvornog koncerta u Ma-nausu, Roz je pošla sa mnom, a Faye nije nikome izlazila iz misli. Let do Manausa trajao je tri sata.

Teatro Amazonas bio je pravi dragulj - istina, manji od velebnog marmornog zdanja u Riu, ali prekrasan na svoj način i vrlo neobičan, s ogradom na kojoj je bio uzorak kavinog lišća, i istim onakvim baršunastim sjedalima kakva sam vidjela u filmu *Fitzcarraldo*, indijanskim zidnim slikama, spojem autohtone umjetnosti i tradicije i baroka, prema ukusu svojeglavog, ekscentričnog magnata kaučuka koji ga je izgradio.

Činilo mi se da je sve u toj zemlji, ili gotovo sve, djelo - baš kao i u New Orleansu - ne kolektivne svijesti, ili kolektivnog napora, već nekih izdvojenih, ćaknutih pojedinaca.

Bio je to uzbudljiv koncert. Duhovi se nisu pojavili. Ni jedan jedini. A glazba je sada imala usmjerenje, zatamnjenje, osjećala sam smjer njezinog tijeka, umjesto da se utapam u njoj. Upravljala sam tim strujanjem. Nisam se bojala dubljih tonova.

Na trgu je bila crkva Sv. Sebastijana. Sat vremena sam sjedila u njoj dok je vani kišilo, misleći na Karla, misleći o mnogočemu, o tome kakav je dojam moja glazba ostavila na mene, o tome kako sam sada u stanju sjetiti se što sam svirala, ili barem čuti daleki odjek toga.

Sutradan smo Roz i ja šetale lukom. Grad Manaus bio je isto onako na svoju ruku kao i operna kuća i podsjećao me na njuorleanšku luku četrdesetih godina, kad sam bila sasvim mala a naš grad još bio prava luka, i u svakom se doku mogli vidjeti ovakvi brodovi.

Trajekti su prevozili stotine radnika natrag kući, u njihova sela. Ulični prodavači trgovali su robom koju su donijeli mornari - džepne svjetiljke, kazete, kemijske. Kod nas su to u ono vrijeme bili upaljači s golim ženska-ma. Točno se sjećam da je najdragocjenija drangulija koju si mogao kupiti dolje, kod carinarnice, bi upaljač sa slikom gole ženske.

Nitko nije zvao iz Sjedinjenih Država.

Je li to bio loš znak? Ili je to bilo dobro? Je li uopće išta značilo?

U Manausu je pred nama tekao Rio Negro. Leteći natrag za Rio vidjeli smo kako se spajaju tamne i svijetle vode Amazone.

Kad smo stigli u *Copacabana Palace* dočekala nas je poruka. Otvorila sam je, spremna za tragične vijesti, s osjećajem slabosti, mučnine u želucu.

Ali, nije se ticalo Faye.

Bio je to starinski krasopis, lijep rukopis iz osamnaestog stoljeća, ispisani sigurnom rukom.

Moram te vidjeti. Dođi gore u stari hotel. Obećavam da ti neću pokušati nanijeti nikakvu bol. Tvoj Stefan.

Zbunjena, zurila sam u to. »Ti samo pođi gore, u apartman«, kazala sam Rozi.

»Što je?«

Nije bio trenutak da joj odgovorim. S violinom u vreći prebačenoj preko ramena, morala sam potrčati zavojitim prilazom hotelu da uhvatim An-tonija koji nas je upravo bio dovezao s aerodroma.

Sami smo ušli u uspinjaču, bez tjelohranitelja, ali i Antonio je bio gora od čovjeka i nije se nimalo bojao lopova i napasnika, a nije ih ni bilo. Preko mobitela se dogovorio s jednim od tjelohranitelja da dođe gore i sačeka nas kod hotela. Trebao se pojaviti za nekoliko minuta.

Vozila sam se ne progovorivši ni riječi. Stalno sam iznova pogledavala u onu poruku. Iščitala riječi. Bio je to Stefanov rukopis.

Stefanov potpis.

Dobri Bože.

Kad smo stigli do predzadnje, hotelske stanice, sišli smo i zamolila sam Antonija da me pričeka na klupi, pored pruge, gdje su čekali putnici, te dodala kako me nije strah biti sama u šumi, a osim toga zatrebam li ga vik-nut ću pa će me čuti.

Hodala sam uzbrdo, korak po korak, s kiselim se osmijehom sjetivši drugog stavka Beethovenove *Devete*. Činilo mi se da ga čujem u glavi. Stefan je stajao kod betonske ograde iznad dubokog klanca. Na sebi je imao crnu odjeću koju je teško opisati. Vjetar mu je otpuhivao kosu. Djelovao je živo, od krvi i mesa, čovjek koji uživa u pogledu - u gradu, prašumi, moru.

Zastala sam, nekoliko metara od njega.

»Triana«, rekao je. Okrenuo se i iz njega je strujala samo nježnost.

»Triana, ljubavi moja.« Izraz lica bio mu je iskren kao malo kad.

»Stefane, kakav je ovo trik?« upitala sam. »Što je sada? Je li ti neka zla sila dala upute kako da mi je uzmeš?«

Povrijedila sam ga. Pogodila sam ga točno u srce, ali se pribrao i ponovno sam vidjela, da ponovno, kako mu se oči pune suzama. Vjetar je u pramenovima nosio njegovu dugu crnu kosu, a obrve su mu se skupile kad je pognuo glavu.

»I ja ponovno plačem«, kazao je. »Vjerovao sam da je smijeh postao naš jezik, ali sada vidim da su to ponovno suze. Što da učinim da to zaustavim?«

Dao mi je znak da mu priđem.

Nisam mu to mogla odbiti i odjednom sam osjetila njegovu ruku oko svoga vrata, ali nije je pružio prema baršunastoj vreći koju sam oprezno stavila ispred sebe.

»Stefane, zašto nisi otišao? Zašto nisi izašao na svjetlost? Zar je nisi vidio? Zar nisi vidio tko je bio tamo, mašući ti, čekajući da te povede?«

»Da, vidio sam«, kazao je. Odmaknuo se.

»Pa što je onda, ito te drži ovdje? Čemu ponovno ta životno? Tko to sada plaća svojim sjećanjima ili tugom? Kako to sada postižeš, koristiš svoj obrazovani tenor, nedvojbeno odškoloivan u Beču, isto kao violinu...«

»Psst, Triana.« Bio je to skrušen glas. Smiren. Njegove su oči bile spokojne i strpljive.

»Triana, ja neprekidno vidim svjetlost. Uvijek je vidim. I sada. Ali, Triana...« Usnica mu je zadrhtala. »Što je?«

»Triana, što ako, što ako, kad uđem u tu svjetlost...?«

»Idi! Bože, zar može biti gore od pakla koji si mi pokazao? Ne vjerujem. Ja sam je vidjela. Osjetila sam njenu toplinu. Vidjela sam je.«

»Triana, a što ako, kad pođem, sa mnom ode i violina?«

Bio je potreban samo tren da se osjetimo povezanima, da se pogledamo u oči, i tada sam i ja ugledala svjetlost, a ona nije pripadala ničem oko nas. Kasno popodne zadržalo je svoj sjaj, šuma svoj mir. Svjetlost je lebdjela samo oko njega i vidjela sam kako mu se izraz lica opet mijenja, kako nadilazi srdžbu, bijes, tugu, čak i zbunjenost.

Na koncu konca, ja sam donijela odluku. I on je to znao.

Podigla sam vreću s violinom i gudalom, ispružila je i položila u njegove ruke.

Podigao ih je kao da kaže, ne, ne. »Možda ipak ne!« prošaptao je.

»Triana, strah me.«

»I mene, mladi maestro. I mene će također biti strah kad budem umirala«, rekla sam.

Okrenuo se i pogledao mimo mene, kao u neki svijet koji ja uopće ne mogu pojmiti. Vidjela sam samo sjaj, blještavilo koje se širilo, ali mi nije vrijeđalo ni oči ni dušu, već samo budilo u meni ljubav, duboku ljubav i povjerenje.

»Zbogom, Triana«, kazao je.

»Zbogom, Stefane.«

Svjetlosti je nestalo. Stajala sam na cesti usred prašume, iznad zapuštenog hotela. Stajala sam zagledana u zidove posute mrljama, u grad nebodera i straćara poda mnom, što se kilometrima sterao duž planina i dolina.

Violine je nestalo.

Vreća u mojim rukama bila je prazna.

21

Ne bi imalo nikakvog smisla govoriti Antoniju da sam ostala bez violine. Naš je tjelohranitelj došao kombijem.

Držala sam vreću kao da je u njoj violina. Bez riječi smo se vozili niz planinu. Sunce je lijevalo kroz otvorene prozore visokih zelenih

krošnji, bacalo na cestu zrake svjetlosti poput onih na svetim slikama, a svježi mi je zrak milovao lice.

Moje se srce prelijevalo osjećajima, premda ih ne bih znala imenovati. Ne sasvim. Bilo je tu ljubavi, oh, da, ljubavi i čuđenja, svakako, ali i nečeg drugog, nečeg drugog, nekog straha od svega što me čeka, straha od prazne vreće, straha za sebe i za sve one koje sam voljela i sve one koji sada ovise o meni.

Dok smo jurili Riom, glavom su mi prolijetale ne do kraja uobličene, racionalne misli. Kad smo stigli do hotela bilo se već gotovo sasvim smračilo. Izvukla sam se iz kombija, domahnuvši mojim lojalnim muškarcima i ušla unutra, a nisam čak ni zastala na recepciji da vidim ima li kakva poruka za mene.

Grlo mi se stislo. Nisam mogla govoriti. Preostala mi je još samo jedna stvar. Zamoliti Martina da mi da violinu koju smo nosili sa sobom, kratkog stradivarija kojeg smo kupili, ili guarnerija, pa da vidim što će se dogoditi.

Oh, te gorke male stvari o kojima ovisi sudba cijele duše, a s njom i cijeli svemir poznat toj duši. Nisam željela nikoga vidjeti. Ali, morala sam potražiti Martina, uzeti violinu.

Kad su se vrata dizala otvorila čula sam ih gdje vrište od smijeha.

Na tren nisam prepoznala taj zvuk.

A onda sam prešla hodnikom i zakucala na vrata predsjedničkog apartmana.

»Triana je, otvorite!« rekla sam.

Otvorio je Glenn. Bio je izvan sebe od sreće. »Stigla je, stigla je«, povikao je.

»Mila«, kazao je Grady Dubosson. »Jednostavno smo je smjestili na avion i doveli ovamo, čim su joj sredili putovnicu.«

Ugledala sam je na pozadini udaljenog prozora, njezinu neveliku glavu, majušno tijelo, to sićušno biće što je izgledalo kao da su ga svi na svijetu napustili, Faye. Samo je Faye bila tako majušna, tako nježna, tako savršenih proporcija, kao da Bog baš isto toliko voli stvarati vile i krhku dječicu koliko i velike stvari.

Na sebi je imala one svoje izbljedgele traperice, neizbježnu, karakterističnu bijelu košulju. Crvenkasto smeđa kosa bila joj je kratko podrezana. Pod svjetlošću sutona što je dopirala kroz prozor nisam jasno razabirala njezino lice.

Dotrčala mi je u zagrljaj.

Obavila sam ruke oko nje i držala je. Kako li je bila sićušna, možda upola manja od mene, mogla sam je zdrobiti kao violinu.

»Triana, Triana, Triana!« povikala je. »Ti možeš svirati violinu.

Možeš svirati. Imaš dar!«

Promatrala sam je. Nisam mogla prozboriti ni riječi. Htjela sam je voljeti, htjela sam joj zaželjeti dobrodošlicu, htjela sam da iz mene poteče toplina kao ona što je navrla sa svjetlošću, za Stefana, na cesti, u šumi. Ali u tom sam trenutku mogla jedino gledati u njezino malo, ozareno lice, u lijepe blistave plave oči, i jedino što mi je padalo na um bilo je: Sve je u redu, nije mrtva, nema grobova, ona je tu, zdrava i čitava.

Ponovno smo svi zajedno.

Prišla nam je Roz, pršteći od radosti, zagrlila me, spustila glavu i glas.

»Znam, znam, znam, trebale bismo biti ljute, trebale bismo vikati na nju, ali ona se vratila, dobro je, bila je u nekoj opasnoj pustolovini, ali vratila se kući! Triana, ona je ovdje. Faye je s nama.«

Kimnula sam. Poljubila sam Faye u obraz. Osjećala sam njezinu malu glavu, majušnu poput dječje. Osjećala njezinu tananost, krhkost, ali i neku strašnu snagu u njoj, rođenu iz crnih voda majčine utrobe, iz mračne kuće, iz teturave majke, iz lijesa spuštenog u zemlju.

»Volim te«, prošaptala sam. »Faye, volim te.«

Otplesala je od mene. Kako li je voljela plesati. Jednom, kad smo bili razdvojeni i svi se našli u Kaliforniji, zaplesala je u krugovima i poskočila u zrak od sreće što smo ponovno zajedno, sve četiri, a tako je bilo i sada,

ludirala se po cijeloj sobi. Skočila je na drveni stolić za kavu - trik koji sam već vidjela. Smješkala se, njezine su male oči blistale, a kosa postala crvena pod svjetlošću s prozora.

»Triana, zasviraj violinu za mene. Za mene. Molim te. Za mene. Za mene.«

Nema žaljenja? Nema ispričavanja? Nema violine.

»Martine, možeš li donijeti ostale instrumente? Guarnerija. Mislim da je guarneri ugođen i spreman za sviranje i da u kovčežiću ima sasvim dobro gudalo.«

»Ali, što je s dugim stradivarijem?«

»Vratila sam ga«, prošaptala sam. »Molim te, nemojmo se sada prepirati oko toga. Molim te.« Izašao je, gundajući.

Tek sada sam primijetila Katrinku, crvenih očiju, stisnutu na kauču.

»Drago mi je da si se vratila«, rekla je, hrapavim, izmučenim glasom.

»Nemaš pojma.« Koliko je Trinka propatila.

»Morala je otići! Jednostavno je morala onako nestati!« kazao je

Glenn onim svojim blago razvučenim načinom. Pogledao je Roz.

»Morala je učiniti to što jest. Važno je samo to da je sada kod kuće.

Izvukla se.«

»Oh, nemojmo večeras o svemu tome«, kazala je Roz. »Triana, sviraj nam! Ne neki od onih užasnih vještičjih plesova, popeli su mi se navrh glave.«

»Oh, kako smo kritični!« kazao je Martin, zatvarajući vrata. Donio je guarneri violinu. Bila je najsličnija onoj bez koje sam ostala.

»Hajde, zasviraj nam nešto, molim te«, kazala je Katrinka onim svojim slomljenim glasom, dobacivši Faye zbunjen, beznadno povrijeđen pogled ipak pun olakšanja.

Faye je stajala na stolu. Gledala je u mene. Bilo je u njoj neke hladnoće, tvrdoće, nečega što nije moglo prevaliti preko jezika da nas voli, nečega što je možda poručivalo: »Moja je bol bila veća no što ste uopće mogli zamisliti«, upravo onog čega smo se bojali dok smo sa zebnjom nazivali mrtvačnice i davali preko telefona njezin opis. Ili možda samo: »Moja bol nije ništa manja od vaše.«

No stajala je tu, živa.

Podigla sam novu violinu. Brzo sam je ugodila. Žica E bila je vrlo opuštena. Blago sam zategnula vijak. Ova violina nije bila tako fina kao moj dugi Stradivari, nije bila tako očuvana, ali bila je izvrsno restaurirana, kako su govorili. Zategnula sam gudalo.

Što ako ne bude nikakve melodije?

Grlo mi se stislo. Pogledala sam kroz prozor. Na neki način, jedino Sto

sam željela učiniti bilo je prići prozoru i zagledati se u more, jednostavno biti sretna što je ovdje i ne misliti na to kako ću joj reći da nema veze što je otišla, niti razgovarati o tome čija je to krivica, ili tko je bio slijep, ili tko nije dovoljno mario.

A ono što sam osobito poželjela bilo je da *ne* moram saznati mogu li svirati ili ne.

Ali nije bilo na meni da biram. Pomislila sam na Stefana u šumi.

Zbogom, Triana.

Podesila sam žicu A, zatim D, pa G, sada sam to mogla bez ičije pomoći. Štoviše, mogla sam postići gotovo savršenu visinu već od samog početka.

Violina je bila spremna. Uzvratila je na moj dodir i prisjetila sam se da je od prvog dana kad su mi je pokazali, zasvirali na njoj, imala niži, bogatiji ton od stradivarija, zvuk pomalo nalik velikoj violi, i možda je bila malo veća. Nisam znala mnogo o tim violinama. Moja je ljubav bio Stradivari.

Faye mi je prišla i podigla pogled prema meni.

Mislim da mi je htjela nešto reći, ali nije mogla, baš kao ni ja. A ja sam ponovno pomislila: Živa si, s nama si, imamo priliku da te zaštitimo. »Hoćeš li zaplesati?« upitala sam.

»Da!« uzvratila je. »Zasviraj mi Beethovena! Sviraj Mozarta! Bilo koga!« »Sviraj neku vedru melodiju,« nadovezala se Katrinka, »neku od onih lijepih, radosnih melodija koje znaš.« Znala sam na što misli. Podigla sam gudalo. Moji su se prsti hitro spustili, udarajući po žicama, a gudalo je zabrzalo, bila je to radosna melodija, živahna, slobodna, vedra melodija što je nesputano, svijetla i laka, pokuljala iz violine, tako laka i glasna i tako nova mome uhu, zbog drugačije vrste drveta, da sam zamalo i sama zaplesala, vrteći se, prepuštajući, okrećući se, nošena glazbalom, i samo sam krajičkom oka zamijetila da one plešu, moje sestre, Roz, Katrinka i Faye.

Svirala sam i svirala. Glazba je lijevala iz mene.

A te noći, dok su svi spavali i nad sobe se spustila tišina, a visoka, vrbo-

like žene na prodaju šetkale bulevarom, uzela sam violinu i gudalo i prišla prozoru na samoj sredini hotela.

Zagledala sam se u spektakl čudesnih valova. Vidjela sam ih gdje plešu onako kako smo mi plesale.

Svirala sam za njih - sa sigurnošću i lakoćom, bez straha i srdžbe - svirala sam za njih, žalosnu pjesmu, slavnu pjesmu, radosnu pjesmu.

Kraj

Završeno: 14. svibnja 1996. 1.50 ujutro
Drugo čitanje: 20. svibnja 1996. 9.25 ujutro
Posljednje čitanje: 7. siječnja 1997. 2.02 ujutro

Anne Rice

KIKA

14.08.2010.